

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YUNANİSTAN'IN KISA TARİHİ

RICHARD CLOGG

2¹/₂

Dilek Şendil 1979'da Kadıköy Maarif Koleji'ne girdi. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Amerikan Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1995 yılından bu yana yaklaşık 70 kitabın çevirmenliğini yaptı.

YUNANİSTAN'IN KISA TARİHİ

RICHARD CLOGG

Çeviren: Dilek Şendil

**BOĞAZIÇI
ÜNİVERSİTESİ
YAYINEVİ**

Richard Clogg
A Concise History of Greece
© Richard Clogg, 1992, 2002, 2013

Yunanistan'ın Kısa Tarihi
Türkçe Yayın Hakları © BÜTEK A.Ş. 2013.

ISBN 978-605-4787-64-7

Bütek Boğaziçi Eğitim Turizm Teknopark Uygulama
ve Dan. Hiz. San. Tic. A.Ş.
Rumeli Hisarı Mahallesi, Boğaziçi Üniversitesi
Güney Kampüs No: 11/2 Sarıyer/İstanbul
Telefon: (0212) 287 03 12-13

Yönetim Yeri:
Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
Boğaziçi Üniversitesi Uçaksavar Kampüsü
Garanti Kültür Merkezi, Arka Giriş
Etiler/İstanbul

bupress@boun.edu.tr
www.bupress.org
Telefon ve faks: (212) 257 87 27
Sertifika No: 10821

Genel Yayın Yönetmeni: Murat Gülsoy
Yönetici Editör: Ergun Kocabıyık
Kapak Tasarımı: Kerem Yeğin
Baskı: Acar Basım ve Cilt Sanayi Ticaret A.Ş.
Beysan San. Sitesi Birlik Cad., No: 26
Acar Binası, Haramidere, İstanbul
Telefon: (0212) 422 18 00
Sertifika No: 11957

Birinci Basım: Ekim 2015 (1.000 adet)

Mary Jo için

İçindekiler

Görsellerin Listesi, ix

Önsöz, xiii

I

GİRİŞ, 15

II

OSMANLI YÖNETİMİ VE YUNAN DEVLETİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI 1770-1831, 21

III

ULUSUN İNŞASI, 'BÜYÜK ÜLKÜ' VE ULUSAL BÖLÜNME 1831-1922, 56

IV

FELAKET, İŞGAL VE SONUÇLARI 1923-1949, 104

V

İÇ SAVAŞIN ARDINDAN 1950-1974, 144

VI

DEMOKRASİNİN GÜÇLENMESİ VE HALKÇILIK YILLARI 1974-1990, 166

VII

BALKAN BUNALIMI VE SİYASAL MODERNLEŞME 1990'LARDA YUNANİSTAN, 198

VIII

YENİ BİNYILDA YUNANİSTAN: BOLLUKTAN DARLIĞA, 232

Biyografiler, 257

Yunanistan'ın Kraliyet Aileleri, 277

Cumhurbaşkanları, 278

Tablolar, 279

Önemli Tarihler, 289

Okuma Listesi, 296

Dizin, 303

GÖRSELLERİN LİSTESİ

RESİMLER

- 1 Konstantinopolis'in 1453'teki düşüşünün 1830'larda Panayiotis Zografos tarafından yapılmış resmi (Ulusal Tarih Müzesi, Atina) 26
- 2 Venedik'teki Yunan kilisesi Aya Giorgios [San Giorgio dei Greci] ile on yedinci yüzyıldaki *Phlanginion Phrontistirion*. Kaynak: *İstoria tou Ellinikou ethnous*, X (Atina: Ekdotiki Athinon, 1974) 30
- 3 Konstantinos XI. Palaiologos'un "Mermere Dönüşen İmparator" olarak canlandırılması (Kungliga Biblioteket, Stockholm) 32
- 4 Aynaroz dağındaki Aya Pavlu manastırını gösteren on sekizinci yüzyıldan kalma bir ikon. Kaynak: Dori Papastratu, *Khartines eikones. Orthodoxa thriskeftika kharaktika 1665-1899* (Atina: Ekdoseis Papastratos, 1986) 34
- 5 1819-21 Boğdan *hospodar*'ı Mikhail Sutsos. Kaynak: Louis Dupr , *Voyage   Ath nes et   Constantinople* (Paris: Dondey-Dupr , 1825) 36
- 6 Bağımsızlık savaşının hemen öncesinde bir Yunan kaptan. Kaynak: S. A. Papadopoulos'un yayına hazırladığı *The Greek merchant marine 1453-1850* (Atina: Yunanistan Ulusal Bankası, 1972) 38
- 7 Aristoteles'in *Physiognomica* adlı yapıtının 1819 İstanbul baskısının Yunanca ve eski Türkçe başlık sayfası. (Oxford: Taylor Institution Library) 42
- 8 Filiki Eteriya  yesi bir papazın 1819 yılında yazdığı tavsiye mektubu (Ulusal Tarih Müzesi, Atina) 44
- 9 Ekümenik Patrik V. Grigorios'un Nisan 1821'de Türkler tarafından asılması (Ulusal Tarih Müzesi, Atina) 46
- 10 Theodoris Vrizakis tarafından Lord Byron'ın 1824'te Mesolongi'ye gelişinin canlandırılması. Kaynak: Fani-Maria Tsigakou, *Lord Byron in Greece* (Atina: İngiliz Konsolosluğu, 1987) 48
- 11 Ağıustos 1822 Dervenakia muharebesi sırasında "Türk-yiyici" Nikitas. Kaynak: Peter von Hess, *Die Befreiung Griechenlands in 39 Bildern* (Münih: 1852-4) 50
- 12 Cumhurbaşkanı Kapodistrias'ın Ekim 1831'de Nafplion'da  ld r lmesi (Benaki Müzesi, Atina) 54
- 13 1830'larda Atina *Oraia Ellas* kahvehanesi (Ulusal Tarih Müzesi, Atina) 60
- 14 *Kapadokyalı Hacı Usta Yordanoğlu ile oğlu Homeros* adı verilen resim 1927 yılında Fotis Kontoğlu tarafından yapılmış. Kaynak: Nikos Zias'ın yayına hazırladığı *Photis Kontoglou anadromiki ekthesi*, 1986 (Selanik: Makedoniko Kentro Synkhronis Tekhnis, 1986) 62
- 15 'Yeni şehit' Genç Aya Yorgo'nun taşınır bir ikonu (1838). Kaynak: Kitsos Makris, *Khioniadites zographoi. 65 liakoi zographoi apo to khorio Khioniades tis İpeirou*

	Tarih Arşivi, Atina)	112
35	1921 yılında Salt Lake City, Utah'da Yunan düğünü (Utah State Historical Society)	114
36	Şair C. P. Kavafis İskenderiye'deki evinde (Fotoğraf K. Megalokonomou).	116
37	Mart 1935'te giriştikleri darbenin ardından Venizelos yanlısı subayların yargılanması. Kaynak: <i>Istoria tou Ellinikou</i> <i>ethnous</i> , XV (Atina: Ekdotiki Athinon, 1978)	118
38	General Ioannis Metaksas kendisine verilen faşist selamını alırken (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)	120
39	1940'lardaki Arnavutluk kampanyasından kalma bir propaganda poster. Kaynak: Spiros Karakhrastos, <i>Ellinikes aphissses Greek posters</i> (Atina: Kedros, 1984)	124
40	(a) 1941/2 kışında baş gösteren kıtlığın kurbanı yaşlı adam (fotoğrafçı Dimitris Kharisiadis; (b) Kasım 1944'te Atina'da deposu dolup taşan bir bakkal dükkânı: <i>Life</i> dergisi fotoğrafçısı Dmitri Kessel)	128-129
41	Üç çeteci kadın, 1944. Kaynak: Costa G. Couvaras, <i>Photo album of</i> <i>the Greek resistance</i> (San Francisco: WirePress, 1978)	130
42	Şubat 1943'te Selanik'te dört genç Yunan Yahudisi (Yunanistan Yahudi Müzesi)	132
43	1944 yılında 'Özgür Yunanistan'ın Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi. Kaynak: Spiros Meletzis, <i>Me tous andartes sta vouna</i> (Atina: 1976).	136
44	Winston Churchill, Aralık 1944'te Yunanistan kralının vekili olacak Atina Başpiskoposu Damaskinos'la birlikte (Imperial War Museum, Londra)	138
45	Kral Pavlos ile Kraliçe Friederike'nin 1947'de Makronisos mahkûmlar adasına yaptığı gezi (Fotoğraf: Associated Press)	140
46	(General James van Fleet ile General (sonradan Mareşal) Aleksandros Papagos 1949 yılında Paskalya yumurtası tokuşturuyorlar (Savaş Müzesi, Atina)	142
47	(a) Yunan ve Türk birlikleri 1953'teki askeri manevralarda dostluk tatbikatı sırasında; (b) <i>Panayia Beligradiu</i> kilisesinin (Belgradkapı, İstanbul) kalıntılarında dolaşan Patrik Athinagoras, İstanbul 1955 (National Archives and Records Service, Washington, DC, Foto: D. Kaloumenos)	150
48	Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, General Yeorgios Grivas ve Nikos Sampson, 1959. Kaynak: Stanley Mayes, <i>Makarios:</i> <i>a biography</i> (Londra: Macmillan, 1981)	154
49	(Yannis Çaruhis: <i>Pembe fon önündeki denizci</i> (1955) Kaynak: <i>Theophilos Kontoglou Ghika Tsarouchis. Four Painters</i> <i>of 20th century Greece</i> (Londra, Wildenstein, 1975)	156
50	Atina Politeknik'in öğrenciler tarafından işgali, Kasım 1973. Kaynak: Giannis Phatsis, <i>Polytekhneio '73. Exegersi. Katalipsi,</i> <i>Eisvoli</i> (Atina: Kastanioti, 1985)	164
51	Atina Başpiskoposu Serafim 1981'de Andreas Papandreu'ya Konstantinos Karamanlis'in huzurunda ant içirirken (Yunanistan Basın ve Enformasyon Bakanlığı)	182

Tarih Arşivi, Atina)	112
35 1921 yılında Salt Lake City, Utah'da Yunan düğünü (Utah State Historical Society)	114
36 Şair C. P. Kavafis İskenderiye'deki evinde (Fotoğraf K. Megalokonomou).	116
37 Mart 1935'te giriştikleri darbenin ardından Venizelos yanlısı subayların yargılanması. Kaynak: <i>Istoria tou Ellinikou</i> <i>ethnous</i> , XV (Atina: Ekdotiki Athinon, 1978)	118
38 General Ioannis Metaksas kendisine verilen faşist selamını alırken (Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Atina)	120
39 1940'lardaki Arnavutluk kampanyasından kalma bir propaganda poster. Kaynak: Spiros Karakhrastos, <i>Ellinikes aphisses Greek posters</i> (Atina: Kedros, 1984)	124
40 (a) 1941/2 kışında baş gösteren kıtlığın kurbanı yaşlı adam (fotoğrafçı Dimitris Kharisiadis; (b) Kasım 1944'te Atina'da deposu dolup taşan bir bakkal dükkânı: <i>Life</i> dergisi fotoğrafçısı Dmitri Kessel)	128-129
41 Üç çeteci kadın, 1944. Kaynak: Costa G. Couvaras, <i>Photo album of</i> <i>the Greek resistance</i> (San Francisco: WirePress, 1978)	130
42 Şubat 1943'te Selanik'te dört genç Yunan Yahudisi (Yunanistan Yahudi Müzesi)	132
43 1944 yılında 'Özgür Yunanistan'ın Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi. Kaynak: Spiros Meletzis, <i>Me tous andartes sta vouna</i> (Atina: 1976).	136
44 Winston Churchill, Aralık 1944'te Yunanistan kralının vekili olacak Atina Başpiskoposu Damaskinos'la birlikte (Imperial War Museum, Londra)	138
45 Kral Pavlos ile Kraliçe Friederike'nin 1947'de Makronisos mahkûmlar adasına yaptığı gezi (Fotoğraf: Associated Press)	140
46 (General James van Fleet ile General (sonradan Mareşal) Aleksandros Papagos 1949 yılında Paskalya yumurtası tokuşturuyorlar (Savaş Müzesi, Atina)	142
47 (a) Yunan ve Türk birlikleri 1953'teki askeri manevralarda dostluk tatbikatı sırasında; (b) <i>Panayia Beligradiu</i> kilisesinin (Belgradkapı, İstanbul) kalıntılarında dolaşan Patrik Athinagoras, İstanbul 1955 (National Archives and Records Service, Washington, DC, Foto: D. Kaloumenos)	150
48 Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, General Yeorgios Grivas ve Nikos Sampson, 1959. Kaynak: Stanley Mayes, <i>Makarios:</i> <i>a biography</i> (Londra: Macmillan, 1981)	154
49 (Yannis Çarukis: <i>Pembe fon önündeki denizci</i> (1955) Kaynak: <i>Theophilos Kontoglou Ghika Tsarouchis. Four Painters</i> <i>of 20th century Greece</i> (Londra, Wildenstein, 1975)	156
50 Atina Politeknik'in öğrenciler tarafından işgali, Kasım 1973. Kaynak: Giannis Phatsis, <i>Polytekhneio '73. Exegersi. Katalipsi,</i> <i>Eisvoli</i> (Atina: Kastanioti, 1985)	164
51 Atina Başpiskoposu Serafim 1981'de Andreas Papandreu'ya Konstantinos Karamanlis'in huzurunda ant içirirken (Yunanistan Basın ve Enformasyon Bakanlığı)	182

52	Stelios Papathemelis, Nikolaos Martis, Melbourne Piskoposu Ezekeil ve Avustralya başbakanı Bob Harke Melbourne'de. Kaynak: <i>Makedoniki Zoi</i> , Nisan 1988	190
53	"İthaka yollarında": Yunanistan'da Norveçli bir turist (Associated Press: Thanassis Stavrakis)	200
54	"Mermerlerimizi geri verin". Prens Charles ile Yunanistan kültür bakanı, Akropolis, Atina, Kasım 1998 (PA News: Louisa Gouliamaki)	206
55	(a) Türk gazeteciler Kardak (İlmia) kayalıklarında Yunan bayrağının yerine Türk bayrağını dikerken, Ocak 1996; (b) Geçmişle yüzleşmek, İstanbul 2000 (Associated Press: Aykut Fırat; Fotoğraf: Richard Clogg)	218-219
56	Ortodoks Kilisesi Kalkışması. Kimlik belgelerinden din hanesinin kaldırılmasını protesto eden göstericiler, Atina, 2000 yazı (Associated Press: Thanassis Stavrakis).	230
57	Mezhepler arası yumuşama: Başpiskopos Hristodulos ile Papa II. John Paul, Areopagos tepesinde, 2001 (Eurokinissi)	234
58	"Baba, oğul ve torun adına." Yeorgios, Andreas ve Yorgo Papandreu. © Hulton-Deutsch Koleksiyonu/ Corbis, Vladimir Rys / Stringer / Bethy Images, Yunanistan Büyükelçiliği, Londra.	238
59	Attika'da yangınla mücadele, 2009 (Eurokinissi)	240
60	Yunanistan krizde "Yunanistan satılık değil", 2012 (Eurokinissi)	244
61	"Aracıları aradan çıkarın", 2012 (Eurokinissi)	246
62	Selanik'te <i>Ohi</i> (Hayır) Günü törenine hazırlanan tanklar, 2006 (Eurokinissi)	248

HARİTALAR

1	<i>I kath'imas Anatoli</i> : Yunan Doğu	22-23
2	Yunan devletinin yayılması, 1832-1847	52
3	Yunanistan'ın kabartma haritası	70
4	Balkan savaşlarının sonucu, 1912-13	90
5	Ulusal Bölünme: 1816/17'de 'Eski' ve 'Yeni' Yunanistan	96
6	Anadolu'daki Yunanistan, 1919-22	102
7	Dünya savaşları arası dönemde mültecilerin dağılımı	110
8	1941'de Alman, İtalyan ve Bulgar işgal bölgeleri	126
9	Ege Sorunu	172
10	Seçmen ve yönetim bölgeleri	180-181

ÖNSÖZ

Kitapta, arkadaşım Dr. Lars Baerentzen'in ve her zamanki gibi Mary Jo Clogg'un titiz eleştirilerinden çok istifade edildi. Onlar kadar Prof. Susannah Verney ve Dr. Rolandos Katsiaunis'e çok şey borçluyum. Resimlerle ilgili olarak da yardımlarını esirgemeyen: Guy Evans, Manos Haritatos, David Howells, Dimitrios Kalumenos, Paschalis Kitromilidis, John Koliopulos, Fani Konstantinu, Nikos Linardatos, Yannis K. Mazarakis-Ainian, Yeorgios Muntakis, Helen Zeese Papanikolas, Nikos Stavrulakis, Fani-Maria Tsigaku, K. Varfis ve Malcolm Wagstaff'a sonsuz teşekkürler.

Mart 1991/2001/2013

1 | GİRİŞ

Bütün ülkeler kendi tarihlerinin yükünü taşır; ne var ki Yunanistan, geçmişin ağırlığını daha yoğun taşımaktadır. Bugün bile, sanki ‘Yunanistan’ ve ‘Yunan’ deyince ille de eski çağları düşünmek gerekirmiş gibi, ülkeden bıktırıcı bir biçimde ‘modern Yunanistan’, onun olan şeylerden de ‘modern Yunan’ diye söz edildiği sıkça duyulur. Antikçağın hem iyi hem de kötü yanları vardır. Antik Yunan dünyasının dili ve kültürünün Avrupa çapında (hatta kurucu babaların klasiklerle yetiştirildikleri Amerika Birleşik Devletleri’nde) gördüğü saygının ölçüsü on dokuzuncu yüzyıl başlarındaki ulusal canlanışın en civcivli yıllarında Yunanları kamçılayan hayati bir öğeydi ya da en azından milliyetçi aydınlar açısından evrensel düzeyde hayranlık duyulan bir geçmişin mirasçıları olduklarının bilincine varmaları anlamına geliyordu. Osmanlı yönetimi altında geçen yüzyıllarda bunun ayırımına varmış sadece birkaç kişi vardı; ayrıca Batı Avrupa’dan gelme ‘geçmişe bağlılık anlayışı’, Balkanlar’daki diğer bağımsızlık hareketleriyle karşılaştırıldığında, Yunan ulusal hareketinin erken gelişmesine büyük çapta katkıda bulunan başlıca etkeni. Geçmişin mirası, aynı zamanda liberallerin ve kuşkusuz muhafazakârların ilgisini uyandırmak, başkaldıran Yunanlara yazgıları hakkında bir fikir vermek açısından da önemliydi. 1820’lerde, İngiltere dışişleri bakanı Vikont Castlereagh gibi geleneksel anlayışın katı bir savunucusu bile, “Onlar, bizleri eğiten, aşağılanan (...) o insanlar, önümüzdeki günlerde, koşulların kendilerini içine soktuğu içler acısı durumdan kurtulacaklar mı?” diye soracak kadar duygulanmıştı. Buna benzer yaklaşımlar günümüzde de varlığını sürdürmektedir. 1980 yılında, Yunanistan’ın Avrupa Topluluğu’na katılımının nasıl oylanacağı üzerine İngiliz parlamentosunda yapılan bir tartışmada dışişleri bakanı Yunanistan’ın üyeliğinin ‘Avrupalıların yaklaşık üç bin yıllık Yunan mirasına olan kültürel ve siyasal borçlarının geri ödenmesi’ olarak görüleceğini belirtmişti.

Geçmişteki zaferlere takılıp kalmanın nelere yol açabileceğini görmek, bu koşullar altında şaşırtıcı olmaz. *Progonopleksi* ya da 'atarit'* ülkedeki kültürel yaşamın belli başlı özelliğidir ve bitmek bilmeyen, kimi zamanlar epey sertleşen 'dil tartışmasını' doğurmuştur; öyle ki, halkın konuşma dilinin varsayılan doğru Eski Yunancaya uyacak biçimde arılaştırılması gerektiğini savunacak kadar aşırıya gidenler bile olmuştur. Kuşaklar boyunca okul çocukları, *katharevusa* karmaşasıyla ya da dilin 'arılaştırılmış' biçimiyle boğuşmak zorunda bırakılmıştır. 1976 gibi yakın bir tarihte, halk dilinin ya da konuşma dilinin devlet ve eğitim kurumlarında geçerli resmi dil olduğu açıklanmıştır. Bu değişimin sonuçlarından biri, yeni kuşak Yunanların, bağımsız devlette basılan kurgu dışındaki eserlerin belki de yüzde 80'ini oluşturan *katharevusa* [arı] dilde yazılmış kitapları kolay okuyamamaları olmuştur.

İlk Yunan milliyetçileri büyük ölçüde klasik çağlardan esinlenmeye çalıştılar. 1830'larda, Avusturyalı tarihçi J. P. Fallmerayer modern Yunan milliyetçiliğinin temel yapıtaşlarından biri olan, bugünkü modern Yunan halkının antik Yunanların özbeöz torunları olduğu kuralına kuşku düşüren tartışmaları ortaya attığında, yeni kurulmuş devletin aydınlarının öfkesini körüklemişti. Bağımsız devlete atanan ilk Amerikan elçisi ve on dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki Yunan toplumunun keskin bir gözlemcisi olan Charles Tuckerman, bir Atinalı profesöre inme inmesini sağlamanın en kısa yolunun, ona Fallmerayer isminden söz etmek olduğunu gözlemlemişti. Böylesi yaklaşımlara, Yunan ortaçağına, Bizans tarihine yapılan benzeri aşağılamalar da eşlik etmekteydi. Örneğin, bağımsızlık öncesi gelişen aydınlar hareketinin en etkili kişisi olan Adamantios Korais, gözden çıkardığı papazlarca yönlendirilen Bizans gericiliğini lanetlemişti. O kadar ki, bir konuşmasında, herhangi bir Bizanslı yazardan tek bir sayfa bile okumanın gut hastalığına yakalanmaya yeteceğini söylemişti.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarıydı; Atina Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Konstantinos Paparrigopulos, antikçağ, ortaçağ ve modern dönemleri kesintisiz olarak birbirine bağladığı bir Yunan tarihi yorumu ortaya attı. Sonradan, Yunan tarih yazımının temel görüşü kendini büyük ölçüde bu sürekliliğe dayandırdı. Yüzyılın sonunda aydınlar, yitirilen toprakları geri alma projesi olan 'Büyük Ülkü'yü haklı çıkarmada, klasik dönemden çok Bizans İmparatorluğu'nun zaferlerine yönelirken, Bizans tarihinin yeniden anlaşılması ve iyileş-

* Geçmiş, ataları gereğinden fazla yüceltme —çev. notu.

tirilmesi de tamamlanmıştı. Yakındoğu'daki bütün Yunan yerleşim yerlerinin Konstantinopolis'in başkent olacağı tek bir devletin sınırları altında birleştirilmesi düşüncesine varan bu görüş, ortaya atıldığı ilk yüzyıl içinde bağımsız devlete egemen oldu.

Bizanslı geçmişe takındığı aşağılayıcı tutumla aynı oranda klasik geçmişe saygı duyan bağımsızlık dönemi yeni yetme aydınları, haliyle 400 yıllık Osmanlı yönetimini kaale alacak zaman bulamayacaklardı. Korais özgeçmişinde, dağarcığındaki 'Türk' ile 'vahşi canavar' sözcüklerinin eşanlamlı olduğunu dile getiriyordu. Yine de *Türkokrasi* ya da Türk yönetiminin, Yunan toplumunun evrimini biçimlendirmede derin bir etkisi oldu. Osmanlı yönetimi Yunan dünyasını, Batı Avrupa'nın tarihsel evrimini belirleyen Rönesans ve Reform hareketlerinden; on yedinci yüzyıldaki bilimsel devrim, Aydınlanma dönemi, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi gibi büyük tarihsel kıpırdanmalardan uzak tuttu. Bu dönemin büyük bir bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırları Ortodoksluk ve Katoliklik arasındaki sınırlarla çakışmaktaydı. Ortodoks Kilisesi'ndeki hiyerarşinin tutuculuğu bu yalıtımı daha da güçlendirdi. 1790'ların sonlarını ele alalım; Yunan din adamları Kopernik'in görüşlerini reddetmeyi ve güneşin dünya çevresinde döndüğü fikrini desteklemeyi sürdürüyorlardı. Bu tutuculuk, Katolik Avrupa'nın Osmanlı tehdidi altındaki Bizans'a Papalığın üstünlüğünü kabul ettirmeye çalıştığı günlere uzanan bir Batı karşıtlığıyla pekişmişti.

Osmanlı yönetiminin tutarsızlığı ve hukuk anlayışının zayıflığı Yunan toplumunun temelini oluşturan değerleri biçimlendirmeye ve günümüze kadar dayanan devlet ve otorite anlayışını belirlemeye yardımcı oldu. Böylesi başına buyrukluğa karşı kendini savunma yollarından biri, güçlü ve ayrıcalıklı konumdaki kişilere ulaşmada aracılık edebilecek durumda olan yüksek mevkilere gelmiş ağaların korumasını elde etmektir. Bu genişletilmiş aile çevresi dışındaki kişilere yönelik güvensizlik duygusuyla bu daha da pekiştirildi. Ağalara duyulan gereksinim anayasal yönetim kurulduktan sonra yeni devlette de sürdü; meclis üyeleri toplumun tümüne yayılan ağalık ilişkilerinin doğal odağı olup çıktı. Seçmenler verecekleri destek karşılığında, oy verdikleri kişilerin, kendilerine ve ailelerine, az gelişmiş bir ekonominin en güvenli istihdam kaynağı olan bol kadrolu devlet sektöründe iş bulmalarına yardımcı olmalarını ve genellikle karşılaşılan bürokratik engellere takılmamaları için araya girmelerini bekliyorlardı. Toplumun çarklarını eskiden beri döndüren ve çıkarların paylaşımı demek olan *rusfeti* [rüşvet] ve günlük hayatın vazgeçilmez

bir koşulu olan menfaat ilişkileri, yani *mesa* [irtibat]; her ikisi de Türk yönetimi döneminde palazlandı.

Yunanlar bir diaspora halkıdır. Osmanlı yönetimi sırasında gelişen göç hareketleri günümüze kadar sürmüştür. Henüz bir Yunan devleti ortaya çıkmadan önce, on sekizinci yüzyılın sonlarında, Yunan tüccarlar Doğu Akdeniz'de, Balkanlar'da ve Hindistan gibi uzak yerlerde bir ticaret imparatorluğu kurmuşlardı. On dokuzuncu yüzyılda göçler hızla Mısır'a, Rusya'nın güneyine, yüzyılın sonlarındaysa Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru gelişti. Başlangıçta, Yeni Dünya'daki göçmenlerin neredeyse tümü erkeklerden oluşuyordu. Ülkelindeki yoksulluk onları dışarı yöneltmişti ve çoğu önce yurtdışında birkaç yıl kadar kalmayı sonra anavatana kesin dönüş yapmayı düşünüyordu. Ne var ki, pek çoğu göç ettikleri ülkelere yerleşti. İç savaş döneminde ABD'nin yasaları göçmen akışını sınırlarken, Yunanistan Anadolu'dan, Bulgaristan'dan ve Rusya'dan gelen bir milyon aşkın sığınmacıya kucak açtı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanların göçleri bir kez daha doruğa çıktı. ABD yasalarındaki kısıtlamaların 1960'larda kaldırılması öncesinde, yeni göç dalgasının yönü Avustralya'ydı; öyle ki 1980'lere gelindiğinde başkent Melbourne artık sayıları 200.000'i aşan Yunan toplumuyla dünyadaki Yunan nüfusunun başlıca merkezlerinden biriydi. Savaş sonrası dönemde de, Yunanların Batı Avrupa'ya, özellikle de 'misafir işçi' olarak Batı Almanya'ya göçlerine tanık olundu. Zamanla göçmenlerin çoğu geri döndü; zor kazandıkları paraların çoğunu hizmet sektöründe küçük ölçekli girişimlere yatırdılar. Öte yandan, küçümsenmeyecek sayıda-ki diğerleri *Gastarbeiter* statüsünü benimseyerek orada kaldılar.

Kseniteia ya da diğer bir deyişle dış ülkelerde -kısa süreli de olsa- yerleşmek, ister kalıcı ister geçici olsun, bugünün Yunanlarının tarihsel deneyiminin temel taşıdır. Bunun bir sonucu olarak anavatandakiler ile deniz aşırı Yunan toplulukları arasındaki ilişkiler, bağımsızlık dönemi boyunca hayati önem taşımıştır. İkinci kuşak Yunan-Amerikalı olan Michael Dukakis'in 1988'de Amerika Birleşik Devletleri başkan adayı olarak seçimlere katılması, Yunanistan'da büyük bir heyecan uyandırmış, belki de kaçınılmaz olarak gerçekçi olmayan beklentiler doğurmuştur. Dukakis'in Demokrat Parti'den başkan adayı olarak ortaya çıkması, Yunan topluluklarının evsahibi ülkenin kültüründen hızla etkilendiklerine dikkatleri çekmiş, ayrıca Yunanistan dışındaki Yunanların faaliyetleri ile etkin ve sorunlara çözüm üretebilen modern bir devletin altyapısını oluşturma konusunda Yunanistan'da yaşanan sorunlar arasındaki karşıtlığı vurgu-

lamıştır. Devletin sınırları dışında Yunan kökenli böylesi yoğun bir nüfusun varlığı 'Yunan olmanın' ne olduğu sorusunu doğurmaktadır: Kuşkusuz bu Yunan dilini konuşmak değildir; çünkü ikinci ve üçüncü kuşaktakilerin çoğu pek az Yunanca bilir ya da hiç bilmez. Din ögesinin payı açıktır; ne var ki göç eden Yunanlar arasında Ortodoks olmayanlarla yapılan evlilikler çokça görülmektedir. 1965 ile 1977 yılları arasında Portland, Oregon'daki Yunan kilisesinde gerçekleştirilen 163 evlilikten 119'unda eşlerden biri Yunan uyruklu değildi. Görüldüğü kadarıyla 'Yunan olmak', kişinin doğuştan edindiği bir özellikti ve Yunan soyundan gelmeyenlerce kazanılması ne denli güçse, sonradan yitirilmesi de o denli kolay değildi.

Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, 'Yunan lobisi'ne karşıtlarınca atfedilen siyasi etki gücü kimi zaman abartılsa bile, varlıklı, başarılı, düşüncelerini açıkça dile getirebilen, iyi eğitilmiş Yunan kökenli Amerikalıların varlığı, anavatandaki siyasetçiler tarafından giderek önem kazanan bir kaynak olarak görülmektedir. Elde ettikleri bazı başarılarla karşın Kuzey Kıbrıs'tan çekilmesi için Türkiye üzerinde baskı kurmada ve süregelen Türk-Yunan anlaşmazlığı çerçevesinde ardı ardına ABD hükümetlerinin Türkiye'nin yararına tutum takınma eğilimlerini değiştirmeye çalışmakta Yunan kökenli Amerikalıların etkisi çok değerlidir.

Türk yayılmacılığının Yunanlarca abartıldığını düşünen yabancılar, onların bu korkularını yersiz bulmaktadır. Ancak 1970'li ve 1980'li yıllarda birkaç kez savaşın eşiğine gelen bu iki ülkenin salt coğrafi yakınlık nedeniyle dost olmaya mahkûm olduklarını düşünenler, günümüzdeki çekişmelerin tarihsel köklerini ve başka devletlere oranla sınırları yeni çizilmiş ülkelerde ulusal egemenliğe yönelik tehditlere ne kadar hassasiyetle yaklaşıldığını göz önünde bulundurmama yanlısına düşmektedirler. 'Eski' Yunanistan'ın coğrafi merkezi 1830'lardan bu yana, en azından bir bağımsızlık fikrine sahipken, günümüz Yunan devletinin büyük bir bölümü bu fikre yeni alışmaktadır. Makedonya, Epir ve Trakya'yla birlikte Ege'deki diğer pek çok ada Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde ele geçirilirken, Oniki Ada'nın egemen Yunan topraklarına geçmesi ancak 1947 yılında gerçekleşti. 1990'da ikinci kez cumhurbaşkanı seçilen Konstantinos Karamanlis 1907 yılında Osmanlı tâbiyyetinde dünyaya gelmişti.

Coğrafi açıdan Yunanistan hem Balkan hem de Akdeniz ülkesidir. Denize kıyılarının olması, karaya tıkalı kalmış Balkan komşularından çok daha yoğun bir şekilde Batıyla ilişki kurmasını sağlamıştır. Gerçekten de, temelleri on sekizinci yüzyılda atılan ticaret

filosunun önemli bir bölümü menfaatlerine uygun düştüğü için başka devletlerin bayraklarıyla yelken açsa da, yirminci yüzyılın ikinci yarısında bu filo dünyanın en büyüğü olup çıkmıştır. Öte yandan Yunanistan, Ortodoks ve Osmanlı mirası yüzünden yüzyıllar boyu Avrupa tarihinin dümen suyundan uzakta kalmıştır. Bir Avrupa ülkesi olarak ülkenin kimliği belirsizdi. Bağımsızlığının ilk günlerinden başlayarak Yunanlar, sanki kendi ülkeleri Avrupa'da değilmiş gibi, Avrupa'ya seyahat etmekten söz ederlerdi. Bu belirsizlik, 1981 yılında Yunanistan'ın onuncu ülke olarak Avrupa Topluluğu'na girmeye hak kazanmasını olağandışı önemde bir olay haline getirdi; bununla birlikte gelen iktisadi ve siyasi kazanımların ötesinde, ülkenin 'Avrupalı' olduğunun kesin bir kanıtı oldu. Hristiyan olmayan bir toplumda, Osmanlı topraklarında ilk yeşeren hareket olarak Yunan ulusal hareketinin bunda büyük payı vardı. Yüz elli yıl sonra Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na tam üye olması büyük önem taşıyordu; çünkü Ortodoks Hristiyan ve Osmanlı mirasına sahip ve tarihsel gelişimi bakımından diğer üyelerden ayrılan ilk ülkeydi. Yunanistan'ın 'Avrupa ortak evine' katılış süreci bu kitabın ana temasını oluşturmaktadır.

2 | OSMANLI YÖNETİMİ VE YUNAN DEVLETİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI 1770-1831

Yunan dünyasındaki adıyla Konstantinopolis, yani 'Şehir' 29 Mayıs 1453 tarihinde uzun süren bir kuşatmadan sonra Osmanlı Türklerine yenik düştü. Salı günüydü; Yunanlarca lanetli olduğuna bugün bile inanılan bir gündür. Hristiyan uygarlığının yüce kalesinin İslam dünyasının eline geçmesi Hristiyan dünyasına şok dalgalarıyla yayıldı; öte yandan bir zamanlar çok güçlü olan imparatorluktan geriye kalan içler acısı döküntüde yaşayanların tepkileri belirsizdi. Doğu Akdeniz'in kalabalık Ortodoks Hristiyan nüfusları çoktan Osmanlı boyunduruğu altına girmişti. Dahası Bizans İmparatorluğu'nun son günlerinde Grandük Loukas Notaras, "Şehir'de Katolik kûlahı yerine Türk sarığını görmeyi yeğlerim," demişti. Bu sözlerle, Türk saldırısına direnme konusunda yardım görmenin bedelinin, Papalığın üstünlüğünün tanınması olacağını söyleyerek, Ortodoksları tehdit eden Katolik Hristiyanlığının tutumuna içerlemiş Ortodoks dindaşlarının duygularını dile getirmişti. Ayrıca, 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi'nin asıl hedefini değiştirerek Konstantinopolis'i yağmaladığı bilgisi henüz belleklerden silinmemişti. Artık en azından, 'Ehl-i Kitap' olarak Ortodoks Hristiyan cemaat, *pliroma*, yani Osmanlı Türklerinin yönetimi altında, nefret duyulan Latin halkının önünde boyun eğme baskısı olmaksızın, kendi inançlarının gereklerini yerine getireceğini düşünebilirdi. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü, büyük ölçüde, Ortodoksları işledikleri günahlardan dolayı Tanrı'nın onlara verdiği bir ceza olarak görüldü. Yine de Osmanlı boyunduruğunun uzun süreli olacağı beklenmiyordu. Zaten Yaratılış'tan sonraki yedinci binyılın sonunda kıyametin kopacağına inanılıyordu; bu da 1492 yılına denk düşüyordu.

1453'ten sonra Osmanlılar henüz ellerine geçirmedikleri Yunan

Harita 1 I kath'imas Anatoli: Yunan Doğu. Yunan topluluklar modern zamanlarda Yakındoğu ve Ortadoğu geneline yayılmışlardır.

dünyasının kalan kısımlarını da giderek kontrolleri altına aldılar. Karadeniz'in güneydoğu kıyılarında, Dördüncü Haçlı Seferi sonrasında kurulmuş olan küçük Trabzon İmparatorluğu 1461 yılında Osmanlı topraklarına katıldı. Rodos 1522'de, Sakız ve Naksos 1566'da, Kıbrıs 1571'de ve 'Büyük Ada' olarak bilinen Girit yirmi yıl süren uzun bir kuşatmanın ardından 1669 yılında ele geçirildi. Levkas [Lefke] dışındaki İon Adaları Osmanlı boyunduruğundan büyük ölçüde kurtuldu. En büyükleri olan Korfu (Kerkyra) adası hiçbir zaman Türklere yenik düşmedi. Adalar 1797 yılında Fransız, Rus ve İngiliz yönetimine geçene dek Venedik sömürgesi olarak kaldı; 1815-1864 yılları arasında İngiliz mandası altındaydı.

Ataları göçebe savaşçılar olan Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasının büyük kısmını, Kuzey Afrika'yı ve Ortadoğu'yu kaplayan ve değişik inançlara sahip geniş halk yığınlarını yönetme zorluğuyla karşı karşıya kalmıştı. Bunun üstesinden gelebilmek için kitleleri etnik kökenlerinden çok dinsel inançları temelinde, yani *millet* olarak sınıflandırdılar. Egemen Müslüman milletin yanı sıra, Yahudi milleti, Gregoryen Ermeni milleti, Katolik milleti (hatta on dokuzuncu yüzyılda Protestan milleti) ve son olarak da Müslümanlardan sonra gelen en büyük topluluk olan Ortodoks milleti vardı. *Milletler*, geniş kapsamlı bir idari özerkliğe sahiptiler ve kendi din adamları tarafından yönetiliyorlardı. Osmanlı Türkleri Ortodokslara *millet-i Rum*, yani 'Yunan' milleti adını vermişti. Bu yanlış bir adlandırmaydı; çünkü yalnızca Yunanları değil, Bulgar, Rumen, Sırp, Ulah (Balkanlar'ın dört bir yanına yayılmış, bir tür Rumence konuşan göçebe bir halk) olsun ya da Arnavut ve Arap, İmparatorluk'ta yaşayan bütün Ortodoks Hristiyanları içine alıyordu. Öte yandan Ortodoks Kilisesi'nin en yaşlı patriği ve *milletbaşı* olan, yönettiği Kilise hiyerarşisinde geniş etki alanı bulunan İstanbul'un Ekümenik Patriği her zaman Yunandı. On dokuzuncu yüzyılda milliyetçiliğin artmasıyla birlikte, Ortodoks milletin Yunan egemenliğinde olmasına Yunan olmayanların tepkileri giderek artmaya başladı ve bunun sonucunda ulusal kiliselerin kurulması, Ortodoksluğun tek bir yüce merkezden yönetilmesi ilkesini yıktı.

Asıl itibarıyla *millet* sistemi epey geç gelişmiş, ayrıca fetih sonrasında Fatih Sultan Mehmed'in Ortodoks Kilisesi'ne tanıdığı ayrıcalıkların kesin niteliği hemen kendini belli etmemişti. Tüm bunların kendilerine bağışlandığı ferman kaybolmuş ve Sultan Mehmed'in Kilise'ye tanımış olduğu yetkiler, yetmiş yıl önce Yunanlara Kilise'lerini koruma izni verildiğinde orada bulunan, artık yaşlanmış

üç yeniçerinin tanıklığına dayanılarak 1520 yılında yeniden hazırlanmak zorunda kalmıştı. II. Mehmed'in seçtiği ilk patrik Yeorgios Yennadios Skolarios'tu. Yennadios, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşmesine kesinlikle karşı olduğundan bu seçim pek çoklarınca iyi karşılanmıştı; ayrıca iki din arasındaki geleneksel sürtüşmenin devamının II. Mehmed'in işine geldiği apaçıktı. Ortodoks Kilisesi'nin Osmanlı sultanlarının yönetimi altındaki gücü ve ayrıcalıkları Bizans imparatorlarının yönetiminde olduğundan daha kapsamlıydı. Üstelik patriğin Ortodoksların üzerindeki otoritesi katı dinsel ilişkilerin ötesine geçmiş, günlük yaşamın pek çok yönünün düzenlenmesine dek varmıştı. Öyle ki, Ortodoks Hristiyanlar işlerini Osmanlı memurlarından çok kendi dinsel yetkilileriyle görüyorlardı.

Böylesi geniş ölçüde toplumsal özerklik tanınmanın bedeli olarak patrikten ve Kilise hiyerarşisinden beklenen Ortodoksların Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığını sağlama güvencesi vermeleriydi. Sultanın otoritesine karşı gelindiğinde Kilise hiyerarşisi hem dinsel hem de siyasal önderler olarak başlıca hedef kabul edilirdi. Buna göre 1821 yılında bağımsızlık savaşı patlak verdiğinde, Ekümenik Patrik V. Grigorios diğer dinî ve dinî olmayan önderlerle birlikte insanlık dışı koşullar altında ipe yollandı. Patriğin asılması Hristiyan Avrupa'nın düşüncesini değiştirdi ve başkaldıran Yunanlara sempati duymalarına sebep oldu. Osmanlılara göreysen, Grigorios, inananların sultana bağlılıklarını güvence altına almak olan temel görevini istismar etmişti. Rus büyükelçisi asılma olayını protesto edince, *reis efendi*, yani Osmanlı dışişleri bakanı büyükelçiye iğneleyici bir biçimde Rus Çarı Büyük Petro'nun da geçmişte kendi topraklarındaki patrikhane-yi lağvetmiş olduğunu belirtti.

Dinî olduğu kadar hukuki gücün de Kilise'nin elinde toplanması, yüksek memuriyetler uğruna sert çekişmelere yol açıyordu. Bunları kışkırtanlar da Osmanlı yetkilileriydi; çünkü patrikhane her el değiştirdiğinde sadrazama *peşkeş* çekilirdi; diğer bir deyişle rüşvet verilirdi. Bu ödemeyi karşılamak için patriğin kendisi de rüşvet almak zorundaydı ve böylece Kilise, Osmanlı yönetim düzeninin her yerini sarmış olan kurumlaşmış bir açgözlülük ve kokuşmuşluk ağna düştü. Bir patrik, teorik olarak makamında ömür boyu kalabilirdi, fakat bazen aynı kişi birkaç kez aynı göreve gelebiliyordu. On yedinci yüzyılın sonlarında Dionysios IV. Muselimis en az beş kez patrik seçilmişken, 'ulusal şehit' V. Grigorios üçüncü patrikliği sırasında ipe gönderilmişti. On sekizinci yüzyılda, "siz Yunanlar gömlek değiştirir gibi patrik değiştiriyorsunuz" diyen Ermeni bir bankerin bu

Resim 1 Konstantinopolis'in 1453'te düşüşü. Panayiotis Zografos tarafından 1830 ortalarında savaşa katılmış askerlerden General Makriyannis'in siparişi üzerine yapılmış bağımsızlık savaşını gösteren bir dizi yağlı boya tablosundan biri. Muzaffer sultan bir yandan arkada görünen Konstantinopolis şehrine karşı anakronik bir şekilde nargilesini tütürüp bir yandan da kentin din adamları ve ileri gelenlerince kendisine sunulan armağanları geri çeviriyor ve bu kişilerin de boyunduruk altına alınmasını buyuruyor. Uzakta, boyun eğmeyi kabul etmedikleri için Osmanlı askerlerince kovalananlar tepelere sığınyor. Sol alt köşede tutsak alınmış Yunanistan, zincire vurulmuş bir halde, sitem eden parmağıyla zorba hükümdarı işaret ediyor. Hemen üstünde, Türklerin 1798 yılında ipe gönderdiği, bağımsızlık hareketinin ilk şehidi Rigas Velestinlis Yunanistan'ın er geç kavuşacağı özgürlüğün tohumlarını saçıyor. Onun yanı başında, Türk yönetiminin egemenlik sürdüğü *Türkokrasi* adı verilen dönemde halkın gözünde, ilkel de olsa, ulusal direnişin simgesi olmuş *kleft*'lerden biri yer almakta. Makriyannis, bazı tarihçilerin yalanlarına ve çarpıtmalarına dayandığını düşündüğü anlatımları düzeltmek amacıyla, kendi yazmış olduğu metindeki konuları vurgulayan yirmi beş adetlik bir resim dizisi yapılmasını istemiştir. Bu resimlere, savaş döneminin belli başlı çarpışmalarında meydana gelen olayları kendi ağzından anlatan ayrıntılı başlıklar eşlik etmektedir. Kendisi de savaşa katılmış olan ressam Panayiotis Zografos'un iki oğlu resimlerin çoğaltılmasında ona yardım etmişlerdir. Bu diziden dört takım yapılmış, Makriyannis bunları Atina'da, büyük bir yemekli toplantıda Kral Otto'ya ve bağımsız yeni Yunan devletinin 'Koruyucu Güçleri' olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın elçilerine sunmuştur. İngilizlere verilen takım bugün Windsor Kalesi'nde saklanmaktadır.

alaylı sözleri rahatsız edici olsa da meselenin özüne işaret ediyordu. Ayrıca yüzyıllar içinde Kilise'nin ısrarlı para talepleri ve pek çok din adamının açgözlülüğü yüzünden halk arasında ruhban karşıtlığı da şaşırtıcı değildi. 1821 öncesinde, Kilise hiyerarşisinin yüksek kademelerinin kendi çıkarlarını Osmanlı devletinkilerle bir tutmasına tepki olarak beliren milliyetçi aydınlar hareketinin öfkesi de buna eklendi. Kudüs Patriği Anthimos'un 1798'de sürdürdüğü tartışmada, Hristiyanların kurulu düzene karşı gelmemeleri gerektiği, çünkü Tanrı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu, Ortodoks dinini yoldan çıkmış Katolik Batının gazabından korusun diye yücelttiği yolundaki sözleri, Kilise hiyerarşisinin genel görüşünü yansıtmaktaydı.

Rabbimiz (...) bu güçlü Osmanlı İmparatorluğu'nu, Ortodoks inancından sapmaya başlamış bulunan bizim Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun yerine geçsin diye yoktan var etmiş ve İlahi Takdirle geldiği kuşkuya yer bırakmasın diye Osmanlıların İmparatorluğu'nu diğer bütün kralıklardan daha yüce tutmuştur....

Anthimos, Kudüs Patriği, *Didaskalia Patriki*
[Pederin Vaazları] (1798)

İslam geleneğiyle işbirliği yaparak Yunan reâyanın Osmanlı yönetimi altında küçümsenmeyecek ölçüde dinsel özgürlük elde ettiği gerçeği, onların Osmanlı düzeni içinde alt tabakalarda yer aldıklarını gösteren bir dizi sorunla karşı karşıya kalmalarına engel değildi. Yargı önünde bir Müslümanın sözüne karşı bir Hristiyanınki geçerli olmadığı gibi bir Hristiyanın bir Müslümanla evlenmesi de mümkün değildi. Hristiyan bir kimse silah taşıyamazdı; askerlik görevi yerine *haraç* adı verilen özel bir vergi ödemesi gerekirdi (öyle amaçlanmasa da, uygulamada bu bir ayrıcalık olup çıkmıştı). En çok korku uyandıran şey, on yedinci yüzyılın sonlarına doğru bu kurum ortadan kaldırılana dek sürdürülen *paidomazoma* (sözlük anlamıyla çocuk toplama [devşirme]) yani Yeniçeri Ocağına asker toplamaydı. Düzensiz aralıklarla yürütülen bu uygulamada; seçkin askerler ya da bürokratlar olarak yetiştirilmek üzere Balkanlar'daki Hristiyan ailelerin en sağlıklı ve en zeki oğullarını Osmanlı Devleti'nin hizmetine vermeleri bir zorunluluktur. Askere alınan bu çocukların Müslüman yapılması zorunluluğu, bundan dönmenin cezasının kesinkes ölüm olması özellikle korku uyandırır. Diğer yandan, Yeniçeri Ocağı yoksul ailelerin çocuklarına Osmanlı devlet yapısının en yüksek kademelerine yükselme fırsatı verdiğinden, seçilmeye hak kazansınlar diye Müslüman ailelerin oğullarını Hristiyan olarak yazdırmaya çalıştıkları da görü-

lürdü. Üstelik iyi mevkilere gelmiş yeniçeriler bazen akrabalarına ya da doğdukları köylere yardım etme olanağını da yakalayabiliyorlardı.

Hristiyanlara yapılan ayrımcılık yerel Osmanlı yetkililerinin sert tutumlarıyla birleşince tek tek ya da gruplar halinde İslam dinine geçmeleriyle sonuçlanabiliyordu. Bu gibi durumlarda, özellikle on yedinci yüzyılda İmparatorluğun uzak bölgelerinde yaygın olarak görülen Hristiyanların kendilerini İslam dinine mensup gösterip gizliden gizliye Ortodoks Hristiyanlığın gereklerini yerine getirdikleri de bilinmiyor değildi. On dokuzuncu yüzyılın ortasında, Hristiyan devletlerin baskısı altında kalan Osmanlı merkezi hükümeti, yani Babıâli, Müslümanlarla Hristiyanların eşitliği anlayışını yasalara geçirince bu 'gizli Hristiyanların' pek çoğu, eski Müslüman dindaşlarının şaşkın bakışları önünde, bağlı oldukları gerçek dinlerini açığa vurdular.

Osmanlı merkezi hükümetince, özellikle uzak dağlık bölgelerde yürütülen denetimin yarım yamalak olması nedeniyle ayrımcılık daha az hissediliyordu. Örneğin, Pindus dağlarındaki *Agrafa* köyleri; onlara bu adın verilmesinin nedeni imparatorluğun vergi kayıtlarında 'yazılmamış' olmalarıydı. İmparatorluk topraklarında Yunanların yerleşik olduğu diğer bölgelerde, örneğin sakız ağacı yetiştirilen varlıklı Sakız adasında halk belli ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara sahipti.

On altıncı ve on yedinci yüzyıllar Yunan halkının tarihinde bir tür 'karanlık dönemdi'. Türklerce -'sadık' *millet* diye görülen- Ermeniler ve Yahudiler Osmanlı fethine karşı direnişe destek vermemiş olduklarından, bu yıllarda Yunanlardan daha çok kayıyorlardı. Yine de ara sıra bile olsa, Yunanların öne çıktıkları da olmuyor değildi. Bunlardan biri de büyük bir Bizans ailesi olan Kantakuzenoslardan gelme Şeytanoğlu idi. Kürk ticaretinin ve devletin tuz tekelinin denetimini elinde tutması ona, sultanın donanmasından altı gemiyi donatmaya yetecek kadar büyük bir mal varlığı sağlamıştı. Öte yandan, devletin bu yüce kulu 1578 yılında ipe yollanacaktı.

Yunanların yazgısına damgasını vuran bu karanlık dönem sırasında bile, Osmanlı boyunduruğuna karşı bazı başkaldırıları olmuştu. İmparatorluk topraklarında ve Ege adalarında baş gösteren ayaklanmaları daha da kışkırtan olay, Osmanlı donanmasının 1571'de İnebahtı Deniz Savaşı'nda Avusturyalı Don John komutasındaki filo tarafından ezici bir yenilgiye uğratılmasıydı. 1611 yılında Epir'de Dionysios Skylosofos kısa süren bir ayaklanma başlattı. Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu'nun 1645-69 yılları arasındaki uzun süreli savaşı Girit'in düşmesiyle sonuçlanmış olsa da, Venediklilerin 1684 ve 1715 yılları arasında Mora yarımadasına yayılmaları Osmanlı'nın

yenilmez olmadığını gösterdi.

Türkokrasi dönemi boyunca *kleft*'ler Türklere karşı milliyetçilik öncesi silahlı direnişin gözle görünen ve önemli örneğini oluşturmuşlardı. *Kleft*'ler gerçekte, yağmalarını birbirine benzeyen Yunanlarla Türklere yöneltmiş haydutlardı. Ne var ki vergi memuru olarak Osmanlı yönetimini temsil eden kimselere saldırmaları, Yunan halkının gözünde, Müslüman derebeylerine karşı baskı gören Yunan reayanın savunucuları diye görölmelerine ve cesaretle, dayanıklılıkta insanüstü güçlere sahip olduklarına inanılmasına neden oldu. Eşkıyalığın önlenmesi ile ticaret ve haberleşmenin yürütülmesi açısından önem taşıyan dağ yolları güvenliğinin sağlanması çabasında olan Osmanlılar, *armatoloi* adıyla bilinen Hristiyan milis güçlerini kurmuşlardı. Biri yasadışı, diğeri yasal olan (her ne kadar ikisinin arasındaki sınır kesin olarak çizilmemişse de) bu gibi oluşumlarda Yunanların yer alması, 1820'lere, bağımsızlık mücadelesinin patlak verdiği yıllara gelindiğinde, artık onları uzun, belki kararsız, düzensiz bir savaş geleneğinin bir parçası yapmıştı.

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Osmanlı egemenliğinden kurtulma tasarısı hâlâ uzak bir düşünce gibi görölmekteydi. Yunanlar arasında yaşatıldığı biçimiyle, er geç 'taht varisi soylarının eski gücünü bulacağı ve Konstantinopolis'i geri alacakları' doğrultusundaki dilekler, kurtuluşun eninde sonunda insan eliyle değil, ilahi müdahaleyle olacağı umudunu taşıyan vahiy ve kehanetle gelen inançlara bel bağlamaya varıyordu. Bunlar, insan emeğini ilahi takdirin bir parçası olarak gören Bizans düşünce biçiminin hâlâ sürdüğünü gösteriyordu. Kuzeyden gelen sarı saçlı özgür ırkı anlatan *ksanthon genos* destanı inanırlılığını sürdürmekteydi; bu destansı insanlar Osmanlıların tutsaklığı altında olmayan tek Ortodoks halk olan Ruslarla özdeşleştirilmekteydi. Fakat yine de Yunan halkının kendi çabalarının sonucu özgürlüğünü elde edebileceği umudu, az da olsa, yaşatılıyordu.

Umudumuz sarı saçlı ırkın gelip bizi özgürlüğümüze kavuşturması
Moskova'dan gelip bizi kurtarması
Kâhinlere, sahte kehanetlere inanıyoruz
Zamanımızı böyle boş şeylerle harcıyoruz
Türkün ağını kaldırsın diye üzerimizden
Umudumuzu kuzey rüzgârına bağlıyoruz.

Matthaios, Myra Metropolitisi (on yedinci yüzyıl)

Öte yandan on sekizinci yüzyılla beraber Yunan toplumlunun yapısında bir dizi önemli değişiklik olmaya başladı. Bu değişim, Yunan-

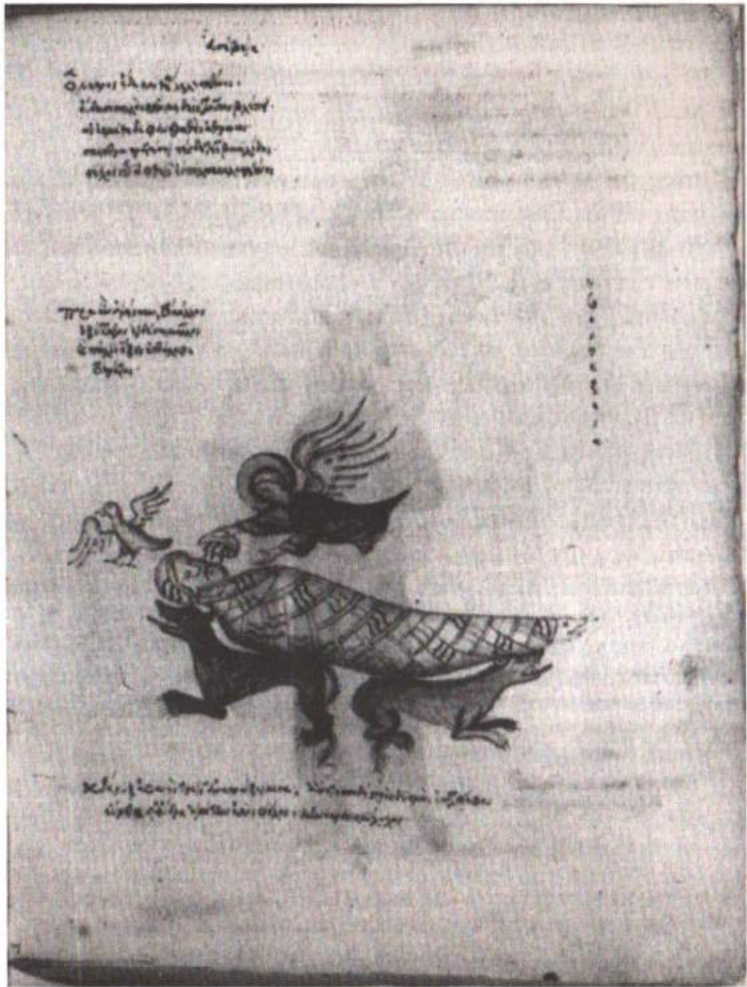
Resim 2 Venedik'te bulunan Yunan kilisesi Aya Giorgios ile *Phlanguin Phrontistirion*, yani Üniversitenin on yedinci yüzyılda yapılmış bir gravürü. Kalabalık bir Yunan topluluğuna sahip Venedik Türkokrasi sırasında ticaret, din ve kültür etkinliklerinin önemli bir merkeziydi. 1514 yılında Yunanlara kendi kiliselerini yapma izni tanındı ve kentin Yunan piskoposuna Anadolu'daki Philadelphia Metropolit'i unvanını kullanma hakkı verildi. 1665'te cemaatin eski başkanı Thomas Flanginis'in büyük cömertlik sergileyerek yaptığı bağışla kurulan *Phlanguin Phrontistirion*, Padova Üniversitesi'nde okumaya hazırlanmaları için Yunan gençlerine kapılarını açtı. Katolik Venedik'in Ortodoks 'hizipçilerine' gösterdiği gö-reli hoşgörü, bu kentin uzun bir dönem Ortodoks dünyasının basın merkezi olarak kalma-sını sağladı. Venedik'te dindışı edebiyatta canlı bir alışveriş ortamı gelişirken, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kiliselerde kullanılan hemen hemen bütün ayin kitapları da bu kent-te basılıyordu. Yunan dünyasının Osmanlı egemenliğine girmemiş tek bölgesi olan İon adaları Venedik'in *Serenissima Repubblica*sı yani cumhuriyetinin yönetimi altındaydı: Bu adalar Korfu (Kerkyra), Kefalonya, Zakynthos (Zante), Kythera, Lefke (Lefkada), İthaka ve Paksos'tu. Korfu hiçbir zaman Osmanlıların eline geçmedi. Diğer adalar Osmanlı boyun-duruğunu çok kısa bir süre de olsa yaşadılar; ancak 200 yıl kadar sultanın egemenliğinde olan Lefke bunların dışındaydı. 1797'de Venedik cumhuriyetinin çöküşünden sonra ada-lar, 1864 yılında Yunan Krallığı'na bağlanana dek çeşitli biçimlerde Fransız, Rus ve İngiliz yönetimlerine girdiler. 1204 ile 1669 arası dönemde Girit de Venedik İmparatorluğu'nun bir parçasıydı ve İtalyan örneklerinin etkisi altına giren Yunan edebiyatının büyük ürünle-rine tanık oldu. Burası, aynı zamanda daha çok El Greco diye ün salan ressam Domeni-kos Theotokopulos'un da doğum yeri. 1669'da Girit Büyük Adası'nın yirmi yıl süren bir kuşatmanın ardından Türklerin eline geçmesinden sonra, İon adaları Yunanların Batıya açılan penceresi olarak kaldı.

ları yüreklendirerek Türklere karşı bağımsızlık savaşını tasarlamada gözüpük davranmaya yöneltti. Ancak, kendilerini kaderlerine bırakmış ya da içinde bulundukları durumu, direnmeyi düşünmeyecek kadar kanıksamış olan kendi insanlarını buna inandırmada öyle büyük güçlüklerle karşılaştılar ki tasarıları düştten öteye gidemedi. Ulusal hareketin ilk kıpırtıları ortaya çıkmaya başladığında on sekizinci yüzyılın sonuna yaklaşıyordu. Sonunda bu, 1830'larda, güdük de olsa bağımsız bir devletin ortaya çıkışıyla sonuçlandı. Bu hareketin gelişiminin özel bir anlamı vardı; çünkü her ne kadar Doğu Avrupa'da gelişen ilk ulusal hareket değilse de, Hristiyan olmayan bir ortamda, yani Osmanlı İmparatorluğu'nda, ilk kez yaşanıyordu. Bu görece erken gelişim birkaç nedene dayanmaktaydı.

Eğer Osmanlı İmparatorluğu on sekizinci yüzyılla beraber asker, toprak bütünlüğü ve iktisat bakımından zayıflamış olmasaydı, bu ayaklanmanın başarılı biçimde yürütüleceğini bile düşünmek olanaksız olurdu. İmparatorluğun askerî etkisinin azalması, yeniçeri ordularının seçkin savaşçı güçler olmaktan çıkıp yalnızca yetkilerini ve ayrıcalıklarını gözeten, bunların babadan oğula geçtiği toplumsal bir sınıf olmaya başlamasıyla ortaya çıktı. Merkezî yönetimin başına sürekli dert açan bu asker sınıfının varlığı 1826 yılında Sultan II. Mahmud'un onları oldukça sert yöntemlere başvurarak bastırmasına dek sürdü. Askerî açıdan gerilemesi ve savaş teknolojisindeki değişimlere uyum sağlamaktan uzak kalması Osmanlı Devleti'nin Avusturya, Pers İmparatorluğu, Rusya gibi dış tehditlere giderek daha da açık olmasına yol açtı. On yedinci yüzyılın sonlarından itibaren İmparatorluğun coğrafi, dolayısıyla iktisadi bütünlüğünün temelleri sarsılmaya başladı.

Ortodoks gücünün dünyadaki tek simgesi olan Ruslardan gelen baskılar ve 'sarı saçlı ırk' efsanesi Yunan topraklarında büyük yankı uyandırdı. 1768-74 yıllarında Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki büyük savaş bambaşka bir heyecan yarattı. Bizans imparatoru Bilge Leo'ya atfedilen bir kehanete göre 'Şehr-i Konstantiniye'nin fethinden 320 yıl sonra, yani 1773 yılında Türklerin elinden kurtarılacağı bildirilmişti. Bundan sonra Ruslar, İmparatorluk topraklarındaki bütün Ortodoks Hristiyanların hamisi oldukları iddiasında bulundularsa da savaşın reâyanın durumunu iyileştirmede çok az bir etkisi görüldü. Yine de pek çokları er geç Türklerin boyunduruğundan kurtulacakları kehanetlerine inanmayı sürdürdüler.

Sınırların geriye çekilmesiyle birlikte İmparatorluğun bölünmez bir devlet olarak bütünlüğü de tehlikeye düştü. Yeniçeri disiplinsiz-

Resim 3 Bizans'ın son imparatoru Konstantinos XI. Palaiologos, on altıncı yüzyılda kâhinlerin İmparator Bilge Leo'ya ait olduğunu söyledikleri kehanetlerin yer aldığı bir yazma eserde 'Mermere dönüşen İmparator' olarak tasvir edilmektedir. Konstantinos 29 Mayıs 1453'te Konstantinopolis'in savunması sırasında ordularının başında çarpışırken ölmüştü. Günlerden salıydı, bundan sonra salı günü Yunan dünyasında lanetli bir gün olarak anıldı. Türkokrasinin sürdüğü uzun yüzyıllar boyunca Yunanların ne Hristiyan güç-

liğinin sebep olduğu anarşi, bazı eyaletlerde bağımsız birer yönetici gibi davranmaya başlayan sultan kullarının, yani imparatorluğun geniş toprakları üzerinde denetim kurmuş olan savaş zenginlerinin türemesiyle aynı zamanda gerçekleşti. İçlerinden özellikle biri, Müslüman Tepedelenli Ali Paşa pek çok Yunanı Epir'in başkenti Yanya'dan yönettiği geniş topraklara toplamıştı. Bu satrapların fiili bağımsızlığı, on sekizinci yüzyılda, Yunanlara Osmanlı'nın merkezi gücünün zayıflamış olduğunu gösteren, onlara cesaret veren bir gelişmeydi.

Bu gelişmelerin aksine, Osmanlı'nın gerileme süreci küçük fakat etkili bir Yunan topluluğunun Osmanlı Devleti'nin yüksek kademe-lerinde önemli mevkilere gelmesini hızlandırdı. Bu kişiler bir avuç Yunan ya da Helenleşmiş Rumen aileden, Arnavut kökenden gelme, adlarını İstanbul'da Ekümenik Patriğin ikamet ettiği Fener bölgesinden alan Fenerlilerdi. İmparatorluğun karşı karşıya kaldığı dış baskıların artması, artık Osmanlıların güçlerinin doruğunda oldukları zamanlardaki gibi, yenilgiye uğrayan düşmanlarına barış koşullarını dayatamayacakları anlamına geliyordu. Artık Osmanlı'nın kendisini yenilgiden en az zararlı kurtaracak usta diplomatlara ihtiyacı vardı. Osmanlı egemenliğinin Avrupa'daki ilk büyük gerilemesini simgeleyen 1699'daki Karlofça Barış Antlaşması'ndan 1821'de bağımsızlık savaşı patlak verene dek bu görev, Bâbüâli'de Osmanlı dış politikasının yürütülmesinde gerçekten hayli etkili olan Bâbüâli tercümanlığını tekeline alan Fenerliler tarafından yerine getirildi. Fenerliler, aynı zamanda Osmanlı donanmasının amirali kaptan paşanın da tercümanlığını yapıyorlardı; bu yetkiyi ellerinde bulundurmaları Osmanlı donanmasına pek çok denizci veren Yunanların yaşadığı Ege adaları-

---

lerin desteğiyle ne de başarılı bir ayaklanmayla özgürlüklerini güvence altına almaları çok uzak bir olasılıktı; yine de Ortodoks dünyasında fazlaca kabul gören kehanet külliyyatına dayalı umutlar sürüyordu. Osmanlı boyunduruğundan er geç kurtuluşun insan eliyle olmaktan çok yüce Tanrı tarafından gerçekleştirileceği öngörülmüyordu. Bunlardan biri olan *Marmaromenos Vasilias* ('Mermere dönüşen İmparator') destanında, bir Türkün indirdiği darbeden evvel Konstantinos Palaiologos'un bir melek tarafından Konstantinopolis'in kapılarından birinin, *Khrysoporta*'nın Altın Kapı yakınlarındaki bir mağaraya götürülüp orada mermere dönüştürüldüğü anlatılıyordu. Orada meleğin kendisini uyandırmak için geri geleceği ve bunun üzerine kalkıp Türkleri anavatanlarına, Orta Asya'daki *Kokkini Milia*'ya, yani 'Kızıl Elma'ya geri göndereceği günü beklemekteydi. Bilge Leo'ya atfedilen kehanetlerde Konstantinopolis'in kurtuluşunun Türklerin eline geçmesinden 320 yıl sonra, yani 1773'te olacağını haber verdiğinden, 1768-1774 Türk-Rus savaşı sırasında bu tür inançlara duyulan güven daha da arttı. Her ne kadar savaş beklenen özgürlüğü getirmeyse de, kehanetlere olan inanç yirminci yüzyıla dek yaygınlığını korudu.

Resim 4 1798'de Viyana'da basılmış bu kâğıt 'ikona', Athos (Aynaroz) dağındaki Aya Pavlu (Aziz Pavlus) manastırını göstermektedir. Gravürün en altındaki yazılar hem Yunanca hem de Slav dilinde basılmıştır. Bunun nedeni dağdaki yirmi manastırın çoğu Yunan olsa da, Aynaroz'daki keşiş cumhuriyetinin içinde Rus, Sırp, Bulgar ve Rumen vakıflarının da bulunması ve burasının, Osmanlı boyunduruğu altındaki Ortodoks ziyaretçilerin de ilgisini çekmesidir. Dinsel görüntülere ya da Aynaroz, Kıbrıs'taki Kykko manastırı, Trabzon yakınındaki Sumela manastırı ve Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi gibi Ortodoksların bü-

nın *de facto* valileri olarak davranmalarına imkân sağlıyordu.

On sekizinci yüzyılda ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Fenerlilerin denetim altında bulundurdıkları en önemli mevki voyvodalık (*hospodar*), yani prenslerin elindeki Tuna'nın Eflak (Valahya) ve Boğdan (Moldavya) eyalet yöneticiliği idi. Bükreş ve Yaş kentlerindeki lüks saraylardan bu toprakları Osmanlı sultanının genel valileri sıfatıyla yönetirlerdi. Tıpkı Kilise üst düzey yönetimi için olduğu gibi, görev süresi ortalama üç yılın altında olan, bu çok kişinin göz koyduğu mevki için adil olmayan kıyasıya bir rekabet söz konusuydu. Fenerlilerin yönetimi, bu bölgelerde yaşayan Rumenlerce pek hoş karşılanmıyorduydu da gerçekte Fenerlilerin açgözlülük sıfatını hakettikleri de doğru değildir. Bu aydın voyvodaların bazıları; Yunan kültürünün koruyucularıydılar ve maiyetleri Osmanlı boyunduruğu altında soyutlanmış Ortodoks dünyasına Batı düşüncesinin aktarılmasında etkili oldu. İstanbul'daki sultan sarayının küçük bir modeli olan sarayları, Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça karmaşık olan politika sanatını sağlam temellere oturttu. Öte yandan, Yunan aristokrasisi olmaya en yakın duran Fenerliler, böyle olmasına rağmen, kendi çıkarlarıyla İmparatorluğun bütünlüğünün korunmasını bir tuttular ve yalnızca birkaçı bağımsızlık savaşında etkin görev aldı.

Ulusal hareketin gelişiminde büyük önem taşıyan bir diğer unsur da on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan Osmanlı toprakları içinde ve dışında faaliyet gösteren, varlıklı, girişimci tüccar sınıfının oluşumuydu. Yunan tüccarlar Batıya hammadde satıp Batının işlenmiş mallarıyla sömürgelerde üretilen malları almakla İmparatorluk ticaretini ellerine geçirmiş oldular. Yunanca, Balkan ticaretinin yürütüldüğü dil, *lingua franca* oldu. Akdeniz, Balkanlar, orta Avrupa ve güney Rusya'dan Hindistan'a dek uzanan Yunan ticaret *paroiki*'leri,

---

yük kutsal ziyaret merkezlerine yer veren çok sayıda gravür, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda elden ele dolaşmaktaydı. Yapımı boyalı ikonalarından daha ucuz olduğundan, Osmanlı yönetimi sırasında Ortodoks inanın kalelerini oluşturan manastırların bakım ve onarım masraflarını karşılamak amacıyla bu kağıt ikonalar satılıyordu. Türkokrasi sırasında Kilise, Yunan kimliği (ve de Yunan dili) anlayışıyla bakım ve onarıma büyük ölçüde katkıda bulunuyorduydu da, bağımsızlık savaşının patlak vermesinden önceki yıllarda Yunan milliyetçileri, bir yandan dine karşı gelmemeye özen gösterirken, diğer yandan da manastırlara ve Kilise hiyerarşisine sinmiş olan cchaletten ve kokuşmuşluktan duydukları hoşnutsuzluk artıyordu. Milliyetçiler özellikle, pek çok papazın *etheloduleia* yandaşlığını ya da Osmanlı güçlerine isteyerek teslim olmasını, okuma yazması olmayan Yunan kitlelerine ulusal bilinç anlayışı aşılama girişimlerine başlıca engel olarak görüyorlardı.

Resim 5 1817-1818 yıllarında Bâbiâli'de Baş Dragoman (baş tercüman) ve 1819-1821 arasında Boğdan'da *hospodar* [voyvoda] olan Fenerli Mikhail Sutsos, bulunduğu konuma özgü debdebeli giysiler içinde görülmektedir. On sekizinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu giderek artan dış tehditlere maruz kaldıkça, Fenerliler diye bilinen küçük bir aileler topluluğu Osmanlı Devleti içinde geniş yetkisi olan görevlere getirildiler. Bunların çoğu Yunan asıllıydı, hepsi Yunan kültürü almıştı. 1821 yılında patlak veren bağımsızlık sava-

yani kolonileri kuruldu. Aynı sıralarda Yunan kaptanlar Hidra, Spetsai ve Psara adlı başlıca üç 'gemici' adada, yirminci yüzyılda dünyanın en büyük ticaret filosu olacak donanmanın temellerini atmaktaydı. Fransız Devrimi ve Napoleon savaşları esnasında İngiltere'nin uyguladığı ambargoya rağmen riske girmeyi göze alabilenler yüklü kazanç elde etme fırsatı yakaladılar. Oysa imalat adına çok az şey yapılmaktaydı. On sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında, çoğu orta Avrupa'ya satılan kırmızı dokuma pamuğu üretimiyle azımsanmayacak bir servete kavuşan Teselya'daki dağ kasabası Amblekia eşi görülmedik ve kısa süreli bir örnekti.

Büyük bir mal varlığını ellerinde tutan daha zengin tüccarlar Osmanlı İmparatorluğu'nda mal güvenliğini ve sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyen başına buyrukluktan ve belirsizlikten rahatsızdılar. Hükümetlerin ticari girişimleri teşvik ettiği Batı Avrupa'da gördükleri düzenli ticaret deneyimi kimilerini yeni doğacak ulusal harekete kaynak sağlamaya yöneltti. Ancak diğerleri yeni kazandıkları servetlerini böylesi tehlikeli bir işe yatırıp riske atmaya hazırlıklı değillerdi. Tüccarların büyük çoğunluğu milli davaya etkin destek hususunda çekingen davranışlar da bağımsızlık hareketinin gelişimine gösterdikleri dolaylı katkı büyük önem taşıyordu.

On sekizinci yüzyılın son otuz ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılında görülen aydınlar uyanışını somut temellere oturtma sorumluluğunu üstlenenler tüccarlardı. Ulusal bilincin gelişiminde bu, artık Ortodoks Hristiyan olmanın değil de özellikle Yunan olmanın ayırımına varmada hayati bir öneme sahipti. Vakıf okulları ve kütüphaneler kurdular; asıl itibarıyla imparatorluk sınırları dışında

---

şına dek devletin dört kilit görevi onların tekelindeydi. Bâbîâli'nin baş tercümanı olarak Osmanlı dışişleri bakanı, reis efendiyle birlikte dış politikanın yürütülmesi sorumluluğunu paylaşıyordu. Osmanlı donanmasının komutanı kaptan paşanın tercümanı olarak üzerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğunun Rum kökenli olduğu Ege adalarında vali gibi davranıyorlardı. Tuna eyaletleri olan Eflak ve Boğdan'ın *hospodar*'ları, yani voyvodaları olarak sultanın temsilciliğini yapıyor, Yaş ve Bükreş'te sultanın kine benzeyen saraylarında oturuyorlardı. Bazıları hukuk ve toprak reformu, ayrıca Yunanların eğitimi ve kültürlerinin geliştirilmesi için içtenlikle çalışıyorsa da, bu makama yükselme uğruna yaşanan yoğun çekişmenin yol açtığı rüşvet ve entrikalar Fenerlilerin kötü ün salmasına neden oldu. Fenerlilerin çoğu ulusal harekete destek veremeyecek durumda kendi çıkarlarını Osmanlı efendilerinininkilerle bir tutuyorlardı. Mikhail Sutsos bunların dışındaydı. Filiki Eteriya hareketine katılıp 1821'de eyaletlerin ele geçirilmesinde başarısızlığa uğrayan Aleksandros İpsilandis'nin yardımına koştu, ayrıca bağımsız krallığın siyaset dünyasında etkin görev aldı.

Resim 6 Bağımsızlık savaşı öncesinde bir Yunan kaptanı gösteren taşbaskı bir resim. On sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında, denizcilik alanında Yunanistan'ın bugün üstün olmasını sağlayan temeller atılmaktaydı. Kurulan ilkel ticaret filosu hızla büyüdü. Bugün bile 'denizci' adalardan biri olan Hidra adası limanını çevreleyen *arkhontika*, yani görkemli konaklardan da anlaşıldığı üzere büyük paralar toplandı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Batı Avrupa'ya hammadde satılıyor, karşılığında mamul mallarla sömürge ürünleri alınıyordu. Osmanlı donanmasındaki denizcilerin çoğu Ege adalarından gelme Yunanlardı. Yasadışı ve devlet izniyle korsanlık yapma geleneğiyle daha da güçlenen bu denizci soyundan gelmiş olmaları, bağımsızlık savaşı sırasında denizlerin kontrolünü ele geçirmede onlara büyük üstünlük sağladı. Ticaret donanmasının serpilerek büyümesi, on sekizinci yüzyılda Balkanlar'da ticareti elinde tutan ticaret burjuvazisinin ortaya çıkışıyla eşzamanlı gerçekleşti. Yunanca, Balkanlarda ticaretin dili oldu; ayrıca yalnızca Balkanlarda değil, orta Avrupa'da, güney Rusya'da ve Akdeniz boyunca Yunan tüccar toplulukları oluştu. Ortaya çıkan bu ticari orta sınıfın bazı üyeleri yeni doğan aydınlar sınıfının milliyetçi coşkularına kapıldı. Öte yandan yeni zenginleşen tüccarların çoğu okullara ve kütüphanelere bağışlarda bulunuyor, Batılı görüşleri yansıtan kitapların yayımlanması için para yardımı yapıyor ve Yunan gençlerinin, Aydınlanma felsefeleriyle ve Fransız Devrimi'nin yaydığı köklü anlayışlarla tanıştıkları Batı Avrupa üniversitelerinde okumaları için mali destekte bulunuyorlardı.

büyüyen ve giderek sekülerleşen Yunan okuyucusuna yönelik yayınlara ulaşmalarında parasal destek sağladılar. On sekizinci yüzyılın son çeyreğinde basılan kitaplar ilk yirmi beş yıldakilerin yedi katı kadardı. 1821'den önceki yirmi yılda 1.300 kadar değişik konuda kitap basıldı. Belki de hepsinden önemlisi, tüccarların yardımlarıyla genç Yunanların Batı Avrupa'daki üniversitelerde, özellikle de Alman devletlerinde okuyabilmeleri idi. Buralarda yalnızca Aydınlanma'nın, Fransız Devrimi'nin, romantik milliyetçiliğin başlıca görüşleriyle tanışmakla kalmayıp antik Yunanistan'ın dili ve uygarlığının eğitim görmüş Avrupalı çağdaşlarının düşüncelerinde ne denli olağanüstü bir yer tuttuğunu gördüler.

Türkokrasinin egemen olduğu yüzyıllarda antik Yunan'a ilişkin yok denecek kadar az şey biliniyordu; fakat yeni yetme aydın kesim klasik Batı kültürünün de etkisiyle, uygar dünyanın saygı duyduğu bir mirasın varisleri olduklarını anlamaya başladılar. Bağımsızlık savaşının hemen öncesinde bu *progonopleksi* (Grek atalarına duyulan aşırı bağlılık) ile *arkhaiolatrea* (antikçağa tapınma) ve Yunan terimlerinin kullanılması sapkınlık ölçülerine vardı. Tam da on dokuzuncu yüzyılın ilk on yılında, Kilise yetkililerinin şaşkın bakışları altında milliyetçiler çocuklarını Hristiyan adlarından çok antik Yunan büyüklerinin adlarıyla vaftiz etmeye (gemilerine de bu adları vermeye) başladılar. Bazı bağnazlar bu uğurda kendi adlarını dahi değiştirdiler. Yine bu dönemde, yeniden doğan Yunanistan'da konuşulacak dilin ne olması gerektiğine dair günümüze değin sürecek olan öfkeli, kimi zaman da şiddetli tartışmaların nüveleri görüldü. Kimileri MÖ beşinci yüzyılın Atina lehçesine dönmekten yanaydı, kimileri ise -klasik dönemlerden bu yana geçen uzun zaman göz önüne alındığında pek az değişikliğe uğramış olan- çağdaş günlük dilin akademik söyleme temel oluşturması gerektiğini düşünüyordu. Başka bir grup da dildeki yabancı sözcük ve kullanımları ayıklayarak orta yolu bulmanın daha uygun olduğu düşüncesindeydi. Nihayetinde *katharevusa*, sözlük anlamıyla 'arı, saf' Yunanca yanlıları kazandı ve bu, ülkenin bundan sonraki kültürel ve eğitsel gelişimini fena halde etkisi altına aldı.

Dostlar, pek çok kez dile getirdiğimiz gibi, bir zamanlar dört bir yana ün salmış bir ırkın başına gelebilecek en kötü felaket atalarının erdemlerini unutmak, içinde bulunduğu acıklı duruma ilgisiz olmak, eğitimi savsaklamak ve küçük görmektir. Görüldüğü üzere bunlar Yunanistan'ın içler acısı esarete yenik düşmesinden sonra zuhur etmiştir. Fakat Yüce Tanrı'nın da yardımıyla, artık Yunanlar kendi istekleriyle cahilliğin derin uykusundan uyanmaya, aydınlanma ve

yeniden doğuşları için çalışmaya, atalarının erdemlerini ve dinlerini yeni baştan kazanma yolunda dev adımlar atmaya başlamış bulunmaktadırlar.

Grigorios Paliuritis, *Arkhaiologia Elleniki*
[Yunan Arkeolojisi](1815)

Yurttaşlarına bir 'geçmiş anlayışı' aşılama kilit görev üstlenen Adamantios Korais dilbilimsel açıdan bir orta yol bulma yanlısıydı. 1748 yılında İzmir'de doğmuş, ancak yaşamının büyük bölümünü 1833'te öldüğü Paris'te geçirmişti. Orada klasik yapıtları inceleyen bir bilim adamı olarak sağlam bir yer edindi ve antik Yunan yazarlarının kitaplarını özellikle Yunan okuyucularına yönelik olarak yayına hazırladı. Kitaplarına yazdığı önsözlerde, yurttaşlarının varisleri oldukları eşsiz bilgi mirasına ilgilerini çekmeye çalıştı ve onları içine tıkdıkları Bizans cahilliğinden sıyrılmaya çağırdı. Osmanlıların ("Türk ve azgın canavar sözcükleri benim düşünceme göre eşanlamlıdır") ve Ortodoks Kilisesi papazlarının softalıklarından müteşekkil olan çifte boyunduruktan kurtuluşun kilit noktası diye gördüğü eğitime tutkuyla bağlıydı.

On dokuzuncu yüzyılın ilk on yılında Yunan toplumu giderek farklılaşmakta, hızlı bir değişimden geçmekteydi. Önceleri az sayıda ancak giderek daha çok Yunan, milliyetçilikten daha sık söz eder hale gelmişti; Osmanlı yönetiminin devamına duydukları öfke giderek daha da bilenmekteydi. Fakat gösterdikleri çabalar güçlü engellerle karşı karşıyaydı. Bu engellemelerin en azından biri bağımsızlık öncesi Yunan seçkinlerinin -Fenerlilerin, yüksek rütbeli din adamlarının, varlıklı tüccarların ve eyaletin ileri gelenleri olan kocabaşılardan- Osmanlı düzeninde kuruldukları koltuklarından kalkıp ulusal harekete destek vermeye yanaşmamalarıydı. Üstelik sürgün Yunan topluluklarını hedef alan aydınlar sınıfının milliyetçi coşkuları okuma-yazma bilmeyen halk kitlelerince paylaşılmıyordu. Osmanlı düzenine karşı biriken hoşnutsuzluğu örgütleyecek ve bunu yönlendirecek itici bir güç gerekliydi.

Eşgüdümlü bir ayaklanma tasarılarını ilk geliştirenlerden biri Teselya'dan Helenleşmiş bir Ulah olan Rigas Velestinlis'ti. Tuna eyaletlerindeki Fenerli voyvodaların hizmetinde ilk siyasal deneyimini elde ettikten sonra, 1790'larda Viyana'da bulunması Fransız Devrimi'nden etkilenmesine yol açtı. Siyasal bildirileri, özellikle de Viyana'da baskısını hazırladığı ve Balkanlar'ı bütünüyle ayağa kaldırmabileceğini düşündüğü *İnsan Hakları Bildirgesi* Fransa'dan esinlen-

mişti. En önemli eseri *Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları ve Eflak-Boğdan Eyaletlerinde Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Oluşumu*'ydu. Bu eserde, yeniden dirilmiş bir Bizans İmparatorluğu'nun kurulmasını, ancak Bizans otokrasisinin yerine Fransız modelindeki cumhuriyetçi kurumların geçirilmesini öngörmekteydi. Amaç, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan bütün insanları kucaklamak idiyse de, egemenler, Yunan doğanlar ya da Yunan kültürü almış kişiler olacaktı. Rigas'ın özenle ortaya koyduğu tasarılar sonuçsuz kaldı; Balkanlar'da devrim türkülerini söylemek üzere Habsburg topraklarından ayrılmak üzereyken Trieste'de bir Yunan yurttaşı tarafından oyuna getirildi. Bir avuç dolusu suikastçının yardımıyla, Mayıs 1798'de Osmanlılarca Belgrad'ta öldürüldü.

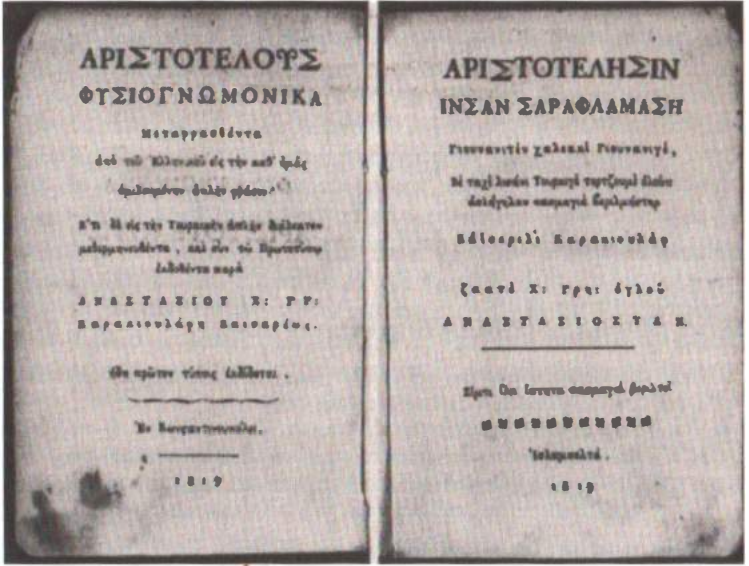
Ey yiğit insanlar daha ne kadar yaşayacağız taştan kovuklarda
Dağ sırtlarındaki aslanlar gibi tek başımıza?

Zavallı köleliğimizden ötürü kaçarak dünyadan;
Saklandığımız mağaralarda mı yaşayacağız bakarak dallara,
Bırakarak kardeşlerimizi, ana ve babalarımızı, yurdumuzu,
Arkadaşlarımızı, çocuklarımızı ve bütün yakınlarımızı?

Oysa bir saatlik özgürlük bile
Yeğdir kırk yıllık köleliğe!

Rigas Velestinlis, *Thourios*
[Savaş Türküsü] (1797)

Rigas'ın uğraşları herhangi bir sonuca ulaşmamış olsa bile, 1797'de 'devrimci özgürlük' çığlıklarının duyulduğu İon adalarının Fransızların eline geçmesiyle aynı zamana denk geldiğinden, gerek Osmanlı yetkililerini gerekse Ortodoks Kilisesi'ni epey korkuttu. Ertesi yıl, 1798'de, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Mısır'ın, Bonaparte tarafından kuşatılmasıyla birlikte Fransız Devrimi'nin otorite tanımaz ve kışkırtıcı öğretileri İmparatorluğun sınırlarına dek gelmiş oldu. Başlangıçta yeniçerilerin hoş görülmeyecek baskılarına karşı bir tepki özelliğini taşıyan, fakat giderek ulusal bir başkaldırıya dönüşen 1804'teki Sırp ayaklanması, 1806'da basılan ve bağımsızlık döneminin en çarpıcı siyasal denemelerinden olan *Helen İlleri*'nin adı bilinmeyen yazarının da altını çizdiği gibi, Osmanlı'nın da yenilmez olmadığını gösteren cesaret verici bir olaydı. İon adaları Viyana Kongresi'nde varılan uzlaşmanın bir parçasıydı ve 1815'te, İngiltere'nin himayesinde sözde bağımsız bir devlet haline gelince, Osmanlı yönetimi dışındaki ilk Yunan bölgesi olma özelliğini elde etti.

Resim 7 Aristoteles'in *Physiognomonica* (Fizyonomi) adlı yapıtının 1819'da Konstantinopolis ya da Türkçe metinde yazdığı gibi İslambol baskısının Yunanca ve Türkçe başlık sayfası. Kapadokya'dan Caesarea'lı (Kayseri) Anastasios Karakiulafis'in çevirdiği bu kitapta metin, yazıldığı eski Yunanca yani 'basit konuşma dilimiz' dedikleri çağdaş halk Yunan dilinde ve Yunan harfleriyle basılmış Türkçe çevirisiyle verilmektedir. Bunun nedeni 'Karamanlı' Rumların da okumasının amaçlanmasıdır. Bu insanlar Anadolu'da yaşayan Ortodoks Hristiyanlardı; Türkçe konuşur, Türkçeyi Yunan alfabesini kullanarak yazarlardı. Onlar için on sekizinci, on dokuzuncu yüzyıllarda ve yirminci yüzyılın başlarında önemli sayıda kitap basıldı. *Fizyonomi* adlı (daha sonradan Aristoteles tarafından yazılmadığı ortaya çıkartılan) kitabın bu baskısı, küçük milliyetçi aydınlar sınıfının antik Yunan dili, tarihi ve uygarlığı üzerine bağımsızlık savaşı öncesinde birikip tutkuya dönüşen ilginin yeniden canlanışını ortaya koyan on sekizinci yüzyılın son on ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılında yayımlanan pek çok kitaptan biriydi. Türk egemenliği yıllarında Yunan adalarındaki antik dünya bilgisi büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Milliyetçi aydınlar arasından en çok tanınmış ve kendisi de büyük bir klasik dönem araştırmacısı olan Adamantios Korais (1748-1833), yurttaşlarını bilgilendirmek için dur durak bilmeden eski Yunanca metinleri yayına hazırlıyordu. Onları antik Yunanistan'ın saygın kişilerine benzemeye özendirir ve eğitim aracılığıyla kendilerine Türk boyunduruğundan kurtulmaya hakları olduğunu göstermek isterdi. Yeniden canlanan bu 'geçmiş anlayışının' en belirgin özelliği on dokuzuncu yüzyılın ilk on yılından itibaren Kilise yetkililerini kızdırma pahasına ailelerin çocuklarına geleneksel Hristiyan vaftiz adları vermek yerine Aristoteles, Sokrates, Platon, Aspasia, Leonidas gibi antik Yunanca adlar koymalarıydı.

Bugüne kadar zorbarların prangaları altında yaşamak zorunda kalışımızın iki nedeni var. Biri, sevgili Yunan dostlarım, cahil papazlar, diğeri de en iyi yurttaşlarımızın bizlerden uzakta oluşlarıdır.

Anonim, *Elliniki Nomarhia*
[Helen İlleri] (1806)

Rigas Velestinlis'in şehit düşmesi, güney Rusya'nın Odessa kentindeki sürgün Yunan topluluğunda yankı uyandırmaya yetecek biçimde Osmanlı derebeylerine karşı silahlı bir ayaklanma için ulusun kaynaklarını harekete geçirecek büyük tasarılarla bir araya gelen üç Yunan gencine esin kaynağı olmuştu. Emanuil Ksantos, Nikolaos Skufas ve Atanasios Çakalof adlı bu üç kişi sürgündeki ticaret topluluğunun marjinal diye nitelenebilecek üyeleri idi. Aralarındaki işbirliğinin itici gücü, 'Anavatanı' silahlı ve düzenli bir ayaklanmayla Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak amacıyla 1814'te kurulan Filiki Eteriya, yani Dostluk Derneği idi.

Masonluktan epey etkilenmiş olan bu derneğin dört temel üyelik sınıfına kabul edilmenin koşulu, özenle hazırlanmış giriş törenlerinden geçmekti. Sırları ifşa etmenin cezası ölüm olabiliyordu. İlk yıllarda derneğe üye kaydetme işinde pek başarılı olunamadı. Ayaklanmanın patlak vermesinden önceki aylara kadar üye sayısı hiçbir zaman bini geçmediyse de, 1818'den sonra, özellikle sürgün halkı arasında üye yazılanların sayısı hızla arttı. Önde gelen tüccarların pek azının üye olmasına karşın, yine de üyelerin büyük çoğunluğunu tüccarlar oluşturuyordu.

Dernek yönetimi daha başlangıçta, akla yatkın ancak doğru olmayan bir iddia ortaya atarak gizli eylem tasarıları için çoğu Yunan'ın kurtarıcı addettiği Ortodoks Rusya'nın desteğini aldıklarını belirtti. 1816'da geniş yetkilerle başkanlığa gelen ve uluslararası diplomasi kurallarını çok iyi bilen Korfulu Kont Ioannis Kapodistrias'ın, Çar I. Aleksandr'ın yardımcı dışişleri bakanı olması için iki girişimde bile bulunuldu. Kapodistrias bütün olayın yanlış yönlendirildiğini düşündüğünden bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Dava arkadaşlarına Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bundan sonra çıkabilecek aralıksız savaşları beklemeleri gerektiğini öğütledi. Böylece Sırpların kine benzer bir özerklik elde edilmiş olunacaktı. Filiki Eteriya'nın planlarının aptalca olduğuna ve başarısızlıkla sonuçlanacağına inansa da, Kapodistrias gizli anlaşmayı ele vermedi ve onun yerine başkanlığa Çar Aleksandr'ın yaveri olarak hizmet veren daha az etkileyici biri, Fenerli General Aleksandros İpsilandis getirildi.

Resim 8 Filiki Eteriya'nın (Dostluk Derneği) bir papaza (ieryefs) verdiği tavsiye mektubu. Bu dernek 1821'deki bağımsızlık savaşının patlak vermesine giden yolu hazırlayan gizli bir örgüttü. 1814 yılında Emanuil Ksantos, Nikolaos Skufas ve Atanasios Çakalof adlarında üç yoksul Yunan genci tarafından Odessa'da kurulan dernek, silahlı ayaklanma yoluyla 'Anavatanın kurtuluşu' için çalışıyordu ve Yunan dünyasının çoğu bölgesinde üyeleri vardı. Üyelik dört aşamadan oluşuyordu: *viamis* (kardeş), *systimenos* (tavsiye edilen kimse),

Sırların ve Bulgarların desteğini alma konusundaki iyimser çabalar, Yunan dininin ve kültürünün üstünlük kurmasına gitgide daha çok öfkelenen ve zaten kendi ulusal hareketleri topun ağzında olan bu halklar arasında coşku uyandırmadı.

Doğa insanların yapabileceklerine sınır koymuş, ancak Yunanları bundan ayrı tutmuştur. Yunanlar ne geçmişte ne de bugün doğanın kanunlarına tabi olmamışlardır.

Lesvoslu Benjamin, *Stoikheia tis Metaphysikis*
[Metafizik'in Öğeleri] (1820)

Ortak bir Balkan cephesi yaratma girişimleri başarısızlığa uğradıysa da, Osmanlı merkezî hükümetinin yok olan otoritesini yeniden kazanma çabalarının bir parçası olarak Sultan II. Mahmud, 1820/1821 kışında Yunanistan anakarasının çoğunda geniş etkisi görülen Müslüman savaş zengini Tepedelenli Ali Paşa'yı yok etmeye kalkışınca, Filiki Eteriya bu fırsattan yararlanmayı bildi. Doğal olarak böyle bir harekâтта imparatorluk ordularının önemli bir bölümü bir araya gelecekti. Bunun kaçırılmaz bir fırsat olduğu apaçıktı. Sonuçta İpsilandis, Mart 1821'de topladığı küçük bir orduyla Rus topraklarındaki Bessarabya ile Boğdan arasındaki sınırı çizen Prut ırmağının karşı kıyısına sürdü. Bunu yaparken, 'klasik Yunanistan topraklarına özgürlük' getirme mücadelesinde Epameinondas'ın, Thyrsybulos'un, Miltiades'in, Themistokles'in ve Leonidas'ın ruhlarını çağırmaı da unutmadı.

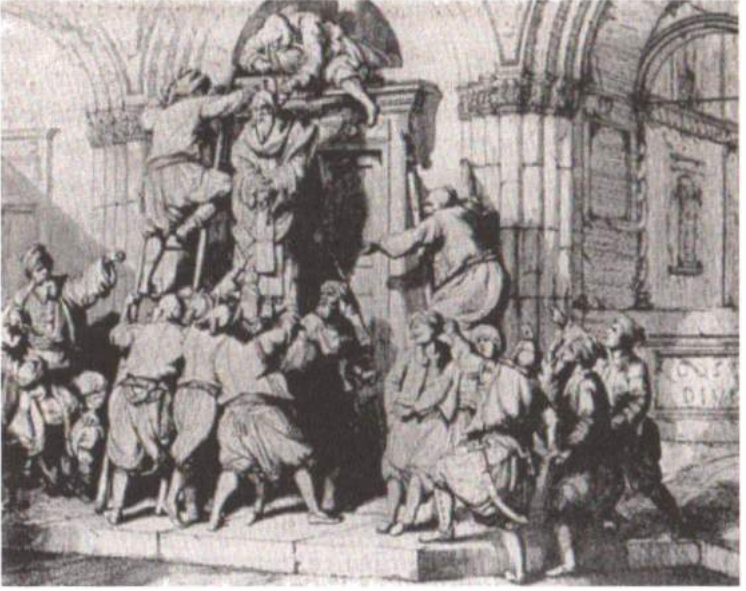
İpsilandis, ayrıca, o sıralarda Tuna eyaletlerinde yaşayan Ro-

---

ierefs (papaz) ve *poimin* (çoban). Bunun yanı sıra, en büyük yetki sahibi 'Elevis Sırlarının Yüce Papazları' olsa da, Anotati Arkhi (Yüce Otorite) adı altında toplanmış iki askerî sınıf daha vardı. Eteriya'da titizlikle yürütülen masonluktan esinlenmiş giriş törenleri yapıyordu ve gizli planların açıklanmasının cezası ölümdü. Tavsiye mektubunun üzerinde *"I Eleftheria i Thanatos"*: "Ya İstiklal Ya Ölüm" sloganının baş harflerini taşıyan çapraz bayraklar bulunmaktadır. Harflerden ve rakamlardan oluşmuş şifreli metinde şunlar yazılıdır:

Yunanistan'ın kurtuluşu uğruna ben, Derneğin papazı olarak, mesleği denizcilik olan, otuz yaşındaki, bütün yüreğiyle derneğin ve vatanın savunucusu olan yurttaşım Dimitrios oğlu Nikolaos Spetsiotis'i Filiki Eteriya'nın sevgisine ve 'Elevis Sırlarının Yüce Papazları'nın koruyuculuğuna tahsis ve tavsiye ettiğimi duyurur, tarafımdan sorgudan geçirildiğini ve ant içirildiğini bildiririm. İmza P. Spetses, 10 Mart, derneğin yıl olarak beşi, yani 1819.

1821 yılına gelindiğinde derneğe katılanların sayısının yaklaşık bini bulunduğu bilinmektedir.

Resim 9 10 Nisan 1821'de Ekümenik Patrik V. Grigorios'un Türkler tarafından İstanbul'daki Patrikhane'nin kapılarından birine asılışını gösteren resmin çağdaş bir baskısı. Aslında çizimdeki kadar görkemli olmayan kapı o günden beri kapalı tutulmaktadır. Bağımsızlık savaşının patlak vermesine misilleme olarak aralarında Bâbiâli Baş Dragomanı Konstantinos Muruzis'in de yer aldığı birkaç piskoposla Fenerli ileri gelenler benzer biçimde idam edildiler. V. Grigorios ile Ortodoks Kilisesi'nin yaşlı metropolitlerinden oluşan Yüksek Ruhani Meclis, aralarında Aleksandros İpsilandis, Mikhail Sutsos ve Boğdan'daki Rum ayaklanmacıların bulunduğu bazı kimseleri yalnızca Osmanlı sultanına karşı geldikleri için suçlamakla kalmayıp onların Yüce Tanrı'nın dileğine de başkaldıran çıbanbaşları olduklarından ötürü sert bir şekilde aşağılayan genelgeler yayımladılar. Ne var ki bu da patriği asılmaktan kurtaramadı; çünkü Osmanlıların gözünde, dinsel özgürlüğün karşılığında kendisinden beklenen, Ortodoks cemaatinin (*pliroma*) bağlılığını sağlama yükümlülüğünü öngören anlaymayı yerine getirmemişti. Bu ulusal şehidin (*ethnomartyras*) ölümü Batıda öfke yarattı ve Batı Avrupa'nın liberal çevrelerinde ayaklanmacı Rumlara karşı yoğun bir sempati uyandırdı. Aradan üç gün geçtikten sonra V. Grigorios'un cesedi ipten indirildi ve bir Yahudi ayak takımının eline verildi; sonra Haliç'e dek sokaklarda sürüklendi. Bunun nedeni kentteki Rumlar ile Yahudiler arasında uzunca bir zamandır süregelen düşmanlıktı. Ceset bir Rus gemisinin Rum tayfalarınca alınıp Odessa'ya götürüldü. Elli yıl sonra 1871'de Grigorios'un bedeni Yunanistan'a getirildi ve şehit edilmesinin yüzüncü yıldönümü olan 1921 yılında, Ortodoks Kilisesi onu aziz ilan etti. Grigorios'un (1797-1798, 1806-1808 ve 1818-1821 yılları arasında) üç kez patriklik yapması Türkokrazi yıllarında Ortodoks hiyerarşisinin yüksek mevkilerine işlemiş olan kokuşmuşluğun ve hizipçiliğin bir yansımasıdır.

manya halkının, Tudor Vladimiresku önderliğinde Boyarlar'a yahut diğer yöneticilere karşı süregelen başkaldırısından da yararlanmayı umut ediyordu. Fakat Rumenler de, Fenerli voyvodaların baskıcı yönetimiyle bir tuttukları Yunanlarla birlik olup ortak dava uğruna savaşma konusunda Sırlardan ya da Bulgarlardan daha coşkulu değillerdi. Haziran 1821'de Dragatsani savaşında toplama ordu Osmanlı birliklerinin eline düşüp yenilince İpsilandis, Habsburg topraklarına kaçmaya zorlandı ve böylece saldırı sonuçsuz kaldı.

İpsilandis'in Prut ırmağının karşı yakasına yaptığı ilk saldırıdan kısa bir süre sonra, Mart ayı sonlarına doğru Mora yarımadasında baş gösteren dağınık şiddet olayları büsbütün bir ayaklanmaya dönüştü; nitekim iki başkaldırının birbiriyle ne ölçüde ilişkili olduğu açık değildi. Azınlıkta kalan Türkler savunmaya geçerek her iki tarafın da aman vermez saldırılarına sahne olan sert çarpışmaların ardından kıyı boyundaki kalelerine çekildiler. Usta denizci oluşları kendilerine Ege Denizi'nde egemenlik kurma olanağı verirken, vurkaç taktiği isyancı Yunanlar için vazgeçilmez bir yöntemdi. Yunanlar denetimi ellerine geçirmeye kalkışınca, çarpışmalar sıkı bir askerî satranç oyununa dönüştü. Ayaklanma haberleri Batı Avrupa'ya ulaştığında liberaller arasında coşku uyandırdı; aralarında ünlü şair Byron'ın da yer aldığı Helenperver (*filhelen*) gönüllüler çok geçmeden Yunanların bağımsızlık davasına katıldılar. Antik Yunanistan ideali kendilerini kaptıran bazı kimseler, çağdaş Yunanların Perikles Atina'sındaki saygın kişilerle pek az ortak yanları olduğunu anlayınca başlangıçtaki heveslerini kaybetmeye başladılar. Ayaklanan Yunanistan'ı atlarını deneyebilecekleri bir yer olarak görenlerin yanı sıra gerçekten idealist olanlar da vardı. Öyle ki bunlardan bazıların, savaşın askerî bakımdan yürütülmesine katkıları oldu. Avrupa çapındaki Helen yanlısı komiteler savaşın yönetilmesi ve savaştan olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi için, özellikle Nisan 1822'de Sakız adasındaki Hristiyanların soykırıma uğradıkları haberinin ardından para toplamaya başladılar. Tüm bu etkinlikler pek işe yaramadıysa da, Helenperver kışkırtmanın, ayaklanmaya karşı ilk tepkileri kurulu düzenin tehdit altına girmesinden ötürü duyulan kaygıdan başka bir şey olmayan Kutsal ittifak hükümetlerini, eninde sonunda harekete geçirici küçük bir etkisi oldu.

Ayaklanmacıların erken gelen başarıları kendi denetimleri altındaki toprakları nasıl yönetecekleri sorununu ortaya çıkardı. Birkaç ay gibi kısa bir süre içinde üç taşra hükümeti kuruldu ve 1822 yılının ilk aylarında bir anayasa benimsendi. Bu anayasa o dönemin

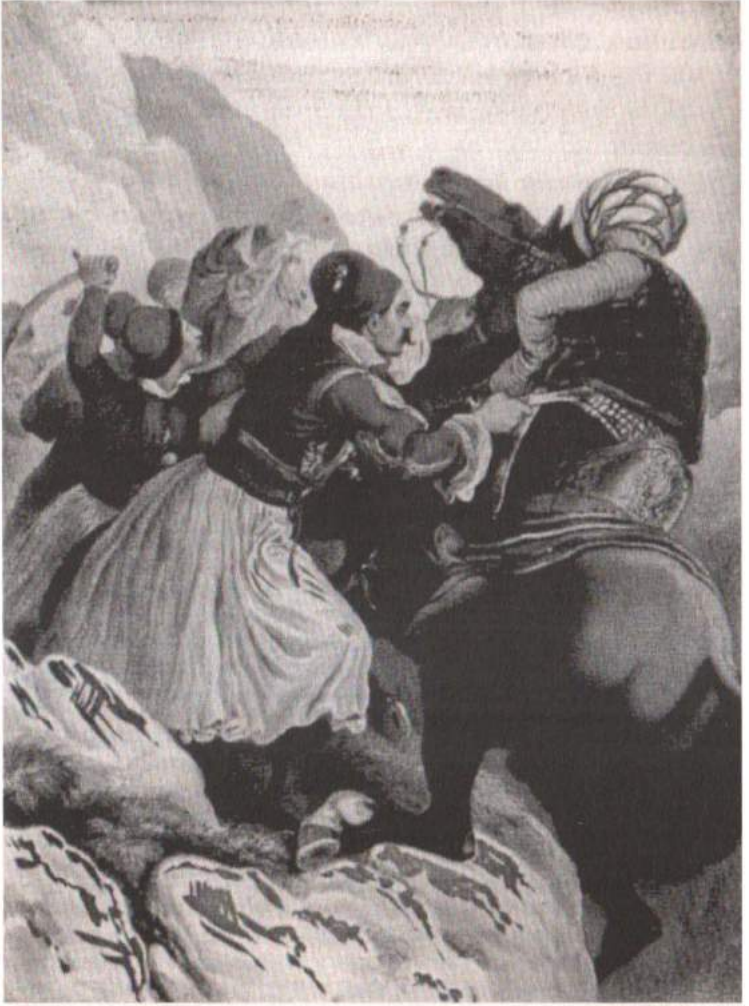
Resim 10 4 Ocak 1824 tarihinde Lord Byron'ın Mesolongi'ye gelişinin Theodoris Vriza-kis tarafından yapılan resmi. Patlak veren bağımsızlık savaşına uygar dünyadaki libe-ral görüş anında ve uyumlu bir tepki gösterdi. Bu, Kutsal İttifak'ın tutucu hükümetlerine kesinkes ters düşen bir yaklaşımdı. Helenperver komiteler kuruldu, savaştan olumsuz etkilenenlerin sıkıntılarının giderilmesi amacıyla fonlar ayrıldı ve savaşın yürütülmesi uğ- runa (yüksek oranda) borçlar verildi. Batı Avrupa'dan ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen (aralarında istekli, fakat başarısız ilericilerin, toplumla uyumsuz kişilerin, saplantılı kimselerin de bulunduğu) Yunan dostu gönüllüler, Yunanistan'a akın etti; içlerinde bir de Kübalı bulunuyordu. Bunların en ünlüsü, Nisan 1824'te Mesolongi'de, savaşa daha etkin biçimde katılmadan hummaya yakalıp ölen Lord Byron'dı. Onun Yunan bağım- sızlığı uğruna ölmesi, Avrupalı okurların hayran oldukları ayaklanmacıların içinde bulun- dukları duruma yönelik ilginin ayakta kalmasını sağladı. Bunun ötesinde, Yunan dostu görünen diğerlerinin tersine, Puşkin bunlardan biriydi, ayaklanmanın patlak verişinden önce Yunan topraklarını boydan boya gezmiş olan Byron, Yunan halkının eski atalarının idealleştirilmiş görüntüsüyle uzaktan yakından boy ölçüşemeyeceğini anladığında onlar- dan soğumuş değildi. Yunan dostlarının yaptıkları propaganda bizatihi savaşmalarından daha değerliyse de, Jeremy Bentham'ın izinden giden ve kendini basın yoluyla edinilecek yararları adanmış olması nedeniyle Byron'ın 'Matbaa Albay' diye adlandırdığı Leicester Stanhope gibi bazıları davaya başka yollarla destek oluyordu. Aynı yıllarda Yunanistan'a destek vermede onlardan hiç de aşağı kalmayan bir başka yabancı da patates ekimini bu topraklara tanıtan İrlandalı William Stevenson'dı. On dokuzuncu yüzyılda Yunanistan'da önde gelen ressamlardan biri olan Vrizakis (1814-78) Batılı, özellikle de Alman romantik örneklerin yoğun etkisi altındaydı.

koşulları göz önüne alındığında oldukça liberaldi; hazırlayanların Avrupa'daki aydınlanma görüşlerini örnek almaya çalıştıkları çok açıktı. Ertesi yıl, 1823'te, anayasa yeniden gözden geçirildi ve üç yerel hükümet tek bir merkeze bağlandı. Ne var ki birleştirilmiş bir hükümetin kurulması hizipçi bölünmelere yol açtı. Öte yandan 1824'e gelindiğinde, tıpkı diğer yoğun ulusal bunalım dönemlerinde olduğu gibi, ayaklanmacılar arasındaki çekişme iç savaşa dönüştü. Savaşın önde gelen kişilerinden biri olan General Makriyannis bu gelişimi üzüntüyle karşıladı; "Ben Türklere karşı savaşmak için ant içmiştim; Yunanlara değil."

Savaş sürerken ayaklanan grubun içinde kimi zaman anlaşmazlıklar baş gösterdi. Morali kocabaşılar, yani ileri gelenler eski yönetimin kendilerine tanıdığı güç ve ayrıcalıkları kaybetmeme savaşını verirken, artık birer askerî lider konumuna yükselmiş, aralarında meşhur Theodoros Kolokotronis'in de bulunduğu eski *kleft*'ler, savaşta üstlendikleri önemli görevlerle eşdeğer siyasal bir güç elde etmekte kararlıydılar. Benzer biçimde, savaşa denizden önemli katkılarda bulunmuş gemi sahipleri de siyasal yağmadan pay istemekteydi. Batılılaşma yanlısı küçük aydın topluluğu askerî güçten yoksun ancak olağanüstü bir etki alanına sahipti ve nüve halindeki devletin liberal meşrutiyet niteliğini güvence altına alabilecek güçteydi.

Savaş ortamını hazırlayan hizipçilik, büyük ölçüde, 'askerî' ya da 'demokrat' partiyle 'sivil' ya da 'aristokrat' parti arasındaki iktidar kavgası olarak yorumlanabilir. 'Askerî' partiye egemen olan eski çetebaşlarının halk kitlelerini temsil ettiği söylenebilirken, 'sivil' parti, ilk siyasal deneyimlerini Osmanlıların yönetimi altında kazanan, ancak ayaklanmacılardan yana olan Morali ileri gelenlerin, adalı gemi sahiplerinin ve Fenerlilerin çıkarlarını yansıtıyordu. Bu iki grup çağdaşlık yanlılarıyla geleneklerden yana olan seçkinler arasındaki farkı yansıtmaktaydı.

Büyük ölçüde Batılı eğitim almış ve alafranga, yani Avrupalı gibi giyinen, kafaları romantik milliyetçilik söylemleriyle dolmuş modernlik yanlıları Batılı kurumları oldukları gibi ülkeye getirmeye çalışıyordu. Ancak örnek aldıkları ve kurumlarını kendilerine uyarlamaktan çok aynen uygulamak istedikleri Batı Avrupa devletlerinin gelişiminden Osmanlı yönetimi altındaki Yunan toplumunun epey uzak kaldığı gerçeğini gözardı ettiler. Giyiniş tarzlarıyla eski düzene -Türklerin yarattığı karabasan hariç- bağlılıklarını simgeleyen gelenekçi seçkinler, bağımsızlık öncesi dönemde topluma egemen oldular. Açıklanan milliyetçi programa pek az karşı çıkarak yeni, bağımsız yönetimde

Resim 11 *Turkofagos* (Türk yiyici) diye tanınan *kleft* başı Nikitas (Nikitaras) Stamatelopoulos Ağustos 1822'de Dervenakia muharebesinde bir Türk atısına saldırırken görülüyor. Bu çarpışmada düzensiz Yunan birlikleri bağımsızlık savaşının can alıcı bir evresinde Drama-lı Mahmud Paşa'nın ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Nikitas, bir başka *kleft* Yunan başkomutanı Theodoros Kolokotronis'in yeğeniydi. *Kleft*'ler (sözlük anlamı hırsızlar) uzun

elde edebilecekleri her türlü ayrıcalığa sarılmaya kararlıydılar. Temel olarak bağımsızlıktan anladıkları, Türklerin oligarşik yönetiminin kendilerine geçmesiydi. Morali kocabaşılar için aşağılayıcı bir tutumla 'Hristiyan Türkler' denmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Bağımsızlık savaşının bir kahramanı olan Fotakos Hirisanthopoulos, aralarında ki tek farkın adları olduğunu söylemişti: kocabaşına Hasan değil de Yanni denir; dua etmek için cami yerine kiliseye giderdi.

Ayaklanan Yunanların kendi aralarındaki anlaşmazlıklar kimi zaman savaşa dönüşürken Sultan II. Mahmud'un ayaklanmayı bastırma girişimlerinde kendine yeni bir destek bulmasıyla birlikte eski askerî konumlarını hızla yitirmeye başladılar. Bu destek, padişah adına Mısır'ın valiliğini yürüten Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile onun oğlu İbrahim Paşa'dan gelmekteydi. Desteklerinin karşılığı olarak kendilerine yağmadan büyük paylar vaat edilmişti. Girit acımasızca denetim altına sokuldu; ayrıca 1825'te Mora yarımadasında güçlü bir askerî birlik toplayan İbrahim Paşa, aman vermeksizin ayaklanmacıları dağıttı. Ciddi askerî tehdit altında kalarak gittikçe umutsuzluğa sürüklenen Yunanlar içine düştükleri durumdan kurtulmak için Büyük Devletler'den yardım istediler. Savaşın bu aşamasında, Büyük Devletler olaylara el koyma taraftarıydı. Bunun nedeni yalnızca ticari çıkarlarının olumsuz etkilenmiş olması değil, aynı zamanda aralarından birinin durumu kendi yararına çevirebileceğinden duydukları korkuydu. 1825 yılında Yunan davasına yürekten bağlı İngiliz dışişleri bakanı George Canning, kimi devlet başkanlarının önerdiği, isyancı Yunanistan'ı İngiltere'nin himayesine sokacak olan Teslimiyet Anlaşma'sına karşı çıktı. Onun yerine İngiltere ve Rusya'nın arabu-

---

zamandır süregelen Osmanlı yönetimine karşı koyma geleneğinin sonucunda ortaya çıkmış olan eşkiyaydı. Disiplinsiz olsalar da ve sık sık insanlık dışı yöntemlere başvursalar da, ellerinde tuttukları önemli yedek askerî güç yüzünden onlarsız başarılı bir savaşın olması düşünülemezdi. Devrim öncesi dönemdeki soygunları Osmanlı seçkinlerine olduğu kadar Yunanlara yöneltilmişse de, halkın gözünde, Türklerle karşı ulusal hareketten önceki ilkel direnişin simgesi haline gelmişlerdi. Yiğitlikleri dillere destandı, (içlerinden birinin tek sıra olmuş yedi atın üstünden bir çırpıda atladığına inanılırdı, öte yandan Nikitas yarışta bir atı alt edebilme gücüyle ün salmıştı) ve pek çok *kleft* türkülerini onların Türk zorbalığına karşı koymadaki kahramanlıklarını dile getiriyordu. *Kleft*'lerin yasa tanımazlığı, 1821'den önce Yunan topraklarının uzak dağlık bölgelerinde Osmanlı merkez hükümetinin gücünün yüzeysel kaldığı gerçeğinin kanıtıydı. Bu resim Bavyera Kralı I. Ludwig tarafından oğlu Otto'nun Ocak 1833'te Yunan tahtına geçmek üzere Yunanistan'a gelişini belgesin diye Bavyeralı sanatçı Peter von Hess'ten yapmasını istediği resimlerden alınan bir dizi taşbasmaları arasından seçilmiştir.

Harita 2: Yunan devletinin yayılması, 1832-1847.

luculuk etmek için katıldığı, Wellington Dükü başkanlığında toplanan bir kurul, St. Petersburg Protokolü'nü hazırladı; Fransa da bu girişimi 1827 Londra Antlaşması'yla kabul etti. Canning tarafından 'barışçıl bir müdahale' diye tanımlanan bu politika doruk noktasına Ekim 1827'de, yüzyılın en büyük deniz muharebesi olan Navarin muharebesiyle ulaşmış oldu. İngiltere, Rusya ve Fransa'nın birleşik donanması, Amiral Edward Codrington'ın komutasında Türk-Mısır donanmasını yerle bir etti. Nisan 1828'de Rusya'yla aralarında patlak veren ve Türk ordularının iyice geri çekilmelerine neden olan bir başka savaş, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırdı. Navarin'de yaşananlar, Wellington Dükü'nün deyimiyle, 'isten-

meyen olaylar', önceden planlanmamış bile olsa, Büyük Devletler'in kararlılığını gösterdi ve onların müdahalesiyle birlikte Yunanistan'ın bir tür bağımsız devlet kurmasını kaçınılmaz kıldı. Öte yandan, yeni devletin sınırlarıyla yönetim ve egemenlik haklarının belirlenmesi ayaklanmacı Yunanların ve Büyük Devletler'in temsilcilerinin daha eppey zamanını alacaktı.

Mayıs 1827'de ayaklanmacılar üçüncü bir anayasayı yürürlüğe soktular. Bunu yürürlüğe koyan, Yunanistan'ın ilk cumhurbaşkanı, yani *kyvernitis* olarak Kont İoannis Kapodistrias'ı seçen ve Ocak 1828'de onu işbaşına getiren Troizen Kongresi'ydi. Kapodistrias diplomatik ilişkilerde ustaydı; ne var ki otokratik Rus geleneklerine göre yetişmiş olmasından ötürü ne Troizen anayasasının liberal görüşlerine ne de kongredeki hizipçilere pek kulak asmadı. Doğrudan denetimi altında bulunan yirmi yedi üyeli Panhellenion'u işbaşına getirdi. İki hedefi vardı: yıllardır içinde bulunduğu zorlu savaştan yara almış bir ülkede devlet yapısının temellerini atmak ve yeni devlet için olabilecek en uygun sınırları çizmek. Karşısında bir yığın engel vardı. Üç buçuk yıllık başkanlığı süresince, ulusal bir ordu kurma, devlete işlevsel bir yapı kazandırma, eğitimi sisteme oturtma, ulaşım ağlarını iyileştirme ve çökmüş ekonomiyi düzeltme kavgası verdi. Ayrıca, kaçan Türklerden boş kalan 'ulusal topraklar' sorunuyla uğraştı. Kapodistrias, mülk sahibi köylülerin yeni devletin belkemiğini oluşturmalarını hedeflemişti; ancak eldeki topraklardan olabildiği kadar büyük pay kapmaya kararlı olan askerî önderler ile Morali mevki ve para sahibi kişilerin engeline takıldı.

[Kapodistrias] Yunanistan'ı yıkıma uğratmıştır; çünkü o ülkeyi zaman geçirmeksizin frenkleştirmiştir [Batılılaştırmıştır]. Oysa yapması gereken önce ülkeyi üç Frenk ve yedi Türk bölüme ayırmak, sonra bu oranı yarı yarıya çıkarmak ve derken tümüyle Frenk yapmak olmalıydı.

Theodoros Kolokotronis 1836

Babiâli'deki üç 'arabulucu' güç olan İngiltere, Rusya ve Fransa elçileri aralarında geçen uzun süreli pazarlıklardan sonra batıdaki Arda ve doğudaki Volos ırmaklarının sınır yapılması üzerinde anlaşmaya vardılar. Mora yarımadasını, güney Rumeli'yi ve anakaraya yakın bir dizi adayı içine alan yeni devlet, böylece Büyük Devletler'in başlangıçta düşündüğünden daha büyük olacak, fakat yine de savaşın patlak veriş sırasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Yunan halkının ancak üçte biri bu topraklar kapsamına girecekti. Bağımsızlığını kabul etmelerinin bedeli olarak Büyük Dev-

Resim 12 Adı bilinmeyen bir ressamın yaptığı, Cumhurbaşkanı İoannis Kapodistrias'ın 9 Ekim 1831 tarihinde Nafplion'da bir kiliseye girerken öldürülmesini konu alan resim. Korfulu bir Yunan olan Kont Kapodistrias, Rus Çarı I. Aleksandr'ın ortak dışişleri bakanı olarak görev yaptığı sıralarda, kendisine 1817 ve 1820 yıllarında Filiki Eteriya'nın başına geçmesi önerilmişti. Yurttaşları için en iyi kurtuluş umudunun silahlı ayaklanmada değil, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında çıkacak bir savaşta yattığını, böylece Yunanistan'ın özerkliği umut edebileceğini söyleyerek bu önerileri geri çevirdi. 1822'de çarın hizmetinden ayrıldı. 1827'deki Troizen Kongresi'nde Yunanistan'ın devlet başkanı seçildi. Ocak 1828'de Yunan topraklarına geldiğinde, Osmanlı donanmasını İngiliz, Fransız ve Rus ortak filosu karşısında Ekim 1827'deki Navarin deniz muharebesinde uğradığı yenilginin bir sonucu olarak bağımsızlık artık güvence altına alınmıştı. Sınırlar daha çizilmemişti ve yeni devletin alabildiğine geniş topraklara yayılmasını kesinleştirmek amacıyla Kapodistrias, Avrupa diplomasisindeki bütün deneyimini ortaya koydu. Aynı zamanda yedi yıl süren bir savaşın ardından yorgun düşen topraklarda bir devletin temellerini atmaya çalıştı. Eğitimini Rus otokrasisi geleneklerine göre yapmış olması nedeniyle Yunan toplumunun seçkinlerine karşıydı. Bu tutumu yüzünden güçlü düşmanlar edinmesi şaşırtıcı değildi. Ölümü Yeorgios ve Konstantinos Mavromikalis'in elinden oldu; bu kişiler Mora yarımadasının güneyindeki Mani bölgesinde onun muhalefet ettiği güçlü bir oymağın başını çekiyorlardı.

letler, Yunanistan'ın babadan oğula geçme bir monarşiyle yönetilmesine ve kralın Avrupa'da İngiltere, Rusya ya da Fransa'yla doğrudan bağlantılı olmayan bir krallık ailesinden seçilmesine karar verdiler. Kapodistrias'ın kendisine sunduğu iç karartıcı raporlardan sonra gözü korkan Saxe-Coburg'lu Leopold tahtı geri çevirince, Büyük Devletler bu kez Bavyera Kralı I. Ludwig'in on yedi yaşındaki ikinci oğlu Wittelsbach'lı Otto'yu seçtiler.

Öte yandan, diplomatik açıdan azımsanamayacak başarılar elde etmesine karşın Kapodistrias uyguladığı baskıcı yöntemlerle ve Yunanların kendilerini yönetmeye yeterli olmadıkları doğrultusundaki inancıyla, toplumda sözü geçen kimselerin tepkisini çekti. Yunan toplumunun seçkin tabakasını küçük gördüğünü gizlemedi. Başpiskoposlara 'Hristiyan Türkler'; komutanlara 'soyguncular'; aydın sınıfına 'aptallar' ve Fenerlilere 'Şeytanın çocukları' diyerek onları dışladı. Savaşın yürütülmesinde önemli görev üstlenmiş olan ve doğal olarak yeni yönetimden güç ve saygınlık bekleyen kimseleri kendinden soğutarak güney Mora'nın Mani bölgesindeki güçlü Mavromikhalis oymağının öfkesini çekti. Kapodistrias, bu oymağın iki üyesince 9 Ekim 1831 tarihinde taşra başkenti Nafplion'daki bir kiliseye girerken öldürüldü. Kapodistrias'ın ardından yeni devletin güç simsarları yas tutmadıysalar bile, korumacı tavrından ötürü büyük halk kitlelerinin kendisine duydukları sevgiyi göstermelerine de engel olamadılar. Onun ölümüyle, bağımsızlığını güvence altına almış bu küçük Yunanistan, pek de bastırılamamış olan kargaşanın içine yeniden sürüklendi.

3 | ULUSUN İNŞASI, 'BÜYÜK ÜLKÜ' VE ULUSAL BÖLÜNME 1831-1922

Yeni devletin bağımlılığının belirtisi olarak Yunanlar, Mayıs 1832'de İngiltere, Fransa, Rusya ve Bavyera arasında Kral Otto'nun tahta geçmeyi kabul edeceği koşulları belirleyen ve Yunanistan'ı 'Koruyucu' Güçlerin 'garantisini' altına sokan anlaşmaya taraf alınmadılar. Genç kralın Şubat 1833'te taşra başkenti Nafplion'a gelişi sırasında kendisine gösterilen karşılama yeterince sıcak olduysa da, onu ve yanındaki kalabalık Bavyeralıları bir yığın sorun beklemekteydi. Daha önceden hiçbir devlet altyapısının var olmadığı bir yerde bunun yaratılmaya çalışılmasıyla bağlantılı kaçınılmaz sorunlara ek olarak ortak bir Yunan kimliği yaratmak için duyulan gereksinim de söz konusuydu. Yaklaşık on yılı aşkın bir dönemi içine alan aralıklı savaşın aydınlar sınıfının ve savaşın yürütülmesinde başlıca sorumluluk taşıyanların dışında da bir milliyetçilik anlayışının kurulmasına katkıda bulunduğu kesindi. Fakat Yunanistan'ın yeni yöneticileri devlet kurmak kadar bir ulus yaratma sorunuyla da karşı karşıyaydılar. Bireylerin aileye, doğdukları köye ve bölgeye olan geleneksel bağlılıklarının üstüne çıkacak olan devlete bağlılık anlayışının yaratılması kolay iş değildi.

Krallığın sınırları içindeki nüfusun Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki Yunan nüfusunun üçte birinden daha az olmasından doğan gerginlik, bağımsızlığın kabul edilmesinden ancak doksan yıl kadar sonra, yitirilen toprakları geri alma yanlısı Megali İdea (Büyük Ülkü) projesi 1922'de İzmir'in kendi küllerine gömülmesiyle çözülecekti. Bu Büyük Ülkü'nün yandaşları Yakındoğu'daki bütün Yunan yerleşim bölgelerini, başkenti Konstantinopolis olan tek bir devletin sınırları içinde birleştirmeyi hedefliyordu. Büyük Ülkü ifadesini ilk kez dile getiren, Helenleşmiş bir Ulah olan, Tepedelenli Ali Paşa'nın oğluna doktorluk ederken bağımsız krallığın ilk yirmi yılındaki en etkili siyasal kişiliklerden biri olmaya yükselmiş Ioannis Kolettis'ti. 1844'te ilk anayasanın oluşumuyla sonuçlanan görüşmelerde Kolet-

tis, *heterokton*'ların, yani krallığın ilk sınırları dışındaki bölgelerde yaşayan Yunanların davasını, *otokton*'ların, yani bağımsızlık mücadelesinin içinde yer alan 'yerlilerin' hegemonyacı isteklerine karşı savundu. Yalnızca krallıkta yaşayanların değil, Yunan tarihi ya da Yunan soyuyla ilişkili olanların da Yunan olduklarında diretti. Hele-nizm başlıca iki odakta toplanıyordu: krallığın başkenti olan Atina ve bütün Yunanların düşü ve umudu olan 'Şehr-i Konstantiniye'.

Yunan krallığı tüm Yunanistan değil, yalnızca onun en küçük ve en eksik parçasıdır. Doğma büyüme Yunan olan kimse yalnızca bu Krallık içinde yaşayan değil, aynı zamanda İyonya'da, Teselya'da, Serez'de, Adrianopolis'te [Edirne], Konstantinopolis'te, Trabzon'da, Girit'te, Samos'ta [Sisam] ve Yunan tarihi ya da Yunan ırkıyla ilişkili herhangi bir toprakta yaşayanıdır...

İoannis Kolettis, 1844'teki anayasa kongresinde.

Osmanlı yönetimi döneminde yaygın olan ve çağımıza da taşınmış mesihci özelemlerle dolu kerametleri yansıtan ve güçlendiren Büyük Ülkü, ortaya çıkan devletin egemen ideolojisi olacaktı. Üstelik bu ideoloji on dokuzuncu yüzyıl Balkan yarımadasındaki tek örnek de değildi. Sırlar, Rumenler, Bulgarlar ve Arnavutlar da kendilerini, 'Büyük Yunanistan' düşüne benzer birer düşü gerçekleştirmeye adanmışlardı. Ancak diğer Balkan halkları görece bir aradayken, Yunanlar dağınıktı; Yakındoğu'ya boydan boya yayılmışlardı. Batıda bugün Arnavut topraklarında yer alan Valona'dan (bugün Vlorë) doğuda günümüz Bulgaristan sınırları içindeki Varna'ya kadar uzanan Balkan yarımadasının güney ucunda yerleşik Yunan topluluklar bulunmaktaydı. Kuzeye doğru gittikçe kolayca ayırt edilemez bir biçimde Sırlar, Bulgarlar, Arnavutlar, Türkler ve Ulahlarla karışmışlardı. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda Osmanlılar Avrupa'dan sürüldüğü zaman rakip Balkan milliyetçilik hareketleri bu bölgeye akın etti. Bunu izleyen çekişmelerin kanlı ve sonunda çizilecek sınırların yetersiz oluşu hiç de şaşırtıcı değildi.

Kıbrıs ve Müslümanların Yunanca konuştuğu Girit'te önemli sayıda Müslüman azınlık varken, 1832'de çizilen sınırlar içine yalnızca birkaçının alınmış olmasına karşın, Ege adalarında yaşayanların büyük çoğunluğu Yunandı. Osmanlı başkentinde, Marmara kıyılarında ve Anadolu'nun batı kıyıları boyunca, büyük çoğunluğu İzmir, Kapadokya ve orta Anadolu'da yoğunlaşmış kalabalık bir Rum nüfus barınmaktaydı. Anadolu'nun diğer bölgelerinde, ayrıca İstanbul'da Rumların pek çoğu Türkçe konuşurdu. Rumların yoğunlaştığı başka

bir yer de Pontus dağlarıyla Karadeniz'in güney kıyıları arasında kalan bölgeydi. Yunan yaşamının can damarlarından uzak kalmış, on dokuzuncu yüzyılda kendilerine kucak açan Karadeniz kıyısındaki Rusya'ya göç eden Pontus Rumları, Yunan dünyasının diğer bölümlerinde pek az anlaşılabilen bir tür Yunanca konuşuyordu.

Yeni krallığın önündeki ilk sorun savaş yıllarının açtığı yaraları sarmak ve yeni devletin kurumsal altyapısını oluşturmaktır; bu süreç zaten Kapodistrias'ın kısa başkanlık döneminde başlamıştı. Ticaret savaş yüzünden yok olmuştu. Smyrna [İzmir], Salonika [Selanik], Konstantinopolis gibi Yunan ticari girişimciliğinin önde gelen bütün ana kentleri Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca krallıktaki göçmenler buralara akın etmeyi sürdürmüşlerdi. 'Ulusal toprakların' düzenlenmesi sorununun çözümü ileriki bir tarihe bırakılmıştı. Yeni krallığın kalıcılığına en büyük tehdit kaynağı kalabalık düzensiz silahlı birliklerin varlığıydı. Savaşan ordulara gösterdikleri katkının hiçe sayılmasına öfkelenmelerinden, bunların yalnızca küçük bir bölümü Bavyera subaylarının komutasındaki düzenli orduya katılmıştı. Çoğu, on dokuzuncu yüzyıl boyunca büyük bir toplumsal ve siyasal sorun oluşturan eşkıya çetelerine katılmış, daha doğrusu geri dönmüşlerdi. Öte yandan Türkiye ile ilişkilerin sıklıkla zora girdiği dönemlerde eşkıyanın hükümete yararı da dokunuyordu; sınır boyunca karışıklık çıkartmak için onlara başvuruluyordu. Aynı zamanda yasa ve düzeni korumakla yükümlü güçlerce tedirgin edildiklerinde, sınır bölgesi eşkıyaya sığınak sağlıyordu. Eşkıyalar, yola gelmeyen seçmenler üzerinde baskı kurmak için kendilerini kullanan politikacıların korumasından yararlanabileceklerini biliyorlardı.

Otto tahta çıktığında henüz reşit olmadığından ülke 1835'e kadar kralın eşliğinde gelen kalabalık ve halk arasında öfke uyandıran Bavyeralı ileri gelenler arasından üç kişilik bir kurul tarafından yönetildi. Kralın naipleri, bağımsızlık uğruna savaştıkları halde zaferin nimetlerinden yoksun bırakılarak aldatıldıklarını düşünen insanların isteklerine neredeyse hiç kulak asmıyordu. Yeni devletin kurumlarını Batı Avrupa'daki örneklerine göre biçimlendirirken Yunan geleneklerini pek umursamadılar. Örneğin eğitim sistemi, Fransız ve Alman örneklerine dayandırıldı. Ortaya atılan ceza ve medeni hukuk yasaları kara Avrupası'nın Roma hukukundan devrildiklerini uyguluyor ve var olan yasaları gözardı ediyordu. Ekümenik Patriklik ile ilişkilerin kopartıldığı 1833'teki Kilise düzenlemesi, Kilise'nin kendi kendini yöneteceğinin ve bir nebze devlet denetimi altında tutulacağını duyuru-

rulması, geleneği bozan bir başka uygulama oldu. İstanbul'un 1833 düzenlenmesini tanıdığı 1850 yılına dek Patrikhane'yle ilişkiler askıda kaldı.

Etkileyici Parthenon kalıntıları ve Perikles devrinin ihtişamıyla ilişkilendirilen fakat 1830'larda tozlu topraklı bir köyden farksız Atina'nın başkent seçilmesi kültürel açıdan yeni devletin antik geçmişe yönelimini simgeliyordu. Yunanistan'ın Bizanslı ortaçağ geçmişine yönelik merak ancak yüzyılın ortalarında başlamış ve kesintisiz süreklilik kuramı içinde Yunan tarihinin klasik, ortaçağ ve çağdaş dönemleri birbirine bağlanmaya çalışılmıştı. Antik geçmiş saplantısının okullara ve Atina Üniversitesi'ne yansması antik Yunan kültürüne ve *katharevusa*, yani 'arı' dile büyük önem verilmesi şeklinde oldu; son derece zor ve çetrefilli bir yapıya sahip bu dil kuşaklar boyunca nice çocuğun öğrenim hayatını karartmıştı. 1837'de kurulan üniversite, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan halkını 'yeniden Helenleştirme' girişiminin güç kaynağı olarak görüldü. Yalnızca kralıktakilerin değil, Helenizmin katıksız öğretisini yaymak üzere sonradan yurtlarına bütün öğrencilerin gözbebeği idi. Osmanlı yetkilileri ancak yüzyıl sona ererken 'kurtarılmamış' Yunanlar arasında eğitim propagandasına sınırlama getirdiler.

1835'te kralın naipler kuruluna resmen son verilmesinden sonra bile Bavyeralılar güçlü ve daha çok öfke uyandıran faaliyetlerini sürdürdüler. Gerginliğin bir diğer kaynağı da, Otto'nun bağımsız Yunanistan'a giden yolu açan düzenlemenin gerektirdiği anayasayı kabul etmeye yanaşmamasıydı. Yine de, kökleri bağımsızlık savaşı döneminde atılan, gelişimini tamamlamamış partiler yoğun siyasal yaşamın odak noktasını teşkil etmekteydi. Öncelikle bunlar 'İngiliz', 'Fransız' ve 'Rus' partileri olarak biliniyorlardı ve parti başkanları Atina'daki üç Koruyucu Devlet'in elçileriyle yakın ilişkiler içindeydiler. 'İngiliz' partisi Otto'nun anayasal hükümeti kabul etmeye karşı çıkışına öfkelenenlerin desteğini alıyordu. Aynı biçimde, 'Fransız' partisi de anayasacılığı savunuyordu; fakat destekleyicileri Büyük Ülkü'yü gerçekleştirmede daha atılgan bir politika izlemekten yanaydılar. Anayasal bir hükümetin eksikliği kendilerini Patrikhane ile bağların koparılması kadar ilgilendirmeyen 'Rus' partisi yandaşları toplumun tutucu unsurlarının temsilcisi olmaya soyunmuşlardı. Partiler arasındaki sınırlar değişkendi ve çıkarların hesaplı paylaşımı çevrilen dolafların örtbas edilmesine yarıyordu. Öte yandan bağımsızlığın ilk on yılının sonlarına doğru huzursuzluk belirtileri giderek artmaktaydı.

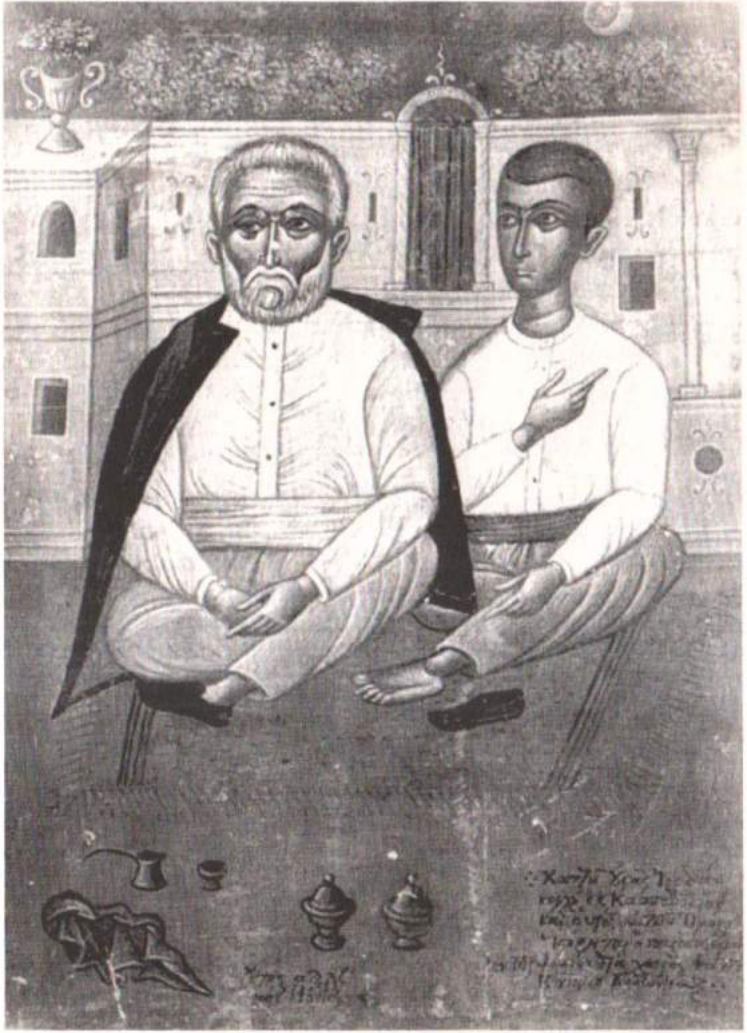
Resim 13 1836'da Bavyeralı ressam Hans Hanke tarafından L. Kollnberger imzalı aslından kopyalanan sulu boya resimde Aiolu ve Ermu sokaklarının köşesindeki Oraia Ellas (Güzel Yunanistan) adlı kahvehaneyi tasvir eder. Burası uzun zamandır Atina'nın siyasi dedikodu ve dalavere merkeziydi ve yalnızca erkeklerin uğradığı bir yerdi. Buna benzer *kafeneia*, yani kahvehaneler yakın zamanlara kadar varlığını sürdürdü. Sol yanda Avrupalı tarzda, *alafranga* giyinmiş bir grup Yunan görülüyor ve belli ki (Kral Otto'nun eşliğinde gelen Bavyeralıların getirdiği modayı izleyerek) bira içiyorlar. Sağ yanda eşkiya başlarının giydikleri süslü yelek, (yani cepken ve çorap gibi bacakları sıkıca saran pantolondan oluşan geleneksel bir giysi olan *fustanelloforoi* (fistan) ya da *kilt* giymiş adamlardan ayrı oturuyorlar. Bilardo masası gibi Batı kökenli, bira içip puro ya da sigara tütüren kapının yanındaki Bavyeralı askerlerin tersine bunların *raki* içtikleri ve *çibuki*, yani nargile fokurdattıkları görülüyor. Ortada redingot (sözlük anlamı binici ceket) ya da frak giymiş bir adam, üzerinde kalın yünden çoban cüppesi olan bir başka adamla çene çalıyor. Bu sevimli suluboya tablo, toplumun pek çok alanına giren Batılı yaşam biçimleri sebebiyle ortaya çıkan bölünmeyi ustalıkla özetlemektedir. Örneğin mimarlık söz konusu olduğunda, Batı Avrupa'da moda olan yeni klasisizm eğilimi geleneksel mimarlık biçimlerinin yerini almak üzere en azından kentlerde kendini gösteriyordu. Sanatta Bizanten dönemlere kadar uzanan geleneklerin yerini Batılı modeller, özellikle de Alman romantizmi aldı. Bu gibi Batılı prototipler müzik, hukuk, eğitim ve her şeyden önce siyaseti etkiliyordu. Batılı parlamenter kurumların ve Avrupa'daki anayasal hükümet biçimlerinin örnek alınıp siyasal kültürü bambaşka koşullarda gelişmiş, geleneklerine derinden bağlı bir topluma aktarılmasından doğan gerginlikler on dokuzuncu yüzyıl siyasi yaşamının değişmez bir özelliğiydi.

Bir kişi kendini güçsüz ya da güçlü bulduğu ölçüde, ya birinin yandaş olur ya da çevresine yandaş toplar. Bu doğrultuda her önde gelen kimsenin, şöyle ya da böyle kendisine bağımlı, ona yoldaşlık eden, onu dinleyen, öğütlerini bekleyen, dileklerini yerine getiren ve çıkarlarını koruyan, her zaman onun iyiliğini güvence altına alma ve güvenini kazanma kaygısı güden bir alay taraftarı vardır. İşte Yunanistan'da bolca bulunan sayısız grupların kökeni ve yapısı budur (...) partilerin oluşması bu grupların bir araya gelmesiyle olmuştur.

Friedrich Thiersch, *De l'état actuel de la Grèce* (1833)

1839 yılında gün ışığına çıkartılan 'Ortodoks yanlısı' (*filortodoks*) kimselerin karanlık girişiminin hedefi Otto'yu Katoliklik'ten Ortodoks dine döndürmeye ya da tahtı bırakmaya zorlamaktı. Otto'yla eşi, otokratik kraliçe Oldenburghlu Amalia'nın dünyaya bir veliaht getirmemiş olmaları da huzursuzluk yaratıyordu. 1837'den beri başbakan hep Yunan uyruklu olmuş ve son Bavyera birlikleri ülkeden 1838 yılında ayrılmışlardı; fakat Bavyeralıların etkisi sürmekteydi, üstelik savunma bakanı bir Bavyeralıydı. Aynı zamanda, krallığa ancak bağımsızlıktan sonra gelmiş ve görmüş oldukları iyi eğitim sayesinde devletin yüksek kademelerinden görece fazla pay aldıkları düşünülen Yunan kökenli *heterokton*'lara karşı duyulan öfke, siyasi mirasın dağılımında hak ettiklerini alamadıklarını düşünen bağımsızlık savaşı gazilerinin düş kırıklığı yüzünden gitgide artıyordu. Devletin mütevacı gelirlerinin askeri harcamalarda ve bağımsızlık uğruna Büyük Devletler'den alınan borçların ödenmesinde kullanılmasıyla birlikte ağır vergi yükü altında ezilenler de büyüyen muhalefet tabanına katıldılar.

Bunlar 3 Eylül 1843 tarihinde doruğuna ulaşan, ordu tarafından siyasal işleyişe el konmasıyla sonuçlanan, ilk fakat son olmayan askeri darbeyi getirdi. Kanserli yapılan darbe bu kez halkın desteğini aldı. Otto darbenin arkasındaki politikacıların ve subayların başlıca isteğini çarçabuk kabul etti ve anayasa taslağını oluşturacak bir kurul göreve getirildi. Bu anayasa Mart 1844'te yürürlüğe kondu. Böylece Yunanistan erken bir aşamada liberal parlamenter demokrasi giysisine bürünmüş oldu. 1844 anayasası herkesin oy kullanma hakkını kabul ediyordu (ancak kadınlar 1952 yılına dek seçme hakkından yoksun kalacaklardı). Fakat daha en başından, yüzyıllardır bambaşka tarihsel deneyimler edinmiş toplumlarla birlikte gelişen Batılı meşrutiyetin, değer anlayışı yüzyıllar boyu Osmanlı tahakkümünün etkisinde, üstelik Batı Avrupa'nın sanayileşen toplumlarıyla büyük farklılıklar gösteren geleneksel bir topluma zerk edilmesinden doğan sorunlar baş gösterdi. Bundan sonra demokratik yollarla ge-

Resim 14 Kapadokyalı Hacı Usta Yordanoğlu ve oğlu Homeros; 1927'de Fotis Koutougi tarafından yapılmış resimleri. 1923-1924 yıllarında Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan ahali mübadelesine kadar Anadolu'ya yayılmış çok kalabalık Yunan toplulukları bulunuyordu. İstanbul, İzmir ve Trabzon gibi büyük liman kentlerinde yaşayanların çoğu

leneksel tutumlar ve uygulamalar arasında ortaya çıkan çelişki, tıpkı Balkanlar'ın diğer bölgelerindeki gibi, parlamenter kurumların gelişimine köstek olacaktı. Bu yetmezmiş gibi bir de Otto, hiç zaman yitirmeksizin anayasa oyununun kurallarına uymada isteksiz olduğunu belli edip Ulah acar politikacı Ioannis Kolettis'le işbirliği yaparak bir tür parlamenter diktatörlük kurdu. Kolettis'in rüşvete göz yumması, kaba kuvvetle birleşince meclisin kendisini krallık ayrıcalıklarına son vermekten alıkoymaya yetti.

Öte yandan 1850'li yılların başında, bağımsızlık savaşını hiç yaşamamış, seçmenlerini ve onların ailelerini kayırabilmek için o zamanlar ülkedeki en büyük işveren konumundaki devletin denetimini ele geçirmekten başka bir şey düşünmeyen politikacıların acımasızca yürüttükleri işlere bulaşmak istemeyen yeni bir kuşak yetişmekteydi. Aynı sıralarda 'İngiliz', 'Fransız' ve 'Rus' partilerine dayalı eski siyasi gruplaşmalar ortadan kalktı. Kırım savaşı sırasında Otto'nun Büyük Ülkü'yü yücelterek savunması, ona halk arasında kısa süreli bir saygınlık kazandırdı. 1854'te patlak veren ve Rusya ile Türkiye arasındaki sonu gelmez savaşlar dizisinden biri olan bu savaş, Yunanistan'a Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü sıkıntıdan yararlanma fırsatı vermiş görünüyordu. Aralarında haydutlar ve üniversite öğrencilerinin de önemli görev üstlendiği çeteler Türkiye sınırından Teselya'ya, Epir'e ve Makedonya'ya sızıyordu. Ancak Avrupalı güçler Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü savunma yarışına girdiler; İngiltere ve Fransa sınırdaki kargaşayı sona erdirmesi için

---

varlıklı, eğitilmiş ve Batılaşmış kimselerdi. Ne var ki, öteki yörelerde, özellikle de iç kesimlerde yaşayanların yaşam biçimleri köylü Türk komşularının yaşayışlarından pek de farklı değildi. Bir yandan Ortodoksluğa sıkıca sarılıyorlardı; fakat öte yandan bunların çoğu, özellikle de kadınlar yalnızca Türkçe konuşuyordu. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Karamanlı adı verilen Türkçe konuşan bu insanların pek azı Yunanlık bilincine erişti ve daha sonraları Yunan Krallığı, yani 'ulusal merkezi' onlara bunu aşılacak için epey çaba sarf etti. Kontoğlu, 1923'teki ahali mübadelesi sırasında sayıları 400.000'i bulan bu Karamanlı Hristiyanların pek çoğunun Ortadoğu'ya özgü yaşayışlarını gözler önüne sermektedir. Babaninki Türkiye'de o dönemlerde yaygın bir ad olan Usta'yken, krallık eğitim propagandasının etkisiyle antik Yunan soyunu göstermek amacıyla oğluna Homeros adını vermiş. *Hacı* unvanı gerek Filistin'deki kutsal yerleri ziyaret eden Hristiyanlarca gerekse Mekke'ye gitmiş Müslümanlarca kullanılırdı. Anadolu'daki Ayvalı'nın yerlisi olan Fotis Kontoğlu (1895-1965) bağımsız devletin sanatsal yaşamına o günlere kadar egemen olan Batı etkisine bilinçli olarak sırtını dönmüş ve Bizans dönemi ve sonrası halk sanatının geleneklerinden esinlenmiş.

Yunanistan'a baskı yapmak amacıyla Mayıs 1854'te Atina limanı Pire'yi kuşatıp Şubat 1857'ye dek orada kaldı.

Gerçek anlamıyla bağımsız bir Yunanistan'ın kurulabileceğini düşünmek saçmalıktır. Yunanistan, ya İngilizlerin ya da Rusların olacaktır, ancak Rusya'nın olmamalıdır; bu yüzden İngiltere'nin himayesine girmesi gerekmektedir.

Sir Edmund Lyons,
Yunanistan'ın İngiliz Elçisi (1841)

'Gambot diplomasisi' içinde kötü ün salmış Don Pacifico olayının sonucunu olarak Lord Palmerston'ın Ocak 1850'de Pire'yi denizden abluka altına almasını izleyen dört yıl, sınırların çizildiği 1832'den 1923'te bunların resmen bozulduğu tarihe dek 'Garantör Güçler' tarafından Yunanistan'ın içişlerine karışmada en ileri gidilen dönemlerden biriydi. Büyük Ülkü uğruna Otto'nun izlediği politika yalnızca sonuçsuz kalmadı, onun bu tutumu romantik milliyetçilik düşünceleriyle çalkalanan bir ortamda İtalya'nın birleşmesi fikrine iyi gözle bakmayan Avusturya'ya duyduğu yakınlıkla çelişmekteydi. 1843 darbesinin oluşumunu hızlandıran bütün kızgınlıklar bir kez daha su yüzüne

---

Resim 15 'Yeni-şehit', Yanyalı Genç Aya Yorgo'yu betimleyen 1838 tarihli taşınabilir bir ikon. 'Yeni-şehitler' Ortodoks Hristiyan inançlarından özeride bulunmak yerine çoğunlukla korkunç koşullar altında ölmeyi seçerlerdi. İslamı kabul ettikten sonra yeniden Hristiyanlığa dönmüşlerdi ve bundan ötürü de Türklerin gözünde döneke olarak görülürlerdi. Geneva yakınındaki bir köyden gelme öksüz biri olan Genç Aya Yorgo, Hacı Abdullah adlı bir Türk subayının yanında uşaklık yapıyordu. Hasan diye biliniyordu; 1836'da bir Hristiyanla evlenmesi onu bir Müslüman olarak gören Türkleri öfkeliyordu. Bundan Hasan'ın/Yorgo'nun Hristiyan olduğu konusunda tanıklık yaparak araya giren Hacı Abdullah'ın yardımıyla kurtuldu. Ne var ki iki yıl sonra oğlunun vaftiz töreninde sorun yeniden baş gösterdi. Bu kez hapse atıldı, inancından cayması için korkunç işkencelerden geçirildi, karşı gelince de 17 Ocak 1838 tarihinde Yanya'da asıldı. Hemen arkasından mezarının türbe olduğu söylentileri yayıldı ve Kilise onun kutsallığını tanımadan çok önce halk arasında bir aziz olarak kabul edildi. Genç Aya Yorgo, Krallığın (bugün cumhuriyetin) savunmasında koruyucu bir aziz, bu uğurda canını veren 'yeni-şehitlerin' sonuncusuydu, çünkü kısa bir süre sonra İngilizlerin baskısı sonucu Bâbiâli din değiştirenlerin idam edilmesi uygulamasına son verdi. Çoğu çulsuz olan 'yeni-şehitlerin' sağlam inançları, Kilise hiyerarşisinin yüksek basamaklarına dek işlemiş olan 'bu dünyayla ilgili' açgözlülük ve kokuşmuşluğa karşı durmaktaydı. Taşınabilir bu ikon Aya Yorgo'nun ölümünü izleyen birkaç gün içinde, din ve süsleme konularında ürünler veren gezgin ressamlarıyla tanınan Epir'in Hionades köyünden Mikhail Zikos tarafından yapılmıştı. Diğer köyler gezgin duvarcılarıyla, inşaat işçileriyle, marangozlarıyla, suyuollarında çalışanlarıyla, tahta oymacılarıyla, vb. ün salmışlardı.

Resim 16 Tipik bir Yunan darbesi. H. Martens'in yaptığı resmin 1847'de yapılan gravürü. 3 Eylül 1843 tarihinde Atina'daki atlı birlik komutanı General Dimitrios Kallergis'in, anayasa talebini Kral Otto'ya iletmesi gösteriliyor. Otto'nun üzerinde, anavatanı Bavyera'ya sürgüne gönderildikten sonra bile giymeyi sürdürdüğü geleneksel giysileri var. Arka planda, inatçı eşi Oldenburglu Amalia görülüyor. Şimdi meclis binası olan yeni yapılmış krallık sarayının yan penceresinde, kral eşiğindeki Bavyeralılar arasından özellikle sevilmeyen biri, Binbaşı Hess duruyor. Kansız geçen 3 Eylül darbesi halkın geniş desteğini aldı; anayasa talebi pek çok etmeden kaynaklanan hoşnutsuzluğun dışavurumuydu. Bunların arasında Otto tahta geçtikten on yıl sonra da kayıtsız şartsız mutlakîyetin sürmesi; Yunanistan'ın bağımsızlığı tanındığı zaman Koruyucu Devletler'in (İngiltere, Fransa ve Rusya) verdikleri borcun geri ödenmesini güvence altına alma çabasıyla getirdikleri önlemlerin benimsenmemesi; Otto'nun Katolik dininden Ortodoksluğa geçmeye yanaşmaması; ayrıca hiç çocuğu olmamasından ötürü kendisinden sonra tahta kimin geçeceğinin bilinmemesi yer almaktaydı. Bavyeralıların sarayda hâlâ itibar görmeleri bağımsızlık uğruna savaşmış bulunan ve siyasal gücün dışına itildiklerini düşünen kimseleri kızdırmaktaydı. Otto karşı gelmedi ve 1844 yılında çok daha liberal bir anayasa yürürlüğe girdi. 1843 darbesi ülkenin politik yaşamında görülen ilk askerî müdahaleydi fakat sonuncu olmadı; kesindi.

çıktı. Kraliçe Amalia'ya karşı yapılan suikast girişiminin ardından eşiyle birlikte Mora yarımadasına yaptıkları bir gezi sırasında Atina garnizonu tarafından yönlendirilen bir darbe 1862'de Otto'nun halledilmesine yol açtı. Büyük Devletler'in elçilerinin öğütlerine uyan Otto herhangi bir direniş göstermedi ve 1867 yılında ölene dek kaldığı anavatanı Bavyera'da eski halkına karşı, karşılıksız kalsa da, içten bir sevecenlik gösterdi. Sık sık Yunan geleneksel giysisi olan *fustanella* giyerdi. En son eylemlerinden biri 1866 yılında ayaklanmacı Giritlilere destek vermek oldu.

Otto'nun zorunlu olarak ayrılmasıyla Büyük Devletler bir kez daha Yunanistan'a bir kral seçme gereksinimiyle karşı karşıya kalmışlardı; kendisini kabul etmeyen halkının Otto'ya karşı takındığı tutum düşünülürse bunun hiç de kolay bir iş olmadığı açıktı. Resmî olmayan bir halk oylamasının sonucunda, Yunanlar Kraliçe Viktorya'nın ikinci oğlu Prens Alfred'i tercih ediyordu. Ancak Garantör Güçler'den birinin hanedan üyesi olması sebebiyle onun adaylığı söz konusu olamazdı. Büyük Devletler'in seçtiği kişi Danimarkalı Glücksburg hanedanından Prens Christian William Ferdinand Adolphus George'du, bu hanedanlığın Yunan kolu 1864 ile 1974 yılları arasında aralıklarla yönetime gelecekti. Tahta çıkınca Helenlerin Kralı I. Yeorgios adını aldı. Yeorgios'un uzun krallığı, 1913'te bir akıl hastası tarafından öldürülene dek yaklaşık elli yıl sürdü. Yitirilen toprakları geri almayı hedefleyen, yayılmacı tutkuları hafifletmek için, İngiltere bir bakıma çeyiz olarak İon adalarını Yunanistan'a bıraktı. Bağımsızlıktan sonraki bu ilk toprak kazanımı ülke nüfusunun çeyrek milyon artması ve Yunan dünyasının diğer bölümlerine nazaran Batı etkisine daha açık olan bu bölgenin krallık topraklarına katılması demekti. Aynı yıl içinde toplanan bir anayasa kurulu yeni bir anayasayı benimsedi. Böylece 1844'te kabul edilen demokratik özgürlükler genişledi, ancak kralın önemli ayrıcalıklarına ve dış politika konularında, tam olarak açıklık getirilmemiş görece geniş yetkilerine dokunulmadı. Sık sık seyahat eden ve hanedanın geniş ilişkiler ağından yararlanmayı iyi bilen Kral Yeorgios bunları kullanmaktan çekinmedi.

Yeorgios'un tahta geçişini izleyen ilk yıllarda siyasal durum Otto'nun döneminden farklı olmadı. İdeolojilerden ziyade önde gelen politikacıların peşine takılan siyasal partiler genelde değişken gruplar oluşturuyor, ayrıca bitmek bilmez bir koltuk savaşı veriyorlardı. Eğer politikacıların seçmen tabanlarının doymak bilmez isteklerini yerine getirme şansları olacaksa, ayrıcalıklı yetkileri olması şarttı. Ekonominin az gelişmişliği düşünülecek olursa, iş bulma kaynağı olarak dev-

Resim 17 Fransız bir ressamın yaptığı, gönüllü Yunan erlerini Kırım savaşı sırasında Ortodoks bayrağı ve Panos Koronaïos komutası altında Rusların Sivastopol savunmasına destek vereceklerine ant içerken gösteren bir resim. Bağımsızlığının ilk yüzyılında yeni Yunan devletinin dış politikasında, Yakınoğu'daki bütün Yunan yerleşim yerlerini başkenti Konstantinopolis olmak üzere tek bir devletin sınırları içinde toplayarak Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurma düşü olan *Megali İdea* (Büyük Ülkü) egemendi. Türkokrasi döneminin büyük bölümünde kâhinlerin sözünü ettiği *ksanthon genos*, yani sarı saçlı ırk ve Ortodoks iktidara sahip tek ulus olan Ruslar, Yunanların gelecekteki kurtarıcıları olarak görüldüler. Bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda, yitirdiği topraklarını geri alma tutkusunu gerçekleştirmede Yunanistan'a en çok yardım edebilecek olan gücün Ruslar olduğu düşünülüyordu. Rusya, sultanın yönetimi altındaki Ortodoks halkının koruyucusu olarak öne çıkarak Osmanlı İmparatorluğu ve onun müttefikleri İngiltere ve Fransa ile 1853-1856 Kırım savaşına girdiği zaman Yunan krallığı Rus davasını büyük bir coşkuyla destekledi. 1854 ve 1857 yılları arasında çıkan çatışmada tarafsız kalması için Yunanistan'ı uyarmak amacıyla İngiltere ve Fransa Atina limanı Pire'yi kuşattıktan hemen sonra bağımsızlık savaşında çarpışanların yönlendirdiği çeteler sınırı aşarak Osmanlı topraklarındaki Teselya'ya ve Epir'e sızdılar. Kırım savaşından sonraki yıllarda Rusya, Makedonya'nın egemenliği konusunda Yunanların baş rakipleri olan güney Slavları, özellikle de Bulgarları desteklediğinde Yunanlar Ruslara verdikleri coşkulu desteği çektiler.

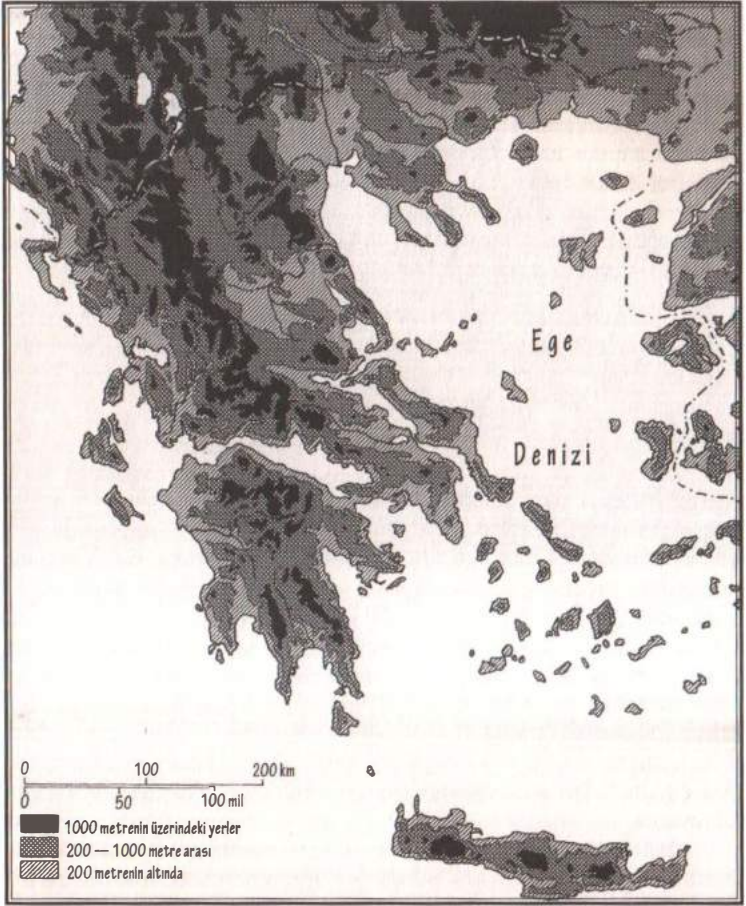
letin üstlendiği önem gereğinden fazla, ayrıca yurttaş başına düşen bürokrat oranı Batı Avrupa'dakinin kat kat üstündeydi. Meclis üyelerinin sayısı da gereğinden çoktu. Siyasal yetki ve onun getirdiği ayrıcalıklar uğruna yürütülen sonu gelmez çekişmede politikacılar sürekli değişen uydurma koalisyonlar kurma eğilimindeydi. Seçimler sert ve çoğu zaman kaba kuvvetle yürütülüyordu; çünkü her hükümet değişimi devlet memurluğunda sayısız makam elde etmek demekti. Sağlam bir hükümetin kolay kolay kurulmayacağı açıktı. 1870-75 yılları arasını ele alırsak, bu dönemde yapılan seçim sayısının dörtten az olmadığı ve dokuz değişik yönetimin işbaşına geldiğini görürüz.

Başka yerlerde partilerin ortaya çıkış nedeni insanların birbirleriyle anlaşamamaları, her birinin değişik şeyler istemesidir. Yunanistan'da, bunun tam tersi olmaktadır: Partilerin ortaya çıkmasının ve birbirleriyle çekişmelerinin nedeni, hayranlık duyulacak bir uyum içinde hepsinin aynı şeyi, kamu harcamalarından pay almayı istemeleridir.

Emanuil Roidis (1875)

Ağa-kul ilişkisi toplumun her katmanına işlemişti, öyle ki bugüne dek toplumun belirgin özelliği olageldi. Bürokrasinin ağır işleyişi ve verimsizliğinden etkilenmemek için doğru *temas*, yani doğru kişilerle kurulan ilişkiler çok önemliyken, çıkarların karşılıklı kollanması, yani *rusfeti*, hantal ve tepkisiz olan devlet mekanizmasından kurtulmanın başlıca yoluydu. 'Eski' politikanın eşsiz bir ustası ve yüzyılın ikinci yarısındaki siyasal yaşama damgasını vurmuş olan Theodoros Diliyiannis almış olduğu rüşvetleri özenle not ettiği bir defter bile tutardı; böylece yeri geldiğinde önceden verdiklerine karşılık ne istemesi gerektiğini doğru hesaplayabilecekti. Diğer Balkan meclislerinde olduğu gibi burada da yasalar uygulanmak için değil çiğnenmek için çıkarılırdı.

Ağalık özünde Osmanlı idaresinin katı hiyerarşisine, özellikle de başına buyrukluğuna karşı bir tür savunma mekanizması olarak gelişmişti. Osmanlı yetkilileriyle arabuluculuk yapacak ve yargı düzeninin başıbozukluğunu hafifletecek koruyuculara gerek duyuluyordu. Yunan halkının çoğu yeni devletin yaptırımlarını Osmanlılarınkinden bir nebze daha az ezici olduğunu düşünüyor, öte yandan Osmanlı'dan kalan değerler ve davranış biçimleri bağımsızlık döneminde de sürmekteydi. Öyle ki ağalık, parlamenter demokrasinin resmî kurumlarıyla uyumlu görünüyordu. En basitinden, yerel *kommataarkhis* ya da siyasal başkan Osmanlı ağasının görevini yürütüyordu. Günümüze dek meclis üyeleri bu görevi yalnızca bir zorunluluk olarak görmekle

Harita 3 Yunanistan'ın kabartma haritası.

kalmayıp aynı zamanda seçmenlerine çıkar sağlamayı siyasal yaşamı sürdürmenin olmazsa olmaz koşulu olarak sayıyorlardı.

Kuşkusuz görünürdeki politikayla on dokuzuncu yüzyıldaki kilit uygulamalar arasında belirgin bir sapma vardı, yine de Yunan toplumu temelde yeniliklere açıktı. 'Siyaset dünyası' kendi içinde süre-

liliğini sağlayabilen bir oligarşi olabilirdi, fakat Diliyiannis'in meslek yaşamının da gözler önüne serdiği gibi, tek başına toplumsal kökenlere dayalı bir ilerleme yolu kapalıydı. Politikacılardan istenen şeyler öyle çoktu ki, kamu harcamalarından kurtulup zenginleşebilenlerin sayısı oldukça azdı. Buna ek olarak başbakanın daha aşağıdaki mevkilere kadar tüm siyasetçilerin düşkünlere yardım etmeleri beklenir, onlar da öyle yaparlardı. On dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarında önde gelen bir politikacı olan Dimitros Rallis, sayıları bini bulan manevi evlatlarıyla ün salmıştı; bunların hepsinin vaftiz günlerinin anımsanması ve çalışacak yaşa geldiklerinde pek çoğuna iş bulunması gerekirdi. Üstüne üstlük güçlü ve çok sayıda basın kuruluşu sahip oldukları özgürlük sayesinde herkesin gözü önünde yapılan yolsuzlukları frenleyici etkiye sahipti.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru siyasal yaşamın daha çağdaş olması yönünde belki kararsız, fakat olumlu bir atılımda bulunuldu. Kral Yeorgios tahta geçtikten sonraki ilk yıllarda kişiselleşmiş 'verimsiz' politikadan duyulan hoşnutsuzluk giderek artıyordu. 1875 yılı ve hükümet oluşturmak üzere kralın, meclis üyelerinin çoğunluğunun desteğini alan parti başkanını sürekli olarak göreve çağırması bir dönüm noktasıydı. Diğer yandan, siyasal ortamda parlayan bir yıldız, yüzyılın ikinci yarısındaki çağdaşlaşmanın önderi ve bu yeniliklerin başlıca savunucusu olan Harilaos Trikupis'in kurmuş olduğu Yeni Parti için çoğunluğun desteğini güvence altına alabilme çabaları 1881 yılına dek sürdü. Yüzyılın geri kalan yirmi yılında iki partili düzene geçildi; Trikupis ile baş rakibi Diliyiannis dönüşümlü olarak hükümet kurdular.

Temel olarak Trikupis siyasal yaşamda batılılaşmayı; Diliyiannis de gelenekselliği temsil etmekteydi. Trikupis devletin yayılcı serüvenlere atılmadan önce siyasal ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi gerektiğine inanıyordu. Böylece uluslararası platformda ülkenin güvenilirliğini kanıtlamayı, sanayii teşvik etmeyi, demiryollarının ve Korint kanalının yapılmasıyla ulaşım ağlarını iyileştirmeyi ve donanmayla orduyu yenileştirmeyi hedefliyordu. Ne var ki böylesi bir programı gerçekleştirmek için para, para için de vergi oranlarını yükseltmek gerekti. Bu, Trikupis'in desteklediği her şeyin karşısında olduğu gerçeğini gizlemeyen, demagog fakat halkın gözdesi olan Diliyiannis'in işini kolaylaştırdı. Diliyiannis'in göz boyayıcı halkçı söylemiyle sıkı sıkıya sarıldığı 'Büyük Yunanistan' düşü hiç kuşkusuz sokaktaki adamın coşkularını ve önyargılarını Trikupis'in sert yenilik programlarından daha iyi dile getirmektedir. Ancak iktidara geldiğinde Diliyiannis'in

Resim 18 Alphonse Daumier'in, Yunanistan'ın Büyük Devletler'e olan borçlarını konu alan bir karikatürü. Kâğıtta şunlar yazıyor:

Yunanistan'ın İngiltere'ye borçları

Anapara	1.000.000
Harcamalar	50.000
Olmayan harcamalar	225.775
Faiz	20.000
Faizin faizi	137.000
Silah alımı	375.000
Toplam	Dört Milyon

maceracı politikası ekonomiyi, tıpkı 1885'teki Bulgar krizi esnasında Büyük Devletler'in müdahalesine sebep olan ani seferberlik kararında olduğu gibi, büyük sıkıntıya sokacaktı. Dahası kavgacı tutumu, 1897'de patlak veren Türkiye ile otuz gün süreli korkunç savaşın Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlanmasının nedeniydi.

Trikupis'in yenilikçi projelerinin başarılı biçimde yürütülmesinin önkoşulu olan barışı sağlama çabaları kadar, tıpkı son zamanlarda olduğu gibi on dokuzuncu yüzyılda da dış ilişkiler, yurtiçindeki siyasi gündemi diğer bütün meselelerden daha çok meşgul ediyordu. *Enosis* yani 'Büyük Ada'nın krallıkla birleşmesi uğruna Girit adasında dönem dönem (1841, 1858, 1866-9, 1877-8, 1888-9 ve 1896-7) çıkarılan ayaklanmalar Osmanlı ile ilişkileri sürekli sıkıntıya sokacak ve Büyük Devletler'i belli aralıklarla olaylara el koymaya kışkırtacaktı. Yüzyılın son birkaç onyılında dış politikanın odak noktası Osmanlı İmparatorluğu ile sınırın kuzeyindeki vilayetlerdi. 1875-1878 yılları arasında Büyük Devletler'in yoğun çıkarlar gözetip rekabet konusu yaptıkları Balkanlar'ı derinden sarsan büyük buhrana Yunanistan'ın katkısı çok düşük düzeyde kalmıştı. Öte yandan, 1877/1879 savaşında, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde elde ettiği ezici zaferin ardından Rusya, özerk 'Büyük Bulgaristan' fikrini desteklemeye soyununca İngiltere, Avusturya-Macaristan, hatta Sırbistan kadar Yunanistan da tedirgin olup telaşa düştü; ne de olsa Yunan milliyetçileri nicedir bu topraklara göz koymuşlardı. 'Büyük Bulgaristan'ın parçalara bölün-

---

Başkaldıran Yunanlar çıkarlarına ters düşen borç anlaşmalarını bağımsızlık savaşı sırasında ve 1832 yılında Londra'da yapmışlar, üç Koruyucu Devlet İngiltere, Fransa ve Rusya onlara 60 milyon franklık borç vereceklerine söz vermişler, bunun büyük kısmı orduya, Kral Otto'nun Bavyalı bürokratlarına ve borcun geri ödenmesini karşılamak için harcanmıştı. 1880'lere gelindiğinde 630 milyon drahmi tutarına varan başka borç anlaşmaları da yapılmış, bunların karşılığı devlet gelirlerinin üçte birini bulmuştu. 1893'te, Yunanistan'ın dünya pazarındaki başlıca ihraç kalemi kuşüzümüne olan talep azaldığında ülke faiz ödemelerini indirmek zorunda kalmış ve tam anlamıyla iflas etmişti. Tazminat olarak 4.000.000 Türk lirası ödemesiyle sonuçlanan 1897 Türk-Yunan savaşında uğradığı yenilgiyle ekonomik durumu daha da kötüleşmişti. Bu tazminatı ödemek için borç tutarı artırılmış ve Yunanistan'ın eski borçları Uluslararası Mali Komisyon'un denetimine verilmişti. Bu kurul Atina'da üslenmiş ve altı 'arabulucu' devletin, İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya, Fransa ve İtalya'nın temsilcilerinden oluşmuştu. Devlet tekellerinden, tütün gümrüklerinden, damga vergilerinden ve Pire İlmanında alınan gümrük vergilerinden gelen girdilerin düzenlenmesiyle borçların geri ödenmesi güvence altına alınacaktı. Daha önce örneği hiç görülmemiş bu uygulama Yunanistan'ın mali egemenliğini önemli ölçüde zedelemişti.

Resim 19 Nisan 1870'te Boeotia'nın, Dilessi köyünde İngiliz aristokratları önce kaçırdı sonra öldüren eşkiya çetesinin üyeleri görülmekte. Bu saldırı İngiltere ile ilişkilerde bunalım yarattı; hükümetin düşmesine yol açtı; başkent dolayları da içinde olmak üzere on dokuzuncu yüzyılda Yunanistan'ın kırsal kesimlerinin çoğunda görülen kanun tanımazlığı uluslararası kamuoyunun gündemine getirdi. Atina'dan Maraton'a gününbirlik bir geziye çıkan İngiliz kafile fidye için rehin alındı fakat pazarlıklar ustalıkla yürütülmediğinden, ayrıca muhalefetteki politikacılar hükümeti devirme umuduyla kralın kabul etmeye yanaşmadığı ancak 1864 anayasasının gereği olan genel af konusunu da pazarlık kapsamına sokmaları amacıyla çetenin elebaşlarını kışkırttılar. Çeteciler, hükümet birliklerinde pusuya düşürüldüklerinde rehineri öldürdüler. İngiliz basını başta olmak üzere bütün dünya Yunanistan'ı kınadı. Her kesimden bütün Yunanlar ulusal onuru savunmak ve suçu Arnavutlar ile Ulahların üstüne atmak için kolları sıvadı. Kökleri devrim öncesi dönemlere dek uzanan on dokuzuncu yüzyıl eşkıyalığı en büyük toplumsal sorundu. Bağımsızlık savaşına askerî açıdan önemli katkıda bulunmuş düzensiz orduların Kral Otto'nun kurduğu düzenli orduyu içlerine sindiremedikleri anlaşılıyor ve yitirilen toprakların geri alınması amacının bir parçası olarak Türk sınırı ötesinde ne zaman bir karışıklık çıkartma gereği duyulursa, onlardan yararlanabileceklerini düşünen politikacıların kendilerine gösterdikleri sınırlı hoşgörünün tadını çıkartıyorlardı. Eşkıyalık yaygındı, iletişim yetersizliği, dağlık yerleşim ve kaçakların sınır ötesine geçebilme kolaylığı yüzünden sindirilmeleri hiç de kolay değildi. Üstüne üstlük politikacılar eşkıyalığı kendi çıkarları uğruna kullanmaktan çekinmiyordu. Teselyalı bir meclis üyesinin 1894'te yargılanması sırasında, milletvekilinin kendisinin, erkek kardeşlerinin ve Kilise'nin bir eşkiya çetesine ortaklaşa yataklık ettikleri ortaya çıktı.

düğü 1878 yazında toplanan Berlin Kongresi'nde, Yunanistan doğru-
dan temsil edilmedi, fakat Yunan delege kurulunun kendi davasını
dile getirmesine izin verilmişti. Bunun sonucunda Büyük Devletler'in
aldığı karar gereği, Osmanlı İmparatorluğu Epir'in bir bölümü de
dahil olmak üzere verimli Teselya topraklarını Yunanistan'a bıraktı.
Balkan krizinin getirdiği diğer bir sonuç da İngiltere'nin, 1878 Kıbrıs
Antlaşması gereğince, çoğunluğunu Yunan nüfusunun oluşturduğu
Kıbrıs adasının yönetimini ele geçirmesi oldu. Ada 1914 yılına dek
Osmanlı egemenliğinde kalacaktı. Osmanlı İmparatorluğu daha son-
ra Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri'nin yanında girince ada
İngiltere tarafından ilhak edildi.

Yunanistan sınırlarının ikinci kez genişletilmesi anlamına gelen
Teselya'nın Yunan topraklarına katılması, tıpkı birincisi, yani 1864'te
İon adalarının Osmanlı'dan alınması gibi, yitirilen toprakların tek-
rar kazanılması yolunda harcanan çabalarla değil Büyük Devletler'in
aracılığıyla oldu. Böylece sınırlar Makedonya'ya dayanmıştı. On do-
kuzuncu yüzyılın son yirmi ve yirminci yüzyılın ilk on yılında, Yunan,
Bulgar, Sırp, Arnavut, Türk ve Ulahlardan oluşan son derece karma-
şık nüfus yapısıyla Makedonya her biri Osmanlıların Balkanlar'da
parçalanmış topraklarından olabildiğince büyük pay elde etmeye
çalışan Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın birbirleriyle rekabet
eden milliyetçi akımlarının odak yeri olacaktı. Özellikle Bulgarlar-
la olan çekişme, yapabildikleri yerde böl yönet ilkesini uygulayan
Osmanlılarla olan sürtüşmeden çok daha şiddetliydi. Bulgarların
uluslaşmasına doğru önemli bir evre olan, 1870 yılında bağımsız bir
Bulgar Kilisesi'nin yaratılması, bölgedeki Kilise hiyerarşisini denetim
altında tutan Yunanların egemenliğini sarstı ve Ekümenik Patriklik
ile Bulgar Eksarhlığı'na bağlı kişiler arasında acı çekişmelere yol açtı.
Başlangıçta bu rekabet din, eğitim ve kültür propagandasıyla ken-
dini gösterdi. Ne var ki, yüzyılın sonlarında bu söz düellosu her iki
hükümetin de maddi ve manevi olarak desteklediği çete toplulukları
arasında silahlı mücadeleye dönüştü.

Makedonya uğruna çekişmenin perde arkasında, 1890'lı yılların
ortalarında Girit'te bir ayaklanma daha baş gösterdi. Bunu destek-
leyenler Etniki Eteriya, yani Ulusal Dernek'in ateşli yandaşlarıydı.
Öte yandan başbakan Diliyiannis dışişlerinde saldırgan bir politika
izleme yanlısı görünse de, başlangıçta dikkatliydi; çünkü 1885'te
Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırısından yararlanmak isteyip Girit'e
bir donanma gönderdiği zaman Büyük Devletler buna Yunanistan'ı
ablukaya alarak karşılık vermişlerdi. Fakat halkın yoğun baskısı kar-

Resim 20 1880'lerin ortalarında Korint kanalı inşaatı. 1882 yılında yapımına başlanan ve 1893'te bitirilen, zamanının en üstün mühendislik başarısı olan bu kanal her ne kadar beklenen ekonomik faydayı sağlamaktan uzak kaldıysa da, Atina limanı Pire ile İtalya arasındaki deniz yolculuğu süresini yarı yarıya kısalttı. Kanalin yapımı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başlatılan bir dizi önemli kamu projelerinden biriydi. Bunların çoğu 1882-1885, 1887-1890 ve 1892-1895 yılları arasında işbaşına gelen yenileşme yanlısı başbakan Harilaos Trikupis ile bağlantılıydı. O, ekonomik büyüme için temel önkoşulun gelişkin ulaşım teşkilatı olduğunun bilincindeydi. 1880'li yıllarda tekerlekli araçlara uygun yollar üç katına çıkartıldı. Krallığın çoğu kesimlerinde karayolu ulaşımı yetersiz kalsa da, yapılan yeni yollar iç pazarları canlandırdı. 'Eski' Yunanistan'ı boydan boya ören bugün de varlıklarını sürdüren demiryolu ağlarının çoğunun temeli yüzyılın son yirmi yılında atıldı. Trikupis ilk kez başbakan olduğunda yalnızca Atina ile Pire'yi birbirine bağlayan 12 kilometrelik bir demiryolu bulunuyordu. 1896 yılında öldüğü zaman, her ne kadar 1916 yılına dek demiryolu ulaşımı Avrupa'ya bağlanmadıysa da, büyük kısmı ulaşımaya geçit vermeyen bölgelerde olmak üzere 1000 kilometreye yakın bir demiryolu döşenmişti. 1880'lerde başlatılan Teselya'daki Kopais gölünün sularının boşaltılması projesi binlerce dönümlük verimli toprağa kavuşulmasını sağladı. Pamuk ve yün fabrikalarının, zeytinyağı üretim tesislerinin kurulmasıyla sanayileşme alanında da ilk adımlar atıldı.

şısında 1897 yılı başlarında askeri birlikleri adaya yolladı. Bunun arkasından genel seferberlik geldi ve Nisan ayında Teselya'da Osmanlı İmparatorluğu ile korkunç Otuz Gün Savaşı patlak verdi. Hızlı gelen küçük düşürücü yenilgi, Yunanistan'ın yitirilen toprakları geri almaya yönelik yayılmacı düşleriyle askeri becerileri arasındaki uçurumu tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdi. O günün gözlemcilerinden birinin sözleriyle, Yunanistan Rusların iştahıyla İsviçre'nin kaynaklarını kullanıyordu.

Bunun arkasından gelen barış anlaşması Yunanistan açısından özellikle bağlayıcı değildi. Osmanlı egemenliği altında Girit'e özerklik tanınmış, Kral Yeorgios'un ikinci oğlu Prens Yeorgios yüksek komiser olarak atanmıştı. Yeorgios, Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda küçük bir sınır düzenlemesine gitmek ve savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldı. Büyük Devletler'in diretmesiyle kurulan Uluslararası Mali Komisyon ülkenin büyük meblağlara varan dış borçlarının geri ödenmesini denetleyecekti; çünkü 1893'te, o zamanki başbakan Trikupis devletin fiili iflasını ilan etmeye zorlanmıştı. 1890'larda baş gösteren, özellikle ABD'ye yönelik göç dalgasının altında yatan başlıca neden anavatandaki kötü ekonomik koşullardı. Tahminlere göre 1890 ve 1914 yılları arasında neredeyse tümü erkek olan ve bütün nüfusun yaklaşık altıda birini oluşturan 350.000 Yunan ülkeden göç etti. Bunların çoğunluğu yurtdışında birkaç yıl çalışıp yeterli para biriktirdikten sonra anavatana geri dönme düşüncesiyle ayrılmıştı; fakat sonunda pek çoğu gittikleri ülkelerde kaldı. Bundan böyle tutumlu, çalışkan ve girişimci göçmenlerin ailelerine gönderdikleri paralar, ödemeler dengesinin kilit ögesini oluşturacaktı.

1897 yılında gelen ezici yenilgiyle birlikte iç hesaplaşma ve kendinden kuşku duyma dönemi başladı; çünkü savaştan çıkan açık ders, Büyük Ülkü'nün tek elden gerçekleştirilemeyeceği yönündeydi. Osmanlı imparatorluğu'nun çöküşüne neden olan güçsüzlük her ne idiyse, çıkacak herhangi bir silahlı çatışma Yunanistan'ı daha da kötüye götüreceğe benziyordu. Kimi aydınlar ülkenin geleceğinin Osmanlı Türkleriyle bir tür ortak idareden geçtiğini ileri sürüyordu. Yakındoğu'daki toplam Yunan sayısının yarısından çoğunu oluşturan Osmanlı yönetimindeki Yunanların, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 1821 yılı öncesinde elde etmeyi başardıkları ekonomik ve belki biraz da siyasi gücün boyutlarına ulaşana dek her türlü çabayı göstermeleri gerektiğinde diyorlardı. Aynı yüzyıl içinde ilerki yıllarda, çoğu krallıktan yönlendirilen yoğun çabalarla yalnızca Makedonya'daki Yunanlara değil, Anadolu'da çoğu Türkçe konuşan Yu-

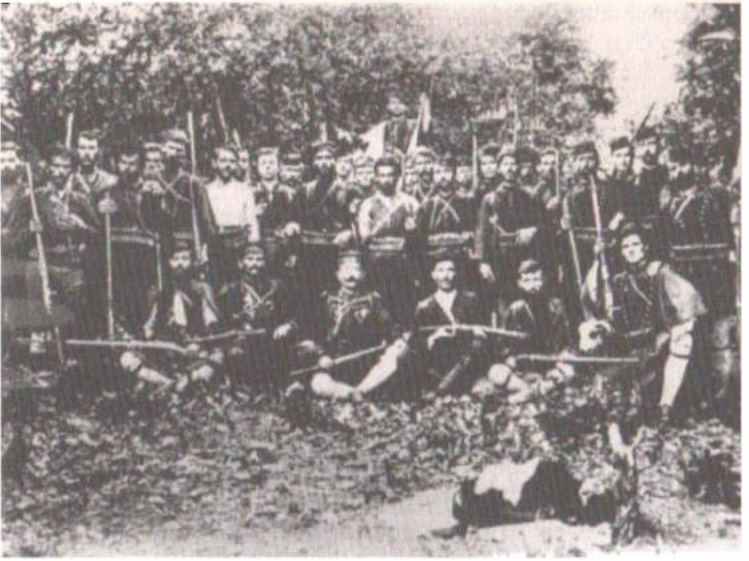
Resim 21 1878 yılının Haziran/Temmuz aylarında gerçekleşen Berlin Kongresi'nde Yunan temsilcileri. Ortada oturan başkanları Yunan yayılmacılığının önde gelen simalarından, birkaç kez başbakanlık yapmış Theodoros Diliyiannis, on dokuzuncu yüzyıl sonlarının siyaset dünyasına damgasını vurmuş Harilaos Trikupis ile birlikte görülüyor. Sağ yanındaki, Yunanistan'ın Almanya elçisi, usta diplomat Aleksandros Rizos-Rangavis'tir. İkisinin arasında duran bir başka usta diplomat olan Londra'daki dışişleri uzmanı Ioannis Gennadius'tur. Berlin Kongresi 1875'ten sonra Balkanlar'ı saran bunalımın bir sonucu olarak toplanmıştı. Bunun arkasından Rusya ile Türkiye arasında kopan savaşın sonunda imzalanan 1878 Ayastefanos Antlaşması, Yunanistan'ın göz koyduğu toprakları da içine alan Rusya'nın gözetiminde 'Büyük Bulgaristan' devletinin yaratılmasına yol açtı. Neyse ki Yunanistan şanslıydı, bu gelişme İngiltere'yi de Avusturya-Macaristan'ı da rahatsız etti ve Ayastefanos ile ortaya çıkan Bulgaristan'ı küçültmek için kongre toplandı. Her ne kadar Yunanistan devlet düzeyinde kongrenin bir üyesi değildiyse de, Yunan temsilcilerinin Girit, Teselya ve Epir'in krallığa bağlanması konusunda görüşlerini belirtmelerine izin verildi. Sınırların Yunanistan yararına yeniden gözden geçirilmesi için Kongre, başında Yunan kökenli bir Osmanlı'nın, Aleksandros Karatheodoris Paşa'nın bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu temsilcilerini çağırdı. Bu doğrultuda, Teselya ve Epir'in Arta bölgesi 1881 yılında Yunanistan'a bırakıldı. *Megali İdea*'yla kutsal anlamını bulan yayılmacılık on dokuzuncu yüzyıl Yunan Krallığı'nın egemen görüşüydü. Diğer yandan, 1912-13 Balkan savaşlarına kadar Yunanistan'ın topraklarını genişletme umutları, tıpkı 1864'te İon adalarının ve 1881'de Teselya'nın kendi topraklarına bağlanmasında olduğu gibi kendi çabalarının ürünü olarak değil Büyük Devletler'in istekleri sonucunda gerçekleşti.

nan topluluklarına da Helen kimliği aşılarmaya çalışıldı. Öte yandan bu kültür propagandacılarının çoğu Osmanlılarla yönetimi paylaşmak yerine Krallık tarafından er geç özgürleştirileceklerinin düşünükurmaktaydı. Böylesi bir karşı çıkış stratejisinin o ana dek başarıya ulaşmadığı kanıtlandığından, kimileri de Osmanlı İmparatorluğu'na bundan sonra yapılacak saldırının başlıca önkoşulu olarak Krallığın kaynaklarının artırılmasından yanaydı.

Trikupis'in ölümünün ve 1897 yılındaki yenilginin ardından krallık politikası yine eski tatsız günlerine dönmüştü. Dalavrecilik ve demagojinin öne çıktığı geleneksel politika bir kez daha düş kırıklığına gömüldü. Diğer yandan Türklerce küçük düşürücü bir yenilgiye uğradıktan sonraki on beş yıl içinde Yunanistan, doğu Akdeniz'de umut verici bir güç olarak görülmedik bir başarıyla yeniden ortaya çıkacaktı. Yunanistan'ın Büyük Ülkü'yü gerçekleştirme umutları ve kendine, görev edindiği Doğuyu uygarlaştırma misyonu artık bir düş olmaktan çıkacaktı. Yenilginin yarattığı sarsıntıdan sonra kendine güvenin yeniden oluşması, yirminci yüzyılın ilk yarısının en etkileyici siyaset adamı olan Elefterios Venizelos'un çabalarıyla gerçekleşecekti. Venizelos ilk siyasal deneyimini bağımsız Girit'te edinmişti. Ancak bu sefer 1909'daki Goudi darbesi neticesinde politik sahnenin ön safalarında yerini alacaktı.

1909 yılında askerî cunta tarafından yapılan Goudi darbesi bir anlamda Osmanlı'nın kısa ömürlü 1876 anayasası ve Sultan Abdülhamid'in, diğer adıyla 'Lanetli Abdül'ün tahttan indirilmesinin sonucunda oluşan 1908 Jön Türk devrimine bir tepki olarak gerçekleştirildi. Başlangıçta, Jön Türklerin ister Müslüman olsun, ister Hristiyan ya da Yahudi herkese eşitlik sözü vermeleri Yunanistan'da da İmparatorluk'taki kadar coşku yaratmıştı. Ancak güçlü bir Osmanlı İmparatorluğu'nu Makedonya'dan çıkartmanın zor olacağından da korkuluyordu, ne de olsa Jön Türk komplolarının kalbi Selanik Makedonya'nın başlıca şehriydi. Daha ötesi, tıpkı Bulgarların Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Avusturyalıların Bosna-Hersek'i kendilerine bağlayıp Jön Türk devrimine tepki göstermeleri gibi tedirgin Giritliler de tek yanlı olarak Yunan krallığıyla *enosis* (birleşme) ilan etmişlerdi.

Yeniden alevlenen Girit sorununa politikacıların gösterdikleri yanlış tepkinin yanı sıra anavatandaki bozuk ekonomiye bir de, ABD ile Yunan göçmenlerinin büyük sayılara ulaştığı bir diğer ülke olan Mısır'daki ekonomik durgunluğun göçmenlerden gelen (artık ekonomiyi ayakta tutmaya önemli katkısı bulunan) paranın azalmasına yol

Resim 22 Bu yüzyılın başlarında Türkiye Avrupasında Osmanlı yönetiminin gücü paramparça olunca Yunanların Makedonya üzerinde ileri sürdükleri haklarını silah gücüyle elde etmeye çalışan gerillalar, yani *Makedonomakhoi* üyelerini toplu olarak görüntüleyen bir fotoğraf. Kimi Giritli, kimi o yöre erkeklerinden oluşmuş bu topluluğun başı, Yüzbaşı Vardas'ın komutasında savaşan Yunan ordusunda görevli Giritli bir subay olan Yeorgios Çontos'tu. Makedonya'nın tümü ya da bir kısmı uğruna çarpışan diğer Yunanların baş düşmanı olan 'milletler' Bulgarlar, Sırlar ve Arnavutlardı. İstanbul'da Rumların denetimindeki Ekümenik Patrikliğin otoritesini kabul edenler ile 1870 yılında Bâbüâli'nin önyak olmasıyla kurulan Bulgar Eksarhlığı'nın yetkisinde karar kılmış olanlar arasında gelişen sert rekabet sonucunda verilen mücadele, başlangıçta din ve eğitim propagandasıyla yürütüldü. Daha sonraları, 1893'te esin kaynağını Bulgarlardan alarak kurulan Makedonya Devrimci Örgütü'nün (MDÖ) eylemleri Yunan Ulusal Derneği'ninkilerle (Etniki Eteriya) çatıştı ve rakip çeteler denetim altına almaya uğraştıktan bölgeler uğruna diğerlerine üstün gelmeye çalıştı. Aralarında önde gelen Kastorya Piskoposu Yermanos Karavangelis'in de yer aldığı bazı Ortodoks din adamları, konsolosluk çalışanlarını ve kılık değiştirmiş subaylarını yollayarak bu savaşı çekip çeviren Atina hükümeti gibi silahlı mücadeleyi destekleyip çeşitli yollarla onlara yardım etti. Yunan çeteleri giderek üstünlüğü ele geçirip 1912-13 Balkan savaşları döneminde Makedonya'nın büyük bölümünün Yunan ordularınca ülkeye bağlanmasına giden yolu açtılar.

açmasının olumsuz etkileri eklenince, geleneksel 'siyaset dünyasına' yönelik hoşnutsuzluk daha da büyüdü. Bu, subay ya da astsubay rahatsız olan tüm ordu mensuplarının Albay Nikolaos Zorbas önderliğinde kurulan Askerî Cunta çatısı altında bir araya gelmelerine yol açtı. Askerî müdahalelerde sıkça görüldüğü üzere tümüyle mesleki sıkıntılar sonuçta siyasal çıkarlar elde etmeye varacak işbirlikleri doğurdu. Terfilerin durdurulması öfke uyandırmıştı, ama asıl mesele başkomutanlık görevini yürüten Veliaht Prens Konstantinos'un silahlı güçler içinde kendi adamlarını kayırdığının düşünülmesiydi.

Atina'nın hemen dışında bulunan Goudi garnizonu mensuplarının çoğu 27 Ağustos 1909 günü bir muhtıra yayınlayarak krallık prenslerinin silahlı güçlerden uzaklaştırılmasını, savaş bakanlıklarıyla donanmanın hizmetli subayların denetimine verilmesini talep ettiler; muhtıradaki orduyla donanmayı yeniden yapılandırma programı da yer alıyordu. Askerî olmayan diğer alanlarda da yenilikler getirilmesini istiyorlardı. Cuntanın istekleri Eylül ayı sonlarında Atina'da düzenlenen büyük bir gösteriyle halkın desteğini aldı. Başbakan Dimitrios Rallis, görevinden ayrıldıktan sonra da Kyriakulis Mavromikhalis, askerî cuntanın sıkı denetimi ve tam bir askerî dikta rejimi kurma tehdidi altında istenen düzenlemeleri uygulamaya soktu. Diğer yandan cuntanın eski siyaset adamlarına ayıracak pek zamanı yoktu; onun yerine umudunu, 1892'de özerkliğini elde ettikten sonra doğum yeri olan Girit'te siyaset adamı olarak ün yapmış Elefterios Venizelos'a bağlamıştı. Siyasetteki çarpıcı yeteneğine ek olarak anavatanın 'siyaset dünyasında' gözden düşmüş herhangi bir çağrışım uyandırmaması cuntanın gözünde eşi bulunmaz bir nimetti. Böylece cunta üyeleri kıyasıya eleştirdikleri siyasal gruplara izin vermiş görüneceklerdi.

1864 Anayasası'nı yenileme yetkisine sahip olacak kurulu seçmek için Ağustos 1910'da seçimler yapıldı. Venizelos aday değildi, ama destekçileri parlamentodaki en büyük partiyi teşkil ediyorlardı. Aynı yılın Aralık ayında yapılan yeni seçimlerde Venizelos adaylığını koydu ve başkanlık ettiği Liberal Parti 362 sandalyeden neredeyse 300'ünü ele geçirdi. Artık işişişlerinde reformu, ekonomik ve siyasal konularda modernleşmeyi ve Megali İdea'yı kararlılıkla gerçekleştirebilmek için elinde açık bir yetki vardı. Venizelos ordunun basit bir kuklası olmadığını göstermek için Veliaht Prens Konstantinos'un ordudaki üst düzey görevini kendisine geri verdi ve Goudi ayaklanmasına engel olmaya çalıştıkları için tutuklanan subayları serbest bıraktı. 1911 yılında anayasal değişiklik getiren elli kadar yasayı yürürlüğe koydu. Engellemeleri azaltmak amacıyla yeterlilik sayısı mec-

Resim 23 On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru, Atina limanı Pire'de bir meyhane. Sağ yanda oturan sert bakışlı ve pala bıyıklı *mangas* ya da 'maço' bira kupasını şerefe kaldırıyor. Solda döner tezgâhı duruyor. Kasabanın ve ülkenin toplumsal yaşantısı bu gibi yerlerde odaklanırdı. Oriaia Ellas kahvehanesinde olduğu gibi (Bkz. Resim 13 alt yazısı), burada da ne çalışanlar ne de müşteriler arasında tek bir kadın bile yok; üstelik günümüzde de bu türden eğlence yerleri yalnızca erkeklerin hakkı olma özelliğini sürdürmektedir.

lisin toplam üyelerinin yarısını gerektirirken bu oran üçte bire indirildi. Sonradan yapılan toprak reformunun yasal dayanağı, toprak ve mal varlıklarının ulusal çıkar uğruna kamulaştırılması için çıkartılan yasalarla sağlandı. Eğitime ilişkin önemli eğitim yasaları çıkartıldı ve kayırmaları azaltmak amacıyla sivil hizmete atanacaklara genel bir sınavdan geçirilmeleri koşulu getirildi.

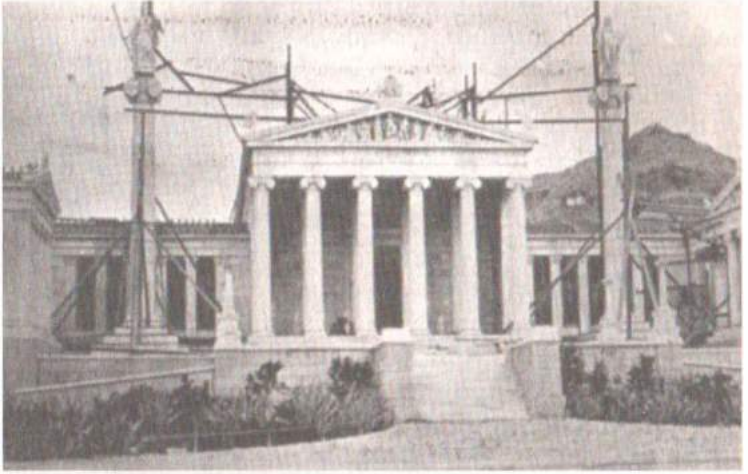
Sosyal reformlar için mütevazı önlemler alınmaya başlandı. Bunların arasında kadınlar ve çocuklar için asgari ücret, işçi sendikalarının yasallaşması ve yasadışı işveren sendikalarının yasaklanması da vardı. Yavaş yavaş artırılan bir gelir vergisi uygulamasından uzak durulmuş olması daha önceleri yoksullar üzerine ağır yük bindiren dolaylı vergilerin kaldırılması yönünde bir eğilim olduğunu

gösteriyordu. Venizelos, iş çevrelerinin çoktan desteğini almıştı, ayrıca bu gibi önlemler otuz yıl içinde az çok gelişen sanayi ile yeni yeni oluşan işçi sınıfının desteğini alarak seçmen tabanını genişletmeye de yaradı. İlimli reformcu politika sayesinde bazı Balkan ülkelerinde gelişen güçlü sosyalist ve köylü hareketlerini etkisiz hale getirdi. Venizelos'un kendini silahlı güçlerin iyileştirilmesine adanması, kara ve deniz orduları bakanlıklarının sorumluluklarını doğrudan kendi üstüne alması biçiminde kendini gösterdi. Fransız ordusundan ve İngiliz donanmasından gelen görevliler silahlı güçlerin eğitilmesine katkıda bulundular; ayrıca yıllardır süregelen bütçe açığından sonra genel bütçe fazlasının elde edilmesi eksiklerin tamamlanması için gereken fonları oluşturdu.

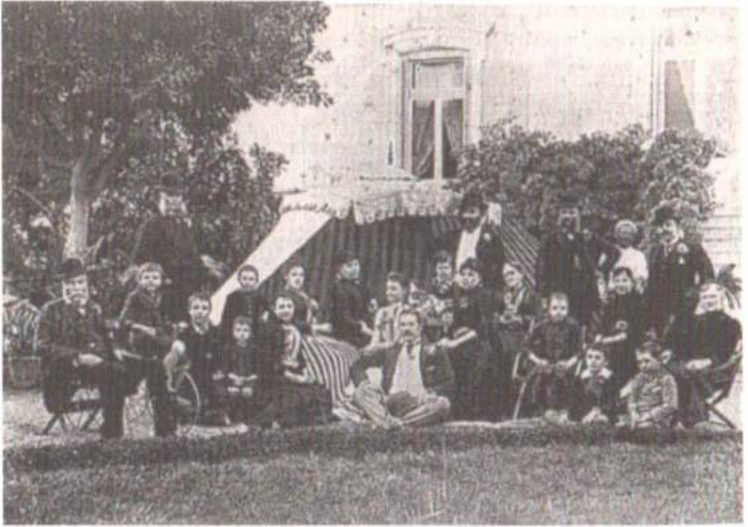
Kesinlikle inanıyorum (...) yeniden canlanışımız için yurduna bağlı işçilerimizin sorumluluğu altındaki ulusumuzun maddi ve manevi değerleri, bugünkü uygarlığın gereklerine yaraşır bir Yunanistan'ı yeniden yaratmaya, uygar dünyanın saygısını kazanabilmeye ve uygar halklar arasında onurlu bir yer edinebilmeye, bir de madden ve manen güçlenince Doğudaki bütün insanların ilerlemesini ve refahını güvence altına almak koşuluyla (Yakın) Doğu içinde barışın egemen olmasına katkıda bulunmaya yeterlidir.

Elefterios Venizelos (1910)

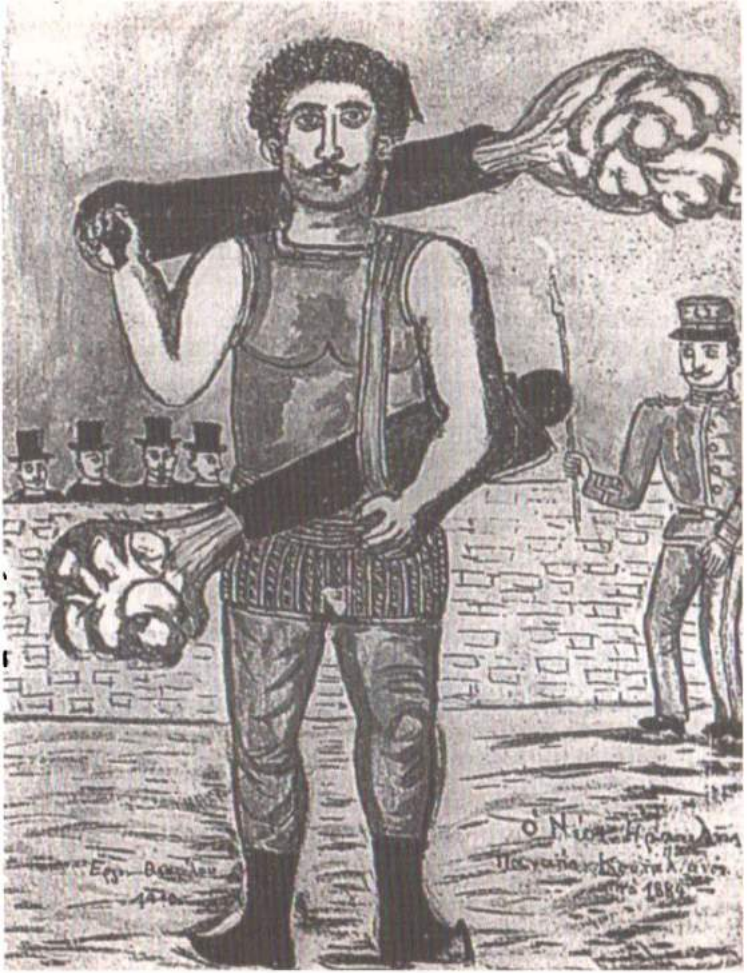
Çalkantılı yıllardan sonra Venizelos halkın yaşamına canlılık ve iyimserlik, yeni bir ulusal birlik anlayışı getirdi. Halkın gözündeki itibarı Mart 1912'de seçimler yapıldığında destekçileri 181 sandalyeli meclisin (1910 parlamentosu kurucu nitelikte olduğundan bunun iki katı büyüklüğündeydi) 146 sandalyesini aldıklarında kendini gösterdi. Ancak içeride durum iyi giderken, dışarıda savaş tamtamları çalmaya başlıyordu. İmparatorlukta Jön Türklerin bütün etnik topluluklara eşitlik tanıyacıkları yollu verdikleri sözlerin yerini çok geçmeden zorla 'Osmanlılaştırma' almıştı. Makedonya'nın yazgısı sorunu yeniden kanayan bir yaraydı artık; Arnavut ulusal hareketinin ortaya çıkışıyla her şey daha da zora girdi. İtalya büyük bir güç olarak niteliklerini sergilemek amacıyla kendi sömürge imparatorluğunu kurmak üzere 1911 yılında Libya'da Türklere karşı saldırıya geçince, Balkanlar'daki Slav devletleri Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ, imparatorluğun içinde bulunduğu sorunlardan kendilerine nasıl çıkar sağlayabileceklerini düşünmeye başladı. Venizelos ise Sırpların, Bulgarların ve Karadağlıların tersine açmaza girmişti, bunun nedeni 'kurtarılmamış' Yunanların bir arada yerleşik olmayıp Yakındoğu'ya

Resim 24 1886 yılında, yapımının bitiminden kısa bir süre sonra Atina Akademisi. Tasarımını yapan Danimarkalı mimar Theophilos Hansen gösterişli neoklasik bir tarz uygulamıştı. Sütunların tepesinde duran Athena ve Apollo'nun dev heykellerini Yeorgios Drosios yaptı. Akademi, Hansen kardeşlerin mimari tasarımlarını yaptığı birbirine benzer ('Trilogi' diye bilinen) üç yapıdan biridir; diğer ikisi Christian Hansen'in çalışması olan üniversite (1839-46) ve yine Theophilos'un yapıtı olan milli kütüphanedir (1885-1901). Bu yapılar yeni devletin resmî mimarisine egemen olan kültürel yapının antik Yunan'a yöneldiğini vurgulayan neoklasik anlayışın hangi boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir. 4000 kişilik nüfusuyla 1830'larda ancak bir köy kadar gelişmiş olan Atina, antik geçmişiyle ilişkili olması nedeniyle 1834 yılında başkent yapıldı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında nüfusu 30.000'e çıktı; ayrıca kent gösterişli kamu binalarıyla süslendi. Bu binalar arasında Hansen kardeşlerin çalışmalarının yanı sıra, Arsakeion Kızlar Okulu'yla (1846-52) daha sonra alışılmadık neo-Bizanten bir tarzda yapılan Göz Hastanesi'ne (1852) imzasını atan Lysandros Kaftancıoğlu ve şimdilerde Bizans Müzesi olarak kullanılan Plaisance Düşesinin 'İlissia' sarayını (1840-8) yapan Stamatis Kleanthis gibi Yunan mimarlarının da eserleri bulunmaktaydı. Başkentteki kamu binalarından çoğu (ki aralarında Zappeion ile 1896 yılındaki ilk çağdaş Olimpiyat oyunları için yapılan Averof stadyumu da vardı) sürgünde yaşayan zengin Yunanların bağışlarıyla yapıldı. Akademi binası, Arnavutluk'un güneyindeki Moschopolis kasabasından gelme Helenleşmiş bir Ulah olan, tüm mal varlığını Habsburg İmparatorluğu'nda edinmiş ve kendisi de Theophilos Hansen'in yaptığı gözlem evi için (1843-6) bağışta bulunmuş olan Yeorgios Sinas'ın varlıklı oğlu Simon Sinas'ın vasiyetiyle inşa edildi.

Resim 25 Soylu bir Yunan tüccar Emanuil Benakis'in İskenderiye'deki evinde 1887 ya da 1888 yılında yapılan kızının nişan töreni sırasında çekilen bir fotoğraf. Melon şapkalı Benakis çadırın hemen önünde duruyor. Kızı Aleksandra elini, bağdaş kurmuş ortada oturan nişanlısı Tom Davies'in omuzuna koymuş. Sol yanda, yere çömelmiş olan Aleksandra'nın, ileride oldukça fazla esere imza atacak olan çocuk öyküleri yazarı Penelope Delta ismiyle tanınacak kız kardeşi Penelope'dir. Mısır'a giden pek çok Yunan gibi o da gerçek bir Venizelos yandaşındı. Fotoğrafta Khoremis ailesinin üyeleri de görülmekte. 1863 yılında Amerikan iç savaşı sırasında Mısır'da toplanan pamuk ürününün bolluğundan yararlanmak üzere kurulan Khoremis ve Benakis Ortaklığı Mısır'daki diğer Yunan pamuk simsarlarını çoktan geride bırakmıştı. On dokuzuncu yüzyılda Manchester'da olduğu gibi Liverpool'da da güçlenip büyüyen bir Yunan topluluğu vardı; bunların temsilcisi Davies ve Benakis Ortaklığı'ydı. Emanuil Benakis, Harilaos Trikupis'in ve 1910 yılında yeni kuran Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nın başına kendisini getiren Elefterios Venizelos'un yenileşme politikalarıyla yakından ilişkiliydi. On dokuzuncu yüzyılda göç oldukça yaygındı, bunun yönü (çoğunu Sakız adasından gelme zengin tüccarların oluşturduğu) Ege adalarından Birinci Dünya Savaşı sırasında sayıları 100.000'e varan Yunanların bulunduğu Mısır'a doğruydı. Bir zamanlar Mısır'ın en büyük yabancı kolonisi olan bu topluluk 1952'de Nasır'ın iktidara gelmesiyle hızla gücünü yitirdi. On dokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Yakın ve Ortadoğu'ya, kıskırtıcı Yunan sloganını kullanacak olursak *I kath'imas Anatoli'ye* ('Bizim Doğu') yayılmış çoğu refah içinde yaşayan kalabalık Yunan toplulukları bulunuyordu.

Resim 26 Yeni Herkül; Theofilos Hacimihail'in 1910 yılında Volos yakınındaki Velentza'da bir fırının duvarına yapmış olduğu gezgin herkül Panayis Kutalianos'un resmi. 1866-1873 yılları arasında doğan Theofilos sıvacı ustası olarak yetişmiş, ancak yaşamının büyük bölümünü gezgin ressam olarak önceleri çok kalabalık Yunan nüfusuna sahip İzmir'deki, sonra otuz yıl kadar da Teselya'da Volos yakınlarındaki Pilion dağı köylerindeki kahvehanelerin, tavernaların, dükkânların ve evlerin duvarlarını süsleyerek geçirmişti. Bunun

yayılmış olmaları, böylece de Türklerin baskılarına açık olmalarıydı. Öte yandan, eğer Yunanistan elini kolunu bağlayıp bir köşeye çekilirse, Makedonya'daki yağmadan kendine hiç pay alamazdı.

Çatışan toprak taleplerine rağmen 1912 baharında Sırbistan ile Bulgaristan, Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki görüşmeler sonuca bağlanıp Haziran 1913'te sonuçlanacak olan Yunanistan-Sırbistan antlaşması için pazarlıklara girildi. Tıpkı 1878'de, 1885'te ve 1897'deki Yunan-Türk savaşları sırasında görülen daha önceki Balkan çalkantılarında olduğu gibi, Büyük Devletler kendi çıkarlarını ve genel güçler dengesini koruma uğruna gelişmelere el koymakta gecikmemişlerdi. 1912 yazında var olan sınırların bozulmasını hoş görmeyeceklerini duyurdular. Oysa bu kez, Balkan devletleri onlara kulak asmayacaktı, böylece 18 Ekim 1912 tarihinde Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan edilerek önceden tasarlanmış Karadağ'ın saldırısı gerçekleştirildi.

Birleşik güçleri Avrupa'daki Osmanlı ordularının sayısını kat kat aşan Balkan müttefikleri hızlı ve görülmeye değer başarılar elde etti. Kasım ayı başlarında Yunan orduları Ege'nin kuzeyinde en iyi limana sahip zengin ticaret kenti Selanik'i, kendileri gibi ona göz koymuş olan Bulgarlardan hepitopu birkaç saat önce ele geçirdiler. Yunanistan'ın yeni donatılmış deniz kuvvetleri süreç içinde Sakız, Midilli ve Sisam adalarını kurtararak Ege'de üstünlük sağladı. Öte yandan, aynı yılın başlarında Türklerin Libya'dan çekilmeleri için baskı kurma çabasıyla Oniki Ada İtalyanlar tarafından 'geçici' kuşatma altına alınmıştı. Oniki Ada 1947 yılına kadar Yunanistan topraklarına katılmayacaktı. Şubat 1913'te Yunan birlikleri Epir'in başkenti Yanya'yı ele geçirdiler. Aynı yılın Mayıs ayında imzalanan Londra Antlaşması'yla Türkler, Balkan müttefiklerin kazanımlarını tanıdı.

Müttefikler Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ortak bir düşmanlık besleseler de Makedonya toprakları üzerinde birbirine ters düşen

---

arkasından 1934 yılında öldüğü, memleketi Midilli'ye yerleşti. Konularını seçerken antik tarihten, bağımsızlık savaşından ve günlük yaşamdan esinlendi. İşleri patlayan top nam-larını havaya kaldırmak olan güçlü kuvvetli adamlar Yunanistan'da bugün de görülebilir. Yaşamının büyük bölümünde Theofilos'un sanatı takdir görmedi ve yoksulluk içinde yaşadı; fakat ölmeden birkaç yıl önce kendisini Yunanistan'da ve yurtdışında daha geniş bir kitleye tanıtmaya yardım eden Paris'te yaşayan sanat eleştirmeni Tériade (Efstratios Eleftheriadis) tarafından desteklendi. Tériade, 1960'larda Midilli'de Theofilos'un resimlerinin sergilendiği bir müze kurdu.

Resim 27 'Osmanlı Yunan burjuvazisinin temkinli eğlencesi.' On dokuzuncu yüzyılda İstanbul'un önde gelen iki bankacı ailesinin çocukları Eleni Zarifi ile Stefanos Evgenidis'in 1905 yılında Zarifilerin görkemli malikanesinde yapılan düğünlerinden bir fotoğraf. Zarifi/ Evgenidis'in düğünlerindeki şatafat ile on altı yıl sonra Salt Lake City'de yapılan Marcellas/Mouskondis'in evlilik törenindeki sadelik arasında tam bir çelişki vardır (Bkz Resim 35 alt yazısı). Zafiropulos ve Zarifi Bankası'nın kurucularından olan Eleni Zarifi'nin babası Yeorgios, Kırım savaşı (1853-6) sırasında İngiliz donanması ve ordusuna kömür (ve yumurta) satarak büyük bir kazanç elde etmişti. Osmanlı kamu borçlarının yönetiminde önemli bir görev üstlenmiş ve Sultan Abdülhamid'in (1876-1908) bankacısı ve yakın dert ortağı olarak büyük bir servetin ve gücün sahibiydi. Yaptığı diğer bağışların yanı sıra Filibe'deki (bugün Bulgaristan sınırlarındaki Plovdiv) Yunan okulunun yapımına ve İstanbul'un Fener bölgesinde boy gösteren *Megali tou Genous Skholi*'nin (Büyük Milli Okul) yeniden yapımına para yardımında bulundu. Bir başka çok zengin Yunan bankeri Hristaki Zografos Efendi, Osmanlı başkentindeki en önemli Rum erkek lisesi *Zografeion*'u yaptırdı. 'On dokuzuncu yüzyıl Yunan tarihinin en çarpıcı yönlerinden biri de, o dönemlerde ya da 1821 yılındaki bağımsızlık savaşının patlak vermesi öncesinde Yunanların ellerinde bulundurdıkları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında İmparatorluğun çöküşüyle bir kez daha ellerinden kaçıracakları iktisadi ve özellikle siyasi güçlerini büyük ölçüde tekrar oluşturabilmeleriydi. Bağımsız Yunanistan'ın ilk Osmanlı elçisi Rum kökenli bir Osmanlı olan Kostaki Musuros Paşa'ydı. Yalnızca Atina'da değil, Viyana'da, Turin'de ve 1891'deki ölümünden önce neredeyse otuz yıl (1851-79) büyükelçilik görevini yürüttüğü Londra'da

istekleri yüzünden, ittifakları her an bozulabilir türdendi. Haziran 1913'te Bulgaristan'ı dışlayan Yunanistan ile Sırbistan, Makedonya'daki yağmanın bölüşülmesi konusunda aralarında bir antlaşma yaptılar. Coğrafi açıdan Osmanlı başkentine en yakın konumda olan Bulgarlar kavgada asıl yükü kendilerinin çektiğini ve kazanımlarının kayıplarını karşılamadığı görüşündeydi. Artık Yunanistan ve Sırbistan'a sırt çevirmişlerdi. Birinci Balkan Savaşı'ndan uzak kalan Romanya da Bulgarlara saldırmakla savaşa girmiş oldu. İkinci Balkan Savaşı kısa sürdü ve Bulgarlar çok geçmeden pazarlık masasına oturmak zorunda bırakıldı. Her ne kadar Ege Denizi'ne kıyısı olan Dedeağaç (bugün Yunanistan'daki Aleksandrupolis) Bulgar toprakları içinde kaldıysa da Bükreş Antlaşmasıyla (Ağustos 1913) Bulgaristan kendi çıkarlarına epey ters düşen bir toprak düzenlemesini kabul etmek zorunda kaldı. Artık Yunanistan'ın Girit üzerindeki egemenlik hakları tanınmıştı, ancak önemli sayıda Yunan nüfusu olan kuzey Epir'i kendi topraklarına bağlama arzusu bölgenin bağımsız Arnavutluk topraklarına katılmasıyla engellenmiş oldu.

Bu geri adıma karşın Yunanistan'ın toprak kazanımları gerçekten büyük boyutlardaydı. 'Yeni' Yunanistan'ın toprakları, ülkenin yüzölçümünü yüzde 70 oranında genişletti; diğer yandan ülkenin yaklaşık 2.800.000 olan nüfusu 4.800.000'e çıktı. Ne var ki yeni katılan yurttaşların tümünün Yunan olmadığı kesindi. Örneğin, Selanik'in en kalabalık topluluğu 1492 yılında İspanya'dan sürülen Yahudilerin torunları olan ve İspanyolca konuşmayı sürdüren Sefardilerdi. Yunanlara kurtarıcı diye bakmak bir yana, Yahudiler kentteki zengin ticari kaynakların denetiminde onları kendilerine rakip olarak görüyorlardı. Yeni ele geçirilen diğer topraklarda bir tür Rumence konuşan önemli sayıda Slav, Müslüman (çoğu Türktü) ve Ulah yaşıyordu. En sorunsuz dönemlerde bile yeni kazanılan bu toprakların karmaşık etnik nüfusu bir arada tutması sorun yaratırdı; nitekim durum, Yunanistan açısından Birinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu sonuçlarla daha da çetrefilleşecekti.

1913 yazında Yunanistan Akdeniz'de önemli bir güç olarak kendini gösterdi. O güne dek kaypak bir kavram olan Megali İdea, Venizelos'un etkili önderliği altında romantik milliyetçilerin safsata-

Harita 4 Balkan savaşlarının sonucu, 1912-13.

ları olmaktan çıkıp gerçekleşmesi mümkün görülen bir şey haline geldi. Kral I. Yeorgios Mart 1913'te Selanik'e yaptığı bir gezi sırasında akli dengesi yerinde olmayan birisi tarafından öldürüldü. Yerine geçen Velihaht Prens Konstantinos'un, son Bizans imparatoru Konstantin XI. Palaiologos'un doğrudan varisi ve halefi olduğunu göstermede, I. Konstantinos'tan çok XII. Konstantinos'un tarzını benimseyeceği sanılıyordu. Fakat Birinci Dünya Savaşı döneminde, Megali İdea büyük ulusal yığınları çevresine toplayan tek ideoloji olmaktan çıkıp ülkeyi rakip ve kimi zamanlarda birbiriyle savaşan iki kampa ayıran *Etnikos Dihasmos* yani Ulusal Bölünme diye bilinen toplumdaki kitlesel bölünme sebeplerinden biri oluverdi. Yunanistan, ne ilk ve

kesinlikle ne de son kez yoğun uluslararası tehdit altında bulunduğu bir dönemde iç çekişmelere gömülecekti.

Venizelos'un 1910 ile Balkan savaşları arasındaki dönem boyunca kamuoyunda kurmuş olduğu çarpıcı ve eşi görülmedik düşünce birliğinin yıkılmasının başlıca nedeni, Venizelos ile Kral Konstantinos arasında Birinci Dünya Savaşı'na katılıp katılmama konusundaki temel ayrılıktı, Venizelos'un, Rusya ile birlikte *itilaf güçlerini* oluşturan İngiltere ve Fransa'ya karşı güçlü bir duygusal bağı vardı. Her ikisinin de başarılı olabileceğini ve ülkenin geri kalan yayılmacı tutkularının gerçekleştirilmesini destekleyeceklerini düşünüyordu. Bunun tersine, Konstantinos ise Alman ordusunun onursal Mareşali ve Alman imparatoru II. Wilhelm'in kız kardeşiyle evli biri olarak İttifak Güçleri'ni oluşturan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın askeri yeteneklerine daha çok güveniyordu. Ne var ki Yunanistan'ın İngiliz donanması karşısında pek şansı olmadığını düşünen kral tarafsızlıktan yanaydı. Savaşın başından beri Venizelos, Yunan birliklerini İtilaf Güçleri arasına katmak için sabırsızlanıyordu. İngiliz dışişleri bakanı Sir Edward Grey ise bu öneriye karşı çıktı, bunun nedeni hem Osmanlı İmparatorluğu'nu hem de Bulgaristan'ı savaşın dışında tutmaya kararlı olmasıydı. Her iki ülkenin düşman olarak gördüğü Yunanistan'ı müttefik diye kabul etmek, onların İttifak Güçleri'yle işbirliği yapmalarına yol açabilirdi.

Nitekim Kasım 1914'te Osmanlı İmparatorluğu (başka gerekçelerin yanı sıra, Kıbrıs'ın İngiltere'ye resmen bağlanmasını söz konusu ederek) Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşa girdi. Fakat bu yalnızca Bulgaristan'ın stratejik önemini artırmaya yaradı. Grey bu durum karşısında Ocak 1915'te Kuzey Epir'e ve daha üstü kapalı da olsa toprakların geri istenmesinde başlıca gerekçenin orada yaşayan Yunan nüfusun yoğun olduğu, ondan daha cazip 'Anadolu kıyılarında önemli toprak ayrıcalıklarına' karşılık Yunanistan'ın en son ele geçirdiği Kavala, Drama ve Serez bölgelerini Bulgaristan'a bırakmasını önerdi. Grey daha açık konuşmaktan kaçınıyordu; çünkü hedefi İngiltere gibi Anadolu'nun bazı bölümlerine göz dikmiş olan İtalya'yı da kendi yanına çekmekti. Venizelos yine de Grey'in önerisine uymaya istekliydi. Kral ve askeri danışmanlarıysa çok yakın bir geçmişte kazanılan toprak parçasından caymaya yanaşmadan önce daha sağlam güvenceler arıyorlardı. Şubat 1915'te İtilaf Güçleri bahtı kara Çanakkale seferini başlattıklarında olaylar daha da çetrefilli bir hale girecekti. Başarılı olunması durumunda çıkarmanın gerçek hedefi olan İstanbul, çoktan Rusya'ya söz verilmişse de Venizelos bu savaşa

Resim 28 Birinci Balkan Savaşı sırasında 24 Kasım 1912 tarihinde Sakız (Khios) adasının ele geçirilişini gösteren, kahvehanelerin ve yurtseverlerin evlerinin duvarlarını süsleyen gözde bir gravür, *laiki gravura*. Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan birbiriyle olan çekişmelerini geçici olarak bir yana bırakıp Büyük Devletler'in barışı koruma girişimlerine karşı koyarak Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan kovmak üzere Ekim ayında bir araya gelince savaşın boyutları daha da büyüdü. Sayısal bakımdan büyük bir üstünlüğü olan Balkan müttefikleri hızla ilerleme kaydettiler. 18 Ekim'de düşmanlıklar doruğuna ulaştı ve birkaç gün içinde Elason (23 Ekim) ve Kozan (25 Ekim) ele geçirildi. 8 Kasım'da kentin kurtarıcısı Aya Dimitrios bayramında Yunan birlikleri kalabalık Bulgar askerî birliklerinden yalnızca birkaç saat önce Makedonya'nın en değerli bölgesi Selanik limanına girdiler. Girit, resmen krallık topraklarına bağlanırken Yunanistan'ın denizde üstünlüğü ele geçirmesi doğu Ege'deki adalarını da denetim almasına yol açtı.

katılmaya can atıyordu. Başlangıçta Yunanistan'ın savaşa katılması-
nı uygun gören kral, kurmay subayların başındaki geleceğin askeri
diktatörü Albay İoannis Metaksas'ın, Yunanistan savaşa bulaşırsa,
Bulgaristan'ın bundan faydalanmaya çalışacağı gerekçesiyle görevin-
den ayrılacağı düşüncesiyle fikrini değiştirdi.

Dış politikanın yürütülmesinde önemli ancak sınırları tam belli

olmayan anayasal yetkiler taşıyan Kralın fikir değiştirmesiyle Venizelos 6 Mart 1915'te görevinden ayrıldı. Böylece iki rakip hükümetin varlığında on sekiz ay sonra çözüme varacak bir süreç başlayacaktı. Venizelos Haziran ayında yapılan yeni seçimlerde elde ettiği farklı üstünlüğü, İtilaf Güçleri'nden yana izlediği politikaya destek olarak değerlendirdi. Ne var ki yeniden iş başına geldiğinde, bir kez daha Kralla sürtüşmeye girdi; çünkü artık İttifak Güçleri'ne katılmış olan Bulgaristan Eylül 1915'te Sırbistan'a saldırmıştı. Bu gelişme Haziran 1913 Antlaşması koşulları gereğince, Venizelos ve yandaşlarınca savunulduğu üzere Yunanistan'ın Sırbistan'a arka çıkması gerekip gerekmediği tartışmalarını başlattı. Venizelos, Sırlara destek vermeleri için İngiltere ve Fransa'yı Selanik'e bir askeri güç göndermeye çağırdı. Kral bu girişimi de önce onaylamış, sonra yine caymıştı. Bunun sonucunda Konstantinos altı ay içinde ikinci kez Venizelos'tan başbakanlığı bırakmasını istedi.

Kral ve onun eski karizmatik başbakanı arasındaki uçurum artık epey derindi. Venizelos ile yandaşları kralın anayasal yetkilerini fazlasıyla aştığını ileri sürüyorlardı. Buna dayanarak Aralık 1915'te yapılan, katılım oranı Haziran ayındaki seçimlerin dörtte birini bile zor bulan yeni seçimleri boykot ettiler. Öte yandan Ulusal Bölünme'nin başka boyutları da vardı. Artık Venizelos bütünüyle Megali İdea'nın gerçekleştirilmesinde izlediği saldırgan politikasıyla özdeşleştirilirken, kral ve destekleyicilerinin tehlikeli yayılmacı serüvenlere atılmadan önce yeni topraklar üzerindeki egemenliklerini pekiştirmesi gereken 'küçük fakat saygın' bir Yunanistan'dan yanaydılar. Bağımsız krallığın gerçek anavatanı 'Eski' Yunanistan düşüncesine iyice sarılmış olan krallık yanlıları da, Venizelos'un kapitalist modernleşme ve sosyal reformlarla bir tutulmasından korkuyorlardı. Geriye bakıldığında onlar değişim projeleri ve atılımlarından korkan büyük bir grubu temsil etmekteydiler.

Venizelos yanlısı milliyetçiler ile Venizelos'a karşı milliyetçiler, Venizelos yanlısı Marksistler ile Venizelos karşıtı Marksistler vardı. Ayrıca; Venizelos yanlısı bir milliyetçinin Venizelos yanlısı bir Marksistle uzlaşmaya varması, Venizelos karşıtı bir milliyetçiyle anlaşmasından bin kat daha kolaydı.

Yorgos Theotokas, *Argo* (1936)

Konstantinos ile Venizelos arasındaki ilişkilerde ayrılık olması İtilaf Güçleri'yle kraliyet yanlısı hükümet arasında tırmanan uyuşmazlıkla birlikte geliyordu. Sırbistan ordusunun Arnavutluk üzerinden geri

Resim 29 1915'te yapılan iki seçimden birini görüntüleyen bir fotoğraf. Kentin büyük Yahudi cemaatinin bir üyesi Selanik'teki Aya Sofya kilisesinde kurulan bir merkezde oyunu kullanırken görülüyor. Oradaki izleyicilerden bazılarının fes giymelerinin nedeni, kentin hepi topu üç yıl önce, birinci Balkan Savaşı sırasında Yunan devleti sınırlarına katılmış olmasıdır. Görünürde hiçbir kadın yok; kadınlar oy kullanma haklarını 1952 yılında elde ettiler. Uygulanan oylama yöntemi 1864-1920 yılları arasında yürürlükteydi. Oy kullanan kişi elini borudan içeri sokup oy pusulasını sandığın ya evet (beyaz) ya da hayır (siyah)

çekilmesine güvenli bir yol hazırlamak amacıyla, İtilaf Devletleri Ocak 1916'da Korfu adasını kuşattıklarında da tarafsızlık tutumunu değiştirmeyen bir ülkede, Ekim 1915'te Selanik cephesini kuran İngiliz ve Fransız ordularıydı. Atina hükümeti Sırpların cephelerini değiştirmek için Korfu'dan geçip Selanik'e gitmelerine izin vermeyince ve Yunanistan stratejik açıdan önem taşıyan Makedonya'daki Fort Rupel'i hiç direnmeden Bulgarlara bırakınca, sürtüşmenin boyutları arttı.

Ağustos ayında İtilaf Güçleri yanlısı Etniki Amina, yani Ulusal Savunma örgütünü arkasına alan Venizelos yandaşı ordu, krallık yanlısı hükümete karşı darbe girişimini başlattı. Birkaç hafta geçince Venizelos doğum yeri olan Girit'e gitti ve arkasından, yeni bağımsızlığa kavuşmuş adalarda attığı zafer turundan sonra Selanik'in yolunu tuttu. 'Yeni' Yunanistan'ın başlıca kenti olan Selanik de tıpkı Türklerden yeni kurtarılmış diğer bölgelerde olduğu gibi, Venizelos'un davasına yürekten bağlıydı. Bu aşamada Venizelos ordusuyla beraber, bir de yerel hükümetini kurarak ilişkilerdeki ayrılığı dönüşü olmayan bir yola soktu. İtilaf Güçleri bu atılımı destekledilerse de, iç savaşı kışkırtır korkusuyla Selanik hükümetini başlangıçta resmen tanımadılar. Bu arada, Atina'daki krallık hükümetine yöneltilen baskılar artıyordu. İngiliz ve Fransız orduları krallık hükümetinin denetimindeki bölgeleri tarafsız kalmaya zorlamak, savaş için gerekli araç gereçleri sağlamak ve kuzeye giden demiryolunun kontrolünü güvence altına almak amacıyla 1916 aralık ayında Pire ve Atina'ya çıkarma yaptılar. Silahlar patladı ve müttefikler utanç içinde geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun arkasından, 'Eski' Yunanistan'da, güney Rumeli'de ve Mora yarımadasında krala bağlılıklarını sürdüren Venizelos yanlıları oldukları bilinen kişilerin kapsamlı tasfiyesi geldi.

---

bölümüne atardı. Venizelos'un kimi taşkın yandaşları bağlılıklarını oy sandıklarına altın pusulalarla gelerek gösteriyordu (bu pusulaları kullanıp kullanmadıkları tartışılır). Seçmen oyunu her birinin ayrı bir sandığı bulunan bütün adaylardan yana ya da onlara karşı kullanabiliyordu. Her seçim bölgesine tanınan sandalye sayısına göre başarılı adaylar en çok 'evet' oyunu alanlar oluyordu. Adayların temsilcileri sandık dizilerinin arkasında dururlardı. Görevleri seçmeni kendi adaylarını desteklemeye çağırarak ve oy pusulasının hangi bölüme atıldığını kestirmeye çalışmaktı. Bu çok da zor bir iş değildi, öyle ki oy pusulasının gizliliği bir bakıma sözde kalıyordu; özellikle de tüm seçmenlerin seçim temsilcilerince tanındığı kırsal bölgelerde durum böyleydi. 1922 yılından sonra önde gelen oy toplamı uygulaması bırakılıp hangi siyasi teşkilattan gelirse gelsin, hükümetler kendi çıkarlarını gözetmeye çalışırken seçim sistemi de şaşırtıcı bir hızla değiştirildi.

Harita 5 Ulusal Bölünme: 1916/17'de 'Eski' ve 'Yeni' Yunanistan.

Krallık yanlılarını küçük düşürme uğruna aşırıya giden müttefikler, Venizelos'un yerel hükümetini tanımakla, krallık hükümetinden tazminat talebinde bulunmakla ve kralcıların kontrolündeki bölgelerde uyguladıkları ve büyük sıkıntılara yol açan ablukayla öçlerini acımasız bir biçimde almış oldular. Yunanistan'ın egemenlik hakla-

rına yapılan saldırılardaki gözle görülür artış, anayasaya dayanarak göreve gelen Kral Konstantinos'un ettiği yemine uymadığı gerekçe gösterilerek ülkeyi terk etmesi talebiyle Haziran 1917'de doruğuna çıktı. Konstantinos, bu isteğe uydu ve resmen tahtı bıraktığını açıklamaksızın ülkeden ayrıldı; yerine büyük oğlu Yeorgios değil de ikinci oğlu Aleksandros geçti. Venizelos artık kuramsal açıdan birleşmiş ancak gerçekte henüz bütünlüğünü sağlayamamış Yunanistan'ın başbakanıydı. İlk yaptığı işlerden biri ezici çoğunluğun desteğini aldığı Haziran 1915 parlamentosunu toplayarak aynı yılın Aralık ayında seçilen meclisin hileli olduğunu açıklamaktı. Ölü bir meclisin üstüne doğmasından ötürü 'Ölü Ruhlar', yani 'Lazarus Meclisi' adı verilen meclis üyeleri beklendiği üzere Venizelos'u tam bir güven oyuyla ödüllendirdiler.

Tahttan indirilen kralın önde gelen yandaşları 'Germanofil' [Almanperver] oldukları suçlamasıyla sürgüne gönderildiler. Yargıçlar, memurlar ve öğretmenler toptan görevden alındı. En çok göze çarpan tasfiye, ordu içinde gerçekleşti; emsal olması açısından iktidar uğruna birbirleriyle savaşıp rakip gruplara uygulanan iki yanlı tasfiye cezası duruma göre, ya Venizelos ya da kral yanlılarının ordudan atılmasıyla sonuçlandı. İtilaf Güçleri'nin davasına bağlılığının bir belirtisi olarak Venizelos tarafından Makedonya cephesine dokuz tümen gönderilmişti; bu askerler Eylül 1918'de başlatılan başarılı saldırıya katıldılar. Böylece batı cephesinde 11 Kasım'da ateşkesle sonuçlanacak olan zaferin önü açıldı. Venizelos aynı zamanda 1917 yılında Rusya'yı savaş dışı bırakarak Doğu Hristiyan dünyası üzerinde hegemonya kurmada Yunanistan'ın tek rakibini kendiliğinden safdışı bırakan Bolşevik devrimini ezmek için yapılan başarısız girişime katkıda bulunmak için oraya da iki tümen gönderdi. Bu birliklerin gönderilmelerinin diğer bir nedeni de güney Rusya'da ve Pontus bölgesinde 600.000 dolaylarında Yunanların bulunmasıydı.

1919 Paris Barış Konferansı'nda ülkesini temsil eden delege kurulunun başında olan Venizelos, İtilaf Güçleri'nin davasına gösterdiği sıkı bağlılığın karşılığını almaya çalışıyordu. Öncelikli amacı Atina'dan daha kalabalık Yunan nüfusa sahip İzmir ve onun iç kesimlerini ele geçermekti. Buralar aşağı yukarı Osmanlı vilayeti Aydın'ı içine alan ve istatistikler çoğunluğun Rumlarda mı yoksa Türklerde mi olduğuna karar veremiyorsa da, uzun zamandır Yunan milliyetçilerinin hedefi durumuna gelmiş bölgelerdi. Yunanistan, ayrıca Osmanlı başkenti İstanbul dolaylarına kadar uzanan batı ve doğu Trakya'nın tümünün uluslararası denetiminin (Milletler Cemiyeti ya da Amerikan mandası

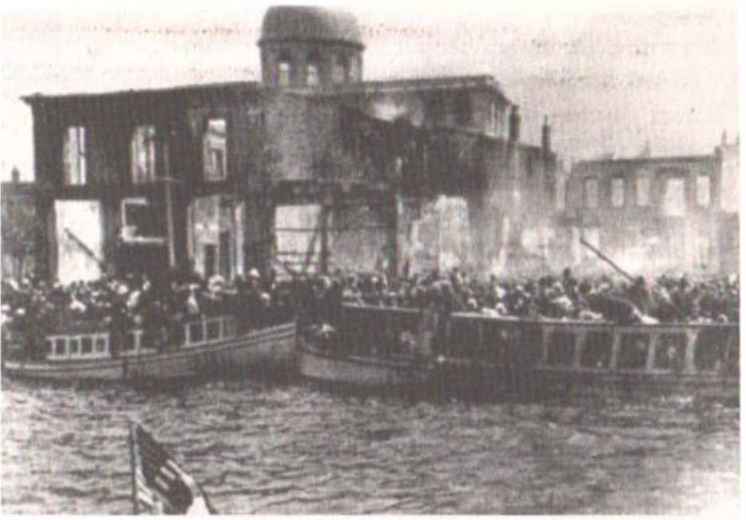

Resim 30 1921 yılında bölgedeki Yunan varlığı tümüyle sona ermeden kısa bir süre önce Anadolu'nun iç kısımlarında yer alan Uşak'ta Rum Kız Okulu, *Partenagogeion*. Okulun amacı Anadolu'nun 'kurtarılmamış' Yunanlarını özgür hale getirmektir; ancak Yunanistan 1919-1922 arasında sonu kötü bitecek Anadolu engeline takıldı. Osmanlı başkentinin dışında başlıca üç Yunan yerleşimi vardı: Marmara ve Ege'nin kıyı bölgeleri; bazı kesimlerinde Yunanca konuşulmakla birlikte çoğunluğun Türkçe konuştuğu Kapadokya; üçüncü olarak da 1922'ye gelindiğinde halkın konuştuğu Yunancanın anadilden kopma yolunda olduğu Karadeniz'in güneydoğu kıyılarındaki Pontus. 1915'in ilk aylarında İtilaf Güçleri, Makedonya'daki toprakları Bulgaristan'a bırakması karşılığında Yunanistan'a Anadolu'da önemli, fakat tam adını koymadıkları toprak ayrıcalıkları önerdiler. Dönemin başbakanı Venizelos, Balkan savaşları sırasında yaklaşık iki kat büyüyen Yunanistan topraklarını yeniden iki katına çıkartma düşüncesiyle sevinçten çılgına dönmüştü. Kral Konstantinos ve danışmanları, aşılması güç coğrafi ve askerî engeller konusunda daha kötümserdiler. Venizelos 1917'de bir kez daha başbakan olunca Yunanistan'ı, iktidara gelmesini sağlayan İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yapmakta gecikmedi. 1919 yılında savaşın galip tarafı olan müttefikler, İtalyanların bölgeye yönelik planlarından korkarak Yunanların İzmir ve dolaylarını işgal etmelerine göz yumdu. Ağustos 1920'de imzalanan Sèvres Antlaşması bu kuşatmaya resmiyet kazandırdı ve Venizelos yandaşları başları dik olarak iki kıta ve beş denize yayılan Yunanistan'ın doğduğundan söz eder oldular. Ne var ki Anadolu serüvenini eleştirenler haklı çıkacak ve bu kampanyanın sonu korkunç olacaktı.

altında) kendisine verilmesinden yanaydı. Eğer bu isteklere ulaşılabilseydi, Venizelos 1915 Londra Antlaşmasıyla İtalyan egemenliği altına geçişi tanınan Oniki Ada ve 1913'te Arnavutluk topraklarına bağlanan Kuzey Epir üzerinde ileri sürdüğü haklarda esnek davranmaya hazırdı.

Ne var ki, herhangi bir anlaşmaya varılmadan önce İtalyan askerleri Anadolu'nun güneybatısındaki Antalya'ya çıkarma yaparak İzmir dolaylarına doğru ilerlemeye başladı. Bu yalnızca Yunanistan'da değil, İngiltere, Fransa ve ABD'deki hükümetleri de ayağa kaldırdı. Müttefikler aralarında genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl tasfiye edileceği ya da özellikle Anadolu'nun geleceği konularında açık bir anlaşmaya varmadan önce, İngiltere, Fransa ve Amerika, Yunan ordularının İzmir'e çıkmasına karar verdi. 15 Mayıs 1915'te kalabalık bir Yunan ordusu, müttefiklerin savaş gemilerinin korumasında kenti kuşattı. Görünürdeki amaç, yerel Yunan halkının Türklerin misilmelerinden korunmasıydı. Olacaklar önceden sezilmiş gibiydi; Yunan mezalimi bu çıkarmaya damgasını vurdu, 350 Türk, Yunan askerlerine karşı savaşırken öldürüldü ya da yaralandı. Yunan suçlular acımasızca cezalandırılmış ve birkaç gün içinde Yunanlar ile Türklere eşit davranılması gerektiğine içtenlikle inanan, katı bir disiplin yanlısı üst düzey Yunan yetkilisi Aristeides Stergiadis kente gelmişse de, olanlar olmuştu. İzmir çıkarması İstanbul'daki Türk hükümetinin otoritesini hiçe sayan Mustafa Kemal'in önderliğinde yeniden toparlanan Türk milliyetçiliğinin itici gücü olma işlevini gördü. Çok geçmeden düşman Yunan ve Türk orduları arasında düzensiz bir savaş patlak verdi.

Ağustos 1920'de İzmir'e yapılan çıkarmadan yaklaşık bir yıl geçtikten sonra Osmanlı İmparatorluğu'yla barış anlaşması koşullarını içeren Sèvres Antlaşması imzalandı. Yunanlar açısından antlaşmanın en önemli maddesi İzmir bölgesinin beş yıl daha kendi yönetimleri altında kalacağıydı. Türklerin egemenlik hakları saklı kalacak, ancak beş yıl geçtikten sonra eğer kurulacak olan yerel meclis uygun görürse bölge resmen Yunanistan topraklarına katılacaktı; her ne olursa olsun Milletler Cemiyeti halk oylamasının yapılmasına gerek duyabilirdi. Venizelos, gerekli çoğunluğun Anadolu'nun diğer bölgelerinden yapılacak iç göçler yardımıyla, ayrıca Anadolu Rumlarının Türk komşularına kıyasla daha çok çoğalmaya özendirilmesi sayesinde elde edilebileceğinden kuşku duymuyordu. Bu antlaşma Yunanistan'da büyük bir coşkuyla karşılanmıştı. Venizelos yandaşları onun 'iki kıtaya ve beş denize' yayılan bir Yunanistan yarattığını heyecanla anlatıyorlardı. İki kıta Avrupa ve Asya, beş deniz de

Resim 31 Türklerin 'Gavur İzmir' adını verdikleri kentin Yunan, Ermeni ve Frenk (Avrupalı) semtlerinin büyük kısmını yerle bir eden yangından sonra 3 Eylül 1922 tarihinde kıyıya doluşan sığınmacılar görülüyor. Yangında yalnızca Türk ve Yahudi semtleri ayakta kaldı. Yangın, Anadolu'yu kuşatan Yunan ordularının korkunç bir biçimde yenilgiye uğratılmasının ardından kenti yeniden ellerine geçiren Türkler tarafından başlatılmıştı. Yunan askerlerinin çekilmesinin ertesinde kentin Türklerce kuşatılması önceleri görece düzen içinde yürütüldü. Ancak Türk askerleri önce Ermenilere karşı olmak üzere öç alma çabalarına girişince dirlik ve düzen bozuldu. Bundan sonra ortaya çıkan 30.000 kadar Hristiyanın yok edildiği kan gölünde, Ekümenik Patrik V. Grigorios'un öldürülmesinden tam bir yüzyıl sonra, Smyrna Başpiskoposu Hirisostomos, bir şehidin ölümü için toplanan Türk ayakta kalmasının ellerine verildikten sonra kazığa çakıldı. Yukarıdaki fotoğraf çekildikten birkaç dakika sonra solda görünen aşırı yüklü tekne alabora oldu. Fotoğrafın en altında, önde Amerikan bayrağını dalgalandıran filika büyük bir olasılıkla USS *Simpson* savaş gemisinden indirilmiştir. Olaya tanık olan kimseler, paniğe kapılmış sığınmacıların alevlerden kaçmak için suya atladıklarını ve korkunç çığlıklarının kilometrelerce öteden duyulabildiğini anlatmışlardır. Anadolu'daki 2500 yıllık Yunan varlığı böylesine tüyler ürpertici bir biçimde birdenbire son buldu; Megali İdea ya da Büyük Ülkü denilen belirsiz görüş de İzmir'in küllerinde yok olup gitti.

Akdeniz, Ege, İon, Marmara denizleri ve Karadeniz'di. Fakat Türkler Sèvres Antlaşması'nı hiçbir zaman uygulamayacak ve Anadolu üzerine kurulan bütün büyük yayılcı oyunlar Yunanistan'ın zararına pek yakında yok olup gidecekti.

Antlaşmanın imzalanmasından iki ay sonra Kral Aleksandros evcil bir maymunun kendisini ısırması sonucunda kan zehirlenmesinden öldü. Onun ölümü anayasal tartışmayı ve onunla birlikte Ulusal Bölünme tutkularını yeniden körükleyerek ertesi ay yapılacak seçimleri Venizelos ve Aleksandros'un babası, sürgündeki Kral Konstantinos arasında bir çekişmeye dönüştürdü. Bu seçimlerde, 'Büyük Yunanistan'ın başarılı mimarı olan ya da öyle görülen Venizelos açık bir farkla yenildi; öyle ki süreç içinde kendi sandalyesinden bile oldu. Çoğu Kral Konstantinos'u destekleyen Venizelos karşıtları 370 sandalyenin 246'sını ele geçirdi. Yenilgi bütün gözlemcilerde şaşkınlık uyandırmıştı; fakat bu sonuç ülkedeki savaş bıkkınlığının (ne de olsa sekiz yıldır savaş hali yaşıyorlardı) yanı sıra İngiltere ile Fransa'nın içişlerine burunlarını fazla sokmalarına; ayrıca Venizelos'un 1917 ve 1920 arasındaki ikinci iktidarı sırasında bazı yandaşlarının hınçla dolu, başına buyruk tutumlarına duyulan öfke ve aşağılanmışlık duygularının yansımasıydı. Seçim kampanyası sırasında krallık yanlıları 'küçük fakat saygın bir Yunanistan'ın öncüleri olarak savaşın uzamasını kınamışlardı. Ne var ki iktidara geldikten sonra Anadolu'daki savaş kampanyasını sürdürmeyi tasarladıkları ortaya çıktı.

İngiltere, Fransa ve İtalya, kralın geri dönmesine tepki gösterdi; fakat hileli olduğu herkesçe bilinen bir halk oylamasında monarşinin sürmesinden yana çıkan oyların sayısı 999.960 iken karşıt oylar yalnızca 10.383'tü. Krallık yanlıları iktidara döner dönmez Venizelos yandaşlarından öçlerini aldılar; böylece karşıt görüşlülere kurban eden kısır döngü bir kez daha hortladı. Siyasetçilerce Anadolu'daki orduların temel yapısında yapılması düşünülen değişikliklerin hiçbirinin onların savaş yeteneklerini geliştirmede. İtalya ve Fransa krallığın yeniden kurulmasını, Mustafa Kemal ile barış yapıp Anadolu'nun bazı kısımlarında ileri sürdükleri haklardan vazgeçmek için gerekçe gösterdiler. Nisan 1921'de bütün müttefikler kesinkes tarafsız olduklarını duyursalar da Türk milliyetçilerine silah satmaktan ne İtalyanlar ne de Fransızlar rahatsızdı. İngiltere başbakanı Lloyd George'un Helen yanlısı sözleri her ne kadar Yunanları boş yere yüreklendirse de Yunanlar ondan ne silah ne de borç para alabildiler.

Mart 1921'de başlatılan büyük saldırı Sakarya ırmağında durmak zorunda kalmış, Mustafa Kemal'e bağlı güçlerin kalesi olan

Harita 6 Anadolu'daki Yunanistan, 1919-22. Kaynak: Michael Llewellyn Smith, *Ionian vision* (1973).

Ankara'ya yakın ulaşım yolları tehdit altında bırakılmıştı. Bu aşamadan itibaren Yunanların askerî ve siyasi durumları giderek kötüleşecekti. Mart 1922'de Yunanlar, ordularının geri çekilmesine ve Anadolu'da yaşayan Yunan topluluklarının Milletler Cemiyeti'ne bağlı koruyucu bir örgütün denetim ve yönetimine bırakılmasına dayalı İngilizlerin önerisini kabul etmeye istekli olduklarını açıkladılar. Ancak askerî durumun kendilerinden yana döndüğünün büsbütün farkında olan Türkler askerî bir hesaplaşma istiyorlardı. Savaşın sonu hızlı ve tüyler ürpertici oldu. Mustafa Kemal 26 Ağustos'ta hızla bir bozguna dönüşecek yoğun bir saldırıya geçti. Yunan orduları darma-

dağınık bir halde kıyıya çekilerek 8 Eylül'de  zmir'i boşalttı. Kentin Türklerin eline geçmesinin ardından 30.000 kadar Yunan ve Ermeni kökenli Hristiyan katledildi.  ıkan büyük yangında yalnızca Türk ve Yahudilerin yaşıadıkları semtler ayakta kaldı. Paniğe kapılan sığınmacılar komşu Yunan adalarına kaçmaya çalışırlarken meydana gelen felakette kentin Müslüman olmayan kalabalık nüfusu yüzünden Türklerin 'Gavur  zmir' adını verdikleri Smyrna yerle bir edildi.

4 | FELAKET, İŞGAL VE SONUÇLARI 1923-1949

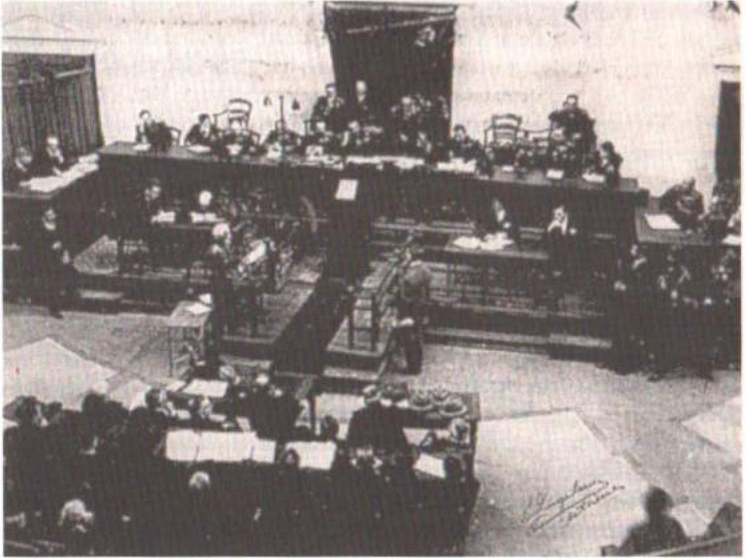
Anadolu'daki Yunan ordularının Mustafa Kemal önderliğindeki Türk milliyetçilerince ağır bir bozguna uğratılması Megali İdea'nın çöküşünü ve Yunanistan'ın Yakındoğu'da 'uygarlığı yayma' düşünün sona erdiğini simgelemektedir. Aralarında paniğe kapılmış ve umudunu yitirmiş on binlerce sığınmacının da bulunduğu ruhsal çöküntüye uğramış Yunan askerlerinden geride kalanlar Ege adalarına ve anakaraya doğru akın ederlerken, Yunanistan'da bir öbek Venizelos yanlısı subay iktidarı ele geçirdi. Önderleri 1950'lere dek siyasal sahne- de önemli bir görev üstlenecek olan Albay Nikolaos Plastiras'tı. Kral Konstantinos, kısa yoldan yerini Kral II. Yeorgios adıyla tahta geçen büyük oğluna bıraktı. Yeni bir sivil hükümet kuruldu, fakat gerçek iktidarın devrimci komitenin elinde olduğuna kuşku yoktu. Öyle ki iki savaş arası dönem boyunca ordu ülkenin siyasal yaşamına damgasını vuracaktı.

Yenilginin getirdiği acı ve yarattığı kargaşa Yunanistan'ın en çok gereksindiği sırada geleneksel dostlarınca yalnız bırakıldığı duygusuyla birleşti. Belki de yurtiçinde günah keçileri bulmak kaçınılmazdı. İçlerinde Anadolu'daki ordu komutanı General Hacıanestis'in de bulunduğu sekiz politikacı ve asker yurda büyük hainlik ettikleri gerekçesiyle askerî mahkemede yargılandılar, oysa isteyerek ihanet etmedikleri apaçık ortadaydı. Bu hukuk düzmecesi, suçlananlardan altısının idam mangası tarafından kurşuna dizilmesiyle sonuçlandı. Bunların arasında akli dengesizlik belirtileri gösteren Hacıanestis ile ağır tifüs hastası olduğundan idam cezasının infazı için yardım edilmesi gereken eski başbakan Dimitrios Gunaris de bulunuyordu. 'Altılar Davası', Venizelos yandaşlarıyla karşıtları arasında çoktan yakılmış nefret ateşini körükleyerek iç savaş döneminin siyasal ortamını daha da gerginleştirecekti.

Bir süre için devrimci komite hâlâ düzenli ordularının yer aldığı

Trakya cephesinde bir saldırı başlatmayı tasarladı. Ne var ki barışın ancak 1919-1922 Türk-Yunan savaşını kendi bağımsızlık savaşı diye gören yeni Türk cumhuriyetiyle karşılıklı bir anlaşma yaparak sağlanabileceği çok geçmeden anlaşıldı. Lozan'da toplanan barış konferansında Venizelos, Yunan davasını alışlageldik diplomatik inceliğiyle dile getirdi. Ancak Sèvres Antlaşması'yla gelen toprak kazanımlarının yok olup gitmesini engelleyemedi. Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan ahali mübadelesi, Yunan-Türk anlaşmazlığında yeni bir çözüm sayılmazdı; Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Venizelos'un kendisi böyle bir düzenleme önerisi getirmişti. Karşılıklı değişimin dayanağı 'dil' ya da 'ulusal bilinç' değil, dindi. Bu da bazı tuhaf sonuçlar doğurdu; örneğin, Kuzey Asya'daki Ortodoks Hristiyanların çoğu Türkçe konuşurken, Yunanistan'daki, özellikle de Girit'teki Müslümanlar Yunanca konuşurdu. Ortodoks dünyasının yüce patrikliği olan Ekümenik Patriklik ile birlikte İstanbul'un, Çanakkale'nin girişini de kontrol eden Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da (Tenedos) yaşayan Rumlar, Batı Trakya'da büyük çoğunluğu Türk olan Müslümanlar gibi bu değişimin dışında tutuldular.

İnsanların çekeceği acılar açısından korkunç sonuçlar doğuracak böylesi bir köklü çözümden başka gerçekçi seçenek yok gibiydi. Son yıllarda yaşanan olaylar, vahşet ve öç alma döngüsü, Yunanlarla Türklerin barış içinde bir arada yaşamaları olasılığını ortadan kaldırmış görünüyordu. Anadolu'da yaşanan ve 'felaket' diye adlandırılan olayların ve onun arkasından gelen mübadelenin sonucu olarak 1.100.000 kadar Rum, krallık topraklarına taşındı. Bunun karşılığında 380.000 kadar Müslüman Türkiye'ye aktarıldı. Bunlara ek olarak devrimci Rusya'dan ve Bulgaristan'dan gelen 100.000 Yunan sığınmacı da vardı. Gelen sığınmacıların büyük çoğunluğunu, savaş, kaçma ve sınırdışı edilme sonucu yerlerinden edilen dul ve yetim kalmış (yaklaşık 6 milyon nüfusun 25.000'ini kapsayan) kadınlarla çocuklar oluşturuyordu. Sığınmacıların büyük bölümü yalnızca Türkçe konuşuyordu. Yunanca konuşsalar bile bu ya krallıkta yaşayanlarca pek az bilinen Karadeniz'in güney kıyılarındaki Pontus bölgesi şivesiydi ya da okullarda öğretilen yapay *katharevusa* (arı) Yunancaydı. Doğma büyüme krallık topraklarında yaşamış olanlar yeni gelenlere, (kendilerinininkinden çok daha iyi olduğu görülen) yemeklerinde bolca yoğurt kullanmalarından ötürü *giaurtovaptizmenoi* (yoğurtla vaftiz edilmişler) diye onlarla alay ederek önyargılı yaklaşıyorlardı. Aynı şekilde İzmir gibi büyük Osmanlı kentlerinden gelen Anadolu Yunanları da *palaioelladites*, yani taşralı diye gördükleri 'Eski' Yunanistan'da

Resim 32 General Yeorgios Hacıanestis Kasım 1922'de görülen Altılar Davasında askerî mahkeme önünde ifade verirken görülüyor. Diğer sanıklar fotoğraf makinesine sırtları dönük olarak ön sırada oturuyorlar. Eylül 1922'de yaşanan bu felaket, askerî darbe tarafından kıskırtılmıştı. Kral I. Konstantinos sürgüne gönderildi, yerine kısa bir süre için büyük oğlu II. Yeorgios geçti. Kurulan devrim komitesi, Anadolu'daki orduların son komutanı General Hacıanestis'i, aralarında başbakanlık yapmış iki kişinin: Dimitrios Gunaris ve Petros Protopapadakis'in (sırasıyla, ön sırada soldan dördüncü ve birinci) de yer aldığı önde gelen yedi politikacı ve askerle birlikte hainlik suçlamasıyla askerî mahkemede yargıladı. Bu yersiz bir suçlamaydı; suçları ne olursa olsun bu kişiler kendi istekleriyle hainlik yapmamışlardı. Askerî mahkemeye General Othonaios başkanlık ediyordu; o ve yanındaki subayları bu göreve atayan devrimci komitenin kendisi olduğundan, alınan karar başlı başına bir yargı maskaralığı olsa da doğruluğundan kimsenin kuşkusu yoktu. 28 Kasım günü sabah 6:30'da General Othonaios sekiz sanıktan altısının idam cezasına çarptırıldığını duyurdu. Saat 10:30'da bu karar yerine getirilmişti. Davanın ortasında yakalandığı tifüs yüzünden hasta düşen Gunaris idam sehпасına zorlukla ancak yanındakilerin yardımıyla ilerleyebilirken, Hacıanestis de bir süre için akli dengesini yitirmişe benziyordu. Halk arasında, onun bacaklarının camdan yapıldığına, eğer ayağa kalkarsa her ikisinin de şangırdayarak kırılacağına inandığı söylentileri dolaştı. Aynı görülen bir davada bir dönem İkinci Ordu komutanlığı yapan Prens Andrew (Edinburgh Dükü'nün babası) yine anlaşılmasız koşullar altında boyun eğmeme suçundan yargılandı. Sürgün cezasına çarptırıldı ve askerî rütbesi geri alındı. Altılar Davası iç savaştan sonraki siyaset dünyasına gölge düşürecek ve Venizelosçular ile kralcılar arasındaki kanlı bıçaklı ilişkileri bir anlamda kan davasına dönüştürecekti.

yaşayan halka tepeden bakıyorlardı.

Yunanistan'ın Balkan savaşlarında kazandığı yeni topraklarla bütünleşmesinin yol açtığı gerginlikler Ulusal Bölünme'nin büyümesine sebep olan önemli etmenlerdi. *Kamenes patrides*, yitirilen anavatan özlemiyle dolu sığınmacıların kitlesel göçüyle gerginlikler daha da kızışmıştı; öte yandan, bu kişilerin toplumla bütünleşmeleri onlarca yıl alacaktı. Yeniden yerleşimleriyle ortaya çıkan dev boyut-taki sorunlar, bir Amerikalının başkanlığını yürüttüğü ve uluslararası piyasalardan (pek de iyi olmayan koşullarla) borç alan Sığınmacı Yerleştirme Komisyonu tarafından büyük bir ustalıkla ele alınıyordu. Aynaroz (Athos) dağındaki manastırların malları da içinde olmak üzere diğer büyük taşınmazlar ek gelir kaynakları yaratmak üzere parçalara bölündü. Öte yandan, sığınmacıların çoğu işgücü pazarını doldurmuşlardı, kendine özgü kimliklerini ve köktenci siyasal değerlerini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha uzun süre korudukları büyük kentlerin köhne sığınmacı varoşlarında iki yakayı bir araya getirmekte zorlanarak yoksulluk içinde yaşamak zorundaydılar. Bazı sığınmacılar yanlarında bir miktar para ya da en azından girişimci ruhlarını getirebilmişlerdi; böylece ekonomiye yeni bir dinamizm kazandırdılar. Yorgos Theotokas, Yorgos Seferis gibi yazar ve şairlerle, Fotis Kontoğlu gibi ressamların gelişi ülkenin kültür yaşamına belirgin bir katkısı oldu.

Sığınmacıların böyle akın akın gelmeleri ve öncelikle 'Yeni' Yunanistan'ın en son kazanılan topraklarına yerleşmeleri ülkenin etnik dengesini büyük ölçüde değiştirdi. Balkan savaşlarının hemen sonrasında Yunan Makedonya'sında azınlıkta olan Yunanların sayısı artık açık ara çoğunlukta idi. 1928 nüfus sayımı Makedonya'da yaşayanların neredeyse yarısının mülteci kökenli olduğunu gösterdi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yunanlar Müslümanların çoğunlukta olduğu Batı Trakya nüfusunun yüzde 20'sinden daha azını oluşturuyorlardı. Nüfus mübadelesinin ardından bu oran yüzde 60'a çıktı.

Böylece etnik açıdan Yunanistan, çoğu Türk kökenli az sayıda ki Müslüman, Yahudi, Makedon Slav, Ulah ve Arnavut azınlıklara ilişkin sorunlar sürse bile Balkanlar'ın en homojen toplumlarından biri oldu. Dahası, Yakındoğu'daki Yunan topluluklarının neredeyse tümü Yunan devletinin sınırları içinde toplanmıştı. Sayıları ayrı ayrı 100.000'e varan ve hakları kâğıt üzerindeki antlaşmalarla korunan Türkiye ile Arnavutluk'taki küçük azınlıklardan başka, devletin sınırları dışındaki önemli Yunan nüfusu oluşturanlar, 1912'de başlayıp 1947'ye dek İtalyanların 'geçici' kuşatması altındaki Oniki

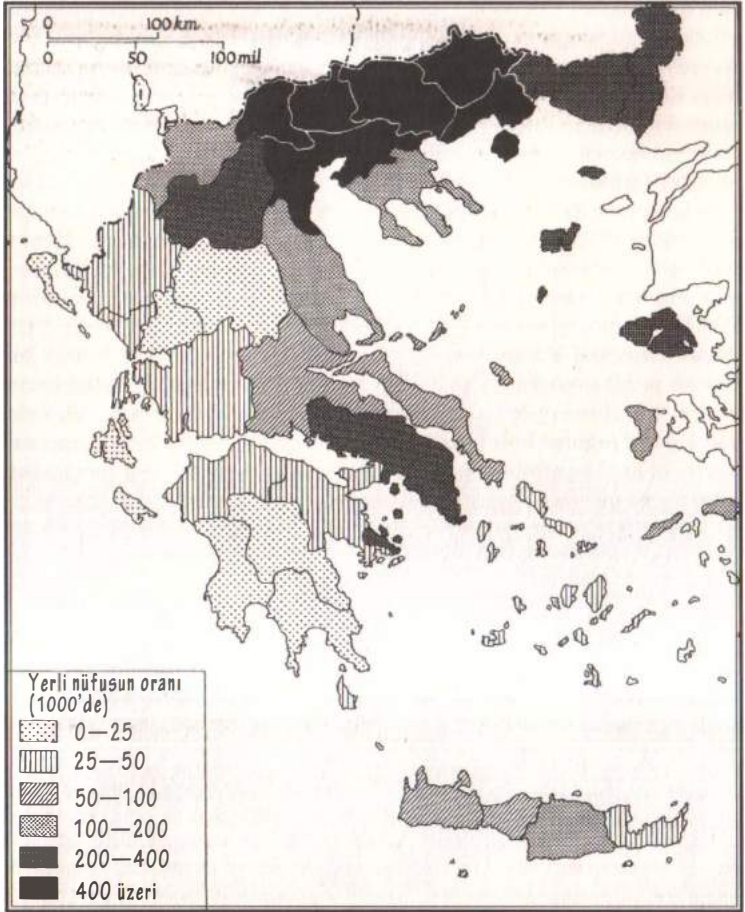
Resim 33 Yorgos Theotokas (İngilizce çevirisi 1951'de Londra'da basılan) *Argo* adlı romanında dile getirdiği gibi Yunanistan'ın bir yarısı Elefterios Venizelos'u önder, kurtarıcı ve ülkelerinin simgesi olarak görürken; diğer yarısı onun şeytan olduğunu düşünüyordu. Fotoğrafta görülen propaganda amaçlı basılmış bu iki kartpostal böyle bir Maniheizt görüşü yansıtır. Bunlardan birincisi, Birinci Dünya Savaşı sırasında baş gösteren Ulusal Bö-

Ada'da yaşayan yaklaşık 110.000 kişi ve Kıbrıs'ta nüfusun yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan, 1920'lerde toplam 310.000'e varan topluluktur. 1878'deki Berlin Kongresi sırasında İngiliz yönetimi altına girmiş olan Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu 1914 yılında İttifak Güçleri'nin yanında Birinci Dünya Savaşı'na girince, İngiliz toprakları kapsamına alınmıştı, 1925'te de krallık kolonisine bağlandı.

Yerli nüfusun tutucu öğelerinin belirgin itirazları bir yana mülteciler yeterince kalabalıktı ve iki savaş arası dönemdeki siyasi hayatta söz sahibi olacak kadar birbirleriyle bütünlük içindeydiler. Malına mülküne el konanlardan bazıları, yeni (1918'de) kurulan, önderlerinden birkaçı Anadolu kökenli olan Yunanistan Komünist Partisi'nin (KKE) devrimci öğretilerine yöneldiler. Fakat Komintern'in (1924-1935 yılları arasında) Yunan devletinin, kuzey Yunanistan'dan büyük bir toprak parçasının kopması anlamına gelen bağımsız bir Makedonya devleti kurulması görüşünü desteklemesi yolundaki ısrarı, ülkedeki yoksulluğa rağmen komünizmin çekiciliğini önemli ölçüde yitirmesine sebep oldu. Hayatları daha yeni altüst olmuş mülteciler arasından bazılarıysa bu deneyimi tekrar yaşamakta bir sakınca görmüyordu.

lünme döneminden kalmadır. On dokuzuncu yüzyılda gözde olan frenolojik* büstlerden birinin resmedildiği 'BÜYÜK BEYİN' adındaki bu kartpostal, düşmanlarınca Venizelos'a atfedilen aşağılayıcı özelliklere değinmektedir; sıralayacak olursak bunlar YALANCILIK, ÇAPULCULUK, VATAN HAINLIĞI, MARTAVALCILIK, KURNAZLIK, ENTRİKACILIK, ONURSUZLUK, KOMİTACILIK, BUDALALIK, KORKAKLIK, DİK BAŞLILIK, KENDİNİ ÜSTÜN GÖRME, KÜSTAHLIK'tır. İkinci kartpostal kâğıt üzerinde de olsa şaşkınlık uyandıran diplomatik bir başarıyı temsil eden Sèvres Antlaşması yapıldıktan birkaç ay sonra, Kasım 1920'deki seçimlerde Venizelos'un beklenmedik yenilgisinin ardından basılmıştır. BÜYÜK ÖNDE-RİMİZE karşı oy kullanmış olanları azarlamanın bir göstergesi olarak basılan bu karttan binlercesi, kendisini kurtarıcıları diye gören İzmirli Rumların büyük çoğunluğunca Venizelos'un vafit günü yıldönümünde kendisine gönderildi. Kartı basan kişi cephe'deki askerler arasında çekişmeye yol açtığı gerekçesiyle tutuklandı. Üstteki yazıda İsa'nın çarmıhta söylediği sözler yer almaktadır: "Baba, onları bağışla, çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar." İsa'nın resminin altındaki yazıda şunu okumaktayız: "İsa İlahi Babamızın Katına Yükseliyor", Venizelos'un resminin alt yazısıysa, "Ben de Dünyevi Babamızın Katına." Bu kart güçlü siyasi kişiliklerin geçmişten günümüze dek insanlarda neredeyse dinsel diyebileceğimiz bir coşku uyandırdığının kanıtıdır. Atina'daki Liberal Kulüp'e bağlı müzede, Venizelos'un anısına saygıyla 1933'teki suikast girişiminden kurtularak içinden sağ çıktığı kurşun delikli araba, Kasım 1920 seçimlerinde kendisine bağlılıklarını sürdürenlerce atılan altın *sphairidia*, oy pusulaları ve yarısı içilmiş purosı bile özenle saklanmaktadır.

* Frenoloji: İnsan davranışlarını, doğuştan yetenekleri, bunların beyin kabuğundaki yerleri açısından ele alarak inceleyen bilim —çev. notu.

Harita 7 Dünya savaşları arası dönemde mültecilerin dağılımı.

Sığınmacıların ezici çoğunluğu, 'Büyük Yunanistan'ın karizmatik yaratıcısı ve kurtarıcısı Elefterios Venizelos'a gönülden bağlıydı. Onun kaybedilen toprakları geri almaya yönelik fikirleri artık geçerliğini tamamen yitirmişti; bunun sebebi ise yurtiçindekilerin dönekliliği ve dış güçlerin oyunu olarak açıklanıyordu. Venizelos'a gösterilen

bağlılık, mültecilerin Türkiye'den ayrılırken geride bıraktıkları yüklü miktardaki taşınmaz üzerindeki haklarının Türk hükümetince tanınması koşuluyla 1930 yılında Atatürk ile barış sağlanana kadar sürdü. 1924 referandumunda mültecilerin büyük çoğunluğu monarşinin kaldırılması yönünde oy kullanmıştı; cumhuriyetten yana olanların oranı yüzde 70'ti (325.322'ye karşı 758.452). Eylül 1922'de Kral Konstantinos tahtı bıraktığından beri Kral II. Yeorgios hemen hiç saygı görmemiş ve Aralık 1923'te Yunanistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. Onun gidişinin ardından Plastiras ve devrimci komitesine yönelik başarısız bir karşı darbe girişiminden sonra seçimler yapıldı.

1923 seçimlerinin amacı anayasayı tetkik edecek yetkili bir kurulu seçmektir. Venizelos karşıtları seçimleri boykot ettiğinden, kurul çoğunlukla Venizelos yandaşlarından oluşuyordu. Siyasal yelpazede bunlar arasında muhafazakârlardan tutun da ılımlı sosyalistlere kadar pek çok kesimden kişi yer alıyordu. Her ne kadar 1924 yılında monarşi kaldırıldıysa ve Balkan savaşları kahramanı Amiral Kunderiotis devlet başkanı olduysa da, çift meclis sisteminin işlediği bir anayasal cumhuriyet 1927 yılına dek kurumlaşmadı. Bunun nedeni, ülkenin içinden geçtiği ara dönemde General Pangalos'un başını çektiği anlamsız bir askerî diktatörlükle yönetilmesi idi. Diktatör, Milletler Cemiyeti tarafından savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldığı Türkiye'ye savaş tehdidinde bulunarak ordularını Bulgaristan topraklarına yolladı. 1926'da Pangalos'un askerî bir darbeyle indirilmesinin ardından, nispi temsil sistemindeki ilk seçimler yapıldı. Yeni seçilen mecliste 'ekümenik' bir hükümet kuruldu, böyle denmesinin nedeni de üyelerinin gerek Venizelos yandaşları gerekse onun karşıtları arasından seçilmesi idi.

Venizelos 1928'de başbakan olunca, yapılacak yeni seçimleri salt çoğunluk sistemine dayandırdı, böylece günümüze kadar süregelen, işbaşındaki hükümetlerin seçim sistemini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma isteğine pek az karşı koyabildikleri bir uygulama başlatılmış oldu. Venizelos'un 'seçim mühendisliği' (başkanlığını yaptığı Liberal Parti'nin aldığı yüzde 47 oy oranı, meclisteki sandalye sayısının yüzde 71'i anlamına geliyordu) önceden müttefiki olan bazı güçlü kişileri kendisinden soğuttu. Bunlardan biri olan General Kondilis'in partiden ayrılıp Venizelos'a muhalif olanların arasına katılması zaman içinde Venizelos yandaşları açısından somut sorunlar doğuracaktı. Önceki iki yönetimi (1910-15 ve 1917-20) sırasında iş çevrelerinin ve yeni doğan işçi sınıfının desteğini almış olan Venizelos'un, siyasal ve ekonomik ilerleme için yeterince güçlü

Resim 34 Eleftherios Venizelos (1864-1936) yirminci yüzyıldaki siyasi hayatın ilk otuz yılına damgasını vurmuştur. Doğum yeri Girit'te, siyasette kendini eğittikten sonra 1909'daki askerî darbe tarafından ulusal siyaset sahnesine çıkartılarak 1910-1915 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. Uluslararası düzeyde adını ilk kez 1912-1913 Balkan savaşların-

vardı. Fakat artık bu koşullar ortadan kalkmıştı. 64 yaşına gelen Venizelos'un giderek artan muhafazakârlığı 1929'daki *idionym* (kendi hazırladığı özel) yasaya yansdı. Seçimlerde o tarihe dek aldığı en büyük oy oranı yüzde 4 olan komünistleri hedef alıp var olan toplumsal düzeni göz ardı eden yasa, sonradan gelen hükümetlerin rakiplerini etkisiz kılmak için sarıldıkları bir silaha dönüştü.

Bir devlet adamı olarak Venizelos becerilerini komşu ülkelerle daha iyi ilişkiler kurmaya adanmıştı. İtalya ve yeni kurulan Yugoslavya'yla dostluk antlaşmaları imzalandı. Yaşanan 'felaket' sonrasında İtalya, Oniki Ada'yı Yunanistan'a bırakacağı yönünde verdiği sözden dönerek Yunanistan'ın içinde bulunduğu güç durumdan yararlanmış ve 1923 yılında Korfu'yu kısa süreli olarak kuşatmıştı. Bulgaristan ve Arnavutluk'la ilişkiler de benzer biçimde iyileşme gösterdi. Venizelos'un ilgi odağı Balkanlar'ın anti-revizyonist devletlerini (Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye) var olan sınırların karşılıklı korunacağı güvencesiyle bir araya getiren 1934 Balkan Paketi için yürütülen pazarlıkları hazırlamaktı. Kuşkusuz Venizelos'un bu dönemde dış politikada elde ettiği en büyük başarısı Türkiye ile barışın sağlanmasıydı. Bu ancak 1930 Ankara Sözleşmesi ile Yunanistan'a büyük ayrıcalıklar tanınması karşılığında gerçekleşti. Venizelos aynı yıl Türkiye'ye resmi bir gezide bulundu ve Fener'deki Ekümenik Patrikhane'ye konuk olan ilk Yunan başbakanı oldu. Daha iyi ilişkiler kurma tutkusunu, sonuç alamasa da, Türk cumhurbaşkanı

---

da Yunanistan'ın başarılarının mimarı olarak duyurmuştu. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kral I. Konstantinos ile düştüğü görüş ayrılığı ülkeyi hızla iki düşman kampa ayıran Ulusal Bölünme'ye yol açmıştır. 1917-1920 yılları arasında bir kez daha başbakan olan Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda ülkesini öyle ateşli savundu ki, bir İngiliz diplomatı onu ve Lenin'i Avrupa'nın en önemli iki politikacısı diye övdü. 1928-1932 arası yıllarda yeniden başbakanlık görevine getirildikten sonra 1935'te yandaşlarının giriştiği darbenin ardından sürgüne gitmek zorunda bırakıldı. Bu fotoğrafta yaşlılık döneminde torunuyla birlikte görülmekte. Yunan politikasındaki babadan oğula geçen güçlü geleneğe uyan Venizelos'un oğulları ve torunları da politikaya atıldı. Bugüne dek ününü sürdüren siyaset dünyasının diğer hanedanları Rallis ve Papandreu aileleridir. 1980-1981 arasında Yeni Demokrasi'nin başında başbakanlık yapan Yeorgios Rallis'in hem baba tarafından (Dimitrios Rallis) hem de ana tarafından (Yorgos Theotokas) dedeleri başbakanlık koltuğuna oturmuşlardı. Yeorgios Papandreu 1944'te ve 1963-64 yıllarında başbakandı. Oğlu Andreas babasının ikinci hükümetinde bakan olmuş, 1981 ve 1989 yılları arasında başbakanlık yaptığı dönemde bu kez o, dedesinin eski seçmenlerini temsil eden bir milletvekili olarak kendi oğluna eğitim bakanlığını vermişti. Yunanistan'da yaşamın pek çok yönünde olduğu gibi siyasette de aile ilişkileri oldukça önemlidir.

Resim 35 Anna Marcellas (Pire doğumlu) ile Nikolas Muskondis'in (Aya Marina, Girit doğumlu) 1921'de Salt Lake City'nin 'Yunan Kasabası'ndaki Paradise kafedeki evlilik törenlerinden bir kesit. Geçen yüzyılın başlarında Utah'ın en kalabalık Yunan topluluğu büyük oranda madenlerde ve demiryolu yapımında çalışmaktaydı. Eğer hiçbir kilisede yer yoksa evlilik ve vaftiz törenleri evlerde ya da restoranlarda yapıldı. *Kseniteia*, yani gurbette yaşamak uzun yıllardır Yunan halkının tarihsel deneyiminin temel bir parçası olmuş ve göç olayı anavatan-daki kötü ekonomik koşullara karşı geleneksel güvence işlevi görmüştür. Nereye yerleşirler-se yerleşsinler Yunanlar kiliselerini, okullarını, kahvehanelerini ve geldikleri yeri hatırlatan derneklerini kurarak kendi kimliklerini koruyabilmişlerdir. Çoğunlukla eski ülkeleriyle yakın ilişki içindedirler, ayrıca yurtdışında yaşayan Yunanlar için devlet bakanlıklarının kurulmuş olması, mümkün mertebe onların desteğine başvurmak üzere Yunan devletinin denizaşırı ülkelerdeki Yunanlara gösterdiği ilginin kanıtıdır. On sekizinci yüzyılda orta Avrupa'da, güney Rusya'da, İtalya, Hollanda, Fransa, Mısır ve hatta Hindistan'da, kısa bir süre için de olsa Florida'daki New Smyrna'da Yunan toplulukları oluştu. On dokuzuncu yüzyılda, başta Londra, Manchester ve Liverpool olmak üzere, İngiltere'de varlıklı Yunan toplulukları kuruldu. 1890'lardan sonra öncelikle Mora yarımadasından başlayan büyük ölçekli göçün yönü Amerika Birleşik Devletleri'neydi. 15 ila 40 yaş grubundaki bütün Yunan erkeklerin yaklaşık dörtte birinin 1900 ve 1915 yılları arasında mal varlıklarını Amerika'da edindikleri varsayılmaktadır; bunların çoğu ülkelere geri dönmeyi düşünmekteydi. 1920'ler, 1930'lar ve 1940'larda bu göçmen akışı ABD yasalarıyla sıkı bir biçimde kısıtlanmıştı; fakat 1980'lere gelindiğinde ABD'deki göçmen sayısı (Yunan devleti dışından gelen diğer Yunan kökenliler dışında) yarım milyonu geçmişti. Yunanlar Amerika'da sürekli yükselişte olan bir göçmen

Atatürk'ü Nobel barış ödülüne aday göstermeye dek götürecekti.

Dış politikadaki bu umut verici başarılar, 1929 yılındaki Büyük Buhranla dünya ekonomisindeki korkunç düşüşün yaşandığı esnada gerçekleşiyordu. Her ne kadar Yunanistan bundan, bazı komşuları gibi ağır bir biçimde etkilenmediyse de, tütün, zeytinyağı, kuru üzüm türünden 'lüks' tarım ürünleri ihracatı, gemicilik ve göçmenlerin gönderdikleri dövizlerin belkemiğini oluşturduğu Yunan ekonomisinin de yara alabileceği görüldü. Tıpkı 1893'te olduğu gibi 1933 yılında da büyük miktarlara varan dış borçlarının faiz ödemelerini yerine getiremeyecek duruma geldi. Venizelos bu denli büyük boyuttaki bir ekonomik sorunla başa çıkacak bir yapıda olmadığı gibi deneyimden de yoksundu.

1928 yılında iç savaş döneminde görülmedik bir başarıyla seçilerek işbaşına gelen Venizelos hükümeti dört yıllık parlamenter dönem boyunca görevde kaldı. Ne var ki 1932 seçimleri siyasal istikrarsızlık ve dört yıl sonra düpedüz diktatörlüğe dönüşmek üzere büyüyen kutuplaşma döneminde yapılacaktı. 1928'dekine kıyasla bu kez Liberal Parti kötü bir düşüş yaşadı ve Venizelos, Halk Partisi'nin yönetimi üzerindeki söz hakkının çok azını koruyabildi. Nispi temsil sistemi-ne dönüş meclisin tıkanmasıyla sonuçlanmıştı. Öte yandan ertesi yıl, 1933'te salt çoğunluk sistemi temel alınarak yapılan seçimlerde Panayis Çaldaris'in başında bulunduğu Halk Partisi ile seçim ittifakı yaptığı diğer partiler Venizelos yandaşlarına karşı kolay bir üstünlük elde ettiler.

1922 askerî darbesinin başlıca kahramanı olan Albay Plastiras gibi inatçı Venizelos yandaşları için bütün bunlara katlanmak güçtü. O artık lideri Venizelos'un seçmen sandığında elde edemediğinin üstesinden baskıyla gelmeye çalışıyordu. 5/6 Mart 1933 tarihindeki darbe girişimi korkunç bir fiyaskoyla sonuçlandı, Plastiras sürgün edilmeye zorlandıysa da, onun siyaset sahnesindeki görevi henüz bitmiş değildi. Mart 1933 darbesiyle, 1926 yılında Pangalos diktatörlüğünün alacağı edilmesini izleyen göreceli istikrar dönemi apansız sona erdi. Ulusal

---

topluluğu oluşturmaktadır ve ikinci kuşak bir Yunan göçmeni olan Massachusetts Valisi Michael Dukakis 1988'de başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'den adaylığa dek yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde Avustralya ve Kanada'ya doğru yeni göç dalgaları başladı. 1951 ve 1981 yılları arasında nüfusun neredeyse yüzde 12'sinden çoğu göç etti. Büyük yığınlar da Almanya'da *Gastarbeiter*, misafir işçi olarak iş arıyorlardı. Daha uzaklara göç etmiş olanların tersine, bunların çoğu biraz para biriktirir biriktirmez kendilerine küçük birer iş kurmak üzere Yunanistan'a döndü.

Resim 36 Fotoğrafta görülen kişi, yirminci yüzyılın en çok tanınan ve yapıtları başka dillere en çok çevrilen Yunan şairi Konstantin Kavafis'dir (1883-1933). Bu fotoğrafta onu İskenderiye'de, Lepsius sokağındaki dairesinde görmekteyiz. Babası Mısır'ın zengin tüccarlarından; onun ölümüyle birlikte aile büyük sıkıntılar geçirdi. Dul anne çocuklarını İngiltere'ye götürdü, genç Konstantin de İngilizceyi anadili gibi konuşmaya başladı. 1885 yılında 22 yaşındayken İskenderiye'ye yerleşmeden önce İstanbul'da üç yılını geçirdi.

Bölünme'ye sebep olabilecek tutkular eskisi gibi yeniden alevlendi. Venizelos'un herhangi bir suikast planının içine karışıp karışmadığı bilinmese de, karşıtları ihtimallerin en kötüsünden kuşkuландılar. Haziran 1933'te Venizelos'un kurşunun deldiği şasisi hâlâ saklanan otomobile ateş açıldığında kurtulması mucizeydi. Korumalarından biri ölürken büyük mal varlığı olan ikinci eşi Elena Skylitsi yaralanmıştı. Siyasal yaşamı boyunca kendisine yönelik on bir suikast girişiminden biri olan bu olayda hükümetin parmağı olduğundan kuşku landma sırası şimdi Venizelos yandaşlarındaydı.

Halk Partisi'nin başbakanı Çaldaris, daha önceden cumhuriyet anayasasını kabul ettiğini bildirmişti. Ne var ki krallığın yeniden kurulması yolunda baskılar tırmanışa geçti. Silahlı güçlerden cumhuriyetçilerin tasfiye edilmesi projesiyle korkuya kapılan bir öbek Venizelos yandaşı subay, bu kez Venizelos'un işbirliğiyle Mart 1935'te başka bir darbe girişiminde bulundu. 1933 darbesinden çok daha geniş tabanlı olsa da, bu da başarısızlıkla sonuçlandı. Venizelos sürgüne, Plastiras'ın yanına Fransa'ya gönderildi. Yüzlercesi aşağılayıcı koşullarda ordudan atılırken, başkaldıran subaylardan ikisi idam edildi. Venizelos yandaşı olduğu bilinen siviller de kamu hizmeti görevlerinden alındılar.

Venizelos karşıtlarının bundan böyle anayasal düzenlemelere gösterecekleri saygı muhaliflerinkinden daha çok olmayacaktı. Venizelos'un denetiminde olmayı sürdüren senato silah zoruyla kapatıldı ve sıkıyönetimin varlığını sürdürdüğü ülkede Haziran 1935'te seçimler yapıldı. Venizelos yandaşlarının protcsto ederek seçimlerden çekilmesi Halk Partisi'nin kaçınılmaz zaferiyle sonuçlandı: Oyların yüzde 65'inin elde edilmesi meclisteki sandalye sayısının yüzde 96'sı demekti. Komünistler, iç savaş döneminde almış oldukları en yüksek oy oranına (yaklaşık yüzde 10) ulaşmış da olsalar, yürürlükteki çoğunluk sistemi onlara bir tek sandalye bile kazandırmamıştı. Venizelos'un eski subaylarından teğmen Kondilis'in başını çektiği aşırı kralcılar artık anayasal uygulamaları dile getirmekten bile yana

---

Yaşantısını Sulama Dairesi'nde bir bürokrat olarak kazandı; fakat en ince ayrıntılarına kadar üzerinde tek tek çalıştığı şiirleri onun hayatı oldu. Esin kaynağının çoğunu cöküşe geçen Helen dünyası, paganizmi ve Hristiyanlık arasındaki çelişki oluşturdu. Yeğenl kendisine neden Lepsius'tan uzaklaşmadığını sorduğunda, yaşamak için hayatın üç merkezi -kerhane, bağışlanma için kilise ve ölüme yatılan hastane- arasında olmak için, daha iyi bir yer düşünemediği yanıtını verdi.

Resim 37 1 Mart 1935 tarihindeki başarısız darbeye karışıkları için mahkemeye çıkarılan Venizelos yandaşı kara kuvvetleri subayları. Bu, 1930'larda kahramanları Elefterios Venizelos'un seçmen sandıklarında, başarısızlığa uğramasını kabul edemeyen subaylar tarafından girişilen (birincisi Mart 1933'te başlatılan) ikinci darbeydi. 1935 darbesine doğrudan katkısı bulunan Venizelos, Fransa'ya sürgüne gönderildi; orada kendisini destekleyenlerin en güçlüsü, 1922 darbesinin elebaşı olan ve sonuçsuz kalmış 1933 darbesinin düzenleyicisi Albay Nikolaos Plastiras'la bir araya geldi. 1935 darbesinde yalnızca bir avuç insan ölmüş olsa da, bu işe kalkışanlardan (içlerinde Venizelos ve Plastiras'ın da yer aldığı) altı kişi idam cezasına çarptırıldı; diğerleri yurtdışına kaçtıklarından yalnızca ikisinin cezası yerine getirildi. Bini aşkın kişi suç ortaklığı etmekten yargılandı; suçlu görülen birkaç subayın rütbeleri indirildi. Kara, deniz ve hava kuvvetleri subaylarından 1500'ü açığa alındı. Darbe yalnızca başarısız olmakla kalmadı, aynı zamanda onun arkasında olanların geri gelmesinden en çok korktukları monarşinin, Kasım 1935'te yapılan hileli halk oylamasının ardından yeniden kurulmasını hızlandırdı. Askerî müdahaleler siyasi yaşamın kaçınılmaz bir parçasıydı. 1843 yılında ordu Kral Otto'yu anayasayı benimsemeye zorladı; 1909'daki Goudi darbesinden sonra yaratılan ortam Venizelos'u iktidara getirdi; 1967 ile 1974 arası dönemde Yunanistan'daki kötü yönetime damgasını vurdu. İltimas batağına batmış ve politikacılarla yakın ilişkileri olan subaylar, bir dizi darbe veya darbe girişiminin ve muhtıranın yer aldığı iç savaş dönemindeki siyasi yaşamda söz hakkına sahip olanlardı.

değildiler. Ekim ayında üst düzey subaylardan oluşan bir topluluk başbakan Çaldiris'ten, ya yeniden monarşiyi getirmesini ya da görevi bırakmasını istedi. O ikincisini seçti ve yerine geçen Kondilis cumhuriyetin kaldırıldığını duyurdu. Bunun arkasından kısa sürede yapılan gülünç halk oylamasında oylar (32.454 oya karşı 1.491.992 oy) monarşinin yeniden kurulmasından yana çıktı.

On iki yılı aşkın bir süreyi sürgünde olduğu İngiltere'de geçiren Kral II. Yeorgios isteğe uyarak ikinci kez tahta çıktı. Barıştan yana görünerek Atina Üniversitesi'nden bir hukuk profesörünü, nispi temsil sistemi altında yeni seçimleri gerçekleştirmekle yükümlü geçici hükümetin başına atadı. 1932 yılında olduğu gibi bu seçimler de başlıca iki siyasal kamp arasında tikanıklığa yol açtı. 300 sandalyesi olan mecliste Halk Partisi'yle onun krallık yanlısı müttefiklerinin 143, Liberal Parti ve müttefiklerinin 141 sandalyesi bulunuyordu. Bu durum aldıkları yüzde 6 oy oranıyla iktidar dengesini oluşturan komünistlere mecliste geri kalan on beş sandalyenin denetimini vererek bundan böyle siyasal yelpazede önemli bir güç olmalarını sağladı.

Önde gelen her iki partinin başkanı (Halk Partisi'nden) Çaldaris ve (Liberal Parti'den) Sofulis, partilerindeki inatçı muhafazakâr üyeler tarafından özgürce hareket etmeleri kısıtlansa da kördüğümü çözecek bir yol bulmak için kolları sıvadılar. Liberallerin, 1935 darbesinin getirdiği olumsuz koşullarda ordudan atılan Venizelos yandaşı subaylara eski görevlerinin geri verilmesi konusunda direktmeleri işbirliğini zora sokan en büyük engeldi. Aynı anda her iki taraf da komünistlerin desteğini kazanmak için gizli pazarlıklar yürütmektedir. Gizli kapaklı işlerin uzun süre hasıraltı edilemediği bir ülkede, haberler kamuoyuna sızınca cumhuriyetçi öğelerin tümüyle safdışı bırakıldığı orduda huzursuzluk baş gösterdi. Savaş işleri geçici bakanı General Papagos ordunun kaygılarını Krala aktarınca görevden alındı ve yerine aşırı sağcı Özgür Düşünenler Partisi'nin başkanı General Ioannis Metaksas getirildi, oysa seçim desteği sağlamak bakımından bu komünistlerden çok daha aykırı bir seçimdi. Başbakan Nisan ayında ölünce, siyasal tikanıklığa çözüm getirmeyi askıya alan Kral bu göreve Metaksas'ı atadı.

Bunalım ortamı yayılan işçi huzursuzluklarıyla daha da kızıştı. Dünyadaki ekonomik bunalımın sonucu olarak, başlıca ihraç ürünü tütün pazarı ağır darbe almış ve tütün işçilerinin Selanik'teki gösterileri on iki grevcinin polis tarafından kurşunlanmasıyla sonuçlanmıştı. 'Siyaset dünyasına' duyduğu kini hiç gizlemeyen Metaksas, politikacıların aralarındaki farklılıkları oluşturmakta gösterdikleri

Resim 38 1936-1941 yılları arasında Yunanistan'ın ufak tefek diktatörü General İoannis Metaksas, kendisini faşist selamıyla karşılayan bazı işçi komandoları ve bir papazla birlikte görülüyor. Arkasında duran uzun boylu kişi Atina valisi Kostas Kotzias'tır. Metaksas'ın '4 Ağustos 1936 Rejimi' diye saygın bir adla anmayı yeğlediği diktatörlüğü bir dizi dış kaynaklı faşizm belirtileri gösterdi. Hitler'in Üçüncü Reich'ına özenerek 'Üçüncü Helen Uygarlığı' anlayışını yaydı. Bunlardan birincisi Antik Yunan, ikincisi ortaçağ Bizans İmparatorluğu, üçüncüsü de kendi kurduğu rejimin değerlerini hem kutsallaştıran hem de sonsuzlaştıran, birbirine ters düşen değerlerin bir bileşimiydi. Üstelik o kendini *Protos Agrotis* ('Baş Köylü') ve *Protos Ergatis* ('Baş İşçi') diye göstermeyi seçti. Ne var ki Hitler ve Mussolini'nin komünizme, liberalizme ve parlamentarizme duydukları kini paylaşılsa da, onun yönetiminde gerçek faşizmin dinamizmi ve radikalliği yer almadı; ırkçılıktan da uzak kaldı. Metaksas'ın iktidarını kurumsallaştırmasına aracılık eden Ulusal Gençlik Örgütü'nün (UGÖ) herhangi halk desteğine dayanmayan, Hitler Gençlik Örgütü'ne özenerek kurulmuş bir yapısı vardı. Metaksas, bir dereceye kadar faşist diktatörlerin kendi ülkelerinde gerçekleştirdikleri uygulamaları taklit etse de Kral II. Yeorgios'un savunduğu İngiliz bağlantısını hiçbir zaman sorgulamadı; derken Ekim 1940'ta Mussolini'nin kabadayılığına karşı durması halkın gözüne girmesini sağladı. Temelde zorbalık yanlısı ve vesayetçi bir kişi olan Metaksas otuz yıl kadar sonra, tıpkı 'Albaylar' gibi, yoldaşlarının taşkınlık ölçülerine vardığını düşündüğü kişiliklerini 'disiplin altına alma' çabasına girdi.

beceriksizliklerden ve de Kralı 'güçlü' bir hükümet kurulması yönündeki önerisini kabul etmeye hazırlamak için büyüyen işçi sorunundan yararlanmasını bildi. Liberaller ve Halk Partisi arasında son dakikada yapılan anlaşmayı geri çeviren kral, Metaksas'ın 4 Ağustos 1946 tarihinde komünistlerin çağrısı üzerine düzenlenen ertesi gün yapılacak bir günlük genel grevi engelleme gerekçesiyle anayasanın grevi uygun gören maddelerini askıya alma düşüncesine sıcak bakıyordu. Metaksas bunu pek inandırıcı bulmasa da iktidara giden yolun açılması olarak yorumladı.

Metaksas'ın kendi diktatörlüğünü biçimlendirmek için kullandığı '4 Ağustos 1936 Rejimi'nin kurulması, 1930'ların sonlarında kurulu parlamenter düzenlerin ekonomik bunalımın getirdiği sıkıntılara çözüm bulmadaki beceriksizlikleri yüzünden Balkanlar'daki genel monarşi eğilimlerinden birini oluşturdu. Eleştirenleri Metaksas'ın diktatörlüğüne faşist suçlaması getirse de, onun baskıcı yönetimi Alman nazizminin ve İtalyan faşizminin dinamizminden tümüyle yoksundu. Onunki daha otoriter, geri kafalı ve vesayetçi bir diktatörlük olup Salazar'ın Portekiz'deki devletiyle en küçük bir benzerlik taşımayan, faşist söylem ve biçimle cilalanmıştı. Aşırı muhafazakâr biri için pek görülmedik biçimde kültürlü bir adam olan Metaksas, Yunancanın halk arasında kullanılan biçimini, yani konuşma dilini savunuyordu. Halk diline ilk geçerli dilbilgisi kurallarını getirmesinin nedeni, Yunanların aزیya aldıklarını düşündüğü bireyselliklerine gem vuracağına inanmasıydı. Kendisinden önceki ve sonraki Yunan diktatörlerine benzer bir tutumda Metaksas da yasa tanımayan yurttaşlarına 'disiplin' aşılama arzusuna kapıldı. Hitler'in Üçüncü Reich'ından ve onun alışıldık denge yoksunluğundan esinlenerek 'Üçüncü Helen Uygarlığı' savını ortaya attı. Onun gösterdiği yol, bir anlamda, antik Yunanistan'ın, özellikle de Sparta'nın pagan değerleriyle ortaçağın Bizans İmparatorluğu'ndaki Hristiyan değerlerinin bir potada eritilmesi idi. Halkçı ve anti-plütokratik söylemiyle, kendisini 'Baş Köylü', 'Baş işçi', 'Önder' ve 'Milletin Babası' diye nitelendirmesi içtenlikten yoksun olmasa bile uygulamalarıyla pek uyuşmuyordu. Ölümünden sonra ülkülerini topluma aşılamaı sürdürmek üzere gençleri, kurmuş olduğu Ulusal Gençlik Örgütü'ne katılmaya zorluyor, özellikle aşırı sola karşı kin besleyerek tüm öfkesini 'siyaset dünyasının' bütün unsurlarından çıkarıyordu.

İştahımız, tutkularımız ve kendine aşırı güvenen bencilliğimiz ulusal çıkarlardan sonra gelmelidir. (...) işte o zaman gerçekten özgür bir

halk olabiliriz. Yoksa sahte özgürlük kılıfı altında, anarşi ve disiplin-sizliğin kölesi oluruz.

General Ioannis Metaksas (1939)

Rejimi meşruluktan ya da herhangi bir halk tabanından yoksun kalsa da, Metaksas, kamu düzeninden sorumlu, korku uyandıran bakanı Konstantinos Maniadakis ile birlikte var olan muhalefeti etkisiz kılmada pek zorluk çekmedi. Disiplinleri ve yeraltı etkinliklerinde deneyimleriyle komünistlerin oluşturduğu tehdit, burjuva politikacılarının ve onların ardılları olan örgütlerinkinden daha büyüktü. Fakat aşırı solun partizanlığı köklü bir geçmişe dayanıyordu ve Maniadakis ustalıkla sızdığı komünistlerin yeraltı örgütlerine anlaşmazlık tohumları saçabilmeyi başardı. Çevrilen başarılı dolapların amacı, içinde komünistlerin yalnızca kendi siyasi ideolojileriyle değil eski yoldaşlarıyla da, gerekirse zorla, ilişkilerini kestiklerini duyurdukları 'pişmanlık bildirisi' çıkarmaktı. Yirminci yüzyılın totaliter ölçütlerine göre Metaksas'ın otoriter yöntemleri pek de çirkef sayılmazdı; ayrıca o muhaliflerini fiziksel olarak ortadan kaldırmıyordu. Yine de etkili bir polis ağının yardımıyla, etkin muhalefet girişimlerini etkisiz kılmaya yarayan bir korku ortamı yaratmayı becerebilmişti.

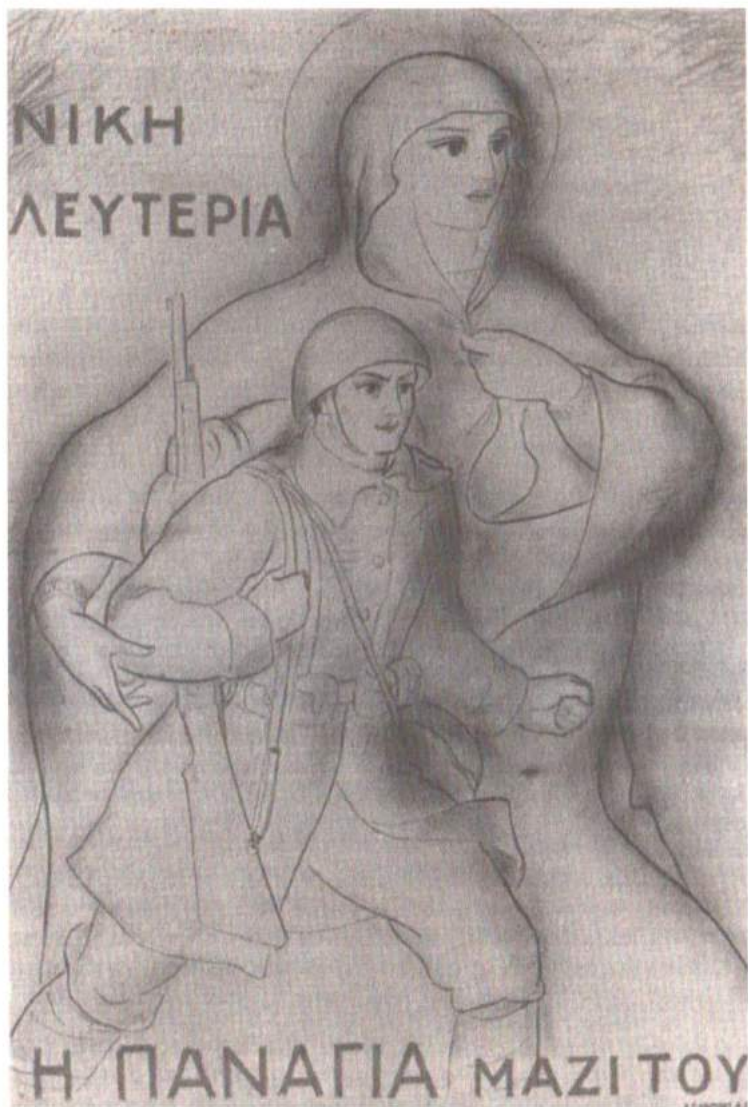
Metaksas dış görünüşte faşizme benzeyen bir rejim kurabilseydi bile, ne o ne de –ondan daha az olsa da– Kral dış politikadaki geleneksel eğilimden ayrılarak İngilizlerden uzaklaşmaya istekliydi. Güneydoğu Avrupa'nın diğer yerlerindeki modaya uyarak ekonomiyi saran Alman etkisi, 1930'ların ikinci yarısında hızla gelişti, fakat bunun Yunanistan'daki siyasal konjonktüre etkisi aynı hızda olmadı. Metaksas ise, 1938'de İngiltere'ye resmi bir işbirliği antlaşması imzalamayı önerdi, ancak yeni bağlantılardan çekinen İngiltere buna karşılık vermedi. Öte yandan, Nisan 1939'da İtalyanların Arnavutluk'a saldırımlarının hemen arkasından İngiltere ile Fransa, saldırıya karşı direnmeyi seçmek koşuluyla Yunanistan'a (ve Romanya'ya) toprak bütünlüğü güvencesi önerdi.

Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Metaksas, İngiltere'ye karşı tarafsızlığını titizlikle sürdürürken, aynı zamanda Yunanistan'ı çarpışmalardan uzak tutabilmeyi umut ediyordu. Oysa Mussolini anlaşma ortağı Hitler'e, kendisinin de görkemli zaferler kazanabileceğini göstermek için yanıp tutuşuyordu; bu iş için kolay bir hedef olarak gördüğü Yunanistan'ı seçmişti. Ağustos 1940'ta İtalyanların bir denizaltısı *Ellı kruvazörünü* torpilledi ve çok sayıda kişinin yaşamını yitirmesine neden oldu. İki ay sonra, 28 Ekim 1940 günü-

nün erken saatlerinde Atina'daki İtalyan elçisi, Metaksas'a, anında geri çevrilen aşağılayıcı bir ültimatoma verdi. Birkaç saat içinde İtalyan orduları Yunan-Arnavutluk sınırını geçti ve Yunanistan savaşa girmiş oldu. İtalyan tehdidine karşı gelmek için Metaksas milliyetçilik ruhunu yakalamıştı, bunu büyük bir milli heyecan dalgasıyla pekiştirdi; çok geçmeden Yunan orduları karşı saldırıya geçti. Birkaç gün sonra saldırganlar Arnavut topraklarına geri püskürtülmüştü; çünkü bu sadece anavatanı savunma kampanyası değildi. Aynı zamanda Arnavutluk'un güney kesimlerinde bazı Yunan yerleşim bölgelerinin bulunduğu, ayrıca kısa süre de olsa Yunan denetimine geçen, Yunanların gözünde Yunanistan'ın bir parçası olan kuzey Epir'in içinde yer aldığı geniş toprakların 'kurtuluşu' hedefleniyordu. Yunanca adlarını kullanacak olursak Korytsa, Aghioi, Saranda ve Argirokastro kısa sürede ele geçirildiler, Valona da askeri hareketleri güçleştiren karakış bastırmadan önde denetim altına girmişe benziyordu.

Savaşın bu evresinde Yunanistan'dan başka herhangi bir müttefiki bulunmayan İngiltere sınırlı hava desteği sağlıyordu. Fakat Yunanistan'ı, Almanya aracılığıyla İtalya ile daha büyük bir savaşa girmekten alıkoyma umutları yok olmamış olan Metaksas, Hitler'i kızdırır korkusuyla Churchill'in asker gönderme önerisini geri çevirdi. Ocak 1941'de Metaksas ölünce yerine geçen Aleksandros Koryzis'in böyle çekingenlikleri yoktu. Çoğunluğu Avustralyalı ve Yeni Zelandalı erlerden oluşan İngiliz keşif gücü Yunanistan'a yollandı. Ancak Yunanistan ve İngiltere'nin askeri yetkilileri arasındaki yanlış anlaşılmalardan yüzünden orduların Makedonya'nın batısında, Alman işgalinin en muhtemel hedefi Aliakmon ırmağına yığınak yapmaları epey gecikmişti. Sovyetler Birliği'nin işgalinden önce Balkan kanadını bir an önce sağlamlaştırmaya bakan Hitler tarafından bu saldırı 6 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya ve Bulgaristan üzerinden ustalıkla başlatılmıştı.

Yunan ve İngiliz orduları çabucak yenildiler, yenilginin yarattığı kargaşada başbakan intihar etti ve yerine Metaksas rejimine muhalefetiyle tanınmış bir banker olan Emanuil Çuderos geçti. 23 Nisan'da Atina'nın düşüşünden üç gün önce General Çolakoğlu hükümetten herhangi bir yetki almaksızın Almanlarla ateşkes pazarlığına oturdu. Öte yandan İngiliz askerlerin çoğunluğu başarılı bir şekilde bölgeyi boşalttı ve Kral II. Yeorgios hükümet üyeleri ve bazı Yunan birlikleriyle birlikte Girit'i savunmak için orada bulunan kalabalık fakat yeterli araç gereçten yoksun İngiliz ordularına katılmak üzere bu adaya sığındılar. Amaç, Almanların akaryakıt aktarımı yapma-

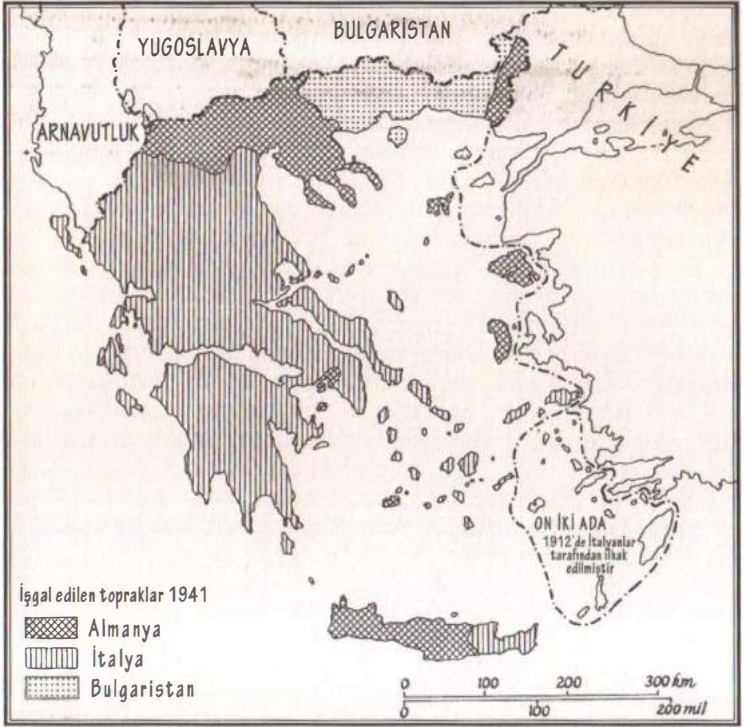

da başlıca kaynakları olan Romanya'daki petrol bölgelerine havadan saldırı başlatmak üzere Girit'te üslenmekte. Almanlar'ın şifreli telsiz sinyallerinden amaçlarının öğrenilmesine karşın savunma güçleriyle Almanların hava birlikleri arasında geçen şiddetli çarpışmaların ardından Mayıs sonlarında ada düştü. Anayasal düzenin simgesi duruma gelen kral ve hükümeti, silahlı güçlerden geriye kalan ne varsa onları toparlayıp Ortadoğu'ya çekildiler. Öte yandan, Yunanistan'da önceleri başında General Çolakoğlu'nun bulunduğu işbirlikçi bir hükümet kuruldu.

Haziran 1941'in ilk günlerinde Yunanistan'ın tamamı Alman, İtalyan ve Bulgarların üçlü işgali altındaydı. Atina ve Selanik'in yanı sıra Girit ve tarafsız Türkiye ile hassas sınırı oluşturanlar da içinde olmak üzere bazı Ege adaları Almanlar tarafından işgal edildi. Yunanların geleneksel düşmanları olan Bulgarların, göçmenlerini yerleştirip Yunan nüfusuna baskı uyguladıkları Batı Trakya ile Makedonya'nın bazı kesimlerini işgal etmelerine izin verildi. İtalyanlara gelince onlar da ülkenin geri kalan bölgelerini denetimleri altına aldılar. İtalyan müttefiklerine karşı duydukları kini saklamayan Almanlar, daha başlangıçta, ülkede sanayinin dayandığı tarım kaynaklarını talan ettikleri, ayrıca çevirdikleri iğrenç oyunla işgalin bedelini Yunanistan'a

---

Resim 39 "Zafer, Özgürlük, Panayia (Bakire Meryem) onunla olsun." Yeorgios Gunaropulos'un, 1940-1941 Yunan-İtalyan Savaş'ından kalma ünlü bir propaganda poster. Posterde, 28 Ekim 1940 tarihinde, İtalya'nın Yunan topraklarındaki stratejik noktaları işgal etmesine izin verilmesini öngören ultimatoma Metaksas'ın cesurca karşı gelmesinin ardından halkın kapıldığı neredeyse dinsel heyecan dalgasını vurgulamaktadır. Bu durumu doğuran arka arkaya gerçekleştirilen bir dizi kışkırtma eylemiydi; aralarında en bilineni mucizevi bir çabanın ürünü olan Meryem Ana ikonasıyla tanınmış Tinos adası açıklarında demirleyen *Ellı kruvazörünün*, 15 Ağustos'taki Meryem Ana Yortusu törenlerinde torpillenmesiydi. İtalyanların ultimatoma Yunan halkının karşı gelmesi her yılın 28 Ekim günü *Okhi*, Hayır! ulusal bayramı olarak kutlanmaktadır. İtalyanlar birkaç gün içinde Yunanlarca kuzey Epir diye adlandırılan kalabalık bir Yunan azınlığın barındığı Arnavutluk'un güney bölgesini kurtarmak için ordularını seferber ettiler. İtalyan Câlut'a karşı Yunan Davud'un gösterisi dünya çapında alkış topladı ve savaşın bu evresinde Avrupa'daki İttifak Devletleri'ne karşı direniş geçiren yalnızca Yunanistan ile İngiltere'ydi. Aralık ayı başlarında güney Arnavutluk'un başlıca üç kenti olan Korytsa, Argyrokaströ ve Aya Saranda ele geçirilmiş ve işgal altındaki bölgeler Yunan devleti yönetimine alınmıştı. Ne var ki yetersiz haberleşme ve kötü hava koşulları daha da ileriye gitme olanaklarını engelleyince Nisan 1941'de Almanya'nın Yunanistan'ı aniden işgali sırasında Arnavutluk cephesindeki birlikler dağılık olarak geri çekilmeye zorlandılar.

Harita 8 1941'de Alman, İtalyan ve Bulgarlar tarafından işgal edilen bölgeler.

ödettikleri katı bir işgal yönetimi kurdular. Bu politikaların ilk sonucu 1941/1942 kışında, 100.000 kadar kişiyi canından ettiği ileri sürülen korkunç kıtlıktı.

Halkın çoğu, gıda sıkıntısı, yüksek enflasyon, karaborsayla boğuşarak ayakta kalma savaşı veriyordu. Yine de çok geçmeden yenilgi ve başa çıkılmaz yokluğun direnme isteğini şu kadarcık bile köreltmediği görüldü. 31 Mayıs 1941 günü Atina'daki Akropolis'te asılı duran Nazilerin gamalı haçı yerinden sökülüp atıldı. Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'nin Nazilerce işgal edilmesinin hemen ertesinde komünist parti süregelen savaşı 'emperyalist' olarak değerlendirmeyi bırakarak komünizme yürekten bağlı komünistleri Sovyet toprakla-

rının savunulmasına katkıda bulunmak üzere ellerinden geleni yapmaya çağırınca birbirlerinden bağımsız gelişen direniş eylemleri birleşecekti. Sovyetlere destek vermenin en iyi yolu Yunanistan içindeki faşist işgale karşı direnmek olabilirdi.

Komünistler bu hedefe doğru Eylül 1941'de Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurmak için kolları sıvadılar. Bu örgütün başlıca iki amacı vardı: direnişin örgütlenmesi ve ülkenin er geç gerçekleşecek kurtuluşundan sonra hükümeti kuracak bağımsız bir seçenek oluşturulması. Eski siyasal partilerin önderleri komünistlerin işbirliği çağrısını geri çevirip direniş mücadelesinden uzak kalsalar da irili ufaklı siyasal açıdan pek önem taşımayan köylü topluluklarla sosyalistler EAM'ın kuruluşunda yer aldılar. Bu örgüt, kitle destekli direniş hareketinin siyasal kanadı olarak oluşturulurken onun askeri kolu da (Yunanca kısaltması ELAS'ın Yunanların Yunanistan'a verdikleri adı çağrıştıran) Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu kuruldu. EAM aynı zamanda işgalde yaralananlara yardım sağlayan Ulusal Dayanışma ve baş harfleri EPON olan gençlik hareketi gibi örgütlerin de arkasındaydı.

Metaksas diktası sırasında oluşan siyasal boşluk geleneksel 'siyaset dünyasının' önderlik etmedeki beceriksiz ve isteksiz tutumuyla işgal altında da sürdü. Bütün deneyimi burjuva partilerinde hiç görülmeyen yeraltı faaliyetlerine dayalı ve iki savaş arası dönemin tek marjinal gücü olan komünistler bu boşluğu doldurmakta gecikmedi. Örneklerle, disiplin ve propaganda aracılığıyla vaat ettikleri daha iyi ve daha adil gelecek, politikacıların sunduklarının çok ötesindeydi; işgal acısı altında onların eski düşmanlıklarının yersiz olduğu görülmüyordu. Kırsal kesimde vesayetçiliğin sürdüğü bir toplumun gençleriyle kadınlarının gözünde onlara özgürlük umudu veren EAM'ın özel bir yeri vardı. EAM ve ELAS'ın yönetimleri parti başkanlığını sıkı denetimi altına aldıysa da, üyelerin büyük çoğunluğu komünistlerden oluşmuyordu. Zaten komünist olmayan bir dizi direniş örgütü daha ortaya çıkmıştı; aralarında en önemlisi Yunanistan'ın kuzeybatısında örgütlenen Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Cephesi'ydi (EDES). İtilaf devletlerinin işgaline direniş gösterme kararlılığından başka bu grupların ortak yanı, Metaksas diktasının acımasızlıklarından ve onun arkasından gelen işgalin yarattığı korkunç ortamdan sorumlu tuttukları sürgündeki Kral Yeorgios'a duydukları yoğun antipatiydi.

Başlangıçta Londra'da ve Mart 1943'ten sonra Kahire'de üslenen Kral ve sürgün hükümeti, işgal altındaki Yunanistan ile pek ilgilenmediği gibi genel olarak sabotaj ve direniş eylemlerinin suçsuz sivil-

Resim 40 (a) Kıtlığın baş gösterdiği 1941-1942 kışında, Pire'de bir aşevinde Dimitris Kharisiadis tarafından görüntülenen yaşlı bir adam. İşgalin arkasından çoğu yerde zorla gıda maddesi toplama işine girilmişti. Buğdayı yurtdışından alan bir ülkede bunun doğurduğu sonuçlar korkunçtu. Alman kaynaklarına göre, Aralık 1941'de Atina'da kıtlıktan ölenlerin sayısı günde 300 kişi kadardı; 1939'da 179 kilo olan kişi başı yıllık ekmek tüketimi 1942'de 40 kiloya düştü. Kentte yaşayanların durumu öylesine içler acısıydı ki İngiliz hükümeti başlangıçta biraz duraksadıysa da ablukayı kaldırdı ve Kızıl Haç'ın getirttiği yiyeceklerin dağıtılması birinci kış işgalinde yaşanan kıtlığın daha büyük boyutlarda yinelenmesini önlemiş oldu. Halkın çoğu için yaşam ağır koşullar altında geçiyor, astronomik oranlara varan enflasyon günlük yaşam kavgasını daha da zorlaştırıyordu. İtalyan saldırısı sırasında 10 drahmi olan bir okka (yaklaşık 1,5 kg) ekmek, 1944 yılı Ekim ayında Almanların geri çekilmesi sırasında 34.000.000 drahmiye ulaşmıştı. Peynirin fiyatı okka başına 60 drahmiyken aynı dönem içinde 1.160.000.000'a çıkmıştı. Enflasyonun böyle yüksek boyutlarda seyretmesi işgal sonunda para birimi olarak İngiliz altınının yürürlüğe girmesine neden oldu. Karaborsa iyice gelişti. Parası olanların karınlarını nelerle doyurdıkları *To Agrotikon* adlı bir Atina bakkal dükkânını görüntüleyen *Life* dergisi fotoğrafçısı Dmitri Kessel'in 1944 yılı Kasım ayında çektiği fotoğrafla (b) çarpıcı biçimde gözler önüne serilmektedir. O sıralar Almanlar daha yeni geri çekilmişlerdi ve yiyecek sıkıntısı sürüyordu. Deposu ürünlerle tıka basa dolu bu dükkânda Amerikan, İngiliz, Fransız ve Alman gıda ürünleri satışa sunuluyordu. Birçok gözlemci, bol parası olanların sahip oldukları lüks ile geniş halk yığınlarının yoksullukları arasındaki çelişkiye dikkat çekti.

lere uygulanan sert misillemelerle haklı gösterilemeyeceği görüşünü savunuyordu. Almanlar, öldürülen her askere karşılık elli Yunan'ın vurulması gerektiği hükmünü vermişlerdi; diğer yandan direniş eylemlerini caydırmak için köyleri yakıp yıkmayı sürdürüyorlardı. İşgal altındaki Avrupa'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Naziler burada da Yahudi nüfusu yok etmeye çalışıyordu. 1943 başlarında Selanik'in nüfusunun beşte birine yakın bir bölümünü oluşturan 50.000 kadar Sefardinin tamamı yalnızca birkaç hafta içinde Auschwitz'e gönderilmişti. Sağ kurtulanların sayısı bir elin parmaklarını geçmezdi. Zamanında Malkah Israel, "İsrail Kraliçesi" diye ün salmış bir toplumdan geriye bir şey kalmamıştı.

Resim 41 1944'te, Kostas Kuvaras'ın fotoğrafını çektiği üç *andartisse*, yani çeteci kadın. Eğitimini Amerika'da görmüş olan Kuvaras, İngiltere'deki Özel Harekat Başkanlığı'nın (SOE) ABD'deki dengi olan Stratejik Hizmetler Bürosu (OSS) tarafından Ulusal Kurtuluş Cephesi EAM'ın önderleriyle ilişki kurmak üzere Yunanistan'a gönderilmişti. Ortada duran kadın (kod adı *Thyella*, Fırtına olan) Melpomene Papaheliu'dur. Daha sonra aynı yılın Aralık ayında ELAS ile İngilizler arasındaki çarpışmalarda ölmüştür. EAM, 1941'in Eylül ayında komünist bir temele dayanarak kurulmuş ve işgal altındaki Yunanistan'ın en büyük direniş hareketlerinden biri olma yolunda hızla büyümüştür. 1944 yılında ona bağlılık gösterenlerin sayısının 500.000 ile 2 milyon arasında değiştiği var sayılmaktadır. EAM'ın bir dizi yan kolları da vardı. Bunlardan en önemlisi, 1944 Ekim ayında Almanların geri çekilmesi sırasında 60.000 kadar savaşçısı bulunan onun askerî kolu ELAS'tı (Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu). İşgal altındaki Yunanistan oyunundaki diğer başkahramanlar gibi EAM'ın da gözü savaş sonrası iktidardaydı. Yurtiçindeki düşmanlarına acımasız davranan EAM/ELAS'ın arkasında aynı zamanda küçümsenmeyecek bir halk desteği de vardı. Bu desteği, eski politik düzenin üstesinden gelemediği daha iyi bir gelecek umudu yaymayı başararak kazandı. Dağlarda yaşayan insanların eğitim düzeylerini yükseltmek; köylülere biraz olsun siyasi sorumluluk aşılamak; özellikle de kadınların toplumdaki yerini yükseltmek için çok uğraş verdi. Nisan 1944'te Yunanistan'ın belli başlı dağlık bölgelerinde Ulusal Konsey üyelerini seçmek için düzenlenen ve kadınların ilk kez oy kullandıkları seçimler EAM denetiminde gerçekleşti.

Aralarında hem komünist olanların hem de olmayanların yer aldığı silahlı çeteler 1942'nin ilkbahar ve yaz ayları gelince çözümünü dağlara çıkmakta buldu ve Kasım ayında Selanik-Atina demiryolunun bulunduğu Gorgopotamos viyadüğünü havaya uçurarak askerî direnişte ne derece iyi olduklarını gösterdiler. İşgal altındaki Avrupa'nın direnişinde elde edilen en çarpıcı başarılarından biri olan bu eylemi başarıyla gerçekleştirenler İngiliz Özel Harekât Başkanlığı tarafından Yunanistan'a paraşütle indirilen sabotajcılarla, ELAS ve EDES'ten seçilmiş gerillalardı. Bunun arkasından İngilizlerin direniş eylemlerini eşgüdümleme girişimleri, işgal altındaki Yunanistan'da pek az heyecan uyandıran kralın kurtuluştan sonra vatana dönüşünü destekleme yönündeki resmî politika engeline takılacaktı. İngiltere başbakanı Winston Churchill kendini Kral Yeorgios'un davasına adanmış, Avrupa'daki tek fiili müttefikinin Yunanistan olduğu 1940-1941'in karakışında Kralı sağlam bir dost olarak görüyordu. Avrupa'nın işgale uğramış diğer bölgelerinde olduğu gibi komünistlerle komünist olmayan gruplar arasında neredeyse ta başından beri var olan sürtüşmenin nedeni, direniş oyununun kahramanlarının çoğunun uzun vadeli siyasal amaçları olmasıydı. EAM'ın arkasına gerçek bir halk desteğini almış da olsa, direniş eylemlerini tekeline almaya kalkışmasına karşı çıkanları etkisiz kılmada teröre başvurmaktan geri durmuyordu. Diğerlerinden farklı üstünlüğü Temmuz 1943'te 'Millî Milis' mutabakatıyla tanındı. Bu da, EAM/ELAS adaylarının, komünist olmayan direnişçilere ve İngiliz askerî görevlilerine karşı önemli sayısal üstünlük elde ettikleri bir genel merkezin oluşturulmasıyla sonuçlandı.

Çeşitli direniş gruplarıyla İngiliz akıl hocaları arasında (entipüften) işbirliği girişimleri Ağustos 1943'te Kahire'ye giden milis delegasyonunun başarısızlığa uğramasıyla epey tehlikeye girecekti. Milis üyelerinin son anda kurulan derme çatma bir pistten kalkış yapması dağlık Yunanistan'ın geniş alanlarının o sıralarda direnişçilerin kontrolünde olduğu gerçeğinin kanıtıydı. Gerillalarla İngiliz askerî ve siyasi yetkililer, Kral ve sürgün hükümeti arasında hiçbir fikirbirliği yoktu. Gerilla delegasyonunun iki temel isteği vardı: Yunanistan'da artık kontrolleri altına girmiş geniş bir bölgede sürgün hükümetinin bazı kilit bakanlıkların (içişleri ve adalet dahil) yetkilerinin kendilerine devredilmesi ve halk oylamasıyla seçilene kadar Kralın ülkeye dönmemesi. Her iki istek de geri çevrildi ve halkın sesine kulak vermeksizin monarşinin yeniden kurulması çalışmalarının İngiliz politikasının ürünü olduğuna inanan delegasyon hızla dağlara geri döndü.

Kahire fiyaskosundan hemen sonra, ELAS işgal güçleriyle işbir-

Resim 42 Selanik'in Baron Hirsch hastanesi kapsamında geçici olarak kurulan Yahudi mahallesinde Şubat 1943 sonlarında çekilmiş dört Yunan Yahudisi gencin (soldan sağa doğru ayakta duranlar Alberto/Avraam Nahmias, David Sion, Isaac Algava; diz çökmüş olanın adıysa bilinmemektedir) fotoğrafı. Yahudiler yalnızca Davud yıldızını taşımak zorunda bırakılmayıp aynı zamanda onları yapmakla da yükümlüydüler. Bu fotoğraf çekildikten kısa bir süre sonra bu dört genç, kentte bir zamanlar büyüyüp gelişen Yahudi topluluğunun toplam sayısının yaklaşık beşte birini oluşturan 46.000 kişiyle birlikte Auschwitz'e gönderildi. Bunların hemen hepsi yok edildi. Fotoğraftaki dört kişiden yalnızca David Sion sağ

liği yaptığı gerekçesiyle Ekim 1943'te EDES'e saldırınca direnişçiler arasındaki gerginlikler doruğa çıktı. Komünistler, tıpkı Yugoslavya ve Arnavutluk'taki gibi, kurtuluştan sonra ülkedeki tek örgütlü, silahlı güç olmayı garanti altına almaya çalışıyorlardı; böylece iktidara giden yolun denetimini ele geçirmeye kesin gözüyle bakabileceklerdi. 1943/1944 kışındaki karşılıklı yok etme savaşında İngilizler ELAS'a giden desteğin önünü keserek EDES'in düşüşünü engellemeye çalıştılar. Fakat bunda yeterince etkili olamadılar, çünkü Eylül 1943'teki ateşkesin ve bunun sonucunda binlerce İtalyan askerinin teslim olmasının ardından Yunanistan'daki İtalyan ordularının çoğunun silahlarına ELAS el koymuştu. Direnişçilerin kendi aralarında savaşmalarına haliyle sevinen Alman işgal güçleri, işbirlikçileriyle komünizme karşı duydukları korkunun, Nazilere besledikleri öfkeden daha ağır bastığı kimseleri yerleştirdikleri kukla hükümetin yetkisi altında silahlı 'Güvenlik Tabyaları' kurdular. Direnişçi gruplar arasında güçlkle kotarılan bir ateşkes anlaşması ancak Şubat 1944'te, EDES'in Epir'deki karargâhından çıkmaması koşuluyla yapılabilirdi.

EAM, siyasal amaçlarından caymak bir yana çok geçmeden bağımsız 'Dağlık' Yunanistan'da hükümet işlevini yerine getirecek Siyasal Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni kurduğunu açıkladı. Siyasal Komite'nin kuruluşu kuşatma altındaki etkisiz sürgün hükümetine düpedüz kafa tutmak demekti ve Mısır'da üslenmiş Yunan silahlı güçleri içinde bulunan EAM yandaşları arasında ayaklanmayı kıskırttı. Ayaklanmacı subaylar Siyasal Komite'ye bağlı bir ulusal birlik hükümeti kurulmasını istiyorlardı. İngiliz birliklerince zorla bastırılan ayaklanmalar, Churchill'in Yunanistan'da savaş sonrası bir ko-

---

kaldı. İtilaf Devletlerinin işgali sırasında toplam 67.000 Yunan Yahudisi yaşamını yitirdi; bu, ülkedeki bütün Yahudi nüfusunun yüzde 87'si demekti. Kimi Yahudiler Türkiye'ye kaçabildi, kimileri de dağlardaki çetelere katıldı. Diğerleri de Atina'nın Ortodoks aileleri tarafından korundu, ayrıca kentin başpiskoposu Damaskinos ile polis şefi Angelos Evert, Yunan Yahudiliğini içler acısı durumdan çıkarmak için cesurca ellerinden geleni yaptılar. Selanik 1912 yılında Yunan Krallığına katıldığında kentin nüfusunun neredeyse yarısından çoğu Yahudiydi. Nüfusun yaklaşık üçte biri Yunanlardan, geri kalanıysa Bulgar, Türk ve diğerlerinden oluşuyordu. Buradaki Sefardiler 1492 yılında İspanya'dan sürüldüklerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun sığınma hakkı tanıdığı Yahudilerin torunlarıydı. Kentteki otuzu aşkın sinagoga gider ve İbranice yazıya geçirdikleri on beşinci yüzyıl İspanyolcası olan Ladino, yani Yahudi İspanyolcası konuşurlardı. Yunanistan'ın diğer bölgelerindeyse kökleri antikçağa dek uzanan 'Romaniot' Yahudileri küçük topluluklar halinde yaşarlardı.

münist yönetimin işbaşına gelmesine yönelik endişesini daha da artırmıştı. Bu endişe küçük ve komünist olmayan bir direniş grubunun başındaki Albay Psaros'un ELAS çeşesinden (olasılıkla başına buyruk) biri tarafından öldürülmesi ve Kızıl Ordu'nun Balkanlar'a inmek üzere hazır ola geçmesiyle daha da arttı. Yeni gelişmeler, Churchill'in Sovyet lideri Stalin ile bir tür anlaşma yapmayı düşünmesine neden oldu; böylece Rusya'nın Romanya üzerinde hegemonyasının kabul edilmesi karşılığında savaştan sonra İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki egemenliği kesinleşmiş olacaktı. Bu düzenlemenin temeli Mayıs 1944'te atıldı ve Amerikalıların hakları saklı kalmak koşuluyla, aynı yılın Ekim ayında Churchill ile Stalin arasında Moskova'da yapılan ünlü 'yüzdele' anlaşmasıyla pekiştirildi. Yunan oyununun kahramanları böylesi bir üst düzey pazarlıktan elbette habersizdi. Tarihinde sık sık görüldüğü üzere, Yunanistan'daki olayların akışı ülkenin tabanındaki gelişmelerden çok büyük güçlerin çıkarlarına göre belirlenmek zorundaydı.

Balkanlar'daki işlerimizi yoluna koyalım, diyorum. Sizin ordular Romanya ve Bulgaristan'da... Küçük hesaplarla birbirimizin yoluna çıkmayalım. İngiltere ve Rusya açısından düşünürsek siz, Romanya üzerinde yüzde doksan egemenlik kurarsınız, biz de Yunanistan'ın yüzde doksanını alırız, Yugoslavya'yı da yarı yarıya paylaşırsınız. Ne dersiniz?

Churchill'den Stalin'e, Moskova, Ekim 1944

Ordudaki ayaklanmanın doğrudan sonuçlarından biri de Yunanistan'dan kaçalı çok olmayan bir politikacının, Yeorgios Papandreu'nun sürgün hükümetine başbakan olarak atanmasıydı. İngilizlere göre onun en büyük erdemi, militanlık boyutlarında komünizm karşıtlığıyla birleşen Venizelosçu geçmişıydı. İngiliz kalkanına sığınan Papandreu bütün direnişçi ve siyasi güçlerin temsilcilerinin katıldığı Lübnan'daki konferansta ulusal birlik hükümeti kurmak için kolları sıvadı. Bu konferansta komünistler gerçek askerî ve siyasi güçlerine uygun oranda temsil edilmediler; ayrıca ordudaki ayaklanmaları savunmak zorunda kalan delegeleri, EAM adaylarının yeni hükümette beş önemsiz bakanlığı kabul etmeleri için köşeye sıkıştırıldılar. Oysa hükümete katılmanın bedeli olarak kilit bakanlıkları ve Papandreu'nun kellesini isteyen dağlardaki komünist önderler kendilerine verilen bu bakanlıkları reddettiler.

Ağustos ayında EAM yönetimi geri adım atıp Lübnan anlaşmasının varlığını kabul etmeye yanaşınca tıkanıklık birdenbire çözülmüş oldu. Sovyet askerî kurulunun beklenmedik bir biçimde dağlarda

mevzilenişini izleyen birkaç gün içinde gerçekleşen bu apansız karar değişimi, Stalin'in Churchill ile yaptığı anlaşmanın gereği olarak kurulun uzlaşmaz tutumlarını yumuşatma konusunda komünistlere öğüt verdiğini düşünmek, kesin kanıt bulunmamakla birlikte akla uygundur. Böyle olsun ya da olmasın, EAM komünist yönetimi açısından Papandreu hükümetinde yedek bir konuma gelmeyi kabul etmek ve askerî güçlerinin EDES'in küçük birimlerinin yanında İngilizlerin komutasına girmelerine rıza göstermek, dönemin önde gelen yetkililerinin de ileri sürdüğü gibi, Almanların Ekim 1944'te Yunanistan'dan çekilmelerinden sonra çıkacak kargaşada iktidarı ele geçirme fırsatını ellerinin tersiyle itmeleri anlamına geliyordu.

Kentin kurtuluşundan sonra Papandreu hükümeti Konstantinopolis'in Türklerin eline geçtiği ve Yunan dünyasında uğursuz sayılan salı gününe denk gelmemesi için Atina'ya dönüşünü yirmi dört saat sonrasına, 18 Ekim'e ertelemişti. Komünist bir darbe yapılacağı korkusu yüzünden geri gelişini güvence altına almak üzere İngiliz askerlerinden kurulu bir birlik kendisine eşlik etti. Komünist bakanların hükümete girmesiyle, Papandreu bakanlar kurulunu gerçek bir ulusal birlik hükümeti diye sunma şansını yakalayabilmişti. Ne var ki yığınla sorun çözüm bekliyordu. Direnişçiler arasında süren iç savaş, korku ve endişe ortamı yaratmış, işgal yıllarında ekonomi büyük zarara uğramış, ülkedeki yollar bozulmuş, dolayısıyla yardım kaynaklarının dağıtımı önemli ölçüde engellenmiş, ticaret filosu neredeyse tümüyle yok edilmiş, parası olanlar hariç halk umutsuz bir gıda kıtlığının kucığına düşmüş, yetersiz beslenmeyle geçen yıllardan sonra başta verem olmak üzere salgın hastalıklar almış başını gitmiş, işgal döneminde astronomik oranlara çıkmış olan enflasyon yeniden kontrolden çıkmıştı (değeri olan tek para İngiliz altınıydı).

Kurtuluşun yarattığı coşku sönmeye başladıkça pratik problemler politik olanlarla birleşti. Düşmanla işbirliği edenlerin cezalandırılması çağrılarına Papandreu (daha doğru bir deyimle onun İngiliz akıl hocaları) pek kulak asmıyordu. Fakat diğerlerini gölgede bırakan bir sorun vardı. Gerilla birliğinin dağıtılması ve yerine düzenli bir ulusal ordunun getirilmesi gerekliydi. Aralarında kadınların da olduğu ve sayıları 60.000'i bulan ve tek büyük silahlı oluşum ELAS güçlerinin İngiliz komutası altında oldukları varsayılsa da onların varlığı Papandreu hükümetinin otoritesine karşı potansiyel tehdit oluştuyordu. Baş ağrısı bu sorun konusunda anlaşma sağlanmış gibi görünse de, sol biraz da haklı olarak Papandreu'yu döneklilikle suçlayıp orduyu dağıtmayı reddetti. Büyüyen krizle EAM adayları Aralık ayı-

Resim 43 Ulusal Kurtuluş Siyasal Komitesi'nin (PEEA) üyeleriyle birlikte ateşli bir EAM destekleyicisi olan Kozan metropoliti İoakeim görülmektedir. PEEA Mart 1944'te EAM/ELAS çetecilerinin kontrolündeki Yunanistan'ın dağlık bölgelerini yönetmek üzere kurulmuştu. Fotoğrafta soldan sağa doğru: Köylü Partisi sekreteri Kostas Gavriilidis (tarım); sol liberal Stamatis Hacibeis (ulusal ekonomi); sol liberal ve Atina Üniversitesi ekonomi profesörü Angelos Angelopoulos (ekonomik ilişkiler); General Manolis Mandakas (ordu); komünist partisi geçici sekreteri Yeorgios Siantos (içişleri); Atina Üniversitesi tıp profesörü Petros Kokkalis (sosyal yardım); Atina Üniversitesi anayasa hukuku profesörü ve komite başkanı Aleksandros Svolos (dışişleri, eğitim ve din, halkı aydınlatma); başkan yardımcısı Albay Evripidis Bakirtzis (levazım); Halkçı Demokrasi Birlik sekreteri İlias Çirimokos (adalet); solcu liberal Nikolaos Askutsis (ulaşım). PEEA üyeleri arasından yalnızca Siantos'un komünist partisi üyesi olduğu açıktı. Ne var ki Kokkalis ve Mantakas ve belki de Bakirtzis ('Kızıl Albay') komünistlerin egemen olduğu ve komite üzerinde etkili bir denetim uygulayan EAM'ın gizli üyesiydiler. PEEA, Mayıs 1944'te Evrytania'daki Koryschades köyünde toplanan Ulusal Konsey üyelerini saptamak üzere seçimlere gitti. Sürgündeki hükümete karşı kendisini hükümet olarak resmen önermediyse de, onun varlığı bile hükümetin yetkisine kafa tutmak demektir. PEEA'nın ulusal birliğe ve daha kapsamlı bir işbirliğine dayanan bir hükümet kurulması çağrısı Ortadoğu'daki Yunan orduları arasında EAM ve PEEA'yı sıcak karşılayan öğelerin başkaldırıya geçmelerini hızlandırdı.

nın başında bakanlar kurulundan ayrıldılar. Üç gün sonra 3 Aralık'ta EAM Atina'nın göbeğinde sonu genel greve varacak bir kitle gösterisi düzenledi. Disiplinden uzak polis güçleri kentin ortasındaki Anayasa Alanı'nda göstericilere ateş açtı ve on beş kadar kişinin ölümüne neden oldu.

Bunun üstüne ELAS birimleri karakollara saldırmaya başlamış ve bir kaç gün içinde Atina'da bulunan İngiliz güçleriyle ELAS birimleri arasında şiddetli sokak çarpışmaları baş göstermişti. Fakat ELAS güçlerinin büyük bölümünü başkentten dışına göndermiyor; ayrıca Papandreu hükümetini yerinden etme konusunda gösterdiği istekliği iktidara büsbütün el koyma konusunda göstermiyordu. Kendini Yunan krizine adanmış olan Churchill, Noel günü dışişleri bakanı Anthony Eden ile birlikte Atina'ya geldi. Müdahalesi pek az sonuç vermişti, yine de anayasanın oylanacağı yaklaşan halk oylaması için bir naip kurulu oluşturulması gerektiği konusunda uyarısını yapmıştı. Biraz uğraştan sonra henüz Yunanistan'a dönmemiş olan Kral Yeorgios'u geri çekilmeye ve naip olarak Başpiskopos Damaskinos'un atanmasına ikna etti. Papandreu'nun yerine başbakanlık görevine eski Venizelos yandaşlarından General Plastiras getirildi. Atina Savaşı'nda İngiliz orduları üstünlüğü ancak İtalya'dan gelen destek sayesinde ve güçlkle yavaş yavaş ele geçirdi. Ocak 1945 ortalarında ilan edilen ateşkesin ardından Şubat ortalarında komünist başkaldırıyla ortaya çıkan bunalıma siyasal çözüm arayan Varkiza Anlaşması yapıldı.

ELAS silahsızlanma sözü vermiş, karşılığında 'siyasi' suçlular diye nitelenenler için af sözü almıştı. Aynı zamanda seçimlerden sonra monarşi konusunda bir halk oylaması yapılması gerekliliği üzerinde anlaşmaya varılmıştı, fakat aralık ayında patlak veren çarpışmaların körüklediği ateşi söndürmenin pek de öyle kolay olmadığı anlaşıyordu. ELAS'ın rehin aldığı bazı kişileri öldürmesine öfkelenen ve solcuların işgal sırasında siyasi muhaliflerine uyguladıkları terörü unutmayan aşırı sağcılar, artık ayırım yapmaksızın onlardan acımasızca öç almaya bakıyorlardı. Birbiri ardına gelen güçsüz hükümetler kutuplaşmayı ya denetim altına almaya isteksiz davranıyorlardı ya da bunun üstesinden gelemiyorlardı. 1945 sonlarına doğru, İngilizlerin baskısıyla Liberal Parti'nin seksenlik başkanı ve Venizelos'un siyasal vârisi Themistoklis Sofulis yönetiminde daha tutarlı görünen bir hükümet kuruldu.

Sofulis, 1936'dan beri ilk kez yapılacak seçimlerin tarihinin 31 Mart 1946 olarak açıkladı. Ardından bir de halk oylaması yapılacaktı, böylece Varkiza'da varılan anlaşmanın sıralaması tersine çevrilmiş

Resim 44 İki ay önce Almanlar geri çekilince Yunanistan'a dönen Yeorgios Papandreu hükümetini destekleyen İngiliz birlikleriyle komünistlerin denetimindeki direniş ordusu ELAS birimleri arasındaki *Dekemvriana*, yoğun çarpışmalar sırasında 26 Aralık 1944 tarihinde Atina'da, Atina Başpiskoposu Damaskinos'la birlikte görüntülenen Winston Churchill. İngiliz başbakanının bu hararetli günlerin ortasında Yunan başkentinde boy göstermesi, savaşın sonuna yaklaşılırken onun Yunanistan'daki siyasi gelişmelere olan ilgisinin ve komünistlerin yönetime el koymalarına engel olmada artan kararlılığının kanıtıdır. Bu gerçek, Romanya ve Bulgaristan'ın Rus egemenliğine verilmesine karşılık Yunanistan'ın İngiliz egemenliğine girmesi doğrultusunda daha önceden Sovyet başkanı Joseph Stalin ile varılan, Ekim 1944'te Moskova'da imzalanan ünlü 'yüzdelik' anlaşmasına da yansımıştı. Churchill, kurmay subayların karşı çıkışlarına kulak asmaksızın, batı cephesindeki savaşın iyice kızıştığı Noel arifesinde dışişleri bakanı Anthony Eden'le birlikte tehlikeli Yunanistan topraklarına varmıştı. Arabuluculuktaki başarılarıyla ün salmış olan Churchill anlaşmazlığa düşmüş tarafların yaptığı saatler süren toplantılara karşın onların herhangi bir uzlaşmaya varmalarını sağlayamadı. Öte yandan Churchill Londra'ya, Yunanistan'da yapılacak halk oylaması öncesinde Kral II. Yeorgios'un geri gelmesine karşı olanların duygularının epey güçlü olduğunu iyice anlamış olarak döndü. Aynı zamanda şimdiye kadar 'ortaçağ kalıntısı ölümcül papaz' diye dışlamış olduğu Yunanistan'daki Ortodoks Kilisesinin en kıdemli papazı Başpiskopos Damaskinos'a da hayran kalmıştı. Artık Churchill o güne dek davasını yürekten desteklediği Kral Yeorgios'u anayasal sorunu çözüme ulaştıracak askıya alınmış anlaşmayı sağlama yetkisini Başpiskopos'a vermesi için kandırmaya çalışacaktı. Churchill'in olaya el atmasından iki hafta sonra 11 Ocak 1945 tarihinde ELAS ve İngilizler arasında ateşkes yapıldı.

oluyordu. Aşırı sol süregelen kargaşa ortamında yapılacak seçimlerin adil olamayacağını ileri sürerek buna karşı çıktı. Savaş dönemini bir Alman toplama kampında geçirmiş olan Nikos Zakhariadis'in bir kez daha başlarına geçtiği komünistler, kısa bir kararsızlık geçirdikten sonra hükümetten çekilmeye karar verdiler. Sofulis'in kabinesinden bazı üyeler de görevlerinden ayrıldı. Oysa savaş yorgunu ve artık yükü ağır gelen Yunanistan'daki yükümlülüklerinden bir an önce kurtulmaya bakan İngiltere, dayanması için Sofulis'e yoğun baskı yapıyordu. İngiliz, Amerikan ve Fransız üyelere oluşan (Sovyetler Birliği'nin katılmaya yanaşmadığı) müttefikler kurulunun gözetimi altında seçimler yapıldı. Solun çekilmesi merkezin karışıklığı ve kırsal bölgeler başta olmak üzere ülkede süren kargaşa Halk Partisi'nin başını çektiği sağ koalisyonun ezici zaferiyle (oyların yüzde 55'i) sonuçlandı. Yabancı gözlemciler seçimlerin 'genelde' özgür ve adil geçtiğini, kayıtlı seçmenlerin yalnızca yüzde 9'unun katılmadığını belirttiler. Bu rakamın çok düşük olduğu açıktı; aşırı solu destekleyenlerin gerçek oranı ancak seçimlere katılmasıyla kesin olarak ölçülebilirdi. Komünist parti yönetimi sonradan seçimlere katılmama kararının yanlış olduğunu kabul edecekti.

Yunanistan, Avrupa'da galip gelenler arasında işgalciyle işbirliği yapan faşistlerin, kuklaların ve vatan hainlerinin bir kez daha demokrasiyi boğazladıkları tek ülkedir. Direniş hareketi genel bir terörist baskı altındadır. Yüzlercesi öldürülmüş ve öldürülmektedir. On binlercesi hapistedir. Yüz binlercesi baskı görmektedir.

Yunanistan Komünist Partisi Merkez Kurulu (1945)

Halk Partisi tarafından kurulan Dino Çaldaris başkanlığındaki yeni hükümet, daha önceleri Mart 1948'de yapılması planlanan anayasayla ilgili halk oylamasının tarihini 1946'nın Eylül ayına aldı. Mart seçimleri gibi bu da olağanüstü koşullar altında ve modası geçmiş kayıt sistemine dayandırılarak yapıldı; ama yine de katılım ondan daha yüksekti. Oyların yüzde 68'i Kralın geri gelmesinden yana çıkmıştı, her ne kadar kuşkulu olsa da bu sonuç eski cumhuriyet yanlılarının Kralın geri dönmesinin komünist bir rejim kurulma olasılığından daha kötü görmediklerinin bir yansıması gibiydi. İlimli cumhuriyetçiler sol ve sağın aşırı uçları arasında umutsuzca sıkışmış olduklarını gördüler; işgal karabasanından barışçı bir biçimde kurtulmanın son şansı olması bakımından Mart 1946 seçimleri önemli bir dönüm noktasıydı. Kin dolu sağcı hükümet çoktan kutuplaşmış siyasal ortamı daha da kızıştırdı. Daha seçimlerden önce sağcıların baskıları yü-

Resim 45 Kral Pavlos ve Kraliçe Friederike'nin 1946-1949 arasındaki iç savaş yıllarında mahkûmlar adası Makronisos'a yaptıkları bir gezi sırasında 'yola gelmiş' eski komünistlerce omuzlarda taşındığını gösteren bir propaganda fotoğrafı. Kral Pavlos'un 1947'de ölen erkek kardeşi Kral II. Yeorgios'un yerine tahta geçtiği o günlerde, tohumları savaş dönemindeki direniş sırasında uygulanan politikalarla atılan iç savaş da tümüyle durmuştu. Komünist Demokratik Ordu yandaşlarının acımasız davranışları yüzünden kötü ün salmış Makronisos adasında, komünistlerin yalnızca kendi inançlarından caydıklarını bildirmekle kalmayıp aynı zamanda da eski yoldaşlarını ele verdikleri 'pişmanlık bildirgeleri' çıkartmaları için yoğun çabalar gösterilmekteydi. İngiliz devletinin bir gözlemcisi, alışlageldik hafifletilmiş bir anlatımla, kamplarda karşılaştığı koşulların İngiliz ve Amerikalıların insanlık ve adalet anlayışına ters düştüğünü dile getirmişti. Demokratik Ordu kendi adına halkı zorla askere almakla uğraşüyor ve muhaliflerine karşı davranışları diğerlerinden daha acımasız olmuyordu. Demokratik Ordu Yunanistan'ın kuzeydeki komünist komşuları olan Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan'dan gelen sınırlı yardımlara güvenebilirdi; fakat Stalin bu durumun, elindeki ulusal ordudan göreceği lojistik destek yardımıyla eninde sonunda üstün gelecek ABD ile sıcak savaş kışkırtmak istemiyordu. Kaçınılmaz olarak hunharca geçen iç savaş, savaş sonrası yeniden toparlanma sürecini geciktirmek dışında toplumda onarılması bir ya da birkaç kuşak sürececek bölünmelere yol açtı. İç savaş sonrasında ordu soyut bir komünizm karşıtlığıyla özdeşleşir oldu ve monarşiyle kurmuş olduğu yakın ilişki ta 1967 yılında askerî dikta yönetime el koyana dek sürdü. Savaş sonrası dönemde doğuştan Alman olan inatçı Kraliçe Frederike 1955 ve 1963 yılları arasında Konstantinos Karamanlis'in ilk başbakanlığı sırasında onunla ilişkilerini sık sık gergin bir havaya sokarak aykırı bir kişi olduğunu gösterdi.

zünden eski ELAS partizanları yeniden dağlara yöneldi. Bir yandan bu süreç hız kazanırken, diğer yandan da komünist yönetim içinde anayasal yoldan iktidar mücadelesi vermek mi, yoksa askerî yollara başvurmak mı gerektiği tartışmaları sürmekteydi.

Ülke düpedüz iç savaşa sürüklenirken Çaldaris hükümeti, Ağustos 1946'da komünist gerillaların Yugoslavya ve Bulgaristan'dan getirildikleri iddiasını ortaya attı. Komünist partinin yasadışı bir örgüt olarak ilan edilmesi Aralık 1947'ye dek gerçekleşmediyse de, Ekim ayında komünistler, eski ELAS yöneticilerinden Markos (Vafiyadis) yönetiminde bir Demokratik Ordu kurduklarını duyurdular. Koşullar, hızla kötüleşirken, İngiliz hükümeti o zamana dek sürdürdüğü, ülkenin içişlerine karışma politikasını kesinkes bıraktı. Şimdi 'uzaktan kumanda' görevi, geçmişte İngiltere'nin Yunan bağlantısını sertçe eleştiren Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmişti. Başkan Truman Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne iç çekişmelerden zarar gören 'özgür halklar' için destek sağlama programı olan Truman Doktrini'nin bir parçası olarak Yunanistan'a büyük tutarlara varan ivedi yardım göndermeyi kabul ettirdi.

Amerikan yardımının etkisini göstermesi biraz zaman aldı, bu arada gerilla taktiklerini başarıyla uygulayan Demokratik Ordu, düzenli ordu karşısında küçümsenmeyecek başarılar elde etti. Fakat Markos, Arnavutluk sınırı yakınında, 1947 yılı sonlarında kurulduğu açıklanan Demokratik Taşra Hükümeti'nin başkenti olacak Konitsa kasabasının güvenliğini sağlama girişiminde başarısızlığa uğradı. Demokratik Ordu, komşu Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'taki komünist yönetimlerden büyük ölçüde lojistik ve diğer hususlarda destek görüyordu. Ne var ki, önemli güce sahip ve sıklıkla yardıma çağrılan Amerikalıların dış ülkelere gönderdikleri ekonomik ve askerî yardımın ölçeklerine hiç mi hiç benzemiyordu. Askerî durum giderek tersine döndü. Bunda hükümet güçlerinin havadan aldıkları desteğin büyük payı vardı. Komünist Parti başkanı Zahariyadis, Markos'a karşı çıkarak gerilla savaş yöntemlerini bırakıp düzenli ordu gibi savaşmakta diretince, Demokratik Ordu üstünlüğünü büyük çapta yitirmiş oldu. Markos görevden alınmış ve komutan olarak yerine Zahariyadis geçmişti.

Artan hükümet baskısı altında kalan Demokratik Parti denetimindeki bölgelerde erkekler kadar kadınlar da askerlik yapmak zorundaydı. Çocuklar savaş alanından çıkartılıp doğu bloku ülkelerine götürüldüler; çünkü bu komünistlere göre onların koruma altına alınması için gerekliydi; anti-komünistlerse bunu zamane yeniçe-

Resim 46 1949'da Paskalya günü General James van Fleet ile General Aleksandros Papagos yumurta tokuştururken görülüyor. Dwight Eisenhower'ın, kesinlikle zeki olmasa da 'dürüst ve güçlü bir kişi' diye tanımladığı van Fleet, Ocak 1943'te, iç savaş sırasında ulusal orduya verilecek askerî desteği düzenlemekle yükümlü ABD Ortak Askerî Danışmanlık ve Planlama Grubu'nun başına getirildi. Mart 1947'de Truman Doktrini ortaya atıldıktan sonra ülkeye çok sayıda Amerikan askerî ve ekonomik yardımı yağdı. Her ne kadar Amerikalılar savaşta doğrudan bir görev üstlenmeseler de bu yardım askerî danışmanlarla ve Yunan-Amerikan ortak genel kurmayının kurulmasıyla desteklendi. Daha iyi donanım, ileri düzeyde eğitim, üstün savaş stratejileri ve hava üstünlüğünün sağlanmasıyla olayların kötü gidişatı tersine çevrildi. Arnavutluk'a karşı 1940'ta girilen savaşın kahramanı General (sonradan Mareşal) Papagos başkomutanlığa getirilince ulusal ordunun morali daha da arttı. Diğer bazı mavazf subaylar gibi Papagos'un da siyasete bulaştığı yolunda bilgiler vardı. Kral II. Yeorgios'un yeniden tahta geçmesine giden yolu hazırlayarak Ekim 1935'te verdikleri muhtırayla başbakan Panayis Çaldaris'i hükümetten çekilmeye zorlayan yüksek rütbeli üç subaydan biriydi. İç savaş biter bitmez örnek aldığı de Gaulle'ün izinden giderek kendi partisini kurdu. Amerikalıların gözüne girerek 1952'den 1955'teki ölümüne dek başbakanlık görevini sürdürdü.

rilerinin beyinlerinin yıkanması olarak nitelendirdiler. 1949 yılında Demokratik Ordu üyelerinin yüzde 40'ı Makedon Slavlarından oluşuyordu; bir kez daha bu, gerçek komünist partiyi Makedonyalıların kendi kaderlerini tayin hakkını kullanmalarını savunmaya götürdü. İç savaş döneminde halkın desteklemediği bu politikaya geri dönmekle, komünistler bir kez daha yakın bir geçmişte güçlük kazanılmış toprakları geleneksel düşmanlarına bırakmaya hazır olma suçlamasıyla karşı karşıya kaldı.

Uluslararası konjonktür de Yunan komünistler aleyhine değişmekteydi. Dünya komünizminin anavatanına her zamankinden daha çok bağlı olan Yunanlar 1948'de Yugoslavya'nın Kominform'dan atılmasından yana Moskova'ya destek verdiler. Bunun sonucunda, Sovyetler Birliği ve müttefiklerinden gelen tehditlerle boğuşan Yugoslavlar Demokratik Ordu'ya yaptıkları yardımı kestiler ve en sonunda 1949'da gerillalarla aralarındaki sınırı kapattılar. Stalin, bölünmeden önce bile Akdeniz'in İngiltere ve Amerika'nın egemenliğinde olmasından ötürü, Yunanistan'daki komünist davaya yitirilmiş gözüyle bakıyordu. Demokratik Ordu'nun başarısı hoşuna gidirdi; ama bunu kesinleştirmek için ABD ile karşı karşıya gelmeyi göze almayacaktı. Belki de bunun nedeni Sovyetler Birliği'nin henüz nükleer güce sahip olmamasıydı. Yugoslavların 'arkadan vurması' Demokratik Ordu'nun yenilgisi için geçerli bir mazeretti; fakat asıl belirleyici etmen yoğun Amerikan askeri (silah ve eğitim) yardımıydı. Böylece, Arnavutluk savaşı sırasındaki ordu komutanı General (sonradan Mareşal) Papagos'un Ocak 1949'da yeniden başkomutan olmasını sevinçle karşılayan düzenli ordu üstün bir savaş gücüne dönüştü. 1949 yaz sonlarında Grammos ve Vitsi'nin engebeli bölgelerinde gerçekleşen meydan savaşında yenik düşen Demokratik Ordu'dan sağ kalanlar Arnavutluk sınırını geçmek zorunda bırakıldılar. Komünist yönetim Ekim ayında savaşa geçici olarak ara verildiğini açıkladı. Demokratik Ordu'dan geriye kalan harap olmuş, yenilmiş unsurlar doğu Avrupa ve Rusya'da geçen soğuk sürgün günlerinde birkaç yıl daha savaş düzenini koruduysa da gerçekte iç savaş sona ermişti.

5 | İÇ SAVAŞIN ARDINDAN 1950-1974

1940'lı yıllar Yunanistan'ın bağımsızlık tarihinin en karanlık yıllarıdır. 1940/1941 kışında İtalyan ve Alman saldırısı altında olduğu dönemlerde ayakta kalmakta gösterdiği başarı ve direnişçilerin Alman, İtalyan ve Bulgarların barbarca işgallerine karşı sergiledikleri gerek bireysel gerekse toplu kahramanlıklar sıkıntıları görülmedik boyutlara vardırmıştı. Bunlara bir de bastıran karakışla misillemeler, önüne geçilemeyen maddi yıkımla birlikte Yunan Yahudilerine yapılan kıyım eklenince, 1946 ve 1949 arası dönem kanlı çatışmalar sonucunda düpedüz bir iç savaş halini alacaktı. 1820'lerdeki bağımsızlık savaşı ve Birinci Dünya Savaşı dönemindeki Ulusal Bölünme, toplumda derin çatlaklara sebep olmuştu. Fakat toplumun parçalanmışlığına işaret eden bu durum 1940'lı yılların sonlarına dek işgalin acısını sürdürecektir kanlı iç savaşın vahşetiyle mukayese bile edilemezdi. Dahası her iki tarafın gerçekleştirdiği acımasız eylemlere Yunanı Yunana kırdıran korkunç bir boyut da eklendi. Eski kavga Venizelos yandaşlarıyla Venizelos karşıtları, daha geniş kapsamlı söylemek gerekirse, cumhuriyeti destekleyenlerle monarşiden yana olanlar arasındaydı; fakat bu daha temel bir bölünmeydi, bu defaki komünistlerle komünist karşıtları arasındaki çekişmeydi.

1940'ların ikinci yarısında zayıf devletin son derece sınırlı kaynakları, diğer Avrupa ülkelerinin tersine, savaş ve işgal yıllarının yaralarını sarmaya değil, daha çok 'içerideki düşmanı' durdurmak için kullanıldı. 1949 yılında hükümetin askeri ve kolluk güçlerinin sayısı yaklaşık çeyrek milyonu bulmuştu. Batı Avrupa'da ekonomik gelişme için kullanılan Amerikan yardımının çoğu askeri alana kaydırılırdı. Burjuva düzeni zaman zaman ciddi tehditler altında kalsa da devam etmeliydi. Ancak hükümetin siyasi ve askeri geleceğinin dış desteğe bağımlı olması Yunanistan'ı Amerika Birleşik Devletleri'nin kuklası haline getirmişti. Amerikalıların onayı olmaksızın alınabilen büyük askeri, iktisadi veya siyasi kararların sayısı birkaç taneyi geçmezdi,

İngiliz hegemonyasının doruğunda olduğu dönemde bile seyrek baş-
vurulan böylesi bir uygulama dış güçlerin ne derece etkin olduğunu
gözler önüne seriyordu.

Komünist ayaklanmanın ya da sağcıların deyimiyle 'haydut sa-
vashının' uğradığı ağır yenilgi, Balkan ülkeleri arasında Yunanistan'ın
komünist yönetimin eline geçmeden İkinci Dünya Savaşı'nın sancılı
ve çalkantılı döneminden sıyrılmayı başaran tek ülke olmasını sağla-
mıştı. Ancak iç savaş sonrasında Yunanistan demokrasi modelinden
çok uzaktı. Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki Ulusal Bölünme'nin
körüklelediği saplantıların ülkenin iki savaş arası politikasının bütün
gidişatını nasıl alt üst ettiyse, iç savaşın getirdiği tatsızlıklar da bel-
ki kaçınılmaz olarak 1950'li ve 1960'lı yılların siyaset bilimine gölge
düşürecekti.

Çok geçmeden görüldü ki iç savaş sonrası kurulan hükümetlerin
başlıca hedefi toplumu yenilemede ya da yeniden kurmada cidden
çaba sarfetmek yerine, gerek yurtiçi gerekse uluslararası alanlar-
da komünizmi önlenmekti. Buna rağmen iç savaş sonrası dönem-
de daha ılımlı önerilerin yaygınlaşacağı doğrultusunda umut veren
belirtiler yok değildi. Şubat 1950'de, 1947'den beri yürürlükte olan
sıkıyönetim kaldırıldı ve ertesi ay yapılan seçimlerde 1936 ve 1946'da
uygulanmış olan nispi temsil sistemi uygulandı.

1950 seçimlerinde yarışan partiler çoktu. 1946'nın galibi Çaldaris'-
in sağcı Halk Partisi seçimlerden kıl payı en büyük tek parti olarak
çıktı. Fakat her biri Venizelosçuluğun kalesi olduğunu ileri süren üç
merkez partinin elde ettiği toplam sandalye sayısı 250'yi geçmişti. Bu
partiler Elefterios Venizelos'un oğlu ve siyasal vârisi olacak Sofoklis
Venizelos'un başında bulunduğu Liberaller; 1922 ve 1933'teki Venize-
los yanlısı darbelerin deneyimli politikacısı ve Aralık 1944'teki ayak-
lanma ortamının kısa süreli başbakanı General Nikolaos Plastiras'ın
yönetimindeki Ulusal İlerici Merkez Birliği; bir de adını başkanından
alan Yeorgios Papandreu Partisi'ydı. Bu politikacıların hiçbirinin aşırı
sola iyi gözle baktığı söylenemezdi. Ne var ki çoğunluk seçmenin bir
ölçüye kadar barışı tesis etmeye söz veren ve Halk Partisi'nin sert
intikamcı politikasına karşı çıkan partilere oy vermiş olmaları umut
vericiydi.

İç savaş sonrası dönemin merkez ve merkez sağ koalisyonların-
dan oluşan ilk hükümetleri iç savaşta yenilen tarafa gösterdikleri
hoşgörü ölçülerine göre diğerlerinden ayrırlardı ve kısa ömürlü olur-
lardı. Eylül 1951'de yapılan bir sonraki seçimlerde iki yeni oluşum
birbirleriyle yarıştı. Bunlardan birincisi Yunan Dirilişi'nin başında

iç savaşın ilerkî evrelerinde başkomutanlık yapmış Mareşal Papagos bulunuyordu. Kral Pavlos ile bugün de açıklığa kavuşmamış nedenler yüzünden anlaşmazlığa düşmesi üzerine Papagos sınırsız yetki sahibi olduğu ordudan ayrılmıştı. İkinci oluşumsa, öncelikle yasaklanmış komünist partisinin bir cephesi olan Birleşik Demokratik Sol'du. Yunan Dirilişi sağ kanatta Halk Partisi'ni yerinden etti ve diğer bütün partiler arasında en yüksek oyu aldı. Ayrı sayılan ordu sandıklarından Papagos'a çıkan oyların açık farkla ülke genelindeki oy oranından yüksek olması önemliydi. Seçimlerden yine de yeterli çoğunluk çıkmamıştı, başka bir merkez koalisyonu kuruldu. Bundan hiç memnun kalmayan Amerikan büyükelçisi nispi seçim sisteminin yerine çoğunluk sistemi getirilmemesi durumunda (Yunanistan'ın son beş yıl içinde almış olduğu bir milyar doları bulan) ABD yardımından kesinti yapılacağını kamuoyu önünde açıkladı. Böyle bir adımın Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle artan uluslararası gerginlik ortamında Amerikalıların gözünde siyasi istikrarın en iyi savunucusu ve sola karşı sağlam bir kale olan Papagos'a yarayacağı açıktı. Çoğu politikacı bu denli aşırı bir müdahaleyi kınadıysa da Kasım 1952 seçimlerine kadar gereken değişiklikler zamanında yapıldı.

Bu seçimler Yunan Dirilişi'nin büyük zaferiyle sonuçlandı. Çoğunluk sisteminin meclisteki anlamı yüzde 49'luk halk oyuyla sandalye sayısının yüzde 82'sinin kazanılmasıydı. Artık 1963'e dek sürececek olan sağcı iktidar dönemi başlıyordu. Yeni anayasa temel siyasal özgürlükleri güvence altına aldı, ancak bunların uygulamaya konması iç savaş sırasında çıkarılan olağanüstü hal yasalarıyla sık sık engelleniyordu. Örneğin, var olan toplumsal düzene karşı çıkanlara ağır cezalar öngören 1947'den kalma 509. Madde yürürlükten kaldırılmamıştı; fakat ellerinde pek çok kişiyle ilgili gerçek ya da uydurma yığınla dosya bulunduran güvenlik güçleri, sol sempatizan olduklarından kuşku duydukları kimseleri yakın takibe almayı sürdürüyordu. Siyasal hegemonyanın anahtarı konumundaki kamu kuruluşlarında iş arayanların, pasaport ve hatta sürücü belgesi alacakların bile sabıka kaydı getirmeleri zorunluydu. Bu kurallar ne kadar katı olsa da Yunanistan'ın kuzey komşularında 'sınıf düşmanlarına' gösterilen muameleyle karşılaştırıldığında hafif kalırdı. İç savaştan bu yana askıya alınan idam cezalarının çoğu Nisan 1952'de kaldırıldı, siyasal suçluların çoğunluğu ya salıverildi ya da cezaları indirildi.

Papagos hükümetinin gündeminde siyasal barışa pek yer verilmediyse de, ekonomik yapılanma konusunda ilerleme kaydedilmişti. Savaş sonrası dönemin başlarında tasarlanan ülke ekonomisini

tarımdan endüstriye kaydırma yönünde atılan adımlar böyle bir yeniden yapılanmada devlet başı çektiğinden tümüyle bir yana bırakıldı. Ancak işgal dönemi ve bağımsızlık sonrası yılların dengesiz enflasyonu epeyce değer yitirmiş paranın güvenilirliğini yeniden yükseltme yönünde kayda değer çabalar sarfedildi. 1953'teki devallüasyon, sıkı para politikası ve aşırı devlet denetiminin biraz olsun gevşetilmesiyle birleşince özel girişimciliğin patlamasına yol açmış ve yirmi yıl sürecek çarpıcı bir parasal istikrar ve ekonomik büyüme dönemi başlamıştı. Bu drahmiye duyulan güveni artırdı; fakat arsa ve konutlara İngiliz altınıyla değer biçilmesi 1950'li yılların sonlarına dek sürecekti.

Atina, Selanik ve pek çok taşra yerleşim bölgesinde kimi zaman ülkeye dev bir şantiye görünümü verecek kadar çirkin betonarme yapılar yükselirken, tuğla ve ondan daha çok rağbet gören çimento dışındaki alanlara yatırım yapmada isteksizlik sürüyordu. Dünyanın en büyük çimento fabrikalarından birinin Volos'ta kurulması rastlantı değildi. 1961 ile 1980 yılları arasında yapılan yatırımların yüzde 65'i inşaat alanındaydı; bunların çoğu hızla büyüyen kent nüfusunun konut açığını kapatmaya yönelikti. İç savaş sırasında nüfusun neredeyse yüzde 10'unu oluşturan 700.000 kişinin evlerinden çıkmaya zorlanması savaş sonrası dönemin en belirgin özelliği olan kırsal kesimden kentlere göçün başlangıcıydı. 1951 ile 1971 yılları arasında kent ve kırsal nüfus oranları, tersine dönerek sırasıyla yüzde 38 ve 48 iken yüzde 53 ve 35 oldu. Geride kalanlar yarı kentli diye sınıflandırılıyordu. 1961 ile 1971 yılları arasında Büyük Atina'nın nüfusu yüzde 37, ondan sonraki on yıl içinde yüzde 19 daha arttı. Çok yüksek askeri harcamalar üretim yatırımlarını yavaşlatıyordu. Kayda değer birkaçı dışında var olan sanayi yatırımları gıda, içecek, tekstil ve tütün gibi düşük teknoloji sektörlerde yoğunlaşmış aile kökenli küçük girişimlerdi. Oysa hizmet sektörü hızla büyüyordu.

Ekonomi hâlâ ABD yardımına, ödemeler dengesinin eskiden beri dayanağı olan göçmenlerin gönderdikleri paralara ve gemicilikten elde edilen gelirlere bağımlıydı. Yurtdışında yaşamının çekiciliği savaş sonrası dönemin büyük bölümünde de sürdü, 1951 ile 1980 yılları arasında nüfusun yüzde 12'sine yakını göç etti. 1960'ların ortalarında ABD kotaları kaldırılana dek bu göçün yönü daha çok Avustralya'ya (1970'lere gelindiğinde dünyanın diğer bütün kentleri arasında Melbourne en kalabalık Yunan nüfusuna sahipti), Kanada'ya ve 1950'lerin sonlarından sonra da Yunan *Gastarbeiter*, yani 'misafir işçilerin' (Türklerle birlikte) yerli nüfusun istemediği ağır işlerin çoğunu üst-

lendikleri **Almanya'ya** doğruydı. Bu 'misafir işçilerin' önemli bir bölümü hizmet sektöründe küçük ölçekli kendi işyerlerini açmak üzere sonunda vatanlarına döndüler. Savaş sonrasında Yunan armatörlerini tüm serveti savaşın bitiminde Amerikan donanması gemilerinin el çabukluğu marifetiyle satın alınmasına dayanıyordu; ayrıca hemen hepsi daha kârlı olduğundan yabancı bandıralar taşıyıcılar da, 1950'li ve 60'lı yıllarda yapılan dev tankerlerin büyük bölümü Yunanlara aitti. Bu 'Yunan' ticaret filosu ileride dünyanın en büyüğü olarak ortaya çıkacaktı. Savaştan önce turizm, ekonominin önemsenmeyen bir koluydu. Batı Avrupa'da yaşam standartlarının hızla yükselmesi, toplu hava taşımacılığının ve bir bakıma iç savaşın sonucuna bağlı olarak yurtiçi ulaşımının gelişmesi 1950'lerin sonlarında turizmi 'ayağa kaldırdı', bu gelişme ülkenin gelenek ve görenekleri kadar ödemeler dengesi üzerinde de büyük iz bırakacaktı. Savaş ve iç savaş yüzünden ekonomide açılan yaralar zamanla kapandı, ekonominin meyveleri eşit biçimde dağıtılmasa bile, 1950'li ve 60'lı yıllar boyunca yaşam standartları düzenli olarak yükseldi. Kişi başına düşen gelir 1955 ile 1963 arasında neredeyse iki katına çıkarken fiyatlar yalnızca yüzde 17 oranında artmıştı.

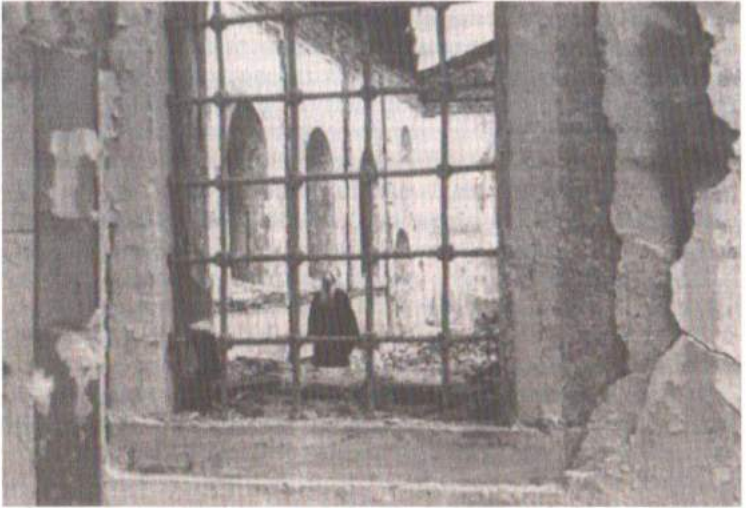
İç savaş boyunca Yunanistan, Soğuk Savaş'a sahne olan kilit bölgeydi. Kuzeydeki üç komşusu Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın komünist yönetim altına girmiş olması ülkenin Batı savunma sisteminde görevlendirilmesini kaçınılmaz kılıyordu. 1952 yılında Yunanistan ile Türkiye, NATO ittifakına kabul edildiler; oysa ikisi de 'Kuzey Atlantik' ülkesi değildi. 1940'ların sonlarında ortak dış tehdit algısı iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulmasını sağladı. 1948 yılında Moskova'dan koptuktan sonra tek başına kalan Yugoslavya da 1953'te bu resmi ittifaka katıldı. Olmayacak bir uzlaşma olan Balkan Paketi çok geçmeden, Yugoslavya ve Rusya arasındaki ilişkiler yeniden düzelişle Eylül 1955'te İstanbul'daki Rum azınlığa yönelik şiddet içeren yağmalama olaylarının ardından Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler krize girince, dağıldı.

NATO'nun güneydoğu kanadının bekçisi iki müttefikin kısa süren balayının apansız sona ermesini hızlandıran etmen, Yunan devletin sınırları dışında Yunan nüfusa sahip son önemli bölge olan Kıbrıs'ta tırmanan krizdi. Adanın 1878 yılında (İngiltere'ye resmen bağlanması 1914; krallık sömürgesi olması 1925) İngiliz yönetimine geçmesinden bu yana nüfusun yüzde 80'ini oluşturan Yunan toplumu *enosis*, yani Yunan topraklarına bağlanma konusunda oldukça ısrarlıydı ve bunu dile getirmekten çekinmiyordu. Yunanistan'ın dı-

şarındaki hamisi İngiltere olduğu sürece, Atina'da kurulan art arda hükümetler bu birleşmeci istekleri pek desteklememişlerdi. Artık İngiltere'nin yerini Kıbrıslıların sömürge baskısından kurtulmaları konusundaki isteklerine sıcak bakan Amerikalılar aldığına ve İngiltere kendi imparatorluğunu küçültmekle uğraştığına göre engeller azalmıştı; Başbakan Papagos Kıbrıslı Rumların isteklerine bir miktar destek vermeye hazırды.

Gelgelelim İngiltere'nin ada üzerindeki kârlı egemenliğini sürdürme kararlılığı ortaya çıkınca işgal sırasında ve sonrasında belalı bir anti-komünist örgütün başındaki ('Chi' diye bilinen) General Yeorgios Grivas isimli Kıbrıs doğumlu bir Yunan subayı, Nisan 1955'te siyasi iktidar tarafından desteklenen sivil itaatsizlik kampanyası başlattı. Bu kampanyayı yürüten kendi komutası altındaki Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü'ydü (EOKA) ve Kıbrıs Başpiskoposu III. Makaryos da onlarla örtülü suç ortaklığı yapıyordu. Kıbrıslı Yunanların isteklerini dengelemek üzere İngiliz hükümeti anlaşmazlıktan çıkar sağlaması için Türkiye'yi yüreklendirdi. Böylece İstanbul'daki Rum topluluğunun trajik sonunu hızlandıran Eylül 1955'teki ayaklanmaların temeli atılmış oldu. Yunanların *enosis* çağrılarına Türkler *taksim* (paylaşım) istekleriyle karşılık vermede pek de gecikmeyeceklerdi.

Türk-Yunan ilişkilerinde artan bunalımın tam da doruğa ulaştığı dönemde hastalanan Papagos öldü. Kral Pavlos daha çok şans tanıyan rakiplerine nispet onun koltuğunu Konstantinos Karamanlis'e verdi. Atina'nın siyasal elitlerinin büyüdü dünyasından gelmese de Karamanlis kamu işlerinde tuttuğunu koparan bir bakan olarak adını duyurmuştu. Bu dobra Makedonyalı gelecek otuz beş yıl boyunca görev başında olsun ya da olmasın siyasette baskın bir karakter olacaktı. Yunan Dirilişi hareketini Ulusal Radikal Birlik olarak yeniden kuran Karamanlis, Şubat 1956'da kadınlara ilk kez oy kullanma hakkının tanındığı seçimlere gitti. Tam bir Bizans entrikası olan yeni seçim yasası Karamanlis'in partisinin yararına istenen sonucu getirdi. Ulusal Radikal Birlik'in halktan aldığı oylar ana muhalefete kıyasla çok daha az olsa da mecliste yeterli çoğunluğu eline geçirmesini sağlamıştı. Hangi siyasi görüşten olursa olsun, iktidardaki partilerin seçim yasasına kendi çıkarlarına göre çekinmeden değişiklik getirme uygulaması Mayıs 1958'de iktidardaki Ulusal Radikal Birlik partisinde yaşanan kısa süreli bölünme döneminin ardından iki yıl sonraki seçimlerde daha da belirgin bir hal aldı. Bu kez halk oylarındaki payı önemli oranda düşmesine rağmen Karamanlis'in parlamentodaki çoğunluğu artacaktı.

Resim 47 'Dostluk Tatbikatı' Yunanistan'ın bağımsız tarihinin çoğu döneminde Türk-Yunan ilişkilerindeki huzursuzluk NATO propagandası için 1953'te Batı Trakya'daki askerî ma-

Bununla birlikte sağ kanat, özellikle de merkez sağ, aslında yasadışı ve sürgündeki Komünist Parti'nin temsilcisi olan Birleşik Demokratik Sol'un 1958 seçimlerinden neredeyse halkın dörtte biri oranında oyla ana muhalefet partisi olarak çıkmasıyla epey bir şaşkınlık geçirdi. Aşırı sola destek veren bu olağandışı durum bir tek merkez sağdaki karışıklıkla açıklanabilirdi. Çünkü Birleşik Demokratik Sol, Kıbrıs davasında NATO müttefiklerinin Yunan tarafını desteklemeyi bırakmasından doğan kızgınlık ortamından ustalıkla yararlanmayı bilmişti. Fakat bu sonuç hem Karamanlis hem de ABD yönetiminin kamuoyunda tarafsızlıktan yana duyarlılığın gözle görülür artışından kaygılanmasından dolayı Kıbrıs üzerindeki tikanıklığın giderilmesine yaradı. Dahası, 1956'daki korkunç Süveyş serüveninin yarattığı olumsuz koşullarda İngiltere, doğu Akdeniz'deki stratejik çıkarlarını adada kendi egemenliği altındaki üslerle koruyabileceğini geç de olsa fark etmişti. Uzlaşmaya varmak üzere gerçek bir adım atılması olasılığı, aynı yılın, 1958'in güz aylarında o zaman Atina'da sürgünde bulunan Başpiskopos Makaryos'un *enosıs* dışında bir seçenek olarak adanın bağımsızlığını düşünebileceğini duyurmasıyla ortaya çıktı.

Adanın Yunanistan topraklarıyla birleşmemesi koşuluyla karga-

---

nevralar sırasında çekilen bu fotoğrafa (a) da yansır. Fotoğrafta Türk (sağ yanda İngiliz tipi üniforma giyenler) ve Yunan (solda Amerikan tipi üniforma giyenler) müfrezelerinin kameralar önündeki dostluk gösterileri biraz zoraki gibidir. O günlerde NATO'ya yeni kabul edilen iki ülke arasındaki ilişkiler İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en iyi dönemlerini yaşıyordu. 1930'larda Türk-Yunan ilişkilerindeki buzlar Venizelos'un usta diplomasisi etkisiyle yumuşamaya başlamıştı; yine de İstanbul'daki Rum azınlık İkinci Dünya Savaşı sırasında kendilerine uygulanan adaletsiz vergilendirmenin ağır yükü altında ezildiler. Sovyet tehlikesine karşı her iki ülkenin de ortak bakış açıları olması 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında onları birbirlerine yaklaştırdı. Ancak bu fotoğrafın çekilmesinden iki yıl sonra İstanbul'daki Rum azınlığa karşı Türk hükümetinin kışkırttığı yağma olayları ilişkileri onarılmayacak ölçüde bozdu. Birkaç kişi öldürüldü; mala mülke verilen zarar dev boyutlardaydı. 4000 işyeri, 100 otel ve lokanta ile 70 kilise yıkılıp yerle bir edildi. Diğer fotoğrafta (b) Ekümenik Patrik Athinagoras, Panayia Beligradi kilisesinin yıkıntıları arasında başı açık dolaşırken görülüyor. Meydana gelen yağma olayları, 1990'ların başlarında Türkiye'deki Yunan azınlığın büsbütün tükenmesine varacak olan göç sürecini başlattı. Buna karşılık Yunanistan'daki Türk azınlığın sayısı 120.000'lere vardı. 1955 ayaklanmalarını kışkırtan Kıbrıs'taki Kıbrıslı Rumların anakarayla birleşme istekleriydi. 1955'ten bugüne var olan Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan savaşının neredeyse eşliğinden dönüldüğü 1974 Temmuz ayında Türklerin kuzey Kıbrıs'a çıkarma yapmalarıyla daha da alt düzeye inen iki ülke arasındaki bozuk ilişkilerde kalıcı bir 'çürük elma' özelliğini sürdürmektedir. O zamandan bu yana adanın kuzeyindeki Türk işgali ve iki ülke arasındaki çeşitli anlaşmazlıklar neredeyse sürekli gerginlik kaynağı olagelmıştır.

şanın çözümüne giden yol artık açıktı. Hiç zaman geçirilmeksizin bu doğrultudaki anlaşmanın temelleri Karamanlis ile onun Türk mevki-dası Adnan Menderes arasında 1959 yılı başlarında Zürih'te yapılan bir toplantıda atıldı. Daha sonra Londra'da yapılan bir toplantıda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye hükümetleri anlaşma taslağını bir oldubittiye getirerek adadaki Yunan ve Türk toplumlarının önderleri Başpiskopos Makaryos ve Fazıl Küçük'e sundular. İmza töreni sırasında Makaryos'un pek istekli olmadığı gözden kaçmıyordu, Grivas da uğruna büyük beceri ve direnç göstererek savaştığı kutsal *enosis* davasında aldatıldığı için besbelli hoşnutsuzdu. Bu anlaşma Kıbrıs'ın İngiliz Milletler Topluluğu'na dahil bağımsız bir cumhuriyet olmasını sağlayacak ve İngiltere'nin iki üs alanı üzerindeki egemenliği da-imi olarak korunacaktı. Yunanistan ve Türkiye adaya küçük askeri birlikler yerleştirmeye hak kazanırken, İngiltere'nin yanında anlaşmanın ortak garantörü oldular. Makaryos'un uyarısı haklı çıkmıştı; çünkü yeni devletin anayasası hantal ve temelde işlemez bir yapıya sahipti. Bu anayasa meclisteki sandalye sayısının ve devlet hizmetlerinin yüzde 30'unun (polis örgütünde oran yüzde 40), toplam nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Türk azınlığın eline geçmesini sağladı.

NATO ve Amerikalıların çıkarları uğruna Helenizm davasına ihanet ettiği için Karamanlis muhalefet tarafından topa tutuldu. Öte yandan bu uzlaşma onun iktidarda olduğu ilk dört yıl içinde büyük ölçüde Kıbrıs sorununda yoğunlaşmış dikkatini başka yöne çevirme olanağı verdi. 1961 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile türünün ilk örneği olan bir ortaklık anlaşması pazarlığının üstesinden gelmeyi başardı. Böylece 1984 yılında tam üyelik olasılığı doğmuş oluyordu. Anlaşmanın koşulları gümrük ve tarife vergilerine aşamalı indirim getirmiş ve o güne dek gümrük duvarı arkasına sığınmış olan çelimsiz sanayilere çok gereksindikleri rekabet yolunu açmıştı. Öte yandan, Karamanlis'in attığı adımların ekonomik olduğu kadar siyasi hedefleri olduğu da açıkça görülmektedir: Yunanistan'ın Batılı müttefiklerinin yanında yerini sağlamlaştırma aracı olarak algılanan bu birlik, ülkenin o güne dek karanlıkta kalan Avrupalı kimliğini bir anlamda meşrulaştırıyordu.

O tarihe kadar Karamanlis'in siyasal sahnedeki egemenliğine karşı kayda değer bir rakip çıkmamıştı. Ne var ki, olağan dört yıllık dönemden önce seçimlerin Ekim 1961'de yapılması çağrısında bulunması şansını tersine çevirdi. 1958 seçimleri ertesinde duydukları hoşnutsuzluğu göstermek bakımından merkez partiler, aşırı sola verilen desteğin artışından en az Karamanlis kadar rahatsız olan dene-

yimli liberal politikacı Yeorgios Papandreu'nun önderliğinde Merkez Birliği'ni oluşturmak üzere bir araya geldiler.

Öte yandan Karamanlis'e kin besleyen muhalif sağcılardan tutun da eski aşırı solcuları bile içine alan merkezdeki yeni ittifak, barındırdığı merkezden kopma eğilimleri yüzünden sonunda parçalanacaktı. Birleşik Demokratik Sol'u küçültüp üçüncü sıraya indirmekle 1961 seçimlerinde Papandreu başlıca hedeflerinden birini yakalamayı başarmıştı; fakat 1958 sonuçlarıyla karşılaştırıldığında oylarını büyük ölçüde artıran Karamanlis'e karşı aynı başarıyı gösteremedi. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından hem Merkez Birliği hem de Birleşik Demokratik Sol ordunun, jandarmanın, kırsal güvenlik güçleri ve diğer 'karanlık güçlerin' baskısıyla oluşan bu sonuçların hileli olduğu yolunda suç duyurusunda bulundu. 1958 ve 1961 seçimleri oy oranları arasında halkın siyasal partileri destekleme alışkanlıklarında iniş çıkışlarla açıklanamayacak bazı olağandışı dalgalanmalar olduğu açıktı.

Muhalefet partileri sağın iktidarda kalmasını sağlamak adına ordunun iç güvenlik tehdidine karşı hazırlanmış Perikles kod adlı bir NATO planını devreye soktuğunu ileri sürdüler. Bu sav (1967 ve 1973 yılları arasında Yunanistan'ın diktatörü olan General Yeorgios Papadopoulos sonradan ordunun bu işe karıştığını kabul ettiyse de) hiçbir zaman kanıtlanmadı; ayrıca Karamanlis'in bu işte üstlendiği, Papandreu tarafından 'seçim komplosu' diye nitelenen kişisel sorumluluk da kesinlik kazanmadı. İyi bir hatip olan muhalefet lideri seçim sonuçlarının geçersiz sayılması için "boyun eğmeyen mücadele" diye tanımladığı bir kampanya başlattı. Böylece yeni kurmuş olduğu Merkez Birliği'nin bütünleşmesine yardım eden uyanış çığlığı yükseltilmiş oldu. Bu aynı zamanda kentlere yönelen ve ülkenin artan refahının dışında bırakıldıklarını düşünen, çocuklarına daha geniş eğitim fırsatı verilmesini isteyen ve iç savaş döneminden kalmış baskı yasalarının gerekli olduğuna artık inanmayan yeni göçmen kuşaklarının desteğini kazanmaya yaradı (Büyük Atina'nın nüfusu 1951 ile 1961 arasında yüzde 35 artmıştı).

Karamanlis hükümetinin yoldan çıktığı yönünde gelişen anlayış Birleşik Demokratik Sol'un ikinci başkanı Grigorios Lambrakis'in Selanik'te bir barış yürüyüşü sırasında Mayıs 1963'te öldürülmesiyle iyice yaygınlaşmıştı. Cinayeti işleyen kişinin aşırı sağın sinsî yeraltı dünyasından gelen 'devlet üstü' diye bilinen kimselerin yüksek düzeyde jandarma subaylarıyla bağlantıları olduğu daha sonra ortaya çıkacaktı. Karamanlis'i yoktan var eden, onu 1955'te Papagos'tan son-

Resim 48 Kıbrıs Başpiskoposu Makaryos'un Rodos'ta General Yeorgios Grivas ve Nikos Sampson (ortadaki) ile 1959 yılında Rodos'ta bir araya geldikleri gün çekilen bir fotoğraf; bu buluşmadan kısa bir süre sonra İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında 1960'da Kıbrıs'a bağımsızlık tanınacağı yolunda anlaşmaya varılmıştı. Yukarıdaki üçlü, özellikle de Grivas açısından bu gelişme düş kırıklığıydı. Yunan ordusunda hizmet vermiş biri olarak Grivas, Yakındoğu'da önemli sayıda Yunan nüfusu barındırmasına karşın ulusal sınırların dışında kalmış son bölge olan Kıbrıs'ı Yunan devleti topraklarına katıp 1878 yılından beri süregelen İngiliz sömürge yönetimine son vermek üzere başlayan terör kampanyasını ve 1955'teki iç ayaklanmayı yönetmişti. Kıbrıs'ın Yunanistan ile Türkiye arasında bölüşülmesinin tek seçenek olduğu bağımsızlığı Makaryos istemeyerek kabul etti; Türkiye'nin adaya olan ilgisi oradaki nüfusun yüzde 18'ini Türklerin oluşturduğu gerçeğinden kaynaklanıyordu. Ortodoks geleneklerinde sıkça görüldüğü üzere Makaryos siyasi yetkeyi dinî liderlikle birleştirip yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. Bu anlaşmadan hiçbir zaman hoşnut kalmayan Grivas, 1974 yılında öldüğü güne dek anlaşmayı bozmaya çalıştı. Yukarıdaki fotoğraf çekildiği sıralarda İngiliz yetkililerce hapisten yeni salıverilmiş olan Nikos Sampson, Grivas'ın başında bulunduğu EOKA'nın (Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü) en acımasız ve etkili üyelerinden biriydi. Cumhurbaşkanı Makaryos 1974 yılında Atina'daki askerî rejimin giriştiği bir darbeyle devrildiği zaman yerine Sampson geçirildi. Görevde hepi topu bir hafta kadar kaldı, öte yandan Yunanistan ile birleşmeyi körü körüne savunan anlayışın devlet başkanlığı düzeyine dek ulaşması 20 Temmuz 1974 tarihinde, adanın yüzde 40'nın işgal edilmesiyle sonuçlanan Türk saldırısını başlatan etmenlerden biri oldu.

ra iktidara getiren Kral Pavlos idi. İşin tuhafı, şimdi aynı Karamanlis sarayla, özellikle Alman kökenli Kraliçe Friederike ile de anlaşmazlık içindeydi. Karamanlis silahlı kuvvetlerle saray arasında kurulan özel ilişkiye içerlemişti, sarayın aşırılıkları onun hoşgörüsüz taşralı karakterine ters düşüyordu. Giderek gerginleşen ilişkilerin kopmasına yol açacak bardağı taşıran son damla, kralla kraliçenin 1963 yazında başbakanın öğüdüne kulak asmayıp tutuklu komünistlerin salıverilmesini isteyen göstericilerin sert protestolarıyla karşılaşmayı göze alarak Londra'ya yapacakları resmi gezilerini ertelemeye yanaşmamaları oldu. Ayrıca otoriter bir eğilim taşıyan Karamanlis, meclisi başbakandan daha yetkili kıldığını düşündüğü anayasadan da hoşnut değildi.

Karamanlis sinirlenerek istifa edecek ve ancak 1961 yılında ugunsuzlukların yeniden yaşanmasını önlemekle yükümlü geçici bir hükümetin denetiminde yapılacak Kasım 1963 seçimlerine katılmak üzere geri dönecekti. Bir yandan siyasal arenanın sözü geçen başlıca iki kurumu, saray ve ABD büyükelçiliği 1958'deki gibi aşırı solun yeniden dirilmesi olasılığına karşı en iyi savunma olarak ılımlı reformlardan yana bir merkez hükümetinden yana tutum sergilerken, Yeorgios Papandreu kendine güvenini yitirmiş sağ kanadın güçsüz yanlarından ustaca yararlanmayı bildi. Papandreu az bir farkla üstün gelerek Karamanlis'i yenip saği kıyasıya eleştirenlerin, sağın iktidarı asla bırakmayacağı yolunda ileri sürdükleri savları yalancı çıkarttı. Düş kırıklığına uğrayan Karamanlis ülkeden ayrılarak Fransa'ya gitti; bu sürgün on bir yıl sürecek, ülkesine en ağır koşullar altında dönecekti.

Öte yandan yeni seçilen meclisteki güç dengesinin Birleşik Demokratik Sol'dan yana olmasını Papandreu gibi sağa karşı olduğu kadar aşırı sola da kuşkuyla bakan bir politikacının kabul etmesi mümkün değildi. Nitekim Papandreu üç ay sonra Şubat 1964'te istifa ederek yeni seçimlerin yapılmasını zorunlu hale getirdi. Oynadığı kumar işe yaramış, başını çektiği Merkez Birliği seçim sandıklarında yüzde 53 oyla ödüllendirilmişti; savaş sonrası dönemde yalnızca bir kez (1974 yılının olağandışı koşullarında kıl payı farkla) aşılabilen bu oran tartışmasız parlamenter çoğunluğu sağlıyordu.

Ne var ki Merkez Birliği tarafından yaratılan büyük (ve belki de gerçekçi olmayan) istekler gerçekleşmeyecek ve Papandreu görevde yalnızca on sekiz ay kalabilecekti. Kıbrıs konusunda büyük boyutlara varan yeni bunalım onun başbakanlığına gölge düşürdü ve ülkenin tarihinde sıkça yaşandığı üzere iç politikanın önceliği yerini dış

Resim 49 “Pembe Fon Önünde Bahriyeli” (1955); ressam, sahne dekoratörü ve kitap resimleyicisi Yannis Çaruhis (1910-90) tarafından yapılmıştır. Fotis Kontoğlu'nun bir öğrencisi olarak onun bu çalışması da Yunan geleneklerine duyulan bağlılığı yansıtmaktadır.

politikadaki sorunlara bıraktığı için seçimlerde verdiği sözleri yerine getirmesi büyük ölçüde güçleşti. İktidara gelir gelmez imzaladığı 1960 Kıbrıs Antlaşmasıyla sağlanan iktidar bölüşümüne dair karmaşık düzenleme, er ya da geç bozulmaya mahkûmdur; nitekim öyle de oldu. Kasım 1963'te Ortodoks geleneğine sıkı sıkıya bağlı Cumhurbaşkanı Makarios siyasi kimliğini cemaatinin ruhani liderliğiyle birleştirip Türk azınlığa tanınan yetkilerin azaltılmasını istedi. Onun getirdiği önerilere Kıbrıs Türk azınlığı adına sert ve ağır bir biçimde karşı çıkan Türk hükümetiydi. Aralık sonlarında iki toplum arasında korkunç bir savaş patlak verdi ve Türklerin adaya doğrudan müdahalede bulunması tehdidi büyüdü. Bu, 1964 yazında ancak Amerikan başkanı Lyndon Johnson'ın sert çıkışlarıyla engellendi.

Sizin Parlamentonuz ve sizin Anayasanız. Amerika bir fildir, Kıbrıs ile Yunanistan ise birer pire. Eğer bu iki pire fili kaşındırmayı sürdürürse, filin hortumu her ikisine birden çarpıp ezebilir.

Başkan Lyndon Johnson'dan Yunanistan'ın
Washington Büyükelçisine (1964)

O zamandan bu yana adada varlığını sürdüren Birleşmiş Milletler barış gücü denetiminde kaygılı bir barış ortamı sağlandı ve bundan böyle adaya yayılmış bulunan önemli orandaki Türk nüfusu Kıbrıslı Rumların çıkartıldığı yerleşim bölgelerine toplandı. Adadaki Türk bölgelerinin kendi yönetimlerini elde etmeleri, Türkiye'nin denetiminde üsler kurulması ve iyi niyet belirtisi olarak küçük Yunan adası Meis'in (Kastellorizo) Türkiye'ye bırakılması karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini öngören 'çifte' *enosis* çözümünü geri çevirmek Papandreu'nun ABD yönetimiyle arasını epey açtı.

Bu gelişmeler Papandreu'nun kısa dönemli başbakanlığına gölge düşürecek, o yine de reform programını başlatmaktan geri kalmayacaktı. İç savaş sırasındaki etkinliklerinden ötürü hapiste olanların tümü değilse de bazıları salıverildi; ayrıca doğu bloku ülkeleriyle dondurulmuş ilişkiler biraz olsun yumuşadı. Önemli eğitim reformları yürürlüğe kondu, eğer bunları uygulamaya zaman kalsaydı, eski çağlardan kalma okul sistemini yenileştirmede epey yol alınacak ve *katharevusa* yerine halkın konuşma diline önem verilecekti. İktisat politikasının ayrıntılarını hiçbir zaman öğrenememiş biri olarak Papandreu bu konuda ekonomi öğrenimi yaptığı Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun yıllar geçirdikten sonra yeni geri dönmüş oğlu Andreas'ın görüşlerine güveniyordu. Bir gün parti başkanı olabilme umutlarına karşı onu rakip olarak gören Merkez Birliği'nin birkaç

yürekli üyesinin, aleni gazezlerine rağmen babasının hükümetinde bakan olmuştu. Bu parti üyelerinden biri Konstantinos Mitsotakis'ti. Onunla genç Papandreu arasındaki düşmanlık Mitsotakis'in yirmi yıl sonra 1984'te, Andreas Papandreu'nun sekiz yıllık başbakanlığına giden yolun yarısında muhafazakâr Yeni Demokrasi Partisi'nin başına geçmesiyle su yüzüne çıkacaktı.

Papandreu'nun ekonomide uyguladığı ılımlı enflasyonist politika ülkenin ekonomik ve mali oligarşisini ayağa kaldırdı; bunun nedeni (1962 yılında tüketici fiyatlarının gerçekten de düşüşe geçtiği) birinci Karamanlis döneminde tutturulan çarpıcı fiyat istikrarının tehlikeye düşmesiydi. Daha da kötüsü, kendilerini iç ve dış mihraklardan gelecek olan komünist tehlike altındaki ulusal değerlerin bekçisi olarak görecektik şekilde eğitilen ordu üyelerinin Papandreu hükümetini ülkeyi solun etkisine açık bırakarak tehdit altına sokan bir Troya atı olarak gördüklerinin ortaya çıkmasıydı. Ordudaki aşırı sağcılarının yersiz kaygılarının sebebi, daha sonraki eylemlerine göre ılımlı kalan, fakat babasıninkilere kıyasla daha radikal görüşleri olan Andreas Papandreu'ydu. Genç Papandreu'nun ordu içinde *Aspida* (Kalkan) diye bilinen aşırı sağcı IDEA'ya (Yunan Subayları Gizli Örgütü) karşı kurulan ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Ortadoğu'daki Yunan orduları arasında örgütlenen solcu gizli komitacıların önderi olduğu savları aşırı sağın kuşkularını daha da körükledi.

Baba Papandreu'nun silahlı güçler üzerinde tam bir siyasi denetim kurmaya çalışmaktan başka seçeneği kalmamış gibiydi ama buna da kendi savunma bakanı karşı çıkıyordu. Bu bakan yalnızca ordunun komuta zincirinde önerilen değişiklikleri engellemekle kalmayıp Merkez Birliği'nden ihraç edilmesine karşın Papandreu'nun istifa çağrısına da karşı geldi. Başbakan Temmuz 1965'te başbakanlık görevine ek olarak savunma bakanlığını da üstlenmek üzere kralın onayına başvurunca bunalım doruğa çıktı. Tahtta Mart 1964'ten itibaren Kral II. Konstantinos vardı, önceki yıl yirmi dört yaşında babası Kral Pavlos'un yerine geçmişti.

Şimdi de siyasal deneyimi olmayan genç kral ve danışmanlarıyla siyasal geçmişi Birinci Dünya Savaşı yıllarına uzanan yetmişlik başbakan arasında çekişme yaşanıyordu. Papandreu'nun savunma bakanlığı yetkilerini üzerine alma isteği, başbakanın kendi oğlu hakkında *Aspida* suikastında üstlendiği düşünülen rolden dolayı soruşturma açılmışken uygun düşmeyeceği gerekçesiyle kral tarafından geri çevrildi. Kamuoyuna açık yürütülen sert yazışmaların ertesinde Papandreu onaylanmayacağı beklentisiyle istifasını istedi. Fakat kral

onun kurusıkı atmasına aldanmayıp Merkez Birliği'ni dağıtma girişi- miyle bir strateji uygulamaya soyunmuştu. Bütün burjuva partileri gibi merkeziyetçi, köktenci ve muhafazakâr öğelerden oluşan bu ger- gin koalisyon sağlam temellerden yoksundu. Temmuz 1965'teki olay- ları, Karamanlis'in 1961'deki seçim komplosuyla eşdeğer bir 'kraliyet komplosu' olarak nitelendiren Papandreu'nun destekleyicilerinin yo- ğun gösterilerine karşı epey çaba harcadıktan sonra kral amacına ulaştı.

Kral Konstantinos kendi anayasal hakları çerçevesinde davra- nıyor olabilirdi, ne var ki stratejisinin siyasal açıdan anlamlı olup olmadığı tartışılırdı. Muhafazakâr Ulusal Radikal Birlik'in desteği bile mecliste kıl payı çoğunluğu sağlamaya yeterken, partiye bağlı kalan- ların kabaca 'dönekler' diye aşağılandığı Merkez Birliği'nden kaçanla- rın oluşturdukları hükümet meşruiyetten uzaktı. Muhalefette olanın iktidardakine hep yaptığı gibi Papandreu'nun sürekli topa tuttuğu 'dönek' Stefanopulos hükümetinin yerinde saymaktan başka pek bir şey yapamadığı ortadaydı. Bunun da ötesinde sürüp giden siyasal kargaşa ve belirsizlik meclis dışındaki sağ kanadın beslediği korkula- rı artırmaya ve genelde halkın politikacılardan duyduğu hoşnutsuz- luğun tehlikeli boyutlara varmasına yaramıştı.

Papandreu iç savaş dönemine dek uzanan siyasal bunalımdan tek çıkış yolunun yeni seçimler olduğunda ısrar ediyordu. En sonun- da, Karamanlis'in yerine Ulusal Radikal Birlik partisinin başına geçen Panayiotis Kanellopulos ile Papandreu arasında varılan anlaşmanın ardından seçimlerin, siyasal olmayan 'geçici' bir hükümetin deneti- minde Mayıs 1967'de yapılması kararlaştırıldı. Öte yandan, *Aspida* olayına karışmış olduğu için Andreas Papandreu'nun parlamenter dokunulmazlığının kaldırılması yönündeki istekler kampanyaya göl- ge düşürmüştü. Bu konu üzerinde yapılan tartışmalar 'geçici' hükü- metin düşmesine yol açtı ve kral beklenmedik biçimde Kanellopulos'u seçimleri denetlemekle görevlendirdi. Ancak birkaç gün içinde, 21 Nisan'da eski darbecilere göre daha düşük rütbeli subaylardan olu- şan bir grup, seçim sandığından çıkacak Merkez Birliği'nin neredeyse kesin olan üstünlüğünü güvence altına almak amacıyla başarılı bir darbe gerçekleştirdi.

Savaş sonrası siyasal arenada açıktan açığa yapılan ilk askeri müdahaleye karşı esaslı hiçbir direniş gösterilmedi. Hem kral, hem sağcısından solcusuna kadar bütün politikacılar hem de silahlı kuv- vetler içindeki yüksek rütbeli subaylar buna hazırlıksız yakalanmış- tı. İşçi sendikalarının paramparça olmuş yapısı ve siyasal partilerin

herhangi bir temelden yoksun oluşu, on sekiz aydır süren bunalımın üstesinden gelmede 'siyaset dünyasının' gözle görülür başarısızlığı birleşince, ordunun iktidarı ele geçirebileceği ortamın hazırlanmasına katkıda bulunmuşlardı. Başbakan Kanellopulos'un isteklerini göz ardı eden kral, darbeyi düzenleyen Yeorgios Papadopoulos ve Nikolaos Makarezos adlı iki albay ile Stylianos Pattakos adlı bir tuğgeneralden oluşan üçlünün amaçlarına hizmet eden belirsiz sivil hükümeti istemeyerek de olsa tanıdı.

Eylemlerini gülünç bir biçimde '21 Nisan 1967 Devrimi' diye tanımlayarak yücelten askerî cunta böylece bütün askerî diktatörlerin eskiden beri başvurduğu geleneksel yöntemle, tıpkı 1936 yılında komünistlerin her an iktidarı ele geçirme olasılığını önlemek üzere General Metaksas'ı örnek alarak kendilerini haklı çıkarma yolunu seçmişlerdi. Oysa komünistlerin böyle dolaplar çevirdiklerine dair hiçbir kanıt yoktu. Hatta burjuva partileri gibi solun da darbeye hazırlıksız yakalandığı ortadaydı. Üstüne üstlük bu hazırlıksızlık, ertesi yıl (1968) Komünist Parti'nin sürgündeki yönetiminin parçalanıp ikiye bölünmesini hızlandıran etmenlerden biri oldu; bir taraf Sovyetler Birliği'ne değişmez bağlılığını sürdürürken, diğeri (Yunanistan Yerel Komünist Partisi) genel olarak 'Avrupa komünizmine' yönelecekti.

Askerî yönetimin bazı üyeleri, 'Hristiyan-Helen' uygarlığının geleneksel değerlerini, savaş sonrası dönemde hızla gelişen sosyal ve ekonomik değişim sürecinin yarattığı Batılı ve seküler etkilenmelerden koruma görevini önemsiyorlardı kuşkusuz. Cuntanın yaptığı ideolojik propaganda, açıkça kabul edilmese bile Metaksas yönetiminin zorba ve vesayetçi yapısının izlerini taşımaktaydı. Öte yandan Albaylar Cuntasını yönlendiren temel dürtünün pek de öyle yüce olmadığı çok geçmeden anlaşılabacaktı. Andreas Papandreu'nun daha etkili olmasının beklendiği bir Merkez Birliği hükümetinin iktidara yeniden gelmesi olasılığından gözleri korkan darbe destekçisi ordunun aşırı sağcı öğeleri tasfiye edilme kaygısına düştüler. Pek çoğu taşralı, köylü ya da orta tabakadan geldiğinden, kendileri taşra kasabalarındaki karargâhların yalnızlığında ülkenin sınırlarını ulusun düşmanlarından, komünistlerden ve Slavlardan korurken, Atina'daki kentli refah ortamında siyasal dolaplar çevirmekten başka bir şey yapmadıklarını düşündükleri geleneksel siyasal elitlerin sürdürdükleri ayrıcalıklı hayat standartına öfke duyuyorlardı.

Yunanistan'ın genç insanları (...) Yunanistan'ı bağrınıza bastınız ve amentünüz Leonidas'ın, "Gel ve onları yakala"sından Konstan-

tinios Palaiologos'un "Size şehri vermeyeceğim" dediği zamandan Metaksas'ın "Hayır"ına ve sonunda 21 Nisan 1967'nin "Dur yoksa vururum"una kadar fedakârlık olmuştur. Bugünkü tören atalarımızın geleneklerinin pınarında yeniden vaftiz olmadır; Yunanların günün altındaki en şanlı ve en iyi ırktan geldiklerine olan ulusal inancımızın ifadesidir.

Tuğgeneral Stylianos Pattakos (1968)

Bu kimseler küçük gördükleri eski politikacılar arasından kendilerine tek bir gerçek siyasal müttefik bile bulamayacaklardı. Öyle ki geleneksel sağcılar da en az merkezdeki ve soldaki politikacılar kadar bu nefrete katıldılar. İktidarın korunması uğruna en son yaşananların aksine, Albaylar devlet dairelerine kendi gözde siyasi kullarını yerleştirir yerleştirmez *parataxis* ya da herhangi bir siyasal aile adına olaylara karışmayıp politik arenadan çekildiler. Daha önce Metaksas'ın yaptığı gibi yelpazenin sağından soluna doğru 'siyaset dünyası' içinde komünist olan ya da öyle varsayılan kimselere bilhassa düşmanlık besleyerek öçlerini alıyorlardı. Haklarında sol sempatizan olduklarını gösteren binlerce dosyayla birlikte pek çok insan yurtiçinde sürgüne gönderildi, sayısız politikacı ve karşı çıkan kimseler tutuklandı, sürgüne yollandı ya da ev hapsinde tutuldu. Amerikan hükümetinin yoğun baskıları karşısında Andreas Papandreu cezaevinden salıverildi ve ülkeden ayrılmasına izin verildi. Yeorgios Papandreu, yaşamının büyük kısmını Kasım 1968'deki ölümüne dek ev hapsinde geçirdi. Cenaze törenine kentin toplam nüfusunun beşte biri demek olan yarım milyon Atinalının katılması, üstü kapalı da olsa yönetimin halkın gözünde itibarını kaybettiğinin kitlesel bir ifadesiydi.

Aralık 1967'de kralın ön ayak olduğu amatör bir karşı darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından iktidardaki Albay üçlüsü siviller arasındaki kukla adamları aracılığıyla yönetimi ele geçirmeye yönelik tüm oyunlardan sıyrılmayı başardı. Sürgüne kaçan kralın yerine geçmek üzere bir naipler kurulu oluşturuldu. Başbakan olan Albay Papadopoulos artık rejimin en güçlü şahsiyeti haline gelmişti. Kurnaz bir politikacı oluşu giderek daha da çok güçlenmesini sağladı; başbakanlığına ek olarak dışişleri, savunma, eğitim ve hükümet politikası bakanlıklarının sorumluluklarını da üstüne alarak en sonunda bu görevlerin tümünü naipler kuruluna bağladı. 1968'de askeriye'nin iktidardaki gücünü yasallaştırmak, orduyu ülke yönetiminde sürekli söz sahibi kılmak amacıyla oldukça otoriter bir anayasa oluşturuldu ve bu anayasa hileli bir halk oylamasının ardından yürürlüğe kondu.

Albaylar yönetiminin halktan herhangi bir destek görme kabiliyetinden yoksun olduğu çok geçmeden ortaya çıkmıştı. Kendi anti-demokratik anayasasının kısıtlayıcı parametreleri dahilinde bile seçimlere gitmeye yanaşmaması bunu doğruluyordu. Ortaya çıkan az sayıdaki küçük çaplı direniş hareketlerine ve 1968'de Papadopoulos'u öldürme girişiminde bulunulmuş olmasına karşın örgütlü bir muhalefetin varlığından söz edilemezdi. Yönetime karşı gelenlerin çoğu acımasız ve etkili güvenlik örgütünün engelleyici sert tutumlarıyla karşı karşıya kalıyorlardı. Öte yandan yurtiçinde ve yurtdışında bulunan yatırımcılara fazlaca borçlanma yoluna giden ve onlara bol keseden teşvikler dağıtan bir politika izleyen rejim, 1950'lerin sonu ve 1960'ların başlarında demokratik hükümetler döneminde geliştirilmiş ekonomik büyüme hızını, en azından 1973 yılı dünya petrol bunalımına kadar yakalayabilmişti. Bu da toplu başkaldırının oluşumunu önledi.

Rejimin acımasız ve çoğu zaman saçma uygulamaları yurtdışında nefretle kınanıyordu; fakat Yunanistan'ın NATO'daki ortakları söylemlerini somut bir eylemle pekiştirebilecekleri yerde genelde bu konuda isteksizdiler. Bu yetmezmiş gibi, çoğu Yunan diktatörlüğün yerleşmesinde payı olduğunu (bu konuda sağlam hiçbir kanıt bulunmasa da) düşündüğü Amerikan yönetimi, doğu Akdeniz'in çabuk alevlenen ortamında uysal bir denge kalesi diye gördüğü bu rejime yardım ve destek vermeye hazırды. Yedi yıl boyunca uluslararası görüşmelerin dışında bırakılmış ülkeye giden ilk yabancı üst düzey yetkililerinden biri göçmen bir Yunan babanın oğlu olarak (Anagostopulos soyadıyla) dünyaya gelen ABD başkan yardımcısı Spiro Agnew oldu. Cunta kendi hesabına, hamisi ABD'yi kızdırmamak ve özellikle de iktidarı ele geçirmesinin hemen ardından, 1967 sonbaharında Kıbrıs konusunda Türkiye ile yapılan ve iyi sonlanmayan mücadeleden sonra NATO ile ilgili yükümlülükleri harfiyen yerine getirmek için özen gösteriyordu. Askeri yönetim ile Cumhurbaşkanı Makaryos arasında ilişkilerin bozulmasının başlangıcı olan bu kriz Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs çıkarmasında içinden çıkılmaz boyuta varacaktı.

1973 yılında baskıcı ama istikrarlı görünen yönetim yapısında önemli çatlaklar görünmeye başladı. Aynı yıl son yirmi yılda çok küçük seyreden enflasyon oranının iki basamaklı rakamlara ulaşması bir tesadüf değildi. Düzene karşı gelmede öğrenciler başı çekiyorlardı; Mart ayında Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni işgal ettiler. Mayısta deniz subaylarının sonuçsuz kalan başkaldırısı subaylar arasında sık sık yinelenen tasfiyelere karşın silahlı güçler içinde

düzen karşıtı küçük grupların varlığına işaret ediyordu. Papadopoulos hiç zaman kaybetmeksizin, Roma'da sürgünde yaşayan Kral Konstantinos'un donanmadaki başkaldırıda parmağı olduğu suçlamasıyla onun tahttan indirildiğini ve 'başkanlık sistemine dayalı parlamenter cumhuriyetin' kurulduğunu ilan etti. Bunun ardından tek başına aday olduğu gülünç referandumda, Papadopoulos sekiz yıllık dönem için cumhurbaşkanı seçildi. Daha sonra önemsiz bir politikacı olan Spyros Markezinis'ten, 'güdümlü' bir demokrasiye geçişe giden yolun ilk aşaması olan seçimleri yönetmesini istedi.

Seçimler gerçekleşmeden Kasım 1967'de Atina Politeknik'in işgaline varan geniş çaplı öğrenci eylemleriyle ortalık karıştı. Ordu işgali acımasızca bastırmış ve pek çok kişinin yaşamını yitirmesine neden olan olaylar Papadopoulos ile kukla başbakanının hem de başını Tuğgeneral Dimitrios Yuannides'in çektiği cuntanın daha sert üyelerinin girişimi sonucunda devrilmesine dek varmıştı. Cumhurbaşkanlığı görevine Korgeneral Fedon Gizikis getirildi. Kasım 1973'te cunta yönetiminin el değiştirmesi Türkiye ile ilişkilerin iyiden iyiye ve bir o kadar da apansız bozulduğu bir döneme denk gelmişti. İlişkilerin bozulmasının nedeni, Yunanistan'ın kendi karasularına ait olduğunu iddia ettiği Ege Denizi'nin söz konusu bölümlerinde Türklerin petrol arama hakkı iddia etmeleriydi. Ege Denizi'ni Türklere çekici kılansa, Yunan adası Taşoz'da işlenebilir miktarda petrol bulunmuş olmasıydı.

Ege'deki anlaşmazlık sürerken Yuannides yönetimi Helenizmin 'ulusal merkezinin' Atina olduğunu kabul etmeye yanaşmayan Cumhurbaşkanı Makaryos'u mecbur bırakmak amacıyla Kıbrıs'a ilişkin giderek artan tehditkâr bir söylem tutturdu. Makaryos, Temmuz 1974 başlarında Yunanistan'dan gelen hemen bütün subayların Kıbrıs Ulusal Muhafızları'ndan ayrılması talebiyle Kıbrıs devletini yıkmaya çalıştığı için cuntayı ağır sözlerle kınayınca, Tuğgeneral Yuannides'in hiç düşünmeden verdiği karşılık cumhurbaşkanına karşı darbe girişimi başlatarak onu adadan kaçmak zorunda bırakmak oldu. Göründüğü kadarıyla Yuannides görkemli bir ulusal zaferle, adını koymak gerekirse Kıbrıs'ı Yunanistan topraklarıyla birleştirerek kendi yönetimine halktan umutsuzca destek arıyordu. Cunta 1960 anayasal uzlaşmasının maddelerinde yer verilmeyen *enosis*'i gerçekleştirecek diye korkan Türkiye 20 Temmuz'da adanın kuzey kesimini işgal etti.

Gerek Yunanistan gerekse Türkiye'de seferberlik ilan edilmiş, iki ülke bir süre açık bir savaş olasılığıyla karşı karşıya kalmıştı. Ne var ki Yunanistan'daki seferberliğin sallantıda olduğu görülüyordu; ordu

Resim 50 1973 yılı Kasım ayında Atina Politeknik'teki öğrenci işgali. Parmaklıklara asılı Yunan bayrağının hemen yanında 'Cuntaya Hayır' yazılıdır. Bu duvar yazısı faşizmin devrilmesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Nazilerle bir tutulması gerektiği fikrini savunmaya çağırmaktadır. Öğrenci olayları Nisan 1967'deki Albaylar darbesinden sonra kurulan askerî cuntaya karşı büyüyen muhalefetin ilk belirtileriydi. Her şey Mart 1973'te Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin işgaliyle başladı. Bunu Mayıs ayında denizcilerin başarısız ayaklanması izledi. Tüm bunlar cuntanın başındaki Albay Papadopoulos'u 1968 anayasasının zorba hükümleri altında 'güdümlü' bir demokrasiye geçmeye yöneltti. Ne var ki Atina ve Patras'taki diğer üniversitelerde ve Kasım ayında Atina Politeknik'te baş gösteren başka öğrenci işgalleri bu planları bozacaktı. Korsan bir radyo, cuntanın devrilmesi uğruna işçilerle öğrenciler arasında işbirliği çağrılarını başladığı zaman halkın öğrencileri desteklediği belli olunca askerler epey kaygılandı. 16 Kasım'ı 17'ye bağlayan gece askerî birlikler ile polis güçleri tankların öncülüğünde işgale son verdiler. Kaç kişi-

komutanları Yuannides'in Türkiye'ye saldırı emrini yerine getirmede. Yurtiçinde ne destek gören ne de meşru olan, üstelik uluslararası kamuoyunda tek bir dostu bile bulunmayan Yuannides yönetimi giderek çözüldü. Öldürücü darbe de ordu içindeki etkili unsurların sivil hükümet düzenine geri dönüş talebiyle geldi. Askerî önderler ve eski siyasi kuruluşların üst düzey yetkilileri bir toplantı düzenleyerek diktatörlüğün dağıtılmasına ve demokratik hükümetin geri dönüşüne nezaret etmesi için Konstantinos Karamanlis'i göreve çağırdılar. Karamanlis sürgünde bulunduğu Fransa'dan on bir yıl sonra ilk kez Yunanistan'a adeta oyuna sokulan bir tanrı gibi döndü ve coşkulu kutlamalar arasında 24 Temmuz 1974 günü sabaha karşı dörtte başbakanlık andını içti.

---

nin canından olduğu kesin olarak saptanamadı; fakat en az otuz ölü, pek çok yaralı ve ondan daha çok tutuklanma olayı olduğu görüldü. Öğrenciler ezici bir güçle bastırılışlar da, onların eylemleri Papadopoulos'un tepetaklak edilmesi sürecini hızlandırdı. Bu uzunca bir süredir kin duyulan askerî polis gücünün komutanı ve daha geniş kapsamlı liberalleşme yönünde atılamayan adımları bir türlü onaylamayan Tuğgeneral Yuannides'in önderliğindeki aşırılık yanlılarının tasarıları arasında yer almaktaydı. Papadopoulos'un devrilmesinden sonra iktidar yetkileri, fesatçı Yuannides'in eline geçecek onun Kıbrıs Başpiskoposu Makaryos'a karşı Temmuz 1974'te girişeceği darbe diktanın çöküşüne neden olacaktı.

6 | DEMOKRASİNİN GÜÇLENMESİ VE HALKÇILIK YILLARI 1974-1990

Temmuz 1974'te Karamanlis tüm siyasal becerilerinin sınanacağı bir krizin içine savruldu. Ordunun akılsız şovenizmi Türkleri Kıbrıs'ı işgal etmeye kışkırtmış, Yunanistan ile Türkiye'yi savaşın eşiğine getirmiş ve sivil otoritenin umulmadık biçimde çöküşünü hızlandırmıştı. Ancak yedi yılı aşkın bir süre boyunca etkili bir kısıtlama ve başkaldırıyla karşılaşmayan askerî iktidarın elindeki kaynaklar düşünüldüğünde başbakanın kontrolü altındaki güçler çok sınırlıydı. Bunların aralarında politikacılara tiksintiden başka bir şey duymadıklarını açıkça dile getirerek önlerini açmada isteksiz davranan önemli kimseler bulunuyordu. Fakat cuntanın düpedüz iflas etmiş ve belirgin biçimde halkın gözünden düşmüş olması, Karamanlis'e gidecek artan desteğin kendi gücüyle birleşmesiyle beraber askerî yönetimden çoğulcu demokrasiye yapılacak yumuşak geçiş güven altına alınacaktı. Bundan sonraki yedi yıl boyunca siyasal sistem şimdiye dek olduğundan çok daha etkili işleyecekti. Karamanlis'in bir ipin üstünde dans ettiği gerçeğinin göstergesi, dönüşünü izleyen haftalar boyunca geceleri, bir savaş gemisinin gözetiminde kendi yatında geçiriyordu.

Her şeyden çok önceliği Türkiye ile savaş olasılığını ortadan kaldırmaya verdi; iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasındaki eşitsizlik ve askerî diktatörlüğün ilk saatlerinde Tuğgeneral Yuannides'in emriyle başlayan seferberlikteki karmaşa göz önüne alındığında hiç de gerçekçi bir seçenek değildi. Ağustos ortalarında Cenevre'deki barış görüşmelerinin çıkmaza girmesinin ardından çıkarma harekâtı Türk ordusunun kuzey Kıbrıs'ta ilk ayak bastığı sahilten adaya doğru yayıldı. Batıda Güzelyurt'tan (Morfu) doğuda Magosa'ya (Famagusta) kadar uzanan Attila Hattının sınır olarak çizildiği adanın yüzde 40'ını kaplayan bir işgal bölgesi kurdu. Buna rağmen Karamanlis bunalıma askerî bir çözüm getirmekten yana olmadığını açıkça ifade

ediyordu. Zaten kâğıt üstündeki müttefiklerinden fazla destek bekleyemezdi. Amerika Birleşik Devletleri hakkında, açılacağı söylenen davalardan dolayı Nixon'ın başkanlıktan çekilmesinin yankılarıyla sarsılıyordu; ayrıca doğu Akdeniz'in 'Castro'su' dediği Cumhurbaşkanı Makaryos'u gözden çıkarmaya hazır dışişleri bakanı Dr. Henry Kissinger da krize müdahale etmede elini çabuk tutmuyordu. Uyguladığı sömürgeci politikalarla Kıbrıs sorununu kendi yaratan ve Yunanistan ile Türkiye'nin yanında 1960 anayasal uzlaşmasının garantörü olan İngiltere bu içinden çıkılmaz sorundan elini tümüyle çekmişti.

Kıbrıs'taysa, işgalin açtığı yaralar, 185.000 kadar Yunan sığınmacının adanın güneyine kaçması, ABD'nin Türkiye'ye 'meylettigi' yorumlarıyla birleşince ABD büyükelçisinin öldürülmesine varan şiddetli gösterileri kıskırtmıştı. Birbiri ardına ABD yönetimlerinin askeri rejime karşı takındıkları yumuşak tavra ve Türkiye'nin yaptırımlarla sınırlandırılmamasına tepki olarak Yunanistan'da ortaya çıkan Amerika karşıtı dalgalanmalara Karamanlis uyum sağlamakta gecikmeyecek, ABD üslerinin geleceğini masaya yatırarak Yunanistan'ı NATO ittikafının askeri kanadından çekecekti.

Darbe öncesi yılların kutuplaşmış siyasal ortamı düşünüldüğünde oldukça önemli bir gelişme olarak politikacılar yedi yıllık diktatörlük döneminde cuntaya karşı birleşik cephe oluşturmuşlardı. Tıpkı savaş öncesinde Metaksas diktası altında olduğu gibi baskıdan en çok çeken yine komünistlerdi. Cuntaya direnme ve eziyet çekmede yaşanan ortak deneyimler iç savaştan kalma düşmanlıkların önüne geçmişti. Karamanlis'in Komünist Parti'yi yasallaştırmak için harekete geçmesi bu geniş hoşgörü ortamının bir yansımasıydı. Komünist Parti 1947 yılında yasaklanmış ve 1949'da iç savaş sona erdikten sonra Birleşik Demokratik Sol kalkanına sığınmış olarak Yunanistan'daki kuşkulu varlığını yeraltında sürdürmüştü, ayrıca doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyetler Birliği'nde ağır sürgün koşullarında yaşayan binlerce siyasi sığınmacı kendi içinde karşıt gruplara bölünmüş olsa da varlığını korumuştur. Varşova Paktı üyelerinin 1968 Çekoslovakya işgalinin ertesinde partideki eski tüfek Stalincilerle reform yanlıları arasındaki çekişme kesin bir bölünmeyle sonuçlanmıştı. Genel olarak 'Avrupa komünizmi' politikalarını benimseyecek olan muhalefet kanadındaki reform yanlıları Yerel Komünist Parti adını verdikleri çatı altında birleştiler, bu ad partinin sürgündeki yönetiminin anavatanında değişen siyasal ve toplumsal gerçekliklerden kopmuş olduğu görüşünü yansıtıyordu. Buna karşın, özgün komünist parti siyasal

yelpazenin aşırı sol kanadındaki kalabalık kitlelere olan bağlılığını sürdürmekteydi.

Darbe öncesi dönemde komünistlere dış gösteren Karamanlis'in şimdi siyasi sistem içinde aşırı solla işbirliği yapmaya çalışması tuhaf kaçıyordu. Fakat onun komünistlere yasallık kazandırmak istemesi seçmenlerin genel eğiliminin sola kaydığının göstergesiydi. Dikta altında yaşamak ve Kıbrıs felaketinde edinilen deneyimler, kitlelerin 1950'ler ve 60'lardaki komünizm karşıtı, Amerikan ve NATO yanlısı söylemlere olan güvenini sarsmıştı. Cuntanın birikmiş pisliklerini Herkül'e yaraşır ustalıkla çarçabuk temizlemede halktan aldığı geniş destek su götürmese de Karamanlis çok geçmeden o güne değin ordunun bir kesiminin nezaketi ve lütfu sayesinde sürdürdüğü iktidarını seçime giderek meşrulaştırma istediğini açıkça göstermeye başladı.

Seçimler Kasım 1974 ortasında, dikta yönetiminin düşüşünden tam dört ay sonra yapıldı. Aşırı sağcılardan tutun da komünistlere kadar siyasal yelpazenin tamamındaki partiler savaş sonrası dönemde ilk kez yarışıyorlardı. Karamanlis'in (özünde darbe öncesi Ulusal Radikal Birlik Partisi'nin yeniden yapılanmış hali olan) Yeni Demokrasi Partisi'nin oyları silip süpüreceğinden kimsenin kuşkusu yoktu. Öyle de oldu, hatta beklenmedik biçimde oyların yüzde 54'ünü aldı. 300 sandalyeli mecliste bunun anlamı 219'la yeterli çoğunluğu ele geçirmektir. Seçmen 'ya Karamanlis ya tanklar' sloganından etkilenmiş, yönetim çarkının başını açıkça güvenilir ellere teslim etmek üzere oy kullanmıştı. Daha da şaşırtıcı olan, eski tutumunu değiştirmeden yarışan darbe öncesi dönemden kalma tek parti Merkez Birliği'nin çökmesiydi. 1967 darbesinden önce son yapılan 1964 seçimlerinde aldığı yüzde 53 oranındaki oylar yüzde 21'lere geriledi.

İleride olacakların habercisi Andreas Papandreu'nun siyasal sahneye çıkardığı ne Yeni Demokrasi ne de Merkez Birliği partilerine benzeyen yeni siyasal oluşum Panhelenik Sosyalist Hareket'ti (PASOK). PASOK'un çekirdek kadrosu Papandreu'nun yurtdışından yönlendirdiği cunta karşıtı etkisiz bir direniş örgütü Panhelenik Kurtuluş Hareketi (PAK) ile merkez solda bir başka direnişçi grup ve pek yakında Papandreu'nun otoriter başkanlığına karşı ayaklanacak Demokratik Savunma'nın üyelerinden oluşuyordu. PASOK'un 1974 seçimlerinde elde ettiği oy oranı (yüzde 14), Papandreu'nun yeni partisinin temelini dayandıracağı önceden kurulu bir örgütü olmadığı göz önüne alındığında önemli bir başarıydı. Seçmenlerin büyük bölümünün onun milliyetçilikle bezediği sosyalist söyleminin ve 'Ulusal

Bağımsızlık, Halkın Egemenliği Sosyal Özgürlük ve Demokratik Yapılanma' sloganının büyüüne kapıldığı açıktı.

Seçimlerden bir ay sonra monarşinin geleceği bir referandumla oylandı. Kral Konstantinos cuntanın düşüşünün ardından akılsızca davranarak Yunanistan'a dönmemişti. İngiltere'de kalarak davasını televizyon programları aracılığıyla duyurabiliyordu. Merkez ve sol partiler onun dönüşüne karşı etkin bir kampanya yürüttüler; ancak Karamanlis iyi hesaplanmış tarafsız tutumunu korudu. Eğer geniş otoritesini monarşinin yeniden kurulması yönünde kullanmış olsaydı, oyların kraldan yana çıkması olasılığı söz konusu olabilirdi. Oysa Karamanlis'in 1960'ların başında sarayla sürtüşmesinin açtığı yaralar henüz kapanmamıştı. Çoğunluğunu krallık geleneklerine bağlı Mora yarımadası halkının oluşturduğu seçmenlerin yalnızca yüzde 30'unun oyları monarşiden yanaydı.

Yirminci yüzyılın akışı içinde cumhuriyete karşı monarşi konusunda yapılan altı oylamadan en adil olanı kesinlikle bu referandumdu ve yüzde 30'a karşı yüzde 70 cumhuriyetten yana oy dağılımı, kabul edilebilir koşullarda gerçekleştirilen tek halk oylaması olan 1924 yılındaki referandumun sonuçlarının neredeyse aynısıydı. Şubat 1981'de Tato'deki aile mezarlığında devrik kralın annesi için yapılan cenaze törenine katılmak üzere birkaç saatliğine Yunanistan'a girmesine izin verilmesi; Yeni Demokrasi Partisi'nin başkanı Konstantinos Mitsotakis'in kamuoyu önünde 1974 halk oylamasının adilliğini (konuşmasında bunu İngilizce karşılığı 'fairness' sözcüğüyle dile getirmişti) sorgulaması; ayrıca Konstantinos'un 1989'da siyasal kördüğüm yaşanırken halkın istemesi durumunda ülkeye geri gelmeye hazır olduğunu açıklaması dışında monarşi sorunu 1974'ten beri gündem dışıydı.

Beş ay gibi epey kısa bir sürede Karamanlis adil seçimler aracılığıyla yalnızca yetkisini yasallaştırmakla kalmadı, aynı zamanda referandum sayesinde monarşi tartışmasını sonsuza dek çözüme kavuşturmuş görünüyordu. Koruyucu Devletler tarafından bağımsızlığın bedeli olarak ortaya sürüldüğünden bu yana monarşi sürtüşme konusu olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Ulusal Bölünme'den sonraki otuz yıllık dönem boyunca sürekli olarak siyasi istikrarsızlık kaynağıydı. Artık Karamanlis 1975'te yürürlüğe koyacağı yeni anayasa için arkasına aldığı geniş parlamenter çoğunluktan yararlanabilirdi. Bu anayasa yasama ile yürütme arasındaki dengede ağırlığın ikincisinin üzerinde olması gerektiği konusunda Karamanlis'in kendi görüşlerini içermekteydi. Oysa yeni anayasanın cumhurbaş-

kanına tanıdığı geniş yetkilere ne ilk seçilen felsefe öğrenimi görmüş muhafazakâr bir politikacı olan cumhurbaşkanı Konstantinos Çat-sos (1975-80) ne de 1980 yılında beklendiği üzere cumhurbaşkanlığı uğruna başbakanlığı bırakan Karamanlis başvuracaktı.

1974 yazındaki *metapolitefsi*, yani dikta rejiminden demokrasiye geçiş döneminden sonraki ilk aylarda Karamanlis atması gereken adımları iyi hesaplamalıydı. Bir yandan, özellikle diktatörlüğe karşı direnişleriyle onun dengesinin sarsılmasına katkıda bulunan öğrencilerin direttiği zorbaların ağır biçimde cezalandırılması ve *apohuntopoiisi*, yani 'cuntasızlaştırma' yoluyla devlet örgütünde askerî cuntanın işbaşına getirmiş olduğu kimselerin ve işbirlikçilerin safdışı edilmesine yönelik taleplere karşılık veriyor görünmeliydi. Diğer yandan, eğer gelişigüzel oç alma yoluna gidilirse, silahlı güçler içinde varlıklarını sürdürmekte olan cunta yandaşlarının buna karşılık vermeleri söz konusu olabilirdi. Bunların gerçek bir tehlike unsuru oluşturduğu, o zamanlar malûm sebeplerden dolayı üzeri örtülen Şubat 1975'te ortaya çıkarılan bir komplonun gerçek boyutundan belliydi. Komplonun hedefi hem Karamanlis'i hem de Makaryos'u (Aralık 1974'te Kıbrıs'ın cumhurbaşkanlığı görevi kendisine iade edilmişti) devirmektir. Bu tehdidi akıldan çıkarmayan Karamanlis silahlı güçlere yeniden sağlam kişilerin alınmasını güvence altına almak için kilit görev olan savunma bakanlığına, tam bir muhafazakâr ve komünizm karşıtı olan Evangelos Averof'u getirdi.

1975'te televizyonlardan yayınlandığı için kamuoyu üzerindeki etkisi büyük olan bir dizi duruşmada, diktatörlüğün kurulmasında başlıca sorumluluk taşıyan kişiler kötü davranışlarından ve kendilerine karşı gelenlere yaptıkları işkencelerden, ayrıca Kasım 1973'te Atina'daki öğrenci işgalini acımasız yöntemlerle bastırmaktan yargılandılar. Suçlu bulunanlar ağır hapis cezasına çarptırıldılar. Bunların arasında korku uyandıran askerî polis örgütünün eski başkanı, Politeknik'teki öldürme olaylarına karıştığı için yedi kez ömür boyu hapis cezası alan Tuğgeneral Yuannides de vardı. Darbenin arkasındaki asıl üçlü Albay Papadopoulos ve Makarezos ile Tuğgeneral Pattakos ölüm cezasına çarptırıldı. Hükümetin bu ölüm cezalarını *tez elden* ömür boyu hapse dönüştürmesi, 1922 Anadolu felaketinin ardından politikacıların ve komutanların asılması sırasında yaşanmış ve sonuçta iki dünya savaşı arası dönemin politik hayatını zehirlemiş olayların tekerrürü tehlikesine karşı Karamanlis'in hazırlıklı olduğunu gösteriyordu. Önde gelen darbecilerin on altı yıl sonra (1991) bile hapiste tutulmaları verilen cezaların demokratik kurumları yıkmayı

düşünen diğer kişilere iyi bir ders olmasını amaçlıyordu. Cuntanın uslanmaz işbirlikçilerine görevden el çektirildi ve öğrencilerden gelen baskılar sonucunda yürütülen bütün tasfiye işlemleri özellikle üniversitelerde duyuruldu.

Demokratikleşme sürecinin yaşandığı dönemin perde arkasında Türkiye ile süren gerginlik yer almaktaydı. 1974 yazında ansızın patlak veren kriz savuşturulmuş olsa da temelde düşmanlık sürmekteydi. 1973 yılında Türkiye ile Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki kıta sahanlıklarının belirlenmesi sırasında (ve burada bulunabilecek petrolle ilgili hakların kimin elinde olacağı konusunda) alevlenen asıl tartışmaya bir de 1974 krizinin yol açtığı çapraşık sorunlar eklendi. Türkiye'nin Kıbrıs'ı işgal etmesinin ertesinde Yunanistan, Ege'de Türk kıyılarına yalnızca birkaç deniz mili uzaklıktaki adalarına asker ve silah yığdı. Türkiye bunun 1923 Lozan Konferansı kararlarına ve silahsızlanma koşuluyla adalardaki Yunan egemenliğinin resmen tanındığı 1946 Paris Antlaşması'na aykırı buluyordu. Ne pahasına olursa olsun hiçbir egemen devletin kendini savunma hakkından vazgeçemeyeceğini belirten Yunanistan bunu, geçerliliği süren 1936 Montrö Sözleşmesi'ne dayandırıyordu.

Başka anlaşmazlıklar da vardı: Türkiye'nin mevcut statükoya meydan okumasından doğan Ege'deki hava trafiğinin denetimi sorunu şimdiye dek uygulamaya konmamıştı, konması da beklenmiyordu ama Türkiye'nin Ege'yi bir Yunan denizine dönüştüreceğini, dolayısıyla *casus belli* olarak gördüğü Yunanistan'ın kendi karasularını 6 milden 12 mile çıkarmaya hakkı olduğu teorisi; ayrıca her iki ülkenin birbirlerinin azınlıklarına muamalesi. Karamanlis her ne kadar ikili ilişkilerde Kıbrıs'ın kesinlikle sorun oluşturmadığında ısrar etse de kuzey Kıbrıs'taki Türk işgali iki NATO müttefiki arasındaki ilişkileri iyice zora sokmuştu. Türklerin saldırmasından korkan Yunanların konuyu abarttıklarını düşünen sabırsız yabancılar, geçmişin ağırlığının ve geçmişte yapılmış gerçek ya da uydurma hataların hatırasının karşılıklı hassas bakış açılarını etkilediğini göz önüne almıyorlardı. Öte yandan süper güçler arasında *détente* yaşanması (gerginliğin yumuşaması) Yunanistan ile Türkiye'nin komünist komşularına yönelik korkuları azaltırken, 1940'ların sonlarıyla 1950'lerin başlarında iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulması yönünde yapılan etkili baskı, adli adınca, birbirlerini kollamazlarsa tek başlarına kalacakları korkusu ortadan kalkmıştı.

Türk-Yunan ilişkilerinde yavaş yavaş kaynayan sorunların kaynağının her an su yüzüne çıkmasının beklendiği 1976 yazında, Türk

Harita 9 Ege Sorunu. Kaynak: Andrew Wilson, *Aegean dispute* (1979).

hükümeti *Sismik I* adlı bir araştırma gemisini anlaşmazlık konusu sularda sondaj yapmak üzere yola çıkarmıştı. PASOK'un başkanı Andreas Papandreu *Sismik I*'in batırılması çağrısında bulundu; böyle bir eylem hiç kuşkusuz savaşa yol açardı. Karamanlis ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne ve Lahey Adalet Divanı'na başvurmayı yeğledi. Ancak her iki kurum da soruna yapıcı bir çözüm getiremedi.

Ege anlaşmazlığını özel kılan, denizin altında petrol bulma umuydu; çünkü her iki ülkenin de işlenebilir enerji kaynakları kısıtlıydı, üstelik her ikisi de 1970'lerin başındaki enerji bunalımında ağır yara almıştı. Taşoz adası açıklarında ticari değeri olan petrol bulunmuştu; ne ki bu bölgedeki petrol üretimi en verimli döneminde bile Yunanistan'ın toplam tüketiminin yüzde 5'ini geçmedi. Ege Denizi'nin umut edilen petrol kaynaklarını sağlayıp sağlamayacağı henüz bilinmemektedir. Türkleri tehdit unsuru olarak görmek Yunanlılara ciddi ekonomik yük getirmişti; bir yandan subaylara gerçek bir görev duygusu aşılayıp siyasal etkinliklerden uzak kalmalarına yarasa bile silahlı kuvvetlere bütçe giderlerinin beşte birini harcamayı gerektiriyordu. Silahlanmaya ayrılan büyük harcamalar, eğitim ve sağlık konuları gibi ivedilikle yapılması gereken altyapı reformlarının önceliği yitirdiği anlamına geliyordu. Cunta yönetiminin ekonomik mirası da hiç iç açıcı değildi. Darbe öncesi ivme dikta yönetiminin ilk yıllarında sürmüş, fakat bu ancak aşırı borçlanma ve yabancı yatırımcılara gösterilen abartılı cömertlik sayesinde sağlanmıştı. 1940'ların başbelası, 1950 ve 1960'larda uygulanan sağduyulu para politikalarıyla güçlkle önü kesilebilen enflasyon, cuntanın son yıllarına gelindiğinde bir kez daha büyük sorundu. Görünürde serbest girişimci düzene bağlı bir hükümet olan Yeni Demokrasi, bankalar ve diğer kuruluşları devlet çatısı altına almakla doğrudan ya da dolaylı olarak zaten kalabalık olan devlet memurlarının sayısını artırmış oluyordu.

Ne var ki diğer konulara kıyasla, Karamanlis enerjisinin yalnızca bir kısmını iç politikaya ayırabilecekti; bu durumun sağın ilerideki kaderi üzerinde ciddi etkileri olacaktı. Altı yıllık başbakanlık dönemi boyunca ilgisi dış politika konularında yoğunlaşacaktı. Onun öncelik verdiği başlıca konu Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na kabul edilme sürecini hızlandırmaktı. 1961'deki üyelik anlaşması tam üyeliğin 1984 yılında yürürlüğe girmesi olasılığını doğurmuştu. Fakat topluluğa üyeliğin Yunanistan'ın geleneksel destekçisi ABD ile bozulan ilişkilerin yerini doldurabileceğini, yeni kurulan demokratik kurumları güvence altına alacağını, ayrıca Türkiye'nin tehditlerine karşı koruyucu olacağını düşünen Karamanlis bu süreci çabuklaştırmaya kararlıydı. İleride üyeliğin sağlayacağı ekonomik yararların önemi fark edilecekse de bunun üzerinde o zaman pek durulmaması dikkat çekiciydi. Çoğu Yunan'ın Avrupa'ya sempatisinin altında yatan topluluğa üyeliğin bir şekilde ülkenin belirsiz Avrupalı kimliğini meşru kılacağıydı: sanki Yunanistan da aynı kültürel kimliğin bir

parçası değilmiş gibi Yunan halkı alışkanlıkla Avrupa'ya seyahatten söz ederdi.

Brüksel'deki Avrupa Komisyonu ülke ekonomisinin (ayrıca şişirilmiş ve hantal bürokrasinin) Ortak Pazar'ın ağır rekabet koşullarına dayanmaya hazır olduğu konusunda bazı kuşkuları vardı. Oysa Karamanlis dikta yönetimi sırasında Avrupa'nın umursamazlığından ötürü suçluluk duymasından ustaca yararlanmasını bilecek ve mevcut üyeler çok geçmeden Avrupa uygarlığının ışık kaynağı diye yüceltmekten hoşlandıkları ülkenin topluluğa giriş yolunu açmanın peşine düşeceklerdi. Mayıs 1979'da topluluğa tam üyeliğin 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmesini öngören anlaşmanın Atina'daki Zappeion binasında imzalanmasıyla Karamanlis inatçılığının semeresini almış oluyordu. Öte yandan, bir sonraki ay anlaşmanın onaylanması mecliste tartışılırken gerek PASOK gerekse komünist parti görüşmeleri boykot ettiler.

Karamanlis dönemine damgasını vuran dış politika uygulamalarının bir diğer yönü de, Albayların başlatmış olduğu politikaların devamı niteliğinde, kendisinin de çokça gezip gördüğü bir coğrafya olan Balkan 'açılımı' idi. Yunanistan'ın komünist komşularıyla ilişkileri 1960'ların başında yumuşama belirtileri göstermiş olsa da iç savaşın ertesindeki gergin ortamda genellikle ve kaçınılmaz olarak kötüye gidiyordu, bir tek Yugoslavya bu gelişmenin dışındaydı; iki ülke arasında 1950'lerin ortalarında kısa süreli bir işbirliği anlaşması imzalanmıştı. Böyle girişimlerin bir amacı da Ege ve Kıbrıs'la ilgili güttüğü davaya destek arayışydı besbelli. İkili ilişkilerde göze görünür bir iyileşme yaşanırken 1976'da Karamanlis'in öncülüğüyle Atina'da toplanan Balkan zirvesinden pek somut bir sonuç çıkmadı.

Ülkenin bağımsızlıktan sonraki tarihine damgasını vurmuş olan dış politika konularının iç sorunlardan önce gelmesi seçimlerin anayasanın öngördüğü tarihten bir yıl önce, 1977'de yapılması kararına da yansdı. Seçim sonuçları bir ölçüde Karamanlis'in ülkedeki siyasal dengeyi yeniden kurmada kendi elde ettiği başarının kurbanı olduğunu gözler önüne serecekti. 1974 yılında seçmenler arasında demokrasiyle dikta rejimi arasında duran tek kişinin o olduğuna yönelik bir kanı yayginken, 1977'de seçmenlerin oylarını kısıtlayacak böyle bir etmen yoktu. Yeni Demokrasi'nin oy oranı 12 puan düşerek yüzde 54'ten 42'ye geriledi. Yürürlükteki 'destekli' nispi temsil sistemine göre bu oran partinin mecliste yeterli çoğunluğu (300 sandalyeden 172'sini) kolayca elde etmesine yetiyordu. Fakat aynı sonuç partinin iktidarda kalma çabalarında Karamanlis'in kendi karizmasına

ve otoritesine sonsuza kadar güvenemeyeceği yolunda açık bir uyarı niteliği taşıyordu.

1977 seçimlerinin sürprizi Papandreu'nun partisi PASOK'un 1974'te yüzde 14 olan oy oranını neredeyse ikiye katlayarak yüzde 25'e çıkarması oldu; bu savruluş büyük ölçüde Merkez Demokratik Birliği (1974'ün Merkez Birliği) kurban edilmesiyle sağlanmıştı. Hem bu husus hem de iki partinin de iç disiplinden yoksun olması Yeni Demokrasi Partisi'ni ve PASOK'u hızla birbirleriyle çekişen kamplara böldü. Parlamentoda altmış sandalyesi bulunan PASOK artık resmen muhalefetteydi. Yeni Demokrasi'nin düşüşünün bir nedeni, kralcılar ile tutuklu önderlerine af talep eden dikta yanlılarından oluşan 1974'te onu desteklemiş karışık gruplardan bazılarının olanak dışı görünse de Karamanlis'i aşırı sosyalist görerek aşırı sağcı Milliyetçi Cephe'ye kaymalarıydı. Bu cephenin ortaya çıkışı demokratik ile otoriter sağcılar arasında 1950 ve 60'larda iyiden iyiye bulanmış sınırları belirsizliğe yer bırakmasızın kesin olarak çizmede Karamanlis'in harcadığı üstün çabaların başarısını doğruluyordu. Aşırı solda komünistler oyların yüzde 9'unu alırken, artık kimi küçük sol örgütlerle işbirliği yapan 'Yerel' komünistler yüzde 3 oy elde etmişlerdi.

Kuruluşu 1974 kadar yakın bir geçmişe dayanan PASOK'un elde ettiği sonuç etkileyiciydi. Belli ki milliyetçiliği, özellikle de Türkiye'ye karşı ödünsüz politikayı savunmak, artık radikal 'Üçüncü Dünya' liberallerinin başlangıçtaki sloganları kırpılmış sosyalist söylemle birleşince, seçmenlerin azımsanmayacak bir bölümünden karşılık görmüştü. Belki de söylemden daha önemlisi örgütlenmeydi. Aşırı sol dışında ülke çapında örgütlü bir yapılanmayı gerçekleştiren ilk parti, demokratik olduğu pek söylenemese bile PASOK'tu. Onun bu görkemli çıkışı, sağ kanadın savaş sonrasında elinden kaçırdığı iktidarı yeniden ele geçirmek için başarılı muhalefet yapan PASOK örneğine bakarak Yeni Demokrasi'yi çağdaşlaştırması, örgütlemesi ve ideolojik çekiciliğe ayak uydurması gerektiğini göstermek bakımından yararlı oldu.

Yunanistan Batınındır.

Konstantinos Karamanlis

Yunanistan Yunanlılarındır.

Andreas Papandreu

Karamanlis bunu başaramadı. Her ne kadar 1950'ler ve 60'larda partisinin imajını lekeleyen baskıcı öğeleri örgütten uzaklaştırmayı ve Yeni Demokrasi'nin vermiş olduğu sözü tutarak gerçekten çoğulcu saydam

bir siyasal düzene geçmeyi başardıysa da sağlam bir ideolojik taban oluşturma çabaları yetersiz kalmıştı. Yeni Demokrasi'nin 1979'daki ilk parti kongresinde (PASOK'un ilk genel kongresi 1984 yılındaydı) 'radikal liberalizm' politikasını benimsemesi Karamanlis destekçilerinin büsbütün aklını karıştırdı. Öte yandan Yeni Demokrasi'nin meclis grubu bir burjuva partisine göre epey gözüpek adım atarak onun yerini alacak kişiyi seçmek üzere hazırlık yapıyordu. Dış ilişkiler, özellikle de AT'ye girme hususunda yapılan son pazarlıklar Karamanlis'in zamanının çoğunu almaktaydı. 1978 yılında Türkiye başbakanı Bülent Ecevit ile yapılan sonuçsuz zirve, ikili ilişkilere bir ölçüde ilerleme sağladıysa bile iki ülkeyi birbirinden ayıran köklü uzlaşmazlıklara herhangi bir çözüm getirmekten uzak kalmıştı.

Başlıca hedefi olan AT'ye üyelik konusunu kesinleştiren Karamanlis pek çoklarının beklediği gibi Konstantinos Çatsos'un beş yıllık döneminin sona ermesinin ardından Mayıs 1980'de meclisten anayasanın belirlediği asgari sayısal desteğin (180 oy) yalnızca üç fazlasını alarak cumhurbaşkanlığı görevine yükseldi. Yeni Demokrasi'de boşalan başkan koltuğu için yapılan başa baş yarışta baba ve anne tarafından dedeleri liderlik koltuğuna oturmuş bulunan sürpriz aday Yeorgios Rallis, kendisinden daha muhafazakâr rakibi Evangelos Averof'a az bir farkla üstün geldi. Rallis'in Ekim 1981'de yapılacak bir sonraki seçimlere kadar Karamanlis'in görevde kalması gerektiği yolundaki değerlendirmesinin hiç de yanlış olmadığı anlaşıldı; çünkü kendisinin dürüst ancak sönük başkanlığında, Karamanlis'in karizmasından yoksun kalan Yeni Demokrasi, onun değiştirmek için epey uğraş verdiği hizipçilik ve adam kayırma günlerine geri dönmüştü. Böylece Papandreu'nun yürüttüğü sert muhalefeti savmada partinin gücü azaldı. Karamanlis'in cumhurbaşkanı oluşu PASOK'un daha önemli bir konuda daha epey işine yarayacaktı. Cumhurbaşkanlığı koltuğunda artık kusursuz bir muhafazakâr geçmişten gelen ve 1975 anayasası gereği geniş yetkilere sahip sağlam ve karizmatik birinin oturması Papandreu'nun milliyetçilik, popülist demagoji ve sosyalist söylemi ile radikal bir PASOK hükümetinin yönetiminde olayların denetimden çıkacağı korkusu arasında sıkışan kararsız seçmenleri çekmenin güvencesiydi.

Papandreu siyasal yelpazenin ortasında yer alan geniş seçmen kitlesi içinden Yeni Demokrasi'den PASOK'a geçme eğilimini taşıyabilecek olanların güvenini kazanması gerektiğini çok iyi biliyordu. Eğer PASOK'un izlediği politikalarda 1977 seçimlerinden önce herhangi bir yenilenme olmuşsa, 1977 ve 1981 arası dönemde bu daha

da su yüzüne çıkacaktı. Papandreu'nun üstünden yakasız kazağını çıkartıp kendisine daha saygın bir görünüm veren gömlek ve kravat kuşandığı dönemi onu eleştirenler 'kravat çağı' diye adlandırdılar. PASOK'un daha önceleri vurgulanan sınıf tabanlı Marksist bir parti olduğu söylemi sessizce terk edildi; üstelik önceleri önemsenen sosyalist kimlik de bir yana bırakılmıştı; ekonomik açıdan üretken nüfusun yüzde 60'ının kendi işinde çalıştığı ve sadece yüzde 40 kadarcının ücretli ve maaşlı olduğu bir toplumda riskten kaçınmanın akılcı yolu buydu. Böylece Papandreu, bir evi, bir dükkânı ve bir arabası olan 'sıradan' Yunana ve belki daha önemlisi bu düzeye erişmek isteyenlere, PASOK'un seçimlerden üstün çıkması durumunda sahip olduklarının ellerinden alınması gibi bir tehlike olmadığını güvencesini vermiş oluyordu. 'İmtiyazsız' kesimin çıkarlarını 'imtiyazlılara' karşı koruduğunu ileri sürerek mali ve iktisadi oligarşiyi oluşturan 'imtiyaz' sahiplerini yabancıların çıkarları uğruna her zaman ülkelerini satmaya hazır bir avuç insan olarak tanımladı.

PASOK'un zaferinin dış politikada da herhangi büyük bir değişikliğe yol açmayacağına dair benzer güvenceler verildi. Artık AT'nin kapitalistler kulübü, Yunanistan gibi kapitalizmin çemberinde kalmış ülkelerden çıkar sağlamaya çalışan çokulusluların cephesi diye aşağılandığı günler geride kalmıştı. Şimdi sıra Avrupa Topluluğu'na üyelik için halk oylaması yapılmasını istemeye gelmişti. Oysa bu hiç de gerçekçi bir istek değildi; çünkü referanduma gitme yetkisi bir tek cumhurbaşkanlığının elindeydi. Üstelik Ortak Pazar'a girişi keskinleştirmek için kendi kişisel saygınlığını ortaya koyan Karamanlis'in oyların Avrupa'dan yana çıkmaması olasılığını göz önünde tutarak böyle bir karar verme olasılığı düşüktü. Tıpkı AT konusundaki yaklaşımlar gibi NATO ittifakından derhal çekilme çağrıları da bir yana bırakılmıştı. NATO'dan çekilme konusu artık stratejik bir hedef, uluslararası güç dağılımının bir parçası olarak gündeme geliyordu. ABD üslerinin geleceği de derhal kapatılmak üzere değil pazarlık aracı olarak öne sürülüyordu. Merkezdeki çekimserlere verilen bir diğer güvence de darbe sonrası dönemde geleneksel merkezîyetçiliği savunan Yeorgios Mavros'un PASOK'a katılmasıyla sağlandı.

Papandreu böyle meselelerde hareket özgürlüğünü sürdürmeye özen gösterdiyse de teorik olarak egemen bir devlet olarak ülke tarihine damgasını vurmuş bağımlılık döngüsünü kırma kararlılığıyla birlikte köklü bir toplumsal değişim projesine sarılmaktan da geri kalmadı. En ince ayrıntısına kadar hazırlanmış 'Halkla Sözleşme' adını verdiği programında nesnel tarih eğitiminden tutun da yılın büyük

kısımında Atina'nın üzerini örtmüş *nefos*, yani kirli hava tabakasının kaldırılacağına dair verilen sözler yer almaktaydı. PASOK slogan olarak her şeyi kapsayan *Allagi* sözcüğünü kullanıyordu. Yunan siyasal bağlamında bilinmedik bir söz değildi, ancak savaş sonrasında sağın iktidar olduğu düşünülürse, 'Değişim' özellikle genç seçmenlerin özlemini çektikleri bir konuydu.

Değerli ancak karizmadan yoksun Rallis'in başkanlığında yorun bir görünüm sergileyen Yeni Demokrasi, PASOK'un muhalefetine karşılık vermede yetersiz kalıyordu. Eğer iktidarda kalma şansını yakalamak istiyorsa onun da merkezin çekimser seçmenlerini kendisine çekmesi gerekiyordu. Aynı zamanda, 1977 yılında Milliyetçi Cephe'ye kaymış bulunan memnuniyetsiz aşırı sağcılar yeniden kazanmaya çalışmak zorundaydı. Bunun zor bir denge oyunu olduğu görülecekti. Muazzam kaynakların harcandığı kampanya döneminde ülkenin seçim tarihinde bugüne dek en yüksek miktarda para akıtılacaktı. Kendisini destekleyen gazetelerin satışının Yeni Demokrasi yanlısı gazetelerin tirajına göre iki katına çıkması PASOK'a büyük bir üstünlük sağladı. Seçim günü yaklaştıkça basında yer alan yazılar iyice kutuplaşmıştı, Andreas Papandreu'nun paskalyadan önceki pazar günü Patras'a gelişini, İsa'nın Kudüs'e gelişiyile karşılaştırmak gibi garip dinsel imgelere bile başvuranlar oluyordu. Ekim 1981'de seçimler yapıldığında, PASOK yanlısı bir başka gazetenin deyimiyile, 'Kutsal Gün' gelip çatığında, PASOK oylarını bir kez daha ikiye katlayarak (1974'te yüzde 14 iken) 1977'de yüzde 25 olan oy oranını yüzde 48'e çıkardığı şaşırtıcı bir başarı elde etmişti; bu da meclisteki 300 sandalyeden 172'sine sahip olması demekti. Buna karşılık Yeni Demokrasi'nin oyları yüzde 42'den 36'ya gerilemiş, komünistlerin yüzde 11 oranı hemen hemen aynı kalmıştı.

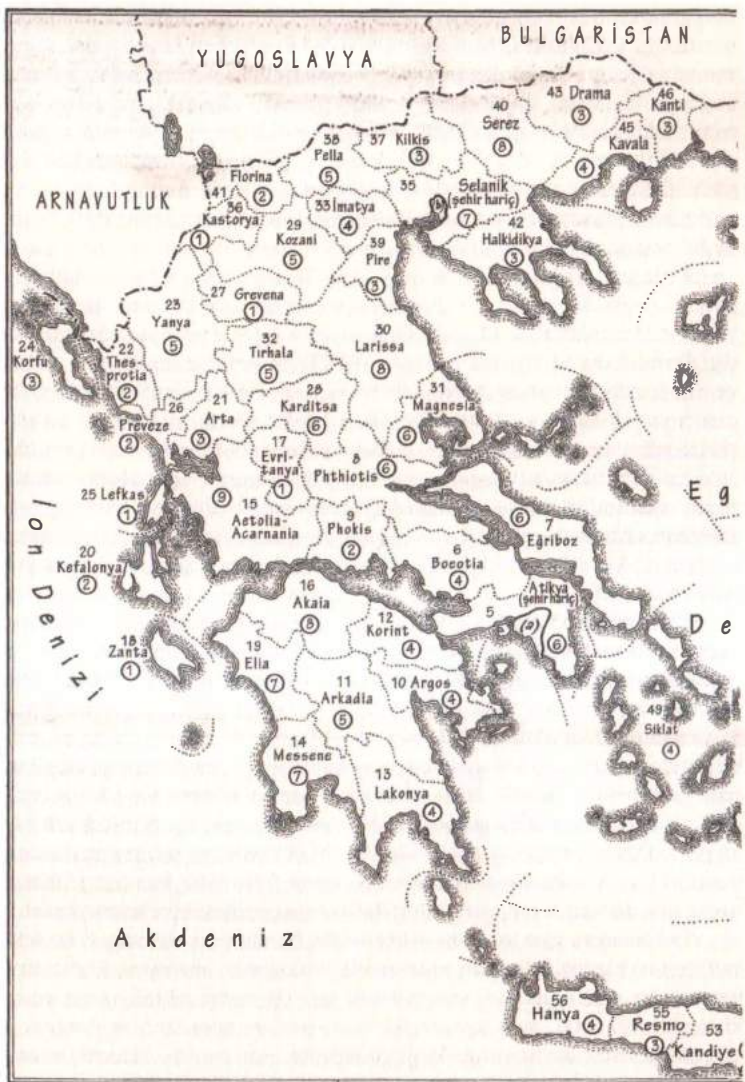
İlk kurulduğu yıllarda PASOK'u kırsal protestonun sesi olarak görme eğilimi yaygınken, 1981'de partinin aldığı oyların dağılımı kent-sel ile kırsal bölgeler ve de erkekler ile kadınlar arasında eşitti. Kurulduğu 1974'ten sonra kısa yoldan iktidara gelişi, hızlı ekonomik ve siyasal değişimlerin yaşandığı bir dönemde Andreas Papandreu'nun politik karizmasının, umutları canlandırma ve belki daha da önemlisi geniş bir seçmen topluluğunun, özellikle de genç yaşlardaki insanların hayalgücüyle önyargılarını bir potada eritmede becerisini kanıtlıyordu. Savaş sonrasında kentlere göç etmiş ve yüksek enflasyon ve bozulan çevre koşullarında yetersiz eğitim, bakım ve sağlık hizmetleriyle iki yakasını bir araya getirmek için zorlu bir savaş veren yüzbinlerin içinde yaşadıkları duruma hitap ediyordu. Popülist söyleme

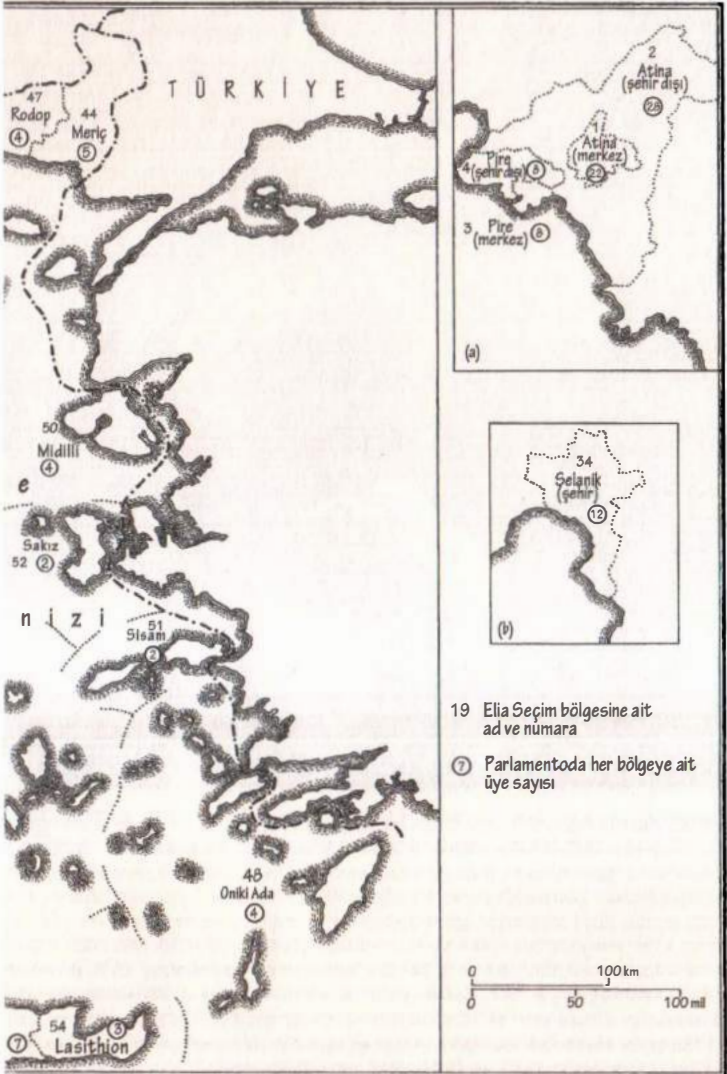
başvurarak böyle sorunların sorumluluğunu iç ve dış mihraklı kötü oyunlara bağlıyordu. Sınıf ayrımının ötesine geçen bu meydan okuma ve çağrılara, artık karizmatik Karamanlis'in liderliğinden yoksun sağcı politikacılar karşılık vermekte yetersiz kalıyordu. Yeni Demokrasi bundan öteye gidemezdi, zaten sağın iktidarı sırasında yaşam standartlarının iyice yükseldiği doğruysa bile refah dağılımı eşit değildi. Ülkenin artan refahından paylarına düşeni alamadıklarını ve tüketim toplumunun dışına itildiklerini düşünen insanlar PASOK'un doğal seçmenleri arasına girdiler.

İktidarın sağdan merkez sola pürüzsüz geçişi siyasal sistemin giderek olgunlaştığının ve darbe sonrasında sağ kesimin kendisini çoğulcu demokrasiye adanmışlığının göstergesiydi ya da öyle görünüyordu. Denilebilir ki siyasal sistem, 1960'ların ortalarında tayin edilen ve 1967 askeri darbesiyle kösteklenen yola 1981'de geri döndü. Öyle olsun ya da olmasın, Papandreu'dan beklentilerin yükseldiği su götürmezdi. Papandreu bunları azaltma çabasıyla, önceki Yeni Demokrasi hükümetinin savurgan ekonomi politikaları ve çürük ekonomik temel yüzünden hareket özgürlüğünün sınırladığından yakınırken –tamamen haksız sayılmazdı– iddialı programını yürütmek için arka arkaya iki kez dörder yıllık dönem görevde kalması gerektiğinden söz ediyordu.

Yine de çoğu hiçbir ekonomik harcama gerektirmeyen ve yine çoğu epey geç kalmış bir dizi yenilik getirerek zaman yitirmeksizin hükümet tarzında değişiklik yapılacağı muştusunu verebilmişti. İzlediği 'ulusal uzlaşma' politikası İtilaf Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı sırasındaki işgaline direnişin resmen tanınmasını; iç savaş sonrasında doğu bloku ülkelerine kaçmış komünistlerin ülkeye dönüşüne izin verilmesini (ancak iznin yalnızca Yunan kökenliler için geçerli olması, iç savaşın sonlarında Demokratik Ordu'nun çoğunluğuna yakın bir bölümünü oluşturan çok sayıda Makedonyalı Slavı dışlamak demektir) ve iç savaşta komünistlere karşı üstünlük kazanan ulusal ordu için düzenlenen anma törenlerine son verilmesini kapsıyordu.

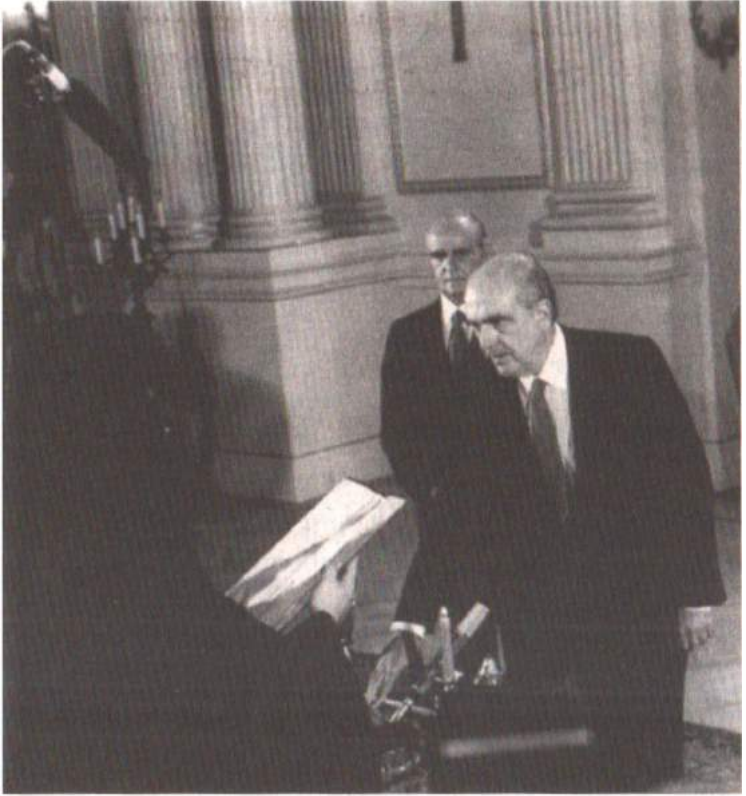
Tek aksanlı yazı sistemi *monotoniko* benimsenerek yazı dilindeki kullanılan aksanlar basite indirgendi. Anlaşılmalı boşanma konusunda olduğu gibi kilisenin sertçe karşı geldiği resmî nikâh uygulaması başlatıldı. Zina, suç sayılan fiiler arasından çıkartıldı ve drahoma uygulamasına, en azından kağıt üzerinde son verildi. Her ne kadar meclis grubundaki kadın temsilcilerin sayısı Yeni Demokrasi Partisi'ndekilerin altında kalsa da PASOK aile hukukunu değiştirme ve kadınların konumunu iyileştirmede ilerleme kaydetti. Alman modeline

19 Elia Seçim bölgesine ait ad ve numara

7 Parlamentoda her bölgeye ait üye sayısı

Resim 51 Andreas Papandreu'nun başbakanlık görevine geçişi sırasında kendisine Cumhurbaşkanı Konstantinos Karamanlis'in önünde Atina Başpiskoposu Serafim tarafından ant içirilmesini görüntüleyen 1981 yılı Ekim ayında çekilen fotoğraf. Siyasal sahne bu iki büyüleyici önderin çevresinde dönmekteydi; Harilaos Trikupis ile Theodoros Diliyiannis'in on dokuzuncu yüzyıl sonlarında gerçekleştirdiklerini, Karamanlis ile Papandreu yirminci yüzyılın ikinci yarısında başarak siyasal ortama egemen oldular. Muhafazakâr kanattan olan Karamanlis 1955-63 ve 1974-80 dönemlerinde başbakanlık, 1980-85 döneminde cumhurbaşkanlığı yaptı, derken bir dönem aradan sonra 1990 yılında beş yıllık cumhurbaşkanlığı görevine yeniden seçildi. Halkçı bir sosyalist olan Papandreu 1981 ile 1989 yılları arasında başbakandı. Karamanlis'in siyasal becerilerinin en zorlu sınavı 1974'te, Yunanistan'ın 1967 ve 1974 yılları arası dönemde kötü yönetilmesine neden olan askerî diktanın bıraktığı kayıtları yok etmekle suçlandığı zamandı. Onun başarısını ölçmenin en iyi yolu 1981 yılında ülke tarihinde hak ederek iş başına gelen ilk sosyalist hükümete iktidarı barışçıl yollardan teslim etmesiydi. Bu hükümetin başında Papand-

göre yapılanmış üniversitelerde tek söz sahibi profesörlük kadrosuna karşı daha kıdemsiz öğretim görevlileri ile öğrencilerin söz hakları artırılarak demokratikleştirmeye yönelik yeni uygulamalar getirildi. Uygulamada bunlar zaten arapsaçına dönmüş olması durumu daha da karıştırdı ve siyasallaşmanın artmasına sebep oldu. Taşrada kültürel yaşamı canlandırmak için çaba gösterildi. Tüm bunlarla birlikte yönetimde merkeziyetçilikten uzaklaşılması ve ülkenin Atina'dan yönetilmesi zorunluluğunun kaldırılması yolunda adımlar atıldı. Ne var ki bu gelişmeler fazla başarıya ulaşamadı; çünkü yerel yönetim birimleri kendilerine gelir sağlayacak kaynaklardan yoksundu. Öte yandan başkenti gitgide saran hava kirliliği (*nefos* ya da kirli hava söz verildiği gibi sağ iktidarla birlikte yok olmamıştı) ve genelde yaşam kalitesindeki düşüş taşradan büyük kentlere akan amansız göç yönünü, az ama fark edilecek kadar tersine dönme eğilimi göstermesini sağladı. Tıp alanında çalışanların kesinkes karşı çıkmalarına rağmen ulusal sağlık hizmetleri başlatıldı. Kırsal alanlarda klinikler, hastaneler (ve kültür merkezleri) kurulması iktidarda olduğu sekiz yıl boyunca partinin aldığı desteğin kentlere kıyasla kırsal alanlarda daha da artmasına yaradı. Yunanistan'da kişi başına düşen doktor sayısının bütün diğer AT devletlerinden daha fazla olmasına karşılık gücü yetenler (bunların arasında kalp sağlığıyla ilgili sorunlar yaşayan başbakan da vardı) sağlık kontrolü için yurtdışına gitmeye bakıyorlardı.

Bu önlemlerin çoğunun maliyeti düşük olsa bile PASOK'un hedeflerinden biri olan çağdaş sosyal devlet yaratma umudu, ekonomiyi daha somut bir temele oturtmaktan, özellikle de üretimi artırmaktan geçiyordu. PASOK iktidara gelir gelmez önceki sağ iktidarlardan devralınan şişkin kadrolu devlet sektöründe maaş artışına gitti. Yıllardır 'çift haneli' seyreden enflasyon altında ezilen bir ülkede partinin vermiş olduğu en cazip sözlerden biri olan ücret ve maaşların enflasyon artışına bağlanma ihtimali çok geçmeden yerini sıkı ücret

---

reu vardı. 1989 seçimlerinden yenik çıktığında Papandreu 70, 1990 yılında Karamanlis yeniden cumhurbaşkanlığına seçildiğinde 83 yaşındaydı. İleri yaş Yunanistan'da siyasi tutkunun önünü hiçbir zaman kesmedi. Themistoklis Sofulis başbakanlık görevini yürüten 1948 yılında yaşama gözlerini yumduğunda 88 yaşındaydı; 1989 yılındaki ikinci seçimlerden çıkan partiler arası hükümetin başbakanı Ksenofon Zolotas'ın yaşı ise 85'ti. Bu hükümetin içindeki üç büyük partinin başkanlığını yürütenlerin hepsi; muhafazakâr Yeni Demokrasi'den Konstantinos Mitsotakis, sosyalist PASOK'tan Andreas Papandreu ve komünist İttifaktan Harilaos Florakis yetmişli yaşlarını sürmekteydiler.

kısıtlamasına bırakmış, kamu çalışanlarının haklarında sınırlandırılmaya gidilmişti.

PASOK muhalefetteyken ülkedeki ekonomik yaşamın kilit sektörlerinde 'kamulaştırma' ve kendi kendini yönetmeye dayalı, merkezîyetçi yönetim anlayışından uzaklaşan bir sosyalizm sözü vermişti. Kamulaştırmayı salt devletleştirmeden ayıran husus (sağ iktidar döneminde bile ekonominin küçümsenmeyecek bir kısmı doğrudan ya da dolaylı devletin denetimine girmişse de), işçilerin yönetime daha çok katılımını öngörmesiydi. Aslında ne olduğu belirsiz bu kavram uygulamada daha da kaypaktı. Kamulaştırılmak için önerilen varlıkların çoğunun kamu bankalarına dağlar kadar borcu olan 'sorunlu' şirketler arasından seçilmesi söz konusuydu. Bırakın üretim artışına bir miktar yarar sağlamasını, kamulaştırma kadroların şişirilmesi yoluyla adam kayırmacılığa ortam hazırlamaktan başka bir işe yaramadı.

PASOK'un yaşama geçirdiği değişikliklerin somut olmak yerine yüzeysel düzeyde kalması dış politika için de geçerliydi. Geleneksel dış politikada hiçbir değişiklik yapılmadı. PASOK'un muhalefetteyken dilinden düşürmediği NATO ittifakından ve AT'den çekilme, Amerikan üslerinin kapatılması söylemleri yapılanlarla çelişiyordu. Papandreu'nun iktidara gelir gelmez, Türkiye sınırının NATO güvenesi altına alınması yönündeki başvurusu karşılık görmemiş, sessizce unutulmuştu. Ege'deki hava sahasının Türkiye tarafından üst üste ihlal edilmesini ve 1923 Lozan Konferansı gereği Limni adasının silahsızlandırılması yolunda Türkiye'nin başvurusunu protesto etmek amacıyla Yunanistan doğu Akdeniz'de yapılan bir dizi NATO tatbikatına katılmayı reddetti. Gelgelelim ittifaktan tümüyle çekilme asla gündeme gelmeyecekti.

Avrupa Topluluğu'na giriş koşullarını yeniden pazarlık masasına yatırıp bazı kazançlar elde eden Yunanistan üyelik konusunun halk oylamasına sunulması isteği de usulca terk edildi. Zaten Papandreu 1984 PASOK kongresinde Topluluk'tan çekilmenin ekonomiye zarar verebileceğini açıkça dile getirmişti. Yıllar geçtikçe giderek daha da iyi anlaşıldı ki Yunanistan AT'nin tarım sektörüne yaptığı para yardımlarından önemli ölçüde yararlanıyordu; gözlemciler de PASOK'un 1985 ve 1989 seçimlerinde kırsal kesimde göreceli daha çok güçlenmesini bu tür sübvansiyonlara bağlıyorlardı. 1950'lerde bir dizi ikili anlaşmaya dayanılarak kurulmuş olan ABD üsleri PASOK döneminde de ayakta kaldı. Hatta 1983 yılında, dört üssün 1988'e dek beş yıl boyunca faaliyetlerini sürdürmelerini onaylayan bir anlaşmaya bile

varıldı. İmzalandığı sıralarda bu anlaşmanın 1988'de sona erip ermeyeceği yönünde ya da taraflardan birinin isteğine göre 'feshedilebilir' olup olmadığı konusu belirsiz kalmıştı. 1988'de dönemin sonuna yaklaşılırken anlaşmanın yenilenmesi için uzun ve dolambaçlı pazarlıklar yapılmaktaydı. Daha sonra varılan sonuçta, Yunanistan'da bulunan Amerikan askerî varlığı önemli ölçüde azaltıldı.

PASOK muhalefetteyken sürekli yinelediği dış ilişkilere köklü bir değişiklik getireceği yollu sözleri yerine getirmezken ülkenin dış politikasının yürütülme tarzında belirgin bir değişiklik görülüyordu. 'Ulusal onuru' koruyacağı yolunda verdiği sözü tutmada, partideki öncü muhafazakâr kanadın yumuşak tavrının aksine PASOK hükümeti pek çok konuda NATO ve AT'deki ortaklarına ayak uydurmuyordu. Balkanlar'ın nükleer silahlardan arınmış bir bölge olmasını savunan Papandreu silahsızlanma görüşmelerine zaman tanımak üzere NATO'nun Avrupa'ya kruvazör ve Pershing füzeleri yerleştirilme tasarılarını ertelemesinde diretiyordu. Yunanistan başka bakımlardan da Avrupa Topluluğu'na ters düşüyordu. Papandreu'nun sıkıyönetim uygulanan Polonya'da askerî rejime karşı getirilen yaptırımlara katılmayı kabul etmemesine bir de askerî diktanın başındaki General Jaruzelski'ye dostça yaklaşımlarda bulunması eklendi. 1984'te bu ülkeye devlet düzeyinde yaptığı geziyle Polonya'yı içine düştüğü yalnızlıktan kurtaran ilk Batılı devlet adamı oldu.

Avrupalı ortaklarıyla ters düşmenin en çarpıcı örneği, 1983'ün ikinci yarısında Yunanistan'ın AT'ye başkanlık ettiği dönemde yaşandı. Kore Havayolları'na ait Boeing 747 uçağı Sovyetler Birliği tarafından düşürüldüğünde dışişleri bakanı Yannis Haralambopoulos tepkileri yatıştırmayı başarmıştı. 1984 parti kongresinde Şilili Salvador Allende'nin dul eşi Hortensia Allende'nin ve Nikaragualı Sandinista gerillalarının boy göstermesi PASOK'un dünyanın diğer bölgelerindeki radikalleri desteklediğini simgelemekteydi. Papandreu da 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesini kınayan ve Yaser Arafat ile Filistin Kurtuluş Ordusu'nu destekleyen sözlerinde gözünü budaktan sakınmıyordu. PASOK hükümetinin Atina'daki Arap terörist gruplarının etkinliklerine göz yummaya hazır olduğu yolundaki savlar ve Amerikalı diplomatlarla ileri gelen Yunan işadamlarının ve politikacılarının öldürülmesi de içinde olmak üzere pek çok eyleme imzasını atan, kendi evindeki terörist 17 Kasım örgütünü etkisiz kılmayı başaramaması ABD ile ilişkileri daha da zora soktu.

Türkiye ile kötü giden ilişkiler dışişlerinde ağırlığını sürdürmekte, tıpkı 1974 yılında cuntanın düşüşünden sonraki yedi yıllık

muhafazakâr iktidar döneminde olduğu gibi PASOK yönetiminde de savunma politikaları belirleyiciliğini sürdürmekteydi. Papandreu muhalefette olduğu sıralarda kendinden önceki sağ hükümetin üyelerini şiddetle eleştirmiş, onları ülkenin Ege'deki egemenlik haklarını pazarlık masasında bırakmaya istekli davranmakla suçlamıştı. Türkiye ile yapılan görüşmelerin aslında gereksiz olduğunu, çünkü ortada görüşülecek bir şey olmadığını ileri sürmüştü. Bunun yanı sıra, 1981 yılında seçimlere giderken dış politikadaki birçok soruna yaklaşımını ılımlılaştıran PASOK'un, Türkiye konusunda uzlaşmaz tutumunu sürdürmesi dikkate değerdi. Bu daha önceden, Papandreu'nun 1976'da Türk araştırma gemisi *Sismik I*'in batırılması çağrısında bulunmasıyla kendini göstermişti. 1982 yılında adaya ilk kez ayak basan işbaşındaki Yunan başbakanı sıfatıyla Kıbrıs'a giderek Türkiye ile karşı karşıya gelmeye öncelik verdiğini belli etmiş oldu. Kasım 1983'te Kıbrıs Türk toplumu tek yanlı olarak bağımsız 'Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyeti'ni ilan edince, Türk ile Yunan devletleri arasındaki olumsuz ilişkiler iyice altüst oldu. Yeni kurulan bu devleti resmen tanıyan tek ülke Türkiye'ydi.

Dört ay sonra, Mart 1984'te tatbikattaki Türk savaş gemilerinin Yunan karasularında seyreden bir Yunan muhribine yaylım ateşi açtıkları savının ortaya atılması yepyeni bir bunalıma yol açtı. Yunanistan silahlı kuvvetleri harekete geçmiş, görüşlerine başvurmak üzere Ankara'daki büyükelçi geri çağırılmıştı. Bu kriz atlatılmıştı ama onun altındaki asıl meselenin ciddiyeti 1984 sonlarında ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik başlıca tehlikenin Varşova Pakti'nden değil Yunanistan'ın NATO müttefiki Türkiye'den geleceği düşüncesine dayalı yeni savunma ilkesinin resmen duyurulmasıyla vurgulanmış oluyordu.

Aralık 1986'da Meriç (Evros) ırmağındaki Yunan ve Türk sınır muhafızları arasında çıkan çatışma ikisi Türk, biri Yunan üç erin ölümüyle sonuçlandı. Üç ay sonra Mart 1987'de iki ülke arasındaki ilişkiler 1976 *Sismik I* sorunundan bu yana ilk kez yeniden en gergin dönemine girecekti. Kısa bir süre de olsa savaş çanları çaldı. 1976 yılında olduğu gibi 1987'de de ansızın alevlenen öfke Türklerin Ege'deki tartışmalı sularda petrol arama çabalarından kaynaklanıyordu. Her iki ülkenin de silahlı kuvvetleri alarına geçirilmiş, ayrıca Papandreu ülkenin egemenlik haklarını korumak uğruna gereken her türlü önlemin alınacağını açıklamıştı. Krizin sorumluluğunu NATO'ya, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'ne yükleyen Papandreu, Nea Makri'deki Amerikan üssünün haberleşme olanaklarının kesintiye

uğratılmasını istemekle ve gelişmeleri Bulgarların komünist devlet başkanı Todor Jivkov'la birlikte değerlendirmek üzere dışişleri bakanını Sofya'ya göndermekle beklenmedik bir adım attı. Önceden tasarlanmış küçük düşürücü bir tutumla Atina'daki NATO ülkelerinin büyükelçilerine Varşova Paktı devletlerinin büyükelçilerinden sonra bilgi verilmişti. Olası bir çatışma, ancak Türk başbakanı Turgut Özal'ın araştırma gemisinin yalnızca Türk karasularında incelemeler yapacağını açıklaması ve Yunanistan'ın da tartışmalı sularda sondaj yapmaktan uzak duracağına söz vermesiyle önlenmiş olacaktı.

Mart 1987 krizi Ege sorunundaki hassasiyeti, tarihin ve bugünün gerçekliklerinde yatan farklılıkların kolay başa çıkılır türden olmadığını bir kez daha gözler önüne sermişti. Henüz bir yıl geçmeden iki ülke arasındaki ilişkilerde tarihî bir dönüm noktası olarak o günlerde sevinçle karşılanan bir gelişme yaşandı. PASOK'un karakteristik olarak 'savaşmazlık anlaşması' diye adlandırdığı Ocak 1988'deki Davos anlaşmasının ardından Papandreu ile Özal İsviçre'de bir araya geldiler. İkili ilişkilerin daha da iyileşmesine katkıda bulunur düşüncesiyle iki devlet adamı Atina ile Ankara arasında 'direkt telefon' hattı kurulmasına, yılda en az bir kez bir araya gelmeye ve birbirlerinin ülkelerini ziyaret etmeye karar verdiler. Turizm ve kültür alanlarında alışveriş başta olmak üzere her düzeyde yoğun ilişkiler kurulması çağrısında bulundular. Siyasal ve ekonomik alanlarda daha yakın ilişkiler oluşturulması için ortak kurullar kuruldu.

Davos uzlaşmasından sonraki ilk aylarda küçümsenmeyecek bir ilerleme kaydedildiği görülüyordu. Türk hükümeti Yunan yurttaşlarının Türkiye'deki mal ve mülk haklarını kısıtlayan 1964 kararnamesini kaldırırken Yunanistan buna, Ankara ile Avrupa Topluluğu arasında 1980 askerî darbesiyle dondurulmuş bulunan 1964 üyelik anlaşmasının yeniden işletilmesini engelleyici tutumunu değiştirerek karşılık verdi. Yunan yurttaşları için vize zorunluluğunun kaldırılması Türkiye'ye turist olarak giden Yunanların sayısında büyük artışlar doğurdu. Yunan ve Türk dışişleri bakanlarının karşılıklı ziyaretlerinin ardından otuz altı yıl sonra Atina'ya ilk giden Türk başbakanı Özal oldu.

Ne var ki eski gerginliklerin yeniden su yüzüne çıkması çok uzun sürmeyecekti. Yunanistan hava sahasının Türklerce ihlalini kınamaya devam ediyor, 1988 sonlarına gelindiğinde övünç kaynağı 'Davos ruhunun' gevşediği yolunda apaçık emareler görülüyordu. Kasım ayında Türkiye iki ülke arasında çözüme ulaşmamış tek sorunun Ege'deki kıta sahanlıklarının belirlenmesi olduğunu iddia eden Yunanistan'a

karşı, Yunan hava sahasının sınırlarının, Ege adalarının silahlandırılmasının ve Batı Trakya'daki Türk azınlığın durumunun da tartışmalı olduğunu savundu. 1989 yılının ilk seçim kampanyası sırasında Yunanistan, Türk azınlık içindeki bazı adayların kampanyasına açık-tan destek verdiği için Türk hükümetini suçlayınca ilişkiler daha da gerginleşti. İki Türk kökenli bağımsız milletvekilinin seçilmesi o güne dek Türk azınlık içinden çıkan adayların kampanyalarını kurulu partilerin çatısı altında sürdürdükleri önceki uygulamaya ters düşmekteydi. 1989'da ortaya çıkan siyasal tıkanıklık Türk-Yunan ilişkilerinde yapılacak diğer girişimlerin önünde engeldi.

1981 seçimlerinden sonra muhafazakâr muhalefet zaman geçirmeksizin PASOK'un verdiği sözlerle gerçekleştirdikleri arasında-ki uçuruma dikkatleri çekerek PASOK tarafından 'tarihle randevu' adı verilen buluşmayı gerçeklerle randevu olarak değiştirdi. 1984'te Avrupa parlamentosuna üyelik seçimlerinin yarattığı ortamı fırsat bilen muhalefet, yalnızca Avrupalı olmakla ilgili sorunlar için değil 'bütün program' için savaşmak gerektiğini dile getiriyordu. Ne var ki PASOK'un 1981 ulusal seçimlerine göre oy oranı yüzde 7 düşerken muhalefetin oyları aynı oranda arttıysa da, sonuçlar PASOK'u ikinci parti konumuna geriletmeyi amaçlayan Yeni Demokrasi'nin umutlarını boşa çıkarmıştı. Yeni Demokrasi'nin 1984'te PASOK'a destekte gedik açma başarısızlığı, 1981 yılında yenilgiye uğramasından sonra Yeorgios Rallis'in istifasından bu yana partinin başkanlığını yürüten 75 yaşındaki Evangelos Averof'un görevinden ayrılmasına yol açtı. Onun geleneksel muhafazakârlığının Papandreu'nun karizmasıyla boy ölçüşemediği kanıtlanmıştı.

1984'de Avrupa parlamentosu seçimleri kutuplaşmış siyasal bir ortamda gerçekleşirken, sonradan Yeni Demokrasi'nin başkanı olarak Averof'un yerine Konstantinos Mitsotakis'in seçilmesiyle hava daha da ısınacaktı. Siyasal geçmişi merkeze dayanan Mitsotakis, baba Papandreu'nun Merkez Birliği hükümetinin gelecekteki başkanlığı uğruna yürütülen çekişmede oğul Papandreu'nun başlıca rakibi olmuş, ayrıca Temmuz 1965'teki büyük siyasal bunalımda hükümetin düşmesine yol açan sözde 'afroz edilmişler' arasında sivrilmişti. Yunanistan'da siyasal bellek çabuk unutmaz; Mitsotakis, Yeni Demokrasi'nin başkanlığına soyununca Papandreu onu, babasına ihanet ettiğini ve gerek yedi yıl süren askerî cuntanın gerekse Kıbrıs işgalinin sorumlusu olduğunu söyleyerek düpedüz kalleşlikle suçladı. İki adamın birbirlerinden hoşlanmaması 1989'da tıkanıklığa yol açan iki seçimin ardından yaşanan siyasal durgunlukta önemli

sonuçlar doğuracaktı.

1985'te yapılacak ulusal seçim kampanyası 1984 Avrupa parlamentosu seçimleriyle birlikte başlamıştı. PASOK 1981 seçim bildirgesinde en çok aşırı solun uzun süredir hedeflediği ve en çok onun işine yarayan bir adım atarak nispi temsil sistemine geçileceği sözünü vermişti. Ne var ki o da kendinden önceki sağ iktidarlar gibi seçim yasasını kendi çıkarı doğrultusunda yönlendirmenin cazibesine kapıldı. Böylece az farkla da olsa oyların çoğunu elde eden parti parlamentoda üstünlüğü ele geçirmiş olacaktı. Yeni Demokrasi'den destek görmeleri şaşırtıcı değildi elbet, fakat komünistler iki büyük parti arasında kotarılan pazarlık diye gördükleri bu çark edişi yüksek sesle kınamıştı. Öte yandan seçimlerden önce ülke büyük bir anayasal krizle sarsılacaktı. Bunun nedeni Karamanlis'in beş yıllık cumhurbaşkanlığı döneminin Mart 1985'te sona ermesiydi. Genel kanı, yetmiş sekiz yaşında olmasına karşın Karamanlis'in ikinci beş yıllık dönem için de adaylığını koyacağı yönündeydi. Yeni Demokrasi'nin desteğine kesin gözüyle bakılabiliirdi; üstelik Papandreu da pek çok kez Karamanlis'in cumhurbaşkanlığını yürütme biçimini övüp onun görevde kalmaya devam etmesinden mutluluk duyacağını dile getirdi.

Beklendiği üzere Yeni Demokrasi Mart başlarında Karamanlis'in adaylığını desteklediğini duyurdu. PASOK'un da buna uyacağı düşünüldürken partiyi yürekten destekleyenlerin şaşkın bakışları önünde Papandreu, PASOK'un adayının Karamanlis değil Hristos Sartzetakis olacağını açıkladı. Karamanlis'ten yirmi yaş daha genç olan Sartzetakis'i kamuoyu 1960'ların başlarında Anayasa Mahkemesi üyesi sıfatıyla 1963 yılında öldürülen solcu milletvekili Grigorios Lambrakis'in katillerine cezalarını veren genç sulh yargıcı olarak tanımıştı. Papandreu cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlamak için 1975 anayasasında değişiklikler yapmayı düşündüğünü açıklayınca siyasal gerginlik daha da arttı. Papandreu bu yetkilerin Karamanlis ya da selefi Konstantinos Çatsos tarafından o güne dek kullanılmamasının bundan sonra siyasal çıkarlarını kollayan bir cumhurbaşkanının bunu parlamentonun iradesine karşı gelmekte kullanmayacağı anlamına gelmediğini söylüyordu.

Papandreu'nun neden Karamanlis'in yeniden seçilme şansını engelleyici girişimlerde bulunduğu pek açık değildi; yine de bu girişimlerin parti tabanının desteğini aldığı görülürken, onun 1975 anayasasının totaliter olarak eleştirdiği dönemi anımsatmaktaydı. Tüm bunlar hiç kuşkusuz PASOK'un kurulu düzene aykırı köktenci bir parti olduğu yolundaki savları pekiştiriyordu. Olayların beklenmedik

Resim 52 1797'de Yunan bağımsızlık hareketinin ilk şehidi Rigas Velestinlis yeniden ayağa kalkan Yunan imparatorluğu için hazırladığı anayasada "Dünyanın öbür ucunda otursa bile (...) modern ya da antik Yunanca konuşan herkesin Yunan ve yurttaşı" olduğunu açıkladı. 200 yıl içinde 300.000'i aşkın bir Yunan nüfusunun Avustralya'da bir araya geleceğini o günden bilemezdi. 1980'lere gelindiğinde Melbourne dünyadaki Yunan nüfusunun en büyük merkezlerinden biri olmuştur. Yukarıdaki fotoğrafta, İşçi Partisi'nden deneyimli herhangi bir politikacı gibi azınlıktaki topluluklarla iyi ilişkiler kurmaya bakan Avustralya başbakanı Bob Hawke 1988 yılında Melbourne dolaylarındaki Coburg'de düzenlenen Yunan festivaline katılırken görülüyor. Sağında Melbourne Piskoposu Ezekiel ve

şekilde yön değişmesinden incinen Karamanlis, cumhurbaşkanlığı döneminin sona ermesine birkaç gün kala istifa etti. Artık PASOK kendi adayının kazanmasını güvence altına almak için mücadele verecekti. PASOK'un parlamentoda 1975 anayasasının gerekli gördüğü asgari 180 sandalyeden biraz daha azı olduğuna göre bu sonuç hiç de çantada keklik değildi. Bununla birlikte eski ve kararlı siyasal düşmanlarını hoş karşılamak için pek az sebebi olan on üç komünist milletvekilinin desteğine kesin gözüyle bakılabilirdi.

Sartzetakis'in seçilmesi ancak üçüncü tur oylama sonunda anayasal çoğunluğun en alt sınırı olan 180 oyla gerçekleşti. Çoğunluk oyu, Karamanlis'in istifasından sonra geçici olarak cumhurbaşkanlığı görevini yürüten (PASOK'un desteklediği) meclis başkanından gelmişti. Yeni Demokrasi onun oyunun geçersiz sayılması gerektiği ve PASOK milletvekillerine fire vermeden oy kullanmaları yönünde baskı yapıldığı ısrarıyla Sartzetakis'in cumhurbaşkanlığı yemin törenini boykot etti. Artık PASOK'un önü açıktı, başbakana cumhurbaşkanından daha geniş yetkiler tanıyan ve bir sonraki mecliste yürürlüğe girecek anayasa değişikliklerini gündeme getirebilirdi.

Böyle bir anayasa bunalımının perde arkası göz önüne alındığında 1985 seçimlerinin epey gergin bir ortamda gerçekleşmesi hiç de şaşırtıcı değildi. PASOK'un emektar bakanlarından birinin, yaygın bir deymi kullanarak seçimler için "portakallar ile domatesler arasında" değil "iki dünya arasındaki hesaplaşmadır" sözleri taşı tam gediğine oturtmaktı. Papandreu, bu iki dünyadan birinin güneş ışığı (PASOK'un amblemi epey gizemli bir yeşil güneştir) diğerinin de karanlığın ve köleliğin güçleri (Yeni Demokrasi) olduğunu açıklamıştı. Çizdiği tabloda ülkedeki ilerici güçlerden öcünü almak için yoldan çıkmış sağcıların 1950'lerde uyguladıkları baskıcı önlemleri geri getirmek üzere ahlaksızca çevirdikleri dolapları gözler önüne serdi; öyle çirkin bir manzara çizmişti ki komünistler bile 1980'lerde sağın

---

onun solunda da PASOK'un kuzey Yunanistan'dan sorumlu bakanı Stelios Papathemelis, yanında kendisinden önce bu görevi yürütmüş olan Yeni Demokrasi üyesi Nikolaos Martis durmaktadır. Her iki tarafın temsilcisi olarak onların Avustralya'da bulunmaları, savaş sonrasındaki pek çok göçmenin Yunan Makedonyası topraklarından geldiği gerçeğini gözler önüne sermekle kalmayıp aynı zamanda kuzey Yunanistan'ın çoğu bölgesinin Slav 'Ege Makedonyası' olduğunu ileri süren Avustralya'daki Makedon Slavların sürdürdükleri etkinliklere duydukları ilgiyi göstermektedir. Yunan toplulukları hangi denizaşırı ülkede olursa olsunlar gittikleri yerlere yalnızca kendi yurtiçi politik farklılıklarını değil anavatan-daki ulusal çekişmelerini de birlikte götürmektedirler.

1950'lerdekinden çok farklı bir kimliğe bürünmüş olması gerekçesiyle protesto etmek üzere harekete geçmişti. Mitsotakis de en az onun kadar felaket tellallığı yaparak seçimlerin, çoğulcu siyasal kurumların korunması ve otoriter tek partili devlet yapısına doğru amansız sürüklenişin önlenmesi bakımından son şans olduğunu savunuyordu. Onun 'neoliberal' ekonomi politikalarından ve kamu sektörünü küçültmekten yana olması doğrudan ya da dolaylı olarak devletin büyük bir işveren işlevi gördüğü bir ülkede sınırlı yandaş bulmuştu.

Haziran 1985'te aldığı yüzde 46 oy oranıyla PASOK 1981 yılında elde ettiğinden yalnızca küçük bir oran (yüzde 2) yitirmiş oluyordu; iktidarda olmanın verdiği kaçınılmaz yıpranma göz önünde bulunduğunda azımsanacak bir başarı değildi. Yeni Demokrasi oylarını yüzde 5 oranında artırarak yüzde 41'e ulaşabildi. Ekonominin sağlıklı olması kampanyada pek göz önüne alınmamıştı; fakat seçimlerin ardından PASOK kemer sıkma politikasını devreye sokmak zorunda kaldı. İthalatı azaltıp kamu harcamalarını kısma ve hükümetin gelirlerini artırma yoluyla ülkenin çok büyük dış ve iç borçlarını azaltmayı hedefliyordu. Avrupa Topluluğu'nun acil ihtiyaçlar için verdiği borçlardan alınan büyük miktarda paralarla desteklenen bu önlemler, kamu sektörü çalışanlarının toplu olarak greve gitmesine yol açtı ve büyüyen huzursuzluğun Ekim 1986 yerel seçimlerine yansımaları muhalefetin önemli ölçüde kazançlı çıkması şeklinde görüldü. Böylece üç büyük şehir Atina, Selanik ve Pire'de Yeni Demokrasi Partisi'nin adayları belediye başkanı seçildiler.

Sürekli gerileyen ekonominin perde arkasında PASOK hükümeti ikinci iktidar döneminin ilk yıllarındaki yenilikçi dürtüden yoksun kaldığı gibi, Papandreu'nun sıkı denetimi altındaki partide iç çekişmeler yaşandığı yolunda bazı belirtiler vardı. Her şeye karşın Mitsotakis'in başkanlığındaki Yeni Demokrasi inandırıcı bir seçenek sunmada yetersiz kalırken sayısal açıdan pek önem taşımayan (Yerel Komünist Parti dışında) aşırı solun iç savaş sırasında ve sonrasında sınırlı kaldığı siyasal varoşların dışına çıkabilmeyi başarmak üzere olduğu sezilmekteydi. Ocak 1988 Davos anlaşmasıyla Türk-Yunan ilişkilerinde düzelme umutları doğunca ve buna dayanarak Papandreu daha önce alışılmışın dışında kesintisiz bir şekilde üç dönem de iktidar olmak için kolları sıvadı.

Oysa 1988 yazında Papandreu'nun ve dolayısıyla PASOK'un yazgısında korkunç bir değişiklik oldu. Ağustos ayında bozulan sağlığını iyileştirmek için apar topar Londra'ya giderek orada iki ay hastanede kaldı. Londra'daki hasta yatağı bakanlar düzeyinde sürekli ziyaretçi

akınına uğruyordu; öte yandan Papandreu'nun yetkilerini resmî olarak bir bakana devretmemesi muhalefet tarafından 'faks hükümeti' diye alay konusu edilmesine, ayrıca iktidar boşluğunun doğmasına yol açmıştı. Sağlık durumunun bozulması karışıklığı artırırken, Harefield Hastanesi'nden yapılan açıklamada, 69 yaşındaki başbakanın son zamanlarda çevresindeki etkili kişilerden biri olmuş Olympic Havayolları hosteslerinden 34 yaşındaki biriyle evlenmek üzere, görece siyasal saygınlığı olan otuz yedi yıllık Amerikalı eşi Margaret'tan boşanmak istediği duyulunca kafalar daha da karıştı. Papandreu'nun kamuoyu önünde Dimitra Liani'yle birlikte boy göstermesi basına sık sık konu oluyor, aile üyeleriyle karşılıklı atışmalara yol açıyordu.

Papandreu başarılı bir ameliyattan sonra Yunanistan'a döndü. Bunun zafer dönüşü olması düşünülürken, ülkenin tarihinde eşi görülmedik derecede güçlü, siyasal boyutlara varan mali bir skandalın patlak vermesi her şeye gölge düşürdü. Bu skandalın odak noktası, hangi yollarla olduğu belirsiz dev bir bankacılık ve basın imparatorluğu kurmuş olan Yunan kökenli Amerikalı Yeorgios Koskotas'ın faaliyetleriydi. Papandreu'nun dönüşünden kısa bir süre sonra, 24 saat polis gözetimi altında tutulan, hakkında zimmetine para geçirme, yasadışı para transferleri ve sahtekârlık iddiaları bulunan Koskotas, Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçmıştı. Sahibi bulunduğu Girit Bankası'nda en az 132.000.000 dolar karşılığı parası olduğu ortaya çıkarılmıştı. Bu ve başka skandallarla bağlantılı itiraflar ve ortaya atılan iddialar susturulamayan basının ağzına sakız oldu.

Devlet kuruluşlarının nakit kaynaklarını kâğıt üzerinde düşük faiz oranlarıyla Girit Bankası'na yatırmaya özendirildiği, düşük oranlarla piyasada geçerli olan faiz oranları arasındaki farka el konulduğu ileri sürülmekteydi. PASOK görevlilerinin dolandırıcılık suçturmalarını engelledikleri ve bunlardan birinin peçete kutusu içine konmuş 5.000 drahmi karşılığı satın alındığı yolundaki savlar ortalıkta dolaşıyordu. Sözde 'yüzyılın satın alma olayında' (altmış adet Fransız Mirage ile kırk adet Amerikan F-16 savaş uçağının Yunan hava filosuna katılması) dağıtılan gayri resmî komisyonlardan; devlet tekelindeki silah sanayinin ihalelerinde yapıldığı öne sürülen yolsuzluklardan; ayrıca AT'yle ilgili dalaverelerden söz edilmekteydi. Aynı zamanda, başbakan tarafından siyasal düşmanlarının ve içlerinde Bayan Liani'nin de bulunduğu dostlarının telefonlarının dinlenmesine onay verildiği konuşuluyordu.

Her geçen gün skandal niteliğinde yeni savlar ortaya atılırken, kimi bakanlar görevden uzaklaştırıldı, kimileri istifa etti, kimileri de

yer değiştirdi. Partide bozulan morali yükseltmek amacıyla Papandreu karşılaştığı sorunların kaynağının kimliği belirsiz 'istikrarı bozmak isteyen dış mihraklar' olduğunu ileri sürdü. Ülkeye iade edilmemek için didinen Koskotas, *Time* dergisine verdiği iyi bir reklamla duyurulan röportajında Papandreu'nun da skandalların içinde doğrudan yer aldığını dile getirdiği zaman, kendisini savunmak üzere aynı suçlamayı yineleyecekti. Muhalefet partileri bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu olarak hemen seçimlere gitme konusunda oybirliğiyle karar aldılar. Gelgelelim, biri Aralık 1988, diğeri Mart 1989'da olmak üzere meclisteki iki güven oylamasından kolayca sıyrılan Papandreu, ikinci dört yıllık görev süresinin sonuna dek fırtınayı savuşturmayı başarakacaktı. PASOK'un oy oranının düşeceğini anlayan Papandreu'nun hükümetteyken çıkardığı son yasalardan biri de, Yeni Demokrasi'nin oylarında önemli bir artış sağlamadan çoğunluğu elde etmesini olanaksız kılmak üzere tasarlanmış daha yalın bir nispi seçim sistemini yürürlüğe koymak oldu.

Eskiden bu yana uygulanan bu dalavere istenen etkiyi gösterdi, Haziran 1989 seçimlerinde oyların yüzde 44'ünü alan Yeni Demokrasi'nin kazandığı 144 sandalye meclis çoğunluğunu sağlamak için gerekli sayıdan yedi eksik kaldı (1985'te PASOK yüzde 46 oy oranıyla 11 sandalye fazlasıyla yeterli çoğunluğa ulaşmıştı). Başbakanın kişisel ve sağlık sorunlarının yanı sıra skandalların da artmasına rağmen PASOK'un oy oranı yüzde 39'u buldu. Koşullar göz önüne alındığında bu sonuç etkileyiciydi ve meclise 125 sandalye olarak yansıdı. Demek ki komünist partiyle Yunan Solu'nun (daha önce Yerel Komünist Parti) kurduğu 'Solcu ve İlerici İttifak' aldığı yüzde 13 oy ve 28 sandalyeyle güçler dengesini sağlıyordu. On gün süren yoğun pazarlıklardan sonra Cumhurbaşkanı Sartzetakis hükümeti kurma yetkisini sırayla üç parti başkanına verirken, en büyük tek partinin başındaki Mitsotakis'ten başlamıştı.

Olağan koşullar altında sağa karşı PASOK/Sol İttifak koalisyonu akılcı bir çözüm olabilir. Ne var ki koşullar olağan olmaktan çok uzaktı. Mitsotakis geçerli çoğunluğu sağlamayı başaramayınca yetki Papandreu'ya geçti. Komünistlere birkaç bakanlık vermeye istekli olsa da onların öne sürdüğü başlıca koşul olan başbakanlık görevini başkasına bırakmaya hazır değildi. Öyle olunca sıra Sol İttifak'ın başındaki, savaş döneminde ve sonrasında kopan iç savaşta direniş ordusunda çarpışmış (Mitsotakis gibi) eski tüfek komünistlerden biri olan ve on sekiz yılını sürgünde geçiren 75 yaşındaki Harilaos Florakis'e geldi. O da başaramayınca görev cumhurbaşkanına iade edildi.

Yeniden seçimlere gidilmesi bekleniyordu; ancak skandallara karışmış olmakla suçlanan PASOK kadrolarına karşı dava açılması olasılığı yoktu. Derken son dakikada Mitsotakis ile Florakis arasında birkaç komünist bakanın yer aldığı, belli başlı yeleri Yeni Demokrasi politikacıları arasından seçilen geçici bir hükümet kurulması yönünde anlaşmaya varıldı. 1943'te Kahire'de direniş delegeleri çağrıştıran bir taleple komünistler artık içişleri ve adalet gibi kilit bakanlıkları ellerine almışlardı. Parti başkanlığı görevinde kalan Mitsotakis askeri diktaya muhalefetiyle epey saygınlık kazanmış Yeni Demokrasi'nin milletvekillerinden ve eski deniz subaylarından olan Zannis Zantakis'in başbakan olmasını destekledi. Yeni koalisyonun tek hedefi *katharsis*, yani PASOK hükümetinin son yıllarında skandallara bulaşmış olanları adalete teslim etmek ve ardından yeni seçimlere gitmekti. İki parti arasında pek çok konu üzerinde büyük anlaşmazlıklar olduğu düşünüldüğünde, herhangi bir uzun dönemli işbirliği söz konusu olamazdı. Oysa kısa dönemli koalisyon umulmadık şekilde iyi gidiyordu; ayrıca komünistlerin muhafazakârların yanı başında hükümete doğrudan katılmasının kırk yıl önce iç savaş sırasında açılan yaraların sarıldığına işaret ettiği içtenlikle sylenbilirdi. Güvenlik güçlerinin ellerindeki kabark dosyaların en azından bir kısmının yakılması kimi tarihçileri dş kırıklığına uğratırken uzlaşma sürecinin daha da hızlanmasını sağlamıştı. Diğer yandan uzlaşmaya açık olan tarafın yaşlı kuşak olduğunun görülmesi önemli bir gelişmeydi. Örneğin, komünist gençlik hareketi içindeki bazı kesimler kin duydukları sağ kanatla herhangi bir anlaşmaya varmanın kendilerini onlara satmak olduğunu düşündüklerinden buna yanaşmamakta inatla ısrar ediyorlardı. Güçlükle benimsedikleri *glasnost* ve *perestroika* ğretileriyle barışık olmak koyu komünistlere ağır gelmekteydi. Tarihin garip bir cilvesi olarak Yunanistan'da komünistler ilk kez hükümete girerken, siyasal öğreti olarak komünizm doğu Avrupa genelinde topluca reddediliyordu.

'Arınma' süreci skandalları soruştırmak üzere meclis komisyonlarının oluşturulmasıyla iyice yoluna girince bir sonraki seçimlerin 5 Kasım 1989 tarihinde yapılması kararlaştırıldı. Beş ay içinde ikinci kez başlayan kmpanya solcu olarak tanınmış besteci Mikis Theodorakis'in Yeni Demokrasi'ye katılmasının yarattığı bir anlık heyecan dalgası dışında sönük geçti. Hükümet seçim yasasına dokunmamaya ant içtiğinden seçimler Haziran ayındaki gibi aynı nispi temsil sistemine göre yapıldı. Yine kesin bir sonuç elde edilemedi. Yeni Demokrasi'nin sınırlı sayıdaki oy artışı (yüzde 44'ten yüzde 46'ya)

kendisine 148 sandalye sağlamış, meclisteki çoğunluk için gerekli sandalye sayısından üç eksik olan bu sonuç hayal kırıklığı yaratmıştı. Seçimin asıl şaşırtıcı sonucu, yönetim kadrolarına dek yayıldığı ileri sürülen yolsuzluk suçlamalarına karşın PASOK'un oy oranını yüzde 39'dan yüzde 41'e yükseltmeyi başarmasıydı; eğer övülmesi gereken bir şey varsa, bu Andreas Papandreu'nun sadık seçmenler kazanmada en az insanları kendinden nefret ettirmede olduğu kadar başarılı olmasıydı. PASOK'un sandalye sayısı 125'ten 128'e çıktı. Bunun tersine, Sol İttifak'ın oy oranı yüzde 13'ten 11'e, sandalye sayısı 28'den 21'e düştü. Görüldüğü kadarıyla Yeni Demokrasi PASOK'tan kendine çekebildiği oylardan daha çoğunu, Haziran seçimlerinin ardından partilerinin geçici de olsa sağ bir iktidarda yer almasından hoşnut olmayan destekçilerinin Sol İttifak dışına kayan oylarından karşılayabilmişti. Ayrıca seçimleri kazanan üç de bağımsız aday vardı: biri PASOK'la aynı eksen, biri Yeşilci ve biri de Türk azınlığa mensuptu.

Çoğunluğu elde edemese bile Yeni Demokrasi başkanı Mitsotakis aldığı oyların Batı Avrupa'da iktidardayken seçimlere giden bütün diğer hükümetlerden daha yüksek bir oranda olduğunu ve eğer 1985 yılındaki seçim yasası yürürlükte olsaydı, o zaman partisinin açık ara yeterli çoğunluk elde edeceğini belirtmekte gecikmedi. Papandreu da kendi adına PASOK'un Avrupa'daki herhangi bir sosyalist partiden daha büyük bir oranda oy aldığını, ayrıca PASOK ve Sol İttifak'a verilen ortak desteğin ülkedeki 'ilerici' güçlerin çoğunlukta oluşunun bir göstergesi olduğunu öne sürdü. Cumhurbaşkanı Sartzetakis bir kez daha meclis çoğunluğunu alabilecek yeni bir koalisyon kurulup kurulamayacağı konusunda parti başkanlarının görüşlerine başvurdu; aksi takdirde yeniden seçime gidilmesi gerekecekti.

Her partiye sırayla, hükümet kurmak için inceleme yetkisi verildi, fakat girift pazarlıklardan sonra hiçbirisi koalisyon kurmayı başaramadı. Altı aydan daha uzun bir zaman diliminde üçüncü bir seçim yapılması kaçınılmaz hale geldi. Hoş olmayan bir durumla karşı karşıya kalınması son dakikada, siyaset dünyası dışından, Yunanistan Merkez Bankası eski genel müdürü Ksenofon Zolotas'ın başkanlığı altında bütün partilerin katılacağı bir hükümet kurulması için bir anlaşmaya varılmasıyla önlendi. Zolotas'ın 85 yaşında olması ve diğer üç parti başkanının da yetmişini aşmış olmaları Yunanistan'da siyaset basamaklarını tırmanmada yaşın engel teşkil etmediğini bir kez daha gözler önüne sermişti. 'Ulusal zorunluluk' gereği kurulan bu 'ekümenik' hükümet eğer beş yıllık görev süresini Mart 1990'da

dolduracak Cumhurbaşkanı Sartzetakis'in yerine geçecek kişi konusunda ortak bir görüş oluşturmazsa bile Nisan 1990'da yapılmasına kesin gözüyle bakılan yeni seçimlere dek görevde kalacağına ortaklaşa karar verildi. Yeni Demokrasi partisine sekiz, PASOK'a yedi ve Sol İttifak'a da üç bakanlık düşmüştü. Dışişleri, savunma ve milli ekonomi bakanlıkları gibi kilit görevler ortaklaşa yürütülecekti, ayrıca üç parti başkanı, Mitsotakis, Papandreu ve Florakis'in düzenli olarak bir araya gelip hükümetin gidişatını gözden geçirmeleri hususunda anlaşmaya varıldı.

Bir yıl içinde üçüncüsü yapılan seçimler, yine aynı seçim yasasına göre Nisan 1990'da gerçekleştirildi. Yeni Demokrasi az bir artışla yüzde 47'ye çıkan oy oranıyla 150 sandalye kazandı; meclisteki toplam sandalye sayısının tam yarısıydı bu. PASOK'un payı biraz düştüyse de yüzde 39'luk oy oranı (123 sandalye) hiç fena sayılmazdı. Sekiz yılı aşkın bir süredir PASOK'un iltimas yollarını ustaca kullanması, kendisine seçmenlerin yüzde 40'ını oluşturan önemli ve sadık yandaş güruhu kazandırdı. Sol İttifak'ın oyları bir miktar azalarak yüzde 10'a gerilemişti (19 sandalye). Muhafazakâr bir hizip partisi olan Demokratik Yenilik'e giden son sandalye Yeni Demokrasi'nin mecliste tek oyla çoğunluğu sağlamasına yetti. Seçimlerden bir ay sonra Konstantinos Karamanlis ikinci kez beş yıllığına cumhurbaşkanı seçildi. Bunun anlamı PASOK çağının şimdilik kapanmasıydı. 1989-1990 yıllarında arka arkaya üç kampanya sırasında Mitsotakis, ülkenin korkunç ekonomik koşullarla karşı karşıya olduğunu, kendi savunduğu neo-liberal politikaların kamu sektöründeki dev bütçe açıklarını denetim altına almada ve ağır dış borç yükünü hafifletmede işin kolayına kaçtığını hiçbir zaman saklamamıştı. Mitsotakis kemer sıkma politikasını ve ekonomiyi yeniden canlandırma önerisini içeren programını her an dağılıbilir çoğunluğun desteğini alarak meclisten geçirmeyi başarmakta epey zorlanacaktı.

7 | BALKAN BUNALIMI VE SİYASAL MODERNLEŞME: 1990'LARDA YUNANİSTAN

Birinci PASOK döneminin sona erdiği 1989'un ağır koşullar eski cumhurbaşkanı Konstantinos Karamanlis'e kendine özgü açık sözlülüğüyle bazen sanki 'devasa bir tımarhane' hayatı sürdürdüğü duygusuna kapıldığını söylemişti. Yunanistan devam eden bunalım ve bir yıldan kısa bir süre içinde yapılan üç seçim nedeniyle dikkatini, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren komünist rejimle yönetilen kuzey komşuları Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın aynı anda geçirdiği önemli değişikliklerden uzak tutuyordu. Balkanlar'da komünist dönemin son bulmasının Yunanistan üzerinde büyük sonuçlar doğurması kaçınılmazdı, ne var ki peş peşe kurulan hükümetler bunun önemini geç idrak etmiş, dolayısıyla yarımada siyasal açıdan istikrarlı ve görece refaha kavuşmuş tek ülke olan Yunanistan bölgede nüfuzunu olumlu yönde kullanma fırsatını büyük ölçüde kaçırmıştı.

Arnavutluk rejiminin o güne dek sürdürdüğü katı Stalinci politikalarında görülen kademeli yumuşama dikkatleri, Yunan devletinin sınırları dışında kalmış coğrafi açıdan en yakın ancak son zamanlara dek yalnız bırakılmış Yunan yerleşimine yöneltmişti. Yunan yetkililerin ileri sürdüklerine göre sayıları 300.000'i aşan (resmî Arnavutluk kayıtlarına göre 60.000) bu azınlık Arnavutluk-Yunanistan sınırındaki 'kuzey Epir' bölgesinde toplu olarak yaşamaktaydı. 1991 başlarında binlerce etnik Yunanın ansızın yurtlarından ayrılması Arnavutların yaşadıkları yeri terk etsinler diye azınlıklara baskı uyguladığı yolunda kaygılar doğurmuştu; öte yandan Yunan hükümeti gelecek güzel günler beklentisiyle bu insanlara Arnavutluk'ta kalmalarını salık veriyordu. Bütün Arnavutlar gibi Yunan azınlık toplumu da komünist rejim sırasında ağır baskılar görmüştü; sınırın iki yanındaki ailelerin birbirlerini ziyaret etmesi düşünülemezdi bile. Her ne kadar

temel dil, eğitim ve kültürel haklar kabul edilse de azınlık toplumu dağıtma çabaları, üyelerine kökeni 'İllirce' isimler almaları baskısı söz konusuydu. Ortodoks Hristiyan Arnavutlara, tıpkı Müslüman ve Katolik yurttaşlara yapıldığı gibi her türlü dinsel faaliyet yasaklanmıştı. 1990 Noel'inde Yunan azınlığa 1967 yılından beri ilk kez dinsel törenlere katılma izni verilmesi umut verici bir gelişmeydi.

1990'larda etnik kökeni Yunan olmayan çok sayıda Arnavut yasadışı yollardan sınırı geçerek doğu Avrupa'nın diğer ülkelerinden gelen göçmenler gibi düşük ücretli ve sigortasız işler buldular. Arnavutlar belli aralıklarla yakalanır ve gerisin geri sınırın öbür tarafına gönderilirdi. '90'ların ortasına gelindiğinde Yunanistan'da çalışan yabancıların sayısı yarım milyona ulaşmıştı, çoğunun çalışma izni yoktu. Kamuoyu bu insanları toplumda suç oranının artışından sorumlu tutuyordu.

Arnavut Yunanları savaş sonrası dönemin en azından ilk aylarında sıkı güvenlik önlemleri altındaki sınırı geçmek için tehlikeyi göze almışlardı. Bu insanların tarihsel olarak (1920'lerin başlarındaki büyük akını saymazsak) göç alan değil de göç veren bir ülke olan Yunanistan'a akın ederek Yunan kökenli etnik sığınmacılara katılması olağandışı bir gelişmeydi. Gelenler arasında eski Sovyetler Birliği'nde o güne dek kendilerini gizlemiş Yunan azınlıklardan olanlar da vardı. 1989'da Sovyetler'de yapılan son nüfus sayımına göre 356.000 olan rakam muhtemelen gerçek sayıyı yansıtmıyordu. Çoğu Pontus'tan gelen Rumların torunlarıydı. On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında Rus ve Osmanlı imparatorlukları arasında yaşanan savaşların ardından kendilerine daha çok kucak açan Kafkasya'ya ve Karadeniz'in kuzey kıyılarına göç ederek yine kendileri gibi Ortodoks olan Ruslar'ın yönetimine girmişlerdi.

Sovyet yönetiminin ilkyıllarında Yunanlara önemli ölçüde kültürel özerklik tanınmıştı, dahası Yunanistan'da neredeyse hiç bilinmeyen Pontus Rumcasıyla hazırladıkları kendi yayınlarını çıkarabiliyorlardı. Fakat Stalin tarafından 'hain' ulusal azınlıklardan biri olarak damgalanacak kadar talihsizdiler. Entelektüel liderleri görevden alınmış ve çoğu Orta Asya cumhuriyetlerinin konuksever olmayan topraklarına sürülmüştü. 1949'da Yunanistan'da iç savaşın sona ermesiyle birlikte, bu defa Demir Perde ülkelerinden kaçan komünist sığınmacıların oluşturduğu yine kalabalık bir Yunan grup Özbekistan'da Taşkent'e yerleşti. Bu yeni dalga siyasal sürgünler hem kendileri hem de çocukları için başka diaspora topluluklarda Yunanlılık duygusunu yaşatmada önemli bir rol üstlenen Kilise'ye dayanma şansı olmaksızın

Resim 53 'İthaka yollarında': Norveçli sırt çantalı bir turist adaya giden feribotu bekliyor. 1950'lerin ortalarına kadar ülkeye aşına olan bir yazar "Eğer Yunanistan o kadar uzak olmasaydı, İngiliz turistler kendilerine daha mükemmel bir yer bulamazlardı" demekten kendini alıkoyamazdı. O tarihlerde Yunanistan ulaşılması zor ve pahalı bir yerd. Fakat birkaç yıl geçmeden Batı Avrupa'daki yaşam standartlarının hızla yükselmesi, havayoluyla seyahatin ucuzlamasıyla birleşince Avrupalılar için Yunanistan gözde tatil mekânlarından

başarıyla üstesinden geldikleri etnik kimliklerini koruma sorunuyla karşı karşıyaydılar.

Stalin'in ölümü ardından komünist sığınmacıların aksine sürgün edilenler Gürcistan, Abhazya ve başka yerlerdeki asıl evlerine geri dönebilmişlerdi, çoğu el konulmuş mülklerini geri alamadı. Sovyetler Birliği'ndeki etnik Yunanlar Mihail Gorbaçov'un *glasnost* politikasının en önemli sonuçlarından biri olan etnik farkındalığın artışına bağlı olarak bilinmezlikten kurtuluyorlardı. 1990'ların başında Moskova belediye başkanı Gavriil Popov da eski Sovyet Yunanlarından biriydi. Yunan kültürü ve eğitimi adeta yeniden canlanmış, hatta Rusya'nın güneyinde özerk bir Yunan bölgesi kurulmasına yönelik çarpıcı ama gerçekçi olmayan tartışmalar başlamıştı. Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından yaşanan kargaşa ortamında Yunanlar küçük bir azınlıktı, çevrelerini sarmış daha büyük etnik toplulukların yeni hak arayışlarını kendileri için tehdit unsuru olarak görenler çoktu. Ekonomik durumlarını iyileştirme arzusuyla birleşen bu korkular kalabalıklar halinde göç yolunu tutmalarına yol açtı. Bu göçmenlerin hepsi anadilini koruyabilmiş değildi (örneğin, Gürcistan'da Çalka (Parmaksız) Rumları aykırı bir şekilde Türkçe konuşuyordu). Gürcistan 1992 yazında Abhazya'yı işgal ettiği zaman bölgedeki Yunan nüfus kendini savaşın içinde bulmuş ve Yunan devletinin düzenlediği 'Altın Post Harekâtı' ile Abhazya'nın başkenti Sohum'dan (Sukhumi) tahliye edilmişlerdi. Eski Sovyet Yunanların çoğu Yunanistan'a vardıklarında ne kadar hoşnut kalmaları da Atina ile Selanik'in parlak ışıklarından uzakta Türkiye sınırına yakın

---

biri oluverdi. Kırk yıl içinde turist sayısı neredeyse elliye katlandı. 1958'de gelenlerin sayısı çeyrek milyonun biraz üstünde kalmıştı. 1998'e gelindiğinde bu rakam 11 milyona yakındı, kabaca söylemek gerekirse ülkede yaşayan kişi başına bir yabancı ziyaretçi düşüyordu. Daha önce gelenler öncelikle Yunanistan'ın arkeolojik mirasına ilgi gösterirken yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki ziyaretçilerin çoğu daha çok güneş ve denize meraklıydı. 1990'ların ortasında turizm endüstrisi iş gücünün yaklaşık yüzde 10'unu istihdam ederken ülkeye 4 milyar ABD doları döviz girişi sağlıyordu. Bununla birlikte ziyaretçilerin çoğu ucuz paket turlarla geliyor, kişi başı harcamaları enflasyon oranına denk düşmüyordu. Son zamanlarda hükümetler refah düzeyi daha yüksek ziyaretçileri çekme umuduyla tesisleri iyileştirmeyi hedeflediler. Büyük turist akını ülkenin artan zenginliğine büyük katkı sağlıyordu, ama bunun olumsuz yanları da yok değildir. Korfu ve Rodos adaları gibi en gözde turistik tatil yerlerinde imar mevzuatını çiğneyen kocaman özel konutlar şöyle dursun, hayal gücünden yoksun inşa edilmiş oteller kıyı şeridinin dokusunu bozmuştur. Yunanistan'ın doğal güzelliği aynı zamanda hiç eksik olmayan atıkların ve her yıl hektarlarca orman arazisini yakıp kül eden yangınların da tehdidi altındadır.

hassas ve üçra Batı Trakya'ya yerleştirildiler.

Arnavut ve eski Sovyet Yunanlarının hakkında olsa olsa yarım yamalak bilgi sahibi olabildikleri 'anavatanları' Yunanistan'a geri gönderilmeleri Yunanistan'ın kendi azınlıklarına yönelik hassasiyetinin yeniden gündemde olduğu bir döneme denk gelir. Balkan ölçütlerine göre Yunanistan'daki azınlıklar göz ardı edilebilecek boyutlardadır; ne de olsa Yunan kökenli olmayan etnik grupları 'Helenleştirme' adına güçlü bir araç olan eğitim sistemi sayesinde Yunan devletinin kademeli gelişimi boyunca bunu içselleştirmişlerdir. Her ne kadar baskı altında yaşamış olsalar da dinî (ama kesinlikle etnik olmayan) azınlıkların önemli bir grubunu Eski Takvimciler (Kalendaristler) oluşturmaktadır. Kendilerini 'Gerçek Ortodoks Hristiyan' olarak gören bu insanlar devletin ve Yunan Kilisesi'nin 1923-24 yılında kabul ettiği Gregoryen takvimi reddetmişlerdi. Manastırlar dahil kendilerine özgü paralel bir hiyerarşiye sahip grubun oranı nüfusun yüzde beşine yakındır. Ağırlıklı olarak Ege adalarından Siros ve Tinos'ta yaşayan küçük bir Katolik azınlık ile büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyılda Amerikan misyonierlerinin etkisinde kalarak Anadolu'da din değiştirenlerin torunlarından oluşan çok az sayıda Protestan topluluk bulunur. Yunanistan'ın bir zamanlar hatırı sayılı Yahudi cemaatinin ezici çoğunluğu Nazilerce yok edilmiş olmakla birlikte Atina, Selanik ve birkaç taşra kasabasında küçük topluluklar halinde yaşarlar.

Yunanistan'da resmen tanınan tek azınlık Batı Trakya'nın 'Müslüman' azınlık grubudur. Lozan Antlaşması'nda kullanılan terminolojiye dayanarak yetkililer bu topluluğu Türk değil Müslüman azınlık diye adlandırmakta ısrar ederler. Oysa 1990'larda bu grubun üyelerinin çoğunun kendilerini etnik Türkler olarak gördükleri açıktır. Yunanistan'daki Müslümanların sayısı (Oniki Ada'daki bir avuç cemaat dahil) 120.000'eri bulmaktadır. Buna karşılık Türkiye'de İstanbul ile Çanakkale Boğazı'nın girişinde karşılıklı konuşlanmış Gökçeada ve Bozcaada'daki Yunan azınlık neredeyse yok olma aşamasına gelecek kadar azalmıştır. 1950'lerde sayıları 100.000'i aşan Türkiye'deki etnik Yunanlar 1990'ların başında 3.000'e, 2000'lere yaklaşırken de 2.000'e kadar inmişti. Türkiye devletinin dünyadaki tüm Ortodoks Hristiyanların ruhani lideri olan Ekümenik Patriğin mutlaka Türk vatandaşı olması yönündeki ısrarı düşünüldünce, bu kadar küçük bir cemaatin Ekümenik Patrikliği sürdürebilmesi zor görünmektedir. Türkiye'deki Yunan azınlıkla ilgili özel bir şikâyet de Türk yetkililerin 1971'de kapattıkları Heybeliada ruhban okulunun açılmasına izin vermemeleridir. Kökenleri altıncı yüzyıla kadar giden Ekümenik

Patrikliğin ayakta kalması, dahası küçücük kalan Yunan cemaatinin tamamı için yegâne umut Türkiye'nin uzakta görünen AB üyeliği olabilirdi; çünkü o zaman azınlık haklarına ilişkin AB normlarına riayet etmek zorunda kalacaktı.

Kendi dini liderlerini seçme ve mülk edinme haklarıyla kendilerine Türk demelerine izin verilmesi konularında Yunanistan'daki Müslümanlara da ayrımcılık yapıldığı yönünde şikâyetler vardı. 1991'de ABD Dışişleri Bakanlığı raporunda ülkedeki Müslümanların ekonomik ve sosyal ayrımcılığa maruz bırakıldığını iddia ettiği zaman Yunanistan sert tepki göstermişti. 1990'ların başında kurulan Mitsotakis hükümeti yine de azınlığın refahını artırmak için önlemler aldı. Genel olarak Yunanistan ve Türkiye'nin birbirlerindeki azınlıklara yönelik muamelesi büyük ölçüde iki ülke arasındaki resmî ilişkilere bağlıdır.

Aynı Dışişleri Bakanlığının bir başka raporunda Yunanistan'daki küçük Slav Makedon azınlığın varlığının kabul edildiği anlaşılınca kıyamet kopmuştu. Yunanistan'ın kuzeyinde Slavca konuşan toplulukların yaşadığı doğru olmakla birlikte bunların sayılarını belirlemek hiç kolay değildir. Örneğin, genç kuşakların çoğu ana babalarının kullandığı Slavca deyimleri sadece kulaktan dolma bilirler. Slavca konuşanlardan pek azı kendilerini, 1991'de bağımsızlığını ilan ederek Makedonya Cumhuriyeti adını alana kadar eski Yugoslav Federal Makedonya Cumhuriyeti diye bilinen ülkenin insanlarıyla özdeşleştirirdi. Yugoslavya'nın parçalanmasıyla 'Ege Makedonyası' denilen bölgede, yani kuzey Yunanistan'da Slavca konuşan insanlara kötü davranıldığı yolundaki yakınmalarla sınırların açılması taleplerini içeren Makedonya ile 'manevi birleşme' adını koydukları yeni devletin başkenti Üsküp'ten yayılan propaganda daha da yoğunlaşmıştı. Makedonyalı Philippos'un mezarında bulunan on altı uçlu Vergina Yıldızı'nın yeni kurulan cumhuriyetin milli sembolü olarak kullanılmasına karşı çıkan Yunanistan, aynı zamanda Makedon anayasasında Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden maddelerin yer aldığından şikâyet ediyordu. Asıl itiraz konusuysa yeni devletin adının 'Makedonya' olmasıydı. Yunan görüşüne göre bu ismin yalnızca kendi kuzeyindeki Makedonya eyaleti için kullanılması meşruydu, Mitsotakis hükümetinin dışişleri bakanı Antonis Samaras üstüne basa basa Yunanistan'ın kendine Makedonya diyen bir devleti asla tanımayacağını tekrarlıyordu. Muhalefetteki Andreas Papandreu ise Makedonya'daki siyasal liderlerle görüşmenin bile bu devleti tanımak anlamına geleceğini ileri sürüyordu. Makedonya'nın boykot edilmesi için geniş çaplı protesto gösterileri yapılırken Yunan Makedonyasının

dan gelme, kimi Slavca konuşan çok sayıda göçmenin yanı sıra 'Eski Yugoslav Federal Makedonya Cumhuriyeti'nden (EYFMC) gelen daha az sayıdaki topluluğun yaşadığı Avustralya ve Kanada'da yürütülen tartışmalar çok daha şiddetliydi. Tartışmaların kaynağı yeni bağımsız devletin Birleşmiş Milletler'e geçici olarak bu isimle kabul edilmesiyle çözüm bekleyen anlaşmazlıktı. Bulgaristan ve Türkiye'nin de yeni devleti hevesle tanınması kaygıları daha da artırmıştı. Yunanistan'ın kuzey sınırlarında batıda Arnavutluk'tan doğuda Türkiye'ye kadar uzanan bir 'İslam yayı' çizileceği korkuları dile getirilmeye başlandı; çünkü Arnavutların büyük çoğunluğu Müslümandı, Makedonya'da önemli sayıda Müslüman Arnavut azınlık yaşarken, Bulgaristan'da da geniş bir Türk azınlık vardı.

Yunanistan'ın AB'deki ortakları ciddi azınlık sorunlarıyla boğuşan EYMC gibi küçük, yoksul ve denize kıyısı olmayan mini devletin Yunanistan gibi istikrarlı siyasal sisteme, görece güçlü ekonomiye, donanımlı orduya sahip, gerek NATO gerekse AB üyesi olan bir ülkeye nasıl tehdit olarak algılanabileceğini anlamakta güçlük çekiyorlardı. Yunan hükümeti propagandasını, coğrafi bölge olarak Makedonya'nın '4.000 yıldır Yunan' kimliği taşıdığını gösterme ve Slav Makedon milliyetçilerin biraz da boş iddialarına karşı bölgenin Makedonyalı Philippos ile Büyük İskender'in zaferlerinin simgesi olduğu konusunda Yunanistan'ın daha önceki kendi hak iddialarının haklılığını kanıtlama eksenine oturtmuştu. Sonuçta konuya ilişkin çoğu Yunan'ın kapıldığı korkuların kaynağının henüz hafızalarda canlılığını koruyan olaylar değil de uzak geçmişte yaşananlar olmasını, Yunanistan dışında anlayan pek yoktu. 1920'li yıllarda Anadolu ve başka yerlerden çok sayıda sığınmacı Yunan Makedonyasına yerleştirilmişti. 1990'lar da Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayanların çoğunun ana babalarının, büyükanneleriyle büyükbabalarının ya da büyük büyükbabalarıyla büyük büyükannelerinin hayatları bu süreçte altüst olmuştu. Dolayısıyla Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne karşı ortaya atılacak herhangi bir öneriye fena halde hassasiyet gösteriyorlardı.

Dahası, İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı Trakya ve Yunan Makedonyasının bir bölümü acımasız Bulgar işgaline uğramıştı. Yunanlar katledilmiş, 'etnik temizlik' ile bölge onlardan arındırılmış ve yerlerine Bulgarlar getirilmişti. Üstelik 1949 kadar yakın bir tarihte Yunanistan Komünist Partisi iç savaşın giderek artan baskısı ve kuzey Yunanistan'da sayıları o güne dek Demokratik Ordu'nun savaş gücünün neredeyse yarısını oluşturan Slavca konuşanların desteğine giderek daha çok ihtiyaç duyulması nedeniyle Slav Makedonların

kendi kaderlerini tayin hakkını savunma çağrısında bulunmuştu. Böyle bir açıklama, 1940'ların sonunda Yugoslavya başkanı General Tito'nun bayılacağı türden bir plan doğrultusunda, 1913 yılında Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaştırılan toprakları birleştirecek çok daha geniş bir Makedonya'nın yaratılması anlamına geliyordu. Eğer 'Büyük Makedonya' kurulmuş olsaydı, Balkan savaşları sırasında Yunanistan'ın daha yeni ve canla başla elde ettiği toprak kazanımlarından çok çabuk fedakârlık etmesi gerekecekti. İkinci dönem cumhurbaşkanlığı 1995'te son bulan Konstantinos Karamanlis bölgenin hâlâ Osmanlı İmparatorluğu'na ait olduğu 1907 yılında Makedonya'da doğmuştu. Onun (uzun olduğu muhakkak) ömrü boyunca bu topraklar 1912-13 kanlı Balkan savaşlarıyla; İkinci Dünya Savaşı'nda işgalin vahşetiyle; takip eden iç savaşta her iki tarafın verdiği ağır kayıplarla sarsılmıştı. Makedonya sorununa ilişkin Yunanları hassas kılan da bölgenin eski çağlardaki geçmişinden yürüyen gizli anlaşmazlıklardan ziyade yakın tarihte yaşanmış dehşet verici olaylardı. Beklendiği üzere uluslararası düzeyde Yunanistan'ın sorunu ele alma beceriksizliğinin yanı sıra pahalı ama yanlış yönlendirilmiş propaganda kampanyası uluslararası çevrelerde itimat ve itibarını yitirmesine yol açmıştı.

Makedonya uyuşmazlığı Yugoslav Federasyonu'nun dağılmasının ardından giderek daha çok kan dökülen Bosna'daki çatışmaların gölgesinde sahneleniyordu. Yunan halkı ülkenin en eski dostu ve iki dünya savaşında da müttefiki, hiç savaşmadığı (bir zamanlar sınır komşusu olan) yakınındaki Sırbistan'ı büyük ölçüde anlayışla karşılıyordu. Yunanistan başka bir devletle ilk ittifakını 1867 yılında Sırbistan'la kurmuştu. Tıpkı Yunanlar çoğu gibi Ortodoks bir halk olan Sırlar kendilerini 'kardeşiz' toplum olarak görürlerdi. Öyle ki Ekümenik Patrik Bartholomeos Belgrad'ı ziyareti sırasında eski Yugoslavya'daki çarpışmalarda Sırları desteklemek üzere birleşmenin bütün Ortodoks Hristiyanların görevi olduğunu söylemişti. Bazı gözlemciler daha da ileri giderek Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya'yı bir araya getirecek bir 'Ortodoks eksen' kurulmasından söz ediyorlardı. Ancak Sırlara verilen Yunan desteği söylem düzeyinde kalmıştı; hangi parti iktidarda olursa olsun hükümet politikaları Sırlara pratikte yardım konusunda çok sınırlı kalıyordu.

1990-1993 tarihlerinde işbaşındaki Mitsotakis hükümetinin Papandreu yıllarından kalma savurganlık mirasıyla baş etme mücadelesi verdiği döneme Balkan bunalımı damgasını vurmuştu. Kamusal hizmetlerin fiyatlarından başka petrol ve alkollü içkilerden alınan

Resim 54 “Mermerlerimizi geri verin”. Prens Charles ile Yunanistan kültür bakanı Kasım 1998’de Atina’daki Akropolis’teler. Yunanistan’ın antik dönemden kalan ihtişamından geriye kalan en ünlü eseri ziyaret etmek ülkeye gelen her resmî konuğun gezi planında ilk sıralarda yer alsa da bu özel ziyaretin yankısı da özeldi. Çünkü Yunanistan uzun süredir on dokuzuncu yüzyılın başında Babil’deki İngiliz sefir yedinci Elgin Dükü Thomas Bruce’un Partenon’dan alıp götürdüğü, sonra da British Museum’da sergilenen mermerlerin iadesini ısrarla talep ediyordu. Byron “Childe Harold” şiirinde Elgin’in faaliyetlerini “kanayan topraklardan zavallı son yağma” sözleriyle kınamıştı. ‘Elgin’ mermerlerinin iadesinin yeniden gündeme gelmesi, Charles’ın ziyaretinden çok önce müzenin himayesine alındıktan sonra aşırı temizlenme işlemi yüzünden zarar gördüğü iddialarının yenilenmesiyle başlamıştı. Kültür bakanı Evangelos Venizelos (solda) prensin ziyaretiyle mermerlerin iadesine doğru sembolik ilk adımın atılacağı umudunu dile getirirken, Atina belediye başkanı Dimitris Avramopoulos prensi Atina’nın fahri hemşerisi ilan ederek kral olduğu gün sorunu çözmesini Charles’tan rica edecekti. Karakteristik olarak ABD Başkanı Bill Clinton bir yıl sonra 1999’da başka açılardan fırtınalı geçen ziyareti sırasında Akropolis’e çıktığında mermerlerin iade edilmesi çağrısında bulunarak ev sahiplerini sevindirmişti. Galler Prensi’nin ziyareti sabık Yunan kralıyla yakın akrabalık ilişkisi olan İngiliz kraliyet ailesinin bir üyesi tarafından Yunanistan’a yapılan nadir resmî gezilerden biriydi. Edinburgh Dükü Prens Philip önceki Kral II. Konstantinos’un büyük amcası Yunanistan Prensi Andrew’un oğludur. Prens Charles 1981’de Lady Diana Spencer ile evlenirken, davetliler arasında 1967’den beri sürgünde olan Konstantinos’un “Helenlerin Kralı” unvanıyla bulunmasını gerekçe göstererek Yunanistan cumhurbaşkanı Konstantinos Karamanlis daveti reddetmişti.

vergiler ile katma değer vergisi de artmıştı. Böyle önlemlerin halkta hoşnutsuzluk yaratması kaçınılmazdı; aynı şekilde Mitsotakis'in borç batağına gömülmüş ve personel fazlası çok yüksek olan 'sorunlu' şirketleri özelleştirme önerileri de iyi karşılanmadı. Muhafiflerinin önerdiği "Balkan usulü Thatcherizm" adı verilen tasarruf tedbirleri Mitsotakis karşıtları tarafından topa tutuluyordu; hatta muhafazakâr cumhurbaşkanı Konstantinos Karamanlis bile kemer sıkma politikası yükünün eşit dağıtılmamasına itiraz etmek zorunda bırakılmıştı. Ayrıca Argolis koyuyla Saronikos körfezindeki adacıkların yüzde otuz beşinin satılmasına yönelik yarım yamalak tasarlanmış öneriyi Mitsotakis gündeme getirdiği zaman bizzat kendi partisinden yükselen muhalefet ve adacıklardan birini satın almak isteyen bir Türk multimilyonerinin çıkarlarını gözettiği söylentileri karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştı.

Mart 1991'de Girit Bankası skandalı nedeniyle açılan davaların ilki görülmeye başlandı. Aralarında (mahkemeye gelmeyi reddeden) Andreas Papandreu'nun da bulunduğu PASOK'un beş eski bakanı hakkında soruşturma açılmıştı. Başlıca sanık adalet bakanı ve başbakan yardımcısı olarak Papandreu'nun en yakın mesai arkadaşlarından Agamemnon Kutsoyiorgas'tı. Yeorgios Koskotas'ı korumak için yasa çıkarma karşılığında 1.300.000 ABD doları rüşvet almakla suçlanıyordu; ama dava sırasında kalp krizi geçirerek öldü. Sonunda Papandreu beraat etti. Kabinenin iki eski bakanı 1980'lerin sonlarında patlak veren skandallara karıştıkları gerekçesiyle hapis cezası aldılar.

Temmuz 1992'de başlıca iki parti arasında ender görülen bir ittifakla Avrupa birliğine giden yolda dönüm noktası olan 'büyük' adım atılmış, Maastricht Antlaşması'na taraf olma kararı Yunanistan parlamentosunda ezici bir çoğunlukla (300 milletvekilinden 286'sının oyunu alarak) onaylanmıştı. Yunanistan'ın bundan beş yıllık dönem boyunca fazladan iki milyon ECU (Avrupa para birimi) daha yarar sağlaması bekleniyordu. Ama daha önemlisi Yunanistan'ın eşzamanlı olarak Batı Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe kabulüydü. İki büyük siyasal parti de Maastricht antlaşmasında yer verilen ilkelere sarılısalar da onlardan biri olan Avrupa para birliğine katılma olasılığı o tarihte uzak görünüyordu; çünkü Topluluğun en yoksul üyesi olmasının yanı sıra ortaklar arasında enflasyon oranı, bütçe açığı ve faiz oranları en yüksek ülke Yunanistan'dı.

Mitsotakis parlamentodaki sallantıda kalan çoğunluğunu takviye etme çabasıyla kabinesinde Yeni Demokrasi milletvekillerine üçte bir oranında yer vermişti. Ancak bu parti içindeki muhalefetin

sesini kısmaya yetmedi. Örneğin, Ekim 1991'de Mitsotakis'in olası rakibi Miltiades Evert başbakan yardımcılığı görevinden ayrılmaya zorlanmıştı. Parti içinde çok daha ciddi bir krize yol açan nedense genç dışişleri bakanı Antonis Samaras'ın Makedonya'nın tanınması konusunda uzlaşmaz bir tutum sergilemekte ısrar ettiği gerekçesiyle 1992 yılında Mitsotakis tarafından görevden alınması oldu. Haziran 1993'te Samaras kendi partisi Siyasal Atılım'ı kurdu. Üç milletvekilini Yeni Demokrasi'den ayrılıp kendine katılmaya ikna etmeyi başardığında Mitsotakis hükümetinin çoğunluğu kaybolunca 'dönek' suçlamalarına maruz kaldı.

Seçimlerin olağan takviminden on beş ay kadar erkene alınmasına karar verildi. Bunun ardından çamur atma kampanyası yürürlüğe kondu. Artık yetmişli yaşlarını sürmesine rağmen Mitsotakis dolaylı da olsa Papandreu'nun gözle görülür zayıflığına karşı kendi üstün kuvvetini koz olarak ortaya sürmüş, başka konuların arasında PASOK'un geri dönüşünün Yunanistan için Balkan sorununa daha çok bulaşma olasılığını artıracaklarını ima etmeye başlamıştı. Aynı zamanda Papandreu'nun geçmişteki radikalizmine yönelik korkuları da kullanıyordu. Papandreu ise Mitsotakis hükümetinin getirdiği tasarruf tedbirlerini, en çok da özelleştirme programını acımasızca eleştirmektedir. Ayrıca Makedonya meselesinde Mitsotakis'i zayıf kalmakla suçluyordu. Kendisiyse her şeye rağmen 1970'lerde ve 1980'lerin başlarındaki radikal tutumlarından uzak dururken, artık PASOK'u Avrupa modelinde sosyal demokrat bir parti haline getirmeyi hedefliyordu.

PASOK'un zaferinin büyüklüğü pek çok gözlemciyi şaşırtırken, kampanya, önceki seçimde yarışan adayların neşesinden yoksundu. Papandreu 1981'deki büyük zaferinde elde ettiğinden biraz daha az oy alarak 1993 seçimlerinde yeniden iktidara geldi. Dahası PASOK, aldığı yüzde 47 oy her ne kadar 1990'da Yeni Demokrasi'nin aldığı oy oranıyla bire bir aynı olsa da 20 sandalye fazlasıyla (toplam 170) sağlıklı işleyecek bir çoğunluğa erişmişti; oysa Mitsotakis hükümeti parlamentodaki milletvekili sayısının tam yarısı olan 150 sandalyeyle her an parti değiştirme tehdidiyle karşı karşıya kalmıştı. Mitsotakis'in 1990'da seçim yasasını yeniden düzenlemesi kendi partisinin ayağına dolanmış, aldığı yüzde 39 oyla yeni parlamento 111 sandalyeyle girmişti. Samaras'ın Siyasal Atılım partisi yüzde beş oy oranıyla 10 sandalye elde ederken, Yunanistan Komünist Partisi'ni yine yüzde beş oyla ama 9 sandalyeyle dördüncü sıraya indirmiş oluyordu. Komünistler artık 1991'de Harilaos Florakis'ten sonra ülkede ilk kadın parti başkanı olarak genel sekreterliğe gelen kırklı yaşlarına yeni gir-

miş Aleka Papariga'nın liderliğindeydiler. Seçim yenilgisinin ardından Yeni Demokrasi'de Mitsotakis liderlikten alınmış, yerine onu sürekli eleştiren, Atina belediye başkanlığı sırasında sergilediği çalışkanlığıyla 'buldozer' lakabına layık görülen popülist siyaset adamı Miltiades Evert gelmişti. Yeni PASOK hükümetinde Papandreu'nun oğlu Yorgo denizaşırı ilişkilerin başına getirilirken, Papandreu'nun üçüncü eşi Dimitra Liani'nin giderek artan nüfuzu başbakanlık özel kalemine atanmasıyla kendini iyice göstermişti. Bu göreviyle çalışmalarını sürdürme becerisi gitgide tartışmalı bir hal alan başbakanın görüşmelerini kontrol altında tutuyordu.

Papandreu'nun iktidara geri dönmesi Yunanistan'ın AB ortakları arasında telaş uyandırmıştı. 1994 yılının ilk yarısında AB başkanlığını Yunanistan'ın üstlenecek olmasından doğan kaygılarla yeni Makedonya devletiyle diplomatik ilişkilerin başlatılması için hemen harekete geçtiler. Çok geçmeden onları Birleşik Devletler izledi. Atılan bu adımların yol açtığı öfke patlamasıyla Selanik'teki ABD başkonsoloslugu önünde büyük bir kitle gösterisi düzenlendi. Papandreu'nun Şubat 1994'te ilaç ve gıda girişi dışında Makedonya'yı ablukaya aldığı ilan etmesi ortamı daha da kızıştıracaktı. AB Komisyonu ambargonun topluluğun hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle Avrupa Adalet Divanı'na şikâyetle bulundu. Ocak 1995'te dışişleri bakanı Karolos Papulias'ın çok sayıda Yunan Yahudisinin can verdiği Auschwitz toplama kampındaki tutsakların kurtarılmasının ellinci yıldönümünü törenlerine katılmaması Makedonya keşmekeşinin geldiği belki de en kötü nokta oldu. Bunun gerekçesi kampta ölüme yollanan yurttaşların ülkelerine ait bayrakların arasında Makedonya bayrağının da dalgalanmasıydı.

Aynı şekilde Arnavutluk'la olan ilişkilerde sıkıntı devam ediyordu; Şubat 1994'te Yunanca konuşan bir çetenin sınıra yakın bir yerlerde Arnavut askerlerden oluşan bir gruba saldırıp ikisini öldürmesiyle komünizm sonrası dönemde ilişkiler kopma noktasına gelmişti. Bu olay üzerine Arnavutlar işin içinde Yunan hükümetinin parmağı olduğu yönünde sonradan geri çekecekleri iddialarda bulunmuşlardı. Artık iki ülke arasındaki ilişkileri cidden sarsan bu durumla birlikte Atina'nın güney Arnavutluk'taki Yunan azınlığa ayrımcılık yapıldığı ve Ortodoks Hristiyanların din özgürlüğüne kısıtlamalar getirildiği şikâyetleri devam ediyordu. Sürdürülen söz düellosu Mayıs ayında Arnavut otoritelerinin *Omonoia* adlı Yunan Azınlıklar Birliği'nin altı üyesini tutuklamasıyla doruğuna çıkacaktı. Çıkarıldıkları mahkemede bunlardan beşi 'Kuzey Epir' bölgesinin Yunanistan'a bağlanması-

nı destekleyici çasusluk yapmak ve ruhsatsız silah taşımak suçlarından altı ile sekiz yıl arasında hapis cezalarına çarptırıldılar. Davayı izleyen çok sayıda Yunan gazeteci mahkemeden çıkarılmıştı. Misilleme olarak Yunanistan binlerce yasadışı Arnavut göçmeni apartopar sınır dışı etti. Bunun üzerine Arnavutluk da kendi diplomatlarına Yunanistan'da rahat verilmediği iddialarını ortaya attı.

Ne var ki 1995 yılında kısmen ABD'den gelen baskıların sonucunda Yunanistan Makedonya ve Arnavutluk'la olan ilişkilerinde önemli ölçüde iyileşme kaydedecekti. Avrupa Adalet Divanı genel sözcüsünün Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargoya ilişkin açılan davanın mahkeme yetkisinde olmadığı yönündeki tavsiyesi Yunanistan'ı cesaretlendirmişti. Aynı yılın sonbaharında Atina ile Üsküp arasında uzun zamandır süren anlaşmazlıkta gözle görülür adımlar atılıyordu. Uzun süren pazarlıkların ve iki ülkenin dışişleri bakanlarının New York'ta görüşmelerinin sonucunda imzalanan 'geçici anlaşma' gereğince Makedonya ulusal amblem olarak Vergina Yıldızı'nı kullanmaktan vazgeçti; ayrıca anayasasında Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit edecek maddelerin yer almayacağına söz verdi. İsim konusunda herhangi bir karara varılmadıysa da Yunanistan ablukayı kaldırmayı kabul etti.

Arnavutluk ile olan ilişkilerde de epey mesafe kat edilmişti. 1995 başlarında hapse atılan Omonoia üyelerinin serbest bırakılmasının ardından Yunan dışişleri bakanı Tiran'ı ziyaret etti ve oradaki Yunan azınlığın gördüğü muameleyle Yunanistan'da kaçak çalışan on binlerce Arnavut işçinin durumları gibi meselelerin çözümünü ele alacak ortak komitelerin oluşturulması konusunda anlaşmaya varıldı. Ancak çözümsüz sorunların devam ettiği, Eylül 1995 başlarında Yunanistan'ı ziyareti sırasında Arnavutluk'ta birkaç özel Yunan okulu kurulmasına yönelik kendisine yapılan talebi Arnavut dışişleri bakanının reddetmesinden belliydi.

Eğer Makedonya ve Arnavutluk'la ilişkiler iyileşirken Türkiye'yle ilişkiler giderek daha sıkıntılı bir hale giriyordu. 1988 Davos anlaşmasının sonucunda sular durulur gibi görünürken bunun Yunan-Türk ilişkileri tarihinde yaşanan yalancı baharlardan biri olduğu kanıtlanacaktı. Yunanistan'ın iddia ettiği altı millik hava sahası Türkiye tarafından sürekli ihlal ediliyordu: 1991 yılında 240 izinsiz geçiş kaydedilmişken, 1995'te bu sayı 700'e çıkmıştı. Kasım 1994 ortalarında Yunanistan'ın da imza koyduğu 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi yürürlüğe girdiğinde ilişkiler iyice endişe verici bir duruma geldi. Bu da Yunanistan'ın kendi karasularını altı

milden on iki mile çıkarması, dolayısıyla Yunan adalarının sayısı dikkate alındığında Ege'nin büyük bölümünün Yunan kontrolüne girmesi konusunda Türklerin korkularını artırmıştı. Türkiye'nin gözünde bunun anlamı Ege'nin tam bir Yunan gölü haline gelmesiydi; Türk parlamentosu böyle bir genişlemenin *casus belli* sayılacağını ve gereğinin yapılacağını açıkça dile getirdi. Yunan yetkililer de kendi paylarına gelecekte karasularının on iki mile çıkarılması hakkını saklı tuttuklarını açıkladılar.

Aralık 1994'te Avrupa Birliği ile Türkiye arasında gümrük birliği anlaşması yapılması önerilerine Yunanistan'ın sonradan geri çektiği vetosuyla karşılık vermesi Atina ile Ankara arasındaki ilişkilerin daha da zora girmesine neden olacaktı. Yunan parlamentosu tarafından, 19 Mayıs tarihinin, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında on binlerce Pontuslu Rumun uğradığı soykırım olarak gördükleri olayı anma günü olarak ilan edilmesiyle durum iyice sarp saracaktı. Temmuz 1994'te bir Türk diplomat yirmi yılı aşkın bir süredir fütursuzca suikastlara ve terörist saldırılara adı karışmış aşırı solcu 'karanlık ve kaypak' 17 Kasım terör örgütüne Atina'da öldürülmüştü. Şubat 1995'te iki Yunan Mirage F1 savaş uçağı dört adet Türk F16 savaş uçağının yolunu kesmiş, Yunanistan bunun gerekçesini hava sahası ihlali olarak açıklamıştı. Ardından Türk uçaklarından biri Rodos açıklarında düşmüş, ama pilot fırlatma koltuğu sayesinde sağ kalmıştı. Aynı yılın Mayıs ayında Türk hükümetinin devlet başkanlarından birinin Batı Trakya'ya sözümona özel ziyareti bazı olaylara yol açtı. Gezisi sırasında bakan Yunanistan'daki etnik Türklere ayrımcılık yapıldığını ileri sürmüş ve azınlığı Türk yerine Müslüman olarak tanımlayan 1923 Lozan Antlaşması'nın güncelliğini yitirdiğini dile getirmişti. Papandreu bakanın sözlerinin kabul edilemez olduğunu belirtirmiş, ayrıca bakanın arabası Yunan, Kıbrıslı, Ermeni ve Kürt göstericilerce taşlanmıştı.

Papandreu her ne kadar Mitsotakis'in kemer sıkma politikasını acımasızca eleştirmiş olsa da üçüncü kez başbakan olduğu dönemde Avrupa para birliğine zemin hazırlamak için büyük miktarlara varan dış borcunu kısmak üzere kendisi de benzer politikalara onay vermişti. Esasen Mitsotakis tarafından başlatılan sürecin devamı olan bu önlemlerin biraz etkisi oluyordu. Örneğin, 1995 başlarında yirmi yıldan sonra ilk kez yıllık enflasyon yüzde onun altına düşmüştü. Aynı yıl Yunanistan'ı Avrupalı ortaklarıyla aynı seviyeye çıkarmak için kambiyo denetimi düzenlemeleri kaldırıldı. PASOK hükümeti Kasım 1994'te ulusal telekomünikasyon kuruluşu OTE'nin yüzde

25'ini özelleştirmekten söz ettiği zaman sendikal hareketin yanında iktidar partisinin sol kanadından bir grup milletvekilinin itirazlarıyla karşılaşacaktı. Çiftçileri vergi sistemine dahil edecek önlemler kırsal kesimin sert tepkisine yol açmış, Kamu Düzeni bakanı Stelios Papat-hemelis ülkenin kuzeyiyle güneyi arasında yaklaşık on gün boyunca kara ve demir yollarına barikat kurarak ulaşımı engelleyen çiftçilere zor kullanılmasını protesto edip görevinden çekilmişti. Partinin sol kanadında hoşnutsuzluğun boyutları öyle büyüktü ki önde gelen halkçı siyasetçilerden Dimitris Çovolas PASOK'tan ayrılarak partinin ilk kurulduğu yıllardaki radikal sosyalist hedeflere sarıldığı iddia edilen Demokratik Sosyalist Hareket'i kurdu.

Elbette Papandreu'nun önceki hükümetlerinde dillendirdiği (ancak pratiğe pek yansımayan) radikal söylemden hiçbir eser yoktu. Sağlığı pek yerinde olmadığından günde sadece birkaç saat çalışabilmekteydi. Güç, giderek Dimitra Liani ve küçük bir çıkar çevresinin eline geçmekteydi. PASOK içinde başbakanın kendisine bir halef göstermemesinden ve eşinin, günden güne arttığı açıkça görülen siyasi ihtirasından kaynaklanan bir iç huzursuzluk baş göstermeye başlamıştı. Papandreu tarafından Atina'nın kuzeyinde şık bir banliyö olan Ekali'de yaptırılan 'Pembe Saray' adıyla anılacak lüks villa kuşkulara yol açtı. Başbakanın, villa inşaatında harcamaların kabine üyelerinden aldığı faizsiz borçla karşılandığını açıklaması, söylentileri ayyuka çıkarmaktan başka bir işe yaramayacaktı. 1994 sonunda siyasal ortam daha da bulanıklaşmıştı: Kostokas skandallarıyla bağlantısı olduğu gerekçesiyle Papandreu hakkında iddianame hazırlanmasına misilleme olarak Mitsotakis kamuya ait dev bir çimento fabrikasının bir İtalyan şirketine satışında rüşvet almakla suçlanıyordu. Buna ek olarak Mitsotakis'e siyasal rakiplerinin telefonlarının dinlenmesine izin verdiği, ayrıca tarihi eserleri kaçak yollardan ele geçirdiği suçlamaları da yöneltildi. Daha sonra hakkında açılan davalar düşecekti.

88 yaşındaki Konstanstinos Karamanlis beş yıllık süresinin dolmasına kısa bir süre kala, Mart 1995'te görevi bırakınca Yunanistan'ın yeni bir cumhurbaşkanı oldu. Kostis Stefanopulos karizmadan yoksun fakat saygıdeğer bir avukattı. Daha önce Yeni Demokrasi partisinde milletvekili olan Stefanopulos bakanlık yapmış, 1985'te partiden ayrılanlarla Demokratik Yenilenme adıyla sağcı küçük bir parti kurmuş biriydi. Antonis Samaras'ın yine küçük bir sağcı 'Siyasal Atılım' partisi tarafından cumhurbaşkanlığına aday gösterilmiş, hem ondan hem de daha kritik bir rol oynayan PASOK'tan aldığı destekle üçüncü turda parlamentodaki toplam 300 oydan, anayasanın ön-

gördüğü sayıdan bir fazlasını, yani 181'ini alarak seçimi kazanmıştı. Yeni Demokrasi'nin adayı ise parlamento eski sözcüsü Atanasios Çaldaris'ti.

1995 yazında Papandreu'nun devlet işlerinin denetimini elinden kaçırdığı açıkça görülünce iktidardaki PASOK içinden yükselen huzursuz sesler artmıştı. Eylül ayında PASOK'un gelecekteki başkanlığı için önde yarışan 'modernleşme yanlısı' Kostas Simitis istifa edip başbakanı görevden çekilmeye çağırانların arasına katıldı. Bu aşamada Papandreu'nun gözle görülür derecede sağlığı bozulduğu için günde iki saatten fazla çalışmadığı bildirilmişti. Aynı ay Liani'nin kocasıyla birlikte katılmaya bayıldığı dini ziyaretlerinden biri olan Vahiy Kitabı'nın Patmoslu Aziz Yuhanna tarafından kaleme alınmasının Patmos adasında düzenlenen 1900'üncü yıldönümü törenlerini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Papandreu'yla ilişkisinden önce bu hac sırasında çekilmiş Liani'nin popüler basında tekrar tekrar yer verilen açık saçık fotoğrafların hükümetin saygınlığını artırdığı pek söylenemezdi.

Kasım 1995'te Papandreu zatürreden hastaneye kaldırılmış, buna bir de böbrek yetmezliği eklenmişti. Yaşam destek ünitesine bağlıydı, solunum cihazının yardımı olmadan uzun süre nefes alamıyordu. Basın mensupları yirmi dört saat hastanede nöbet tutuyor, dakikası dakikasına sağlık durumunu bildiriyorlardı. Tedavisi için çağırılan tanınmış yabancı uzmanlara danışılırken yakın aile üyeleri dışında kimse odasına alınmıyordu. Dimitra Liani kocasının iyileşmesi için çabalarken kutsal yağ, mucizevi ikonalar ve astrologlardan da medet umduğu söylenmekteydi. Hastane önünde bekleyen fanatik yandaşlar organ nakli için kendi organlarını bağışlamayı bile önerdiler.

Ülkedeki hükümet neredeyse felç geçirirken günlük işleri içişleri, kamu düzeni ve yerel yönetimler bakanı, PASOK'un popülist kanadının önde gelen figürlerinden Akis Çuhacopulos geçici olarak üstlenmişti. Başbakanın istifa etmeye hazır olduğuna dair herhangi bir işaret vermediği gibi halefi olarak kimi görmek istediğini söylememekte de ısrarlıydı. Papandreu'nun ipleri tekrar eline alabilecek kadar iyileşmemesi olasılığı giderek arttığı görülürken onun yerine kimin geleceğine dair hararetli tahminler yapılması bu belirsizlik ortamında kaçınılmazdı. Muhalefet halef sorununun ele alınmasını talep ediyordu; PASOK'ta da bu yönde çağrılar vardı; Papandreu'nun kendi oğlu, eğitim bakanı Yorgo 'ülkenin iyiliği için' babasının çekilmesi gerektiğini söyledi. Nihayet Ocak 1996 ortalarında ölüm döşesinde bile iktidarı elinden bırakmadığı yedi haftadan sonra Papand-

reu başbakanlıktan çekilmesi hususunda ikna edildi; fakat parti başkanlığını bırakmamıştı. Daha önce istifa etmeye yanaşmaması ve hastaneye yatışının yarattığı tatsız medya soytarıflığı olağanüstü siyasal kariyerin itibarsız ve hazin sonu demektir. Papandreu altı ay sonra yetmiş yedi yaşında öldü.

1995'te Karamanlis'in cumhurbaşkanlığının sona ermesi (1998'de doksan bir yaşında öldü) ve 1996'da Papandreu'nun istifasıyla birlikte Yunanların geleneksel olarak ihtiyar iktidar sınıfından pek hoşlanmadıklarından eskiden beri 'dinozorlar' çağı diye adlandırdıkları dönemin sonuna gelmişti. Tıpkı on dokuzuncu yüzyılın üçüncü çeyreğinde siyasete damgasını vuran çetin ceviz Harilaos Trikupis ile Theodoros Diliyiannis'in yaptığı gibi Karamanlis ve Papandreu kendi aralarında yirminci yüzyılın ikinci yarısında siyaset üzerinde egemenliklerini kurmuşlardı. Kişisel karizmalarıyla özdeşleştikleri partilerinin başarısına büyük katkı sağlamışlardı. Örneğin, kimi gözlemciler kurucusu Andreas Papandreu'nun ölümünden sonra PASOK'un uzun ömürlü olacağından kuşku duydukları ifade etmişlerdi. Karamanlis/Papandreu döneminin sonu aynı zamanda Yunanistan açısından ağır sonuçları olan İkinci Dünya Savaşı sırasında büyüme yıllarını yaşayanların da sonu demektir. Fransa ya da Yugoslavya gibi diğer Avrupa ülkelerinde savaş zamanında direnişe katılmak savaş sonrasındaki siyasal yükselişin anahtarı olurken, aynısı Yunanistan için geçerli değildi. Artık öne çıkan yeni kuşak, işgal sırasında henüz doğmamıştı. Üstelik siyasal deneyimlerini *metapolitefsi*, diğer bir deyişle 1974'te Albaylar Cuntasının çöküşünde etkili olan siyasal değişiklikler döneminde edinmişlerdi. 1997'de Miltiades Evert'in yerine Yeni Demokrasi'nin liderliğine seçilen Kostas Karamanlis için özellikle böyleydi. Kırk bir yaşında Yunanistan'ın önde gelen siyasal partisinin başına geçmiş en genç liderdi. Yeni Demokrasi'nin kurucusu Konstanstinos Karamanlis'in yeğeni olması aile bağlarının öne çıktığı geleneksel siyasal alışkanlıklardan kesinlikle vazgeçilmediğini göstermekteydi.

PASOK ruhu, dolayısıyla daha uzun yıllar varlığını sürdürmesi umutları uğruna verilen mücadele Papandreu'nun istifasından önce her ne kadar üstü kapalı da olsa çoktandır yol alıyordu. Şimdi ailenin ilerlemeye başlamış, 'modernleşme yanlısı' Simitis başbakanlık yarışında PASOK'un gelenekçi kanadından üç adayla baş etmesini bilmişti. Yunan siyasetinin ölçütleri dikkate alındığında altmış yaşındaki Simitis görece genç sayılırdı. Yarı-babadan oğula aktarılan geleneksel siyasetçi sınıfı *politikos kosmos*'tan gelmediği gibi ailesini

siyasetten uzak tutuyordu. Papandreu'nun 'pembe saray' devriyle karşılaştırıldığında mütevazı bir yaşam tarzı vardı. Gelgelelim onda Papandreu'nun kişisel karizmasından eser yoktu. Selefinin kışkırtıcı konuşma üslubu yerine, geldiği akademik, teknokrat dünyanın sıkıcı monologlarını tercih ederdi. Basınla ilişkilerinde rahat olmadığı gözden kaçmazdı.

Simitis, hükümetin dizginlerini henüz ele geçirmişti ki 1974'te Kıbrıs'ın kuzeyinin Türklerce işgalinden beri Türk-Yunan ilişkilerinin en ciddi kriziyle liderliği ciddi bir sınavla karşı karşıya kaldı. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren gelişmeler Aralık 1995 sonunda Kalymnos adası ve Türkiye arasında yer alan İmia, Türkçe adıyla Kardak denilen kayalık adacığa bir Türk gemisinin karaya oturmasıyla yaşanmaya başlamıştı. Türk gemisi önceleri, Kardak'ın bir Türk adası olduğu iddiasıyla Yunan kurtarma gemilerinin yardımını reddetmiş, bunun üzerine Kalymnos belediye başkanı aralarında bir din adamının da bulunduğu bir kabileyi Yunan bayrağı dikmek üzere adaya göndermişti. Karşılık olarak sıkı milliyetçi bir Türk gazetesi de Yunan bayrağını söküp yerine Türk bayrağı dikmek üzere bir fotoğrafçı ve birkaç gazeteciyi helikopterle adaya yollayacaktı. Her iki ülkede basın kamuoyunu tahrik ederken, başlangıçta gülünç denilebilecek bir durum giderek ciddi bir krize dönüştü. Yunan komandoları tartışmalı adacıklara çıkarak Türk bayraklarını Yunan bayraklarıyla değiştirirlerken, Türk komandoları da yakındaki bir kayalığa çıkartma yaptılar. Ocak 1996 sonunda her iki ülkenin çarpışmaya hazır savaş gemilerinin adacıkları gözdağı vererek çevrelemeleriyle işler iyice sarp sarmıştı. Silahlı çatışma olasılığı hiç de uzak görünmüyordu.

Gerilim ancak ABD Başkanı Clinton'ın doğrudan müdahalesiyle yatışacaktı. Tarafları kayalıklardan çekilmeye ikna etmede Amerikalıların baskısı etkili olmuştu. Böyle geri çekilme Yunanistan'da ulusal aşağılanma diye algılanırken, bakanlar kurulunu henüz oluşturmamış olan Simitis sert eleştiri yağmuruna tutulmuştu. Genelkurmay başkanı Amiral Hristos Lymberis görevden alındı. Çok sayıda Yunan'ın ABD'de akrabaları olmasına rağmen zaten hiçbir zaman tamamen kaybolmamış olan Amerika karşıtlığı Yunanistan'da yeniden hortlamış, bu kez özellikle, kriz sırasında Türkiye'den yana tavır aldığı düşünülen ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı Richard Holbrooke üstünde yoğunlaşmıştı. Şubat başında Holbrooke'un ülkeyi ziyaretini Simitis tarafından reddedildi. Kriz sırasında onlara yeterli desteği sağlamadıklarına inandıkları Avrupalı ortakları da Yunanların öfkesinden nasibini almıştı. Yunanistan daha sonra tartışmalı kayalıklar

üzerinde egemenlik hakkı iddialarının geçerliliğini Avrupalılara ikna etmek için üstün ve görüldüğü kadıyla etkili bir çaba içine girecekti.

Kardak sorununun asıl kötü yanı bu krizle birlikte kıta sahanlığının, karasuları veya hava sahasının belirlenmesi, hava trafiğinin kontrolü ya da adaların silahlandırılması gibi problemler yerine Ege anlaşmazlığı ortaya çıktığından beri ilk kez toprak parçası üzerinde hak iddialarıyla karşı karşıya kalınmasıydı. Buna bir de Girit'in güneyindeki Gavdos adası üzerinde Yunan egemenliğinin Türkler tarafından tartışmaya açılması ve Ege'de egemenlik hakları kesin olarak belirlenmemiş 'gri alanlar' kaldığı yollu Ankara'dan yorumlar gelmesi eklenince gerilim daha da tırmanmıştı. Mayıs 1997'te Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in bir televizyon programı sırasında Ege'de en az 130 adanın egemenliğinin belirsiz olduğunu söylemesi Yunanistan'ın iyice canını sıktı. Türkiye'nin Ege'de uzun süredir sürmekte olan statükoya meydan okumaya hazırlandığını düşünmek için Yunanistan'ın sağlam gerekçeleri vardı.

Kardak krizinde verilen tek zayıf 1996'da Amerika'nın epeydir süren Kıbrıs sorununun çözümüne öncelik verme kararından geri adım atması oldu. AB'nin adada 1974'ten beri süren bölünmüşlüğü'nün çözümünden önce Kıbrıs'ın üyelik müzakerelerini başlatma kararı ortalığı daha da karıştırdı. Buna cevaben Türkiye ve 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' hükümetleri eğer siyasal bir uzlaşma yapılmadan Kıbrıs Cumhuriyeti AB'ye girecek olursa, o zaman Türk işgali altındaki Kuzey Kıbrıs'ın resmen Türkiye'ye ilhakının söz konusu olacağını, dolayısıyla adanın yeniden birleşmesi umutlarının suya düşeceğini açıkça dile getiriyorlardı. 1996 yazında BM gözetimindeki ateşkes hattında çıkan birkaç olayda beş kişinin (dördü Kıbrıslı Yunan, biri Kıbrıslı Türk) can vermesi harareti iyice yükseltmişti. Bilhassa 1974 Türk işgalinin yıldönümündeki protesto gösterilerinde Kıbrıslı Yunan iki kuzenin acımasızca katledilmesinin televizyondan yayınlanması'nın ardından Yunanistan ile Türkiye arasında karşılıklı tehditlerle geçen bir dönem yaşanacaktı. 1996'nın sonlarına doğru Kıbrıs hükümeti Rus yapımı yerden havaya S-300 füzeleri alacağını duyurunca Türk hükümeti kendi topraklarını vurabileceği gerekçesiyle kurulur kurulmaz füze mevzilerini yok edeceği tehdidini savurdu. Gerilimin bu denli artmasının ve düpedüz tehditler savrulmasının sonuçları Yunanistan açısından çok ciddiydi. Ne de olsa 1993'te Papandreu ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides'in üstünde anlaştığı 'ortak savunma doktrini' gereğince Yunanistan herhangi bir çatışma halinde Kıbrıs'ın

yardıma koşacaktı. Dışişleri bakanı yardımcısı Hristos Rozakis gerilimi azaltmak amacıyla Ege üzerinde Yunan ve Türkler askerî uçuşların geçici olarak durdurulmasını önerince kopan yaygarada istifa etmek zorunda kaldı.

Kardak krizi ve Kıbrıs'ın durumuyla ilgili gerilimin ardında yatan asıl neden Yunanistan'ın Kasım 1996'da silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu için maliyeti 4 trilyon drahmi (16 milyar 8 yüz bin dolar) olan on yıllık projeye başlanacağını ilan etmesiydi. Bu muazzam miktar yeni savaş gemilerinin, denizaltıların, savaş uçaklarıyla helikopterlerin ve hava savunma sistemlerinin alınmasına harcanacaktı. Yıllık yüzde 4,6 GSMH ile NATO içinde en yüksek savunma bütçesine sahip ülke Yunanistan'dı. NATO'daki müttefikleri zaman zaman Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan silahlanma yarışından duydukları endişeyi dile getirirlerdi. Fakat bu onları durdurmadığı gibi, bilhassa ABD hükümetini hem Yunanistan'ı hem de Türkiye'yi son askerî teknoloji satın almaya teşvik etmekten geri bırakmıyordu; eğer bu silahlar konuşlanacaksa üçüncü bir ülkeye karşı değil iki NATO müttefikinin birbirlerine karşı kullanmaları çok daha yüksek bir olasılıktı.

Haziran 1996'da büyük bir cenaze töreniyle toprağa verilen Papandreu'nun ölümü üzerine PASOK liderliği için seçim yapılması gereği doğmuştu; çünkü Papandreu başbakanlığı bırakmış olsa da Simitis'in belli etmekten kaçınmadığı hoşnutsuzluğuna rağmen partinin başkanlığını elinde tutmuştu. Eğer partinin başına getirilmezse, başbakanlıktan istifa edeceğini açıkça dile getiren Simitis ay sonunda yapılan parti kongresinde başkan seçildi. PASOK'un yaşlı popülist kanadının öncüsü ve Papandreu'ya bilhassa yakın olan Akis Çuhacopulos ile başa baş geçen yarışın sonunda onu geride bırakan Simitis genel seçime giderek otoritesini pekiştirmek istiyordu.

Alışılmadık ölçüde sönük geçen kampanya boyunca Simitis teknokrat kimliğini öne çıkararak popülizmden ve sefelinin demagojik üslubundan uzak durdu. Dış politikada ılımlı bir çizgi benimserken, eğer ekonomi Maastricht kriterleriyle aynı seviyeye getirilecekse kendilerini zor kararların beklediği gerçeğini saklamaya çalışmıyordu. Yeni Demokrasi lideri Evert kendi payına 1990 ile 1993 arasında Mitsotakis'in benimsediği 'neo-liberal' politikalardan uzaklaşırken Simitis'in aklı başında liderliğinde PASOK'un sarıldığı vergi ve sosyal yardım reformlarının Yeni Demokrasi tarafından rafa kaldırılacağına söz veriyordu. Ayrıca Kardak krizi sırasında daha sert bir tutum izlemediği için başbakanı eleştirmekten geri kalmıyordu. Yunanistan'da

Resim 55 a ve b ikisi de NATO ittifakına üye olmalarına rağmen Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler sıkıntılıydı. Ocak 1996'da Türkiye sahillerinin birkaç mil açığında kayalık bir adacık olan İmia/Kardak'ın egemenlik hakları konusunda çıkan tartışma yüzünden iki ülke savaşın eşiğine geldi. En yakındaki ada Kalymnos'un belediye başkanı aralarında papazın da yer aldığı bir grubu Yunan bayrağını dikmek üzere adacığa göndermiş, Türk gazetelerinden biri de Yunan bayrağını indirip yerine Türk bayrağı dikmeleri için muhabirlerini helikopterle aynı yere indirmişti (fotoğraf a). Kamuoyunda öfke tırmanırken her iki ülke de bu adacığa savaş gemileri ve komandolar gönderiyordu; bu aşırı endişe verici çatışma ortamından ancak ABD başkanı Bill Clinton'ın kişisel çabalarıyla çıkılabilecekti. Türk hükümeti Ege'de egemenlik hakları belirsiz 'gri alanlar' olduğunda diretiyordu. Derken 1999'da iki ülke arasındaki ilişkilerde muazzam bir iyileşme yaşandı. İkisi de depremle sarsılınca iki ülkedeki kamuoyu birbirinin sorunlarına cevabı tez ve samimiydi. 'Deprem diplomasisi' adıyla bilinen bu gelişme dostça duyguların ifadesine olanak verirken iki ülkeyi ayıran önemli sorunlara çözüm bulunmasında fazla yol kat edilmesini sağlamasa bile birçok alanda işbirliğini artırmıştı. Ama hiç olmazsa bölgenin tarihine ilişkin birbirlerinin görüşlerini ve bakış açılarını anlamada ciddi çabalar harcanıyordu. İkinci (b) fotoğrafta bir Türk öğretmen öğrencilerine İstanbul'da 1955 yılında yaşanmış 6-7 Eylül Olayları (Yunanca Septemvriana) olarak bilinen Yunan karşıtı olayları anlatıyor. Öğretmenin açıkladığı afiş İstanbul Beyoğlu (Pera) belediyesinin 130'uncu kuruluş yıldönümü

sergisinde yer almıştı. Afişte yağmacıların şiddetine son vermek için İstiklal Caddesi'ne (eski adıyla Grande Rue de Pera) gönderilen bir tank görülüyor. Bu serginin düzenlendiği 2000 yılı sonunda İstanbul'da bir zamanlar Beyoğlu'nda (Pera) yoğunlaşan ve 1955'te hâlâ kayda değer rakamlara ulaşan Yunan topluluğu yok olmanın eşiğine gelecek kadar küçülmüştü.

yaşanan bir seçim döneminde seçmenlerden oy istemenin başlıca aracı olarak televizyonlardaki tartışma programları ilk kez kitle gösterilerinin önüne geçmişti.

Eylül 1996'da yapılan seçimde kimilerinin Simitis liderliğindeki partiye verdiği adla 'Yeni PASOK' toplam 300 sandalyeden 162'sini aldı. Bu da Simitis'e elverişli bir çoğunluk sağlayıp, hem parti hem de ülke içinde yerini pekiştirirken, aldığı toplam yüzde 41 oy 1977'den bu yana partinin kazandığı en düşük orandı. Yeni Demokrasi yüzde 38 oy oranıyla 108 sandalyeye sahipti. Eğer ortada şaşırtan bir sonuç varsa, bu da solcu partilerin kendi aralarında yüzde 15 oy alarak 30 sandalye kazanıp görece başarı sağlamalarıydı. Sağcı Siyasal Atılım partisinin başarısızlığı sonucunda parlamentoda temsil hakkını kaybetmesi 1990'ların başında Makedonya sorunuyla yükselen duyguların 90'ların ikinci yarısında söndüğünü yansıtmaktaydı. Papandreu'nun ölümünden sonra 'Yeni PASOK' siyasal karizmadan yoksun kalırken, 'eski' siyasetin bir başka temel unsuru olan adam kayırmacılığın yıldızı parlamaya devam ediyordu. Dahası, modernleşmeye önem verdiğini ısrarla söylemesine rağmen Simitis Olympic Havayolları gibi kamu kuruluşlarında çok güçlü olan sendikalarla takışmakta ya da Bizans çetrefilliliğinin ürünü emeklilik sisteminde yenilik yapmakta kararsız davranıyordu.

Papandreu'nun yerine başbakanlık koltuğuna otururken Simitis hükümetin ekonomi politikalarının başlıca hedefinin Avrupalı ortaklarının çoğunun öngördüğü tarihten iki yıl sonrasına, 2001'e gelindiğinde Yunanistan'ın tek Avrupa para birimine geçişini sağlamak olduğunu açıkça ifade etmişti. Fazla iddialı bir amaç olmakla birlikte seçimin ardından seçmenlerden aldığı az bir farkla da olsa oy sayesinde böyle politikaların gerektirdiği sıkı önlemlerin desteklendiğinden söz edebilecek durumdaydı. Ancak 1996 sonunda direnişle karşılaşması ve ciddi kargaşa ortamının oluşması kaçınılmazdı. Protestocu çiftçiler üç haftayı aşkın bir süreyle kara ve demir yollarını kapatarak ülkenin kuzeyiyle güneyi arasında ulaşım engel oldu. Polis memurları ve diplomatlar dahil kamu görevlileri de mücadeleye katılacaklardı; ikinci grubun şikâyeti yurtdışı görevlerinde konuk ağırlama harcırahlarının yetersizliği idi. Ekonomiye 100 milyon dolar yük bindireceği tahminlerine rağmen Simitis hükümeti grevçilerin taleplerine boyun eğmeye yanaşmamış, grevlere Noel'den kısa bir süre önce son verilmişti. Öte yandan kamu hizmetlilerinin grevleri ve protesto gösterileri 'yeni PASOK' iktidarının bir özelliği olmaya devam ediyordu. Hoşnutsuzlar arasında öğretmenlerle öğrencileri, polis memurları

nı ve hepsinden önemlisi, vergi kapsamına alınmaları için harcanan çabalara şiddetle karşı çıkan çiftçiler de vardı. Başta doktorlarla avukatlar olmak üzere vergi sistemine uygun bir katkıda bulunmalarını sağlamak için değişken sonuçlarıyla birlikte sıkı önlemler orta sınıf meslek erbabına da uygulanacaktı. Vergi yükümlülüklerinin o güne kadar isteğe bağlı olma eğilimi gösterdiği bir toplumda vergi 'Rambo-larının' kaba kuvvetiyle ilgili şikâyetler yükseliyordu.

Olympic Havayolları, İyonya ve Halk Bankası gibi kamu işletmelerini daha rekabetçi kılmak veya kısmen ya da tamamen özelleştirme çabaları, iş güvenliği kaygısı taşıyan köklü sendikaların sert direnişiyle karşılaşmıştı. İyonya ve Halk Bankası çalışanlarının uzatmalı grevi banka müdürüne uygulanan fiziksel şiddetle sonuçlanmıştı. Olympic Havayolları'nda sık sık tekrarlanan iş yavaşlatma eylemleri o güne dek Olympic Havayolları'nın keyfini sürdüğü tekel koşullarına meydan okuma şansını artık elde eden küçük, atılğan, özel havayolu şirketlerinin ekmeğine yağ sürüyordu. Velileri özel okullara ya da okul saatlerinden sonra hıncahınç dolan sürüsüne bereket dershaneye (*frontistiria*) yönelmek zorunda bırakan yetersiz eğitim sisteminde reform yapma girişimlerine, öğrenciler uzun süreli oturma eylemleriyle tepki gösteriyorlardı. Yeterli ödenekten yoksun, aşırı kalabalık üniversitelere girme yarışı denince akla daha kaliteli eğitim için velilerin daha çok para harcaması geldiği için –ki iş bulmak için bu gerekli görülüyordu– Yunan öğrencilerin çoğu öğrenimlerini yurtdışında sürdürmeye yönelmişti. Örneğin, 1990'ların sonunda yalnızca İngiltere'de 30.000 kadar Yunan öğrenci vardı. Yurtdışında öğrenime başvurmanın maliyeti ödemeler dengesini ciddi ölçüde sarsıyordu. Simitis hükümetinin dayattığı kemer sıkma önlemleri sadece ülke genelinde değil parti içinde de muhalefetle karşılaşmıştı. 1998'de on bir PASOK milletvekili tarafından açıkça eleştirilince Simitis parlamento-da güven oylamasına gitmiş, kendisine destek vermeye yanaşmayanları partiden ihraç edeceğini söyleyerek istediğini almıştı. Hükümetin önlemlerine duyulan hoşnutsuzluk, Ekim 1998'deki yerel seçimlerde muhalefetteki Yeni Demokrasi partisinin artan oylarından belliydi.

1990'larda yeni bir gelişme de art arda hükümetlerin ülkedeki 'ulusal meseleleri' (*ethnika zitimata*) tanıtmaya çabasıyla Yunan diasporasını harekete geçirmek üzere kolları sıvamasıydı. Başta, uzun zaman önce yerleşilen ABD olmak üzere yakın tarihlerde Avustralya ve Kanada'daki Yunan topluluklarında Yunan kökenlilerin çoğu yeni ülkelerinde gerek ekonomik gerek siyasi açıdan yetkili ve etkili mevkilere gelmişlerdi. O kadar ki, gözlemciler Yunan göçmenlerin doğru

bağlantılar kurmanın can alıcı öneme sahip olduğu anavatanlarında görmezlikten gelinebilen ustalıklarını, çok çalışma becerilerini ve girişimciliklerini sergilemenin bir yolunu diasporada bulduklarına sık sık dikkat çekiyorlardı. Yunan onurunun kaynağı (her ne kadar başarıya ulaşamamışsa da) Massachusetts'in başarılı valisi ikinci kuşaktan Yunan-Amerikalı Michael Dukakis'in 1988'de Demokratik Parti'den ABD başkanlığı için yarışa katılması kadar Clinton yönetiminin ilk yıllarında başkanın kilit görevdeki danışmanlarından biri olan Yeorgios Stefanopulos'un Ortodoks bir papazın Yunan-Amerikalı oğlu olmasıydı. Yunan kökenden gelenlerin Yunanistan sınırları dışındaki başarılarına yatırım yapma çabaları, dışişleri bakanlığı bünyesinde 'Denizaşırı Helenizm' işlerinden sorumlu bir yardımcı bakanın görevlendirilmesine ve Dünya Helenler Konseyi'nin kurulmasına kadar vardı.

Yaklaşık 141 ülkeye dağılmış diaspora Yunanlarının sayısı 7 milyon olarak tahmin edilmekle birlikte, bu rakamın nasıl hesaplandığı ya da etnik Yunan kökeni konusunda hangi ölçütlerin temel alındığı belirsizken, anavatanlıların nüfusu 1991 sayımına göre 10 milyon 250 bin olarak hesaplanmıştı. Dünya Helenler Konseyi'nin birinci konferansında kültür bakanı Evangelos Venizelos, her ne kadar küçük bir ülke olsa da Yunanistan'ın 'kültürel süper güç' olmanın bütün özelliklerine sahip olduğunu ilan edecekti. Konferansa katılanların tamamı Dünya Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte siyasetin içine dahil olmaktan hoşnut değildi. Buna rağmen eski Sovyetler Birliği'nde yaşayan yoksul Yunan topluluklar için yardım toplamayı, hem diaspora ile anavatan arasında hem de kendi aralarında iletişimi kolaylaştırmayı başardılar. Havayollarıyla ucuz seyahat edebilme olanakları sayesinde bu çabalar daha kolay sonuç verirken, refah düzeyi atalarını *xeniteia* yollarına döken, yani yabancı topraklarda yaşamaya iten, yoksulluğu epey gerilerde bırakmış bazı Yunan kökenli kimseler diasporadan Yunanistan'a göçtüler.

1997'de Türkiye'yle ilişkilerde iyileşmenin habercisi yalancı bahar dönemlerinden biri belirmişti; Türk genelkurmay başkanı bir sürpriz yaparak Ankara'daki Yunan büyükelçiliğinde 25 Mart ulusal anma günü resepsiyonuna katıldı. Bu ziyaretin iyi niyet göstergesi olduğu açıktı, ama belki de aynı zamanda, Türkiye'de ordunun gücü göz önüne alındığında, silahlı kuvvetlerin Türk siyaset adamlarına Yunanistan'la çatışmaya, demagoji yapan politikacılar ve sansasyon peşinde koşan gazeteciler kadar hevesli olmadığı, savaşın patlak vermesi halinde bunun sonuçlarının korkunç olacağının farkında

olduğu mesajıydı. Bir ay sonra iki ülke de Ege sorununa çözüm önerilerini tartışacak 'akil insanlar' heyeti kurmayı kabul edeceklerdi. Bunun arkasından NATO'nun Madrid'de yapılan zirve toplantısında ABD'den gelen baskıların etkisiyle 'görüşleri uzlaştırma' anlaşmasına imzalarını attılar. Bununla iki ülke Ege'de birbirlerinin egemenlik haklarına saygı gösterecek, özellikle Kardak krizi hâlâ hafızalarda tazeyken, anlaşmazlıklarını gidermek için silahlı kuvvetleri devreye sokmaktan vazgeçecekti. Karşılıklı ciddi taahhütler verilerek 'barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin devamı' konusunda varılan anlaşma Yunan hükümetinin Madrid anlaşmasının geçersiz olduğunu ilan etmesiyle üç ay bile sürmeyecekti. Ardından, Yunanistan-Kıbrıs ortak savunma politikası kapsamında Yunan silahlı kuvvetlerinin Kıbrıs'ta harekâta katılmasıyla çok ciddi olaylar yaşandı. Yunanistan adaya gidip gelen savunma bakanının bindiği uçağın yolunun Türk savaş uçakları tarafından kesildiğini, üstelik mevcut anlaşmaların tersine silahlı olduğunu ileri sürüyordu. Türkiye de Yunan savaş gemisinin Türk denizaltısını sıkıştırmaya çalıştığını iddia ediyor, ayrıca Yunanistan'ın ayrılıkçı Kürtleri desteklediğinden yakınıyordu. Lüksemburg'da toplanan AB ülkeleri liderlerinin henüz adada herhangi bir siyasal uzlaşmaya varılmamasına rağmen bir yandan Kıbrıs'la katılım müzakerelerini kararlılıkla sürdürürken, bir sonraki AB genişleme toplantısında Türkiye'nin adaylığının kabul edilmemesi yönünde karar alması ilişkileri hiç de olumlu etkilemeyecekti. Simitis'in daha sonra yaptığı açıklamada, başta insan hakları olmak üzere AB kurallarını yerine getirmesi koşuluyla Yunanistan'ın Türkiye'yi AB üyeliğinden dışlamak gibi bir niyetinin olmadığını belirtmesi Türkiye'nin incinen duygularını onarmaktan uzaktı.

Yunanistan 1998 yazında dört F16 savaş uçağıyla iki C130 nakliye uçağını Kıbrıs'taki Paphos hava üssüne gönderince Türk-Yunan ilişkilerinde gerilim iyice tırmandı. Andreas Papandreu'nun adı geçen üsse herhangi bir saldırı yapılması durumunda Yunanistan derhal misilleme yapacağını daha önceden duyurmuştu. Türkiye buna adanın kuzeyinde, Magosa (Famagusta) yakınlarındaki Geçitkale hava üssüne altı F16 göndererek karşılık verdi. Durum öyle ciddi bir hal almıştı ki ABD hükümeti uçak gemilerinden birini adanın açıklarında konuşlandırdı. Yunanistan ile Türkiye arasındaki bu tehlikeli 'aynen karşılık verme' oyunu sürerken arka planda Kıbrıs hükümetinin Rus yapımı S-300 füzelerinin adaya konuşlandırılması yönünde niyet beyanına karşılık Türk hükümetinin bunları gerekirse güç kullanarak yok edeceği tehditleri yer alıyordu. Türk hükümeti adanın silahsız-

landırılmasına ilişkin Yunan tarafının yaptığı öneriye sıcak bakmıyordu. Simitis ve Kıbrıs cumhurbaşkanı Glafkos Klerides arasında geçen çekişmeli görüşmelerden sonra Kıbrıs hükümeti Atina'nın önerisiyle füzelerin Türkiye topraklarının menzili dışında kalan Girit'te konuşlandırılmasını kabul etti. Yine de Türk hükümeti bu karara kesin bir dille karşı çıkacaktı.

1999 yılının başlarında Yunanistan ile Türkiye bir kez daha krize sürüklendiler. Bu defaki sorunun kaynağı birbiri ardına Türk hükümetlerinin başına bela olan Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) lideri Abdullah Öcalan'ın gizlice Yunanistan'a kaçırılmasıydı. Türkiye'nin bas-kısı sonucunda Öcalan sığındığı Suriye'den kovularak önce uçakla Moskova'ya, oradan da sığınma hakkı talebiyle İtalya'ya gönderilmişti. Kürt mücadelesine sempatiyle bakmasına rağmen Yunanistan'da hükümet Türkiye'yle ikili sorunlar listesine bir de Kürt meselesini eklemek istemediği için Öcalan'ın sığınma talebini kabul etmeye hazır olmadığını açıkça belirtmişti. Yine de PKK lideri emekli bir subay eşliğinde özel bir uçakla gizlice Yunanistan'a getirilmiş, Atina havaalanındaki gevşek güvenlik sayesinde ülkeye girmişti. Kıbrıs pasaportu verilerek ülkeden ayrılmak zorunda bırakılan Öcalan, sonunda daimi sığınmacı statüsüyle Seychelle adalarının yolunu tutmadan önce Nairobi'deki Yunan büyükelçiliğinde barınacaktı. Operasyondan sorumlu Yunan güvenlik görevlilerinin beceriksizliği nedeniyle onun Nairobi'de olduğu Kenyalı yetkililerin kulağına gitmişti. Öcalan, Amsterdam'a giden uçağa bindirileceği söylenerek büyükelçilikten çıkarıldığında, Türk istihbarat ajanları tarafından kaçırılıp İstanbul'a götürüldü ve göstermelik bir şekilde yargılandı. Onun tutuklanması diasporadaki Kürtlerin geniş çaplı protestolarına neden olmuştu; öfkelerini Yunan diplomatik temsilciliklerinden çıkarmışlar, Londra'daki Yunan büyükelçiliği de aralarında olmak üzere yirmiden fazlasını işgal etmişlerdi. Ankara hükümeti Atina'yı hem Öcalan'ı beslemekle hem de Yunanistan'da askerî eğitim yapmalarına izin vererek PKK militanlarını desteklemekle suçluyordu. Öcalan fiyaskosunu yaygın olarak algılanırken aynı zamanda Simitis hükümetinin gelişmeleri ne kadar denetim altına tutabildiği sorgulanmaya başlamıştı. Üç bakan (içişleri, kamu düzeni ve dışişleri) istifaya zorlandı. Bunlardan sonuncusu Theodoros Pangalos Türklerin politikalarını acımasızca eleştiren biriydi.

Öcalan olayından kısa bir süre geçmişti ki Yunanistan bu defa Devlet Başkanı Slobodan Miloşeviç tarafından Kosovalı Arnavutlara çektiirdiği eziyetlere misilleme olarak NATO'nun Sırbistan'a düzenle-

diği hava bombardımanına katılmak zorunda kaldı. Yunanistan'da yapılan kamuoyu yoklamaları hava harekâtına karşı olanların NATO ittifakına üye ülkeler arasında en yüksek seviyede olduğunu gösteriyordu. Bazı yoklamalar sonucunda savaşa karşı olanların oranı neredeyse yüzde yüz çıkıyordu. Kosova'da mevzilenmek üzere Yunanistan üzerinden Makedonya'ya doğru yola çıkan NATO birlikleri protesto gösterileri ve ufak çaplı sataşmalarla karşılaşılıyordu. Simitis hükümetiyse bir yandan gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı belli edip Yunanistan'ın çatışmalarda rol almaması için canla başla çalışırken, diğer yandan NATO ortaklarıyla dayanışma içinde olduğunu sergileyerek açıkça mızıkçılık yapmaktan kaçınıyordu. Halkın Kosova savaşına, en çok da Sırbistan'daki sivil hedeflerin bombalanmasına karşı çıkması, kısmen Sırplarla dayanışma duygularının, kısmen de hiçbir zaman tamamen bırakmadıkları Amerikan karşıtlığının sonucuydu.

Bu anti-Amerikancı tutum o denli su yüzüne çıkmıştı ki Başkan Clinton Kasım 1999'da üç gün planlanan Atina ziyaretini güvenlik gerekçesiyle yirmi dört saatle sınırlandırmak zorunda kaldı. Şiddetli gösterilerle protesto edilen ziyarete olağanüstü güvenlik önlemleri damgasını vurdu. Kamuoyu yoklamalarına göre Yunanların yüzde 60'ının karşı çıktığı bu ziyaret her ne kadar geniş protestolara yol açmış olsa da büyük bir olay yaşanmadan atlatıldı. Yunanların hassasiyetini yatıştırmak amacıyla Clinton çaba göstererek 1967 ile 1974 yılları arasında Yunanistan'ı kötü yöneten cuntaya ABD'nin verdiği destekten ötürü kamuoyu önünde özür dilemiş, Akropolis'i ziyareti sırasında da 'Elgin' mermerlerinin British Museum'dan geri alınması yönündeki isteklerini haklı bulduğunu söylemişti.

Öcalan olayının hemen ardından Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler iyice gergindi. Fakat çok geçmeden yeni dışişleri bakanı Yorgo Papandreu'nun selefi Pangalos'un çatışmacı üslubunu sürdürmeyeceği anlaşıldı. Türkiye'yi insanlık onurunu ve insan haklarını ayaklar altına alan bir ülke olarak tanımlayan Pangalos'un tersine Papandreu, ülkesindeki Müslüman azınlıklar kendilerine –resmen adlandırıldıkları gibi– Müslüman değil de Türk demeyi tercih ediyorsa buna bir itirazı olmayacağını belirttiğinde, başta kendi partisi olmak üzere ağır eleştirilerle karşılanmıştı. Kosova krizi sırasında sığınmacıların idaresinde iki ülke arasında iyi bir işbirliği kurulmuştu. Aslında Kosova savaşı iki ülkenin yakınlaşmasına yardım etmişti; çünkü ikisinin de Balkan meselelerinde belirgin ve doğrudan çıkarları olmasına rağmen NATO'daki karar mekanizmalarının dışında

tutulduklarını düşünüyordular.

En azından söylem düzeyinde Yunanistan ile Türkiye arasındaki havanın büyük ölçüde yumuşamasını hızlandırıcı asıl olay Türkiye'nin kuzeybatısında 17 Ağustos 1999 günü gerçekleşen ve binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan, Richter ölçeğiyle 7,4 büyüklüğündeki yıkıcı depremdi. Yunanların felakete uğrayan komşularına toplu merhameti birdenbire kabarmış ve bu, çok geçmeden afet bölgelerinde mahsur kalmış insanları kurtarmak çabalarına dönüşmüştü. Öyle hızlı harekete geçilmişti ki afetin yaşandığı günün akşamında sağ kurtulanları arama çalışmasına yardım edenler arasında Yunan kurtarma ekipleri de yer alıyordu. Türk siyasetçileri, basın kuruluşları, hatta kamuoyu üyeleri minnettarlıklarını dile getirmede geç kalmadılar. 7 Eylül'de bu kez Yunanistan, merkez üssü Atina'nın biraz kuzeyinde kalan Richter ölçeğiyle 5,9 büyüklüğünde bir depremle sarsılacaktı. Türkiye'deki deprem kadar büyük olmamakla birlikte ciddi sayılırdı. Geride 143 ölü, 100.000 evsiz bırakmış, ruhsatsız inşa edilen fabrikalar dahil 22 kadar bina tamamen yıkılmıştı. Hasarlı 100.000 binada yapılan ön incelemelere göre bunların yüzde 60'ının oturulabilir olduğu, yüzde 32'sinin tamirat görmesi, geri kalan yüzde 8'inin de yıkılması gerektiği ortaya çıkmıştı.

Ne olursa olsun Türk kurtarma ekipleri derhal Atina'daki depreme yardım eli uzattılar. Böylece 'deprem diplomasisi' adıyla anılacak gelişmeler yaşanmaya başladı. Yorgo Papandreu demecinde Yunanistan'ın Türkiye'yi Avrupa'ya götürecek 'lokomotif' olmasını istediğini belirtirken, birlikte uyumlu çalıştığı Türkiye'deki mevkidaşı İsmail Cem ise Ege'nin her iki yakasında 'sevgi ve beklenti patlaması' olduğundan söz ediyordu. Ocak 2000'de Papandreu kırk sekiz yıldan beri Türkiye'ye giden ilk Yunan dışişleri bakanı olarak resmî ziyaret gerçekleştirdi; Yunanların 1922 yılında Anadolu'dan sürülmesini sorumlusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'da bulunan anıtkabrine çelenk koydu. Ertesi ay İsmail Cem, geride bıraktıkları altı ay içinde iki ülke arasında son kırk yıldır olmadığı kadar iyi ilişkiler geliştirildiğini belirtecekti. Elbette turizm ile teknolojik ve ekonomik kalkınma gibi tartışmasız konularda işbirliğini geliştirecek girişimlerde bulunulurken, Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan AB zirvesinde Birliğe girişine ilişkin Türkiye'ye aday statüsünün verilmesi kararı Yunanistan'da sıcak karşılanmıştı. Öte yandan iki ülke arasında kemikleşmiş anlaşmazlık konusu veya birçok ikili farklılıklardan biri olan Kıbrıs sorununun çözümünde kayda değer bir ilerleme yönünde pek az gösterge vardı. Örneğin, Türk yetkililerin Kasım 1999'da

Yunanistan'ın ziyaretinden hemen önce Başkan Clinton'ın Türkiye gezisi sırasında Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılmasına izin verecekleri enikonu beklenmişti. Ancak bu mütevazı rica bile yerine getirilmedi. Üstelik iki ülke arasındaki köstekleyici silahlanma yarışının yavaşladığına dair pek az işaret vardı.

Yurtiçine gelince Nisan 2000'de seçimler yapılmıştı. Politik anlamda başlıca iki partiyi birbirinden ayıran fazla bir fark yoktu; çünkü her ikisi de Yunanistan'ın Avrupa para birliğine geçişinden ya-naydı ve bunu yapmanın en iyi yolu konusunda genel bir mutabakat içindeydiler. İki parti de siyasal yelpazede hayati önem taşıyan ortak bir noktada buluşmaya bakıyordu. Dolayısıyla seçim, hangi parti-nin böyle bir politikayı uygulamaya yetecek donanımına sahip olduğu algısına bağlıydı. Kamuoyu yoklamalarından seçimlere dair bir so-nuç çıkarmak mümkün olmamıştı; fakat ülkenin tarihinde birbiri-ne en yakın oy oranları elde edilen seçimlerden biriydi. Kesin sonuç bir süre sürüncemede kalırken Yeni Demokrasi'yi destekleyenlerden bazıları ilk sonuçları partilerinin zaferi olarak yorumlamakta aceleci davranmışlardı. Gelgelelim, PASOK'un ülke genelinde aldığı oy ora-nı Yeni Demokrasi'den yüzde 1 (yaklaşık 70.000 oy) fazlaydı. Seçim sistemine göre bunun anlamı PASOK'un parlamentoda 158 sandalye kazanırken, Yeni Demokrasi'nin 125 sandalyede kalmasıydı. KKE yüzde 5 oyla 11 sandalye, radikallerle eski komünistleri temsil eden Sol Koalisyon yüzde 3 oranında oy alarak 6 sandalye kazandı. Seç-men kıl payı farkla da olsa 'muhasip' lakaplı Simitis'in sıkıcı yetenek-lerini, hiç hükümet deneyimi yaşamamış Karamanlis'in ne olduğunu bilmediği becerilerine tercih etmişti. Öcalan olayının ardından hü-kümetten ihraç edilen Theodoros Pangalos kabineye kültür bakanı olarak geri döndü ve ilk iş olarak önceliğinin 'Elgin' mermerlerinin ülkeye iadesini sağlamak olduğunu açıkladı. Parthenon mermerleri-nin Yunanistan'a geri gelişi birinci Papandreu hükümetinde kültür bakanlığı yapan Melina Merkuri'nin kişisel mücadele konusuydu.

Seçimden kısa bir süre sonra ABD Dışişleri Bakanlığı'nın kaleme aldığı 1999 yılında yapılan Amerikan karşıtı terör saldırılarında ülke-yi Kolombiya'dan sonra ikinci sırada gösteren ve ABD'nin diplomatla-rının güvenliğini ilgilendiren harcamaların dünyanın bütün başkent-leri arasında Atina'nın başı çektiğini belirten rapora Yunanistan'ın tepkisi sert olacaktı. Bir ay sonra Avrupa'da varlığını sürdüren son Marksist-Leninist terörist örgütlerden biri olan '17 Kasım' yirmi ikin-ci kurban olarak kendine İngiliz askerî ataşesini seçti. Örgüt bu ey-lemin İngiliz hükümetinin Kosova savaşında önemli rol oynamasına

misilleme olduğunu duyurmuştu. Böyle suikastların cezasız kalması yetkililerin 2004 yılında Atina'da düzenlenecek olan Olimpiyat oyunlarında güvenliği sağlayıp sağlayamayacakları sorusunu gündeme getirecekti.

Simitis hükümetinin politik, ekonomik ve sosyal modernleşmeye bağlılığından kuşku duyulmuyordu. Ne var ki karşısındaki engeller 2000 yazında bütün yurttaşlar için zorunlu olan kimlik belgelerinde din hanesi yer almalı mı, almamalı mı sorusu karşısında kabaran öfke ve patlak veren kitle gösterileriyle çarpıcı bir şekilde kendini göstermişti. Uygulama, nüfusun yüzde 95 kadarının (en azından kâğıt üstünde) Ortodoks olduğu bir ülkede Ortodoks olmayanlara yönelik ayrımcılık anlamına geliyordu. Hükümet tarafından Yunanistan'daki uygulamanın artık din hanesine yer vermeyen Avrupalı ortaklarıyla aynı çizgiye getirilmesinin planlandığı açıklanınca, aşırı milliyetçi Atina Başpiskoposu Hristodulos "biz ilhamımızı Batıdan değil, Doğudan alırsız" diyerek Yunan kimliğinin temellerine bir saldırı olduğu gerekçesiyle bu plana itiraz etti. Milliyetçiliğin yeniden su yüzüne çıkışındaki bir etmen de yasadışı göçmen sayısındaki artışın devam etmesiydi. 2000 yılına gelindiğinde 10 milyon 250 bin nüfuslu ülkede çoğu kaçak 700 bin göçmen bulunduğu tahmin edilmekteydi.

Yunanistan üçüncü binyıla girerken, 1974 Albaylar Cuntasının devrilmesinden yirmi beş yıl (dokuz genel seçim) sonra ülkedeki demokratik kurumlar artık yerini iyice sağlamlaştırmıştı. Baskıcı askerî diktatörlükten özünde çoğulcu demokrasiye zorlu geçiş süreci, her ne kadar Kıbrıs adanın bölünmesine neden olan cuntanın hatalarının yüksek bedelini ödemeye devam etse de fevkalâde derli toplu (ve kansız) atlatılmıştı. Geriye dönüp bakıldığında İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde komünist olmayan Avrupa'da kurulmuş tek diktatörlük olarak Albaylar rejimi, ordunun siyasal hayatın hakemliğine soyunduğu iki savaş arası döneme bir gerileyişti ve fena halde çağıdışı görünüyordu. *Metapolitefsi*, 1974'ün siyasal değişiminin ardından 1967 ile 1974 arasında Yunanistan'ı kasıp kavuran türden bir askerî diktatörlüğün hayaleti tamamen defedilmiş gibidir. 1967 darbesinin başmimarları Albay Papadopoulos Haziran 1999'da öldüğünde ülkenin demokratik kurumlarının devrilmesinde rol oynaması nedeniyle çeyrek yüzyılı hapiste geçirmişti; bu, askerî bir gaspçının gayri resmî yollarla alaşağı ettiği sivil politikacıların ellerinde haddini bilmezliğinden ötürü ağır bir bedel ödediği nadir örneklerden birisiydi. Daha önce yasadışı kabul edilen Yunanistan Komünist Partisi'nin 1974 sonrasında siyasal sürece dahil olması gibi, 1989'daki kısa süreli Yeni De-

mokrası/KKE koalisyonunun kurulması da 1946-49 iç savaşının acı hatırasının giderilmesine güçlü katkıda bulunmuştu. Aynı zamanda sağ kanadın kendini otoriter, anti-demokratik unsurlardan arındırmayı başardığı, hatta dikta döneminin gaddar yılları esnasında demokratik değerlere bağlılığını bol bol kanıtladığı açıktı. Savaş sonrası dönemin siyasetine egemen olan sağın, iktidarı Ekim 1981'de, her ne kadar nevi şahsına münhasır bir sosyalizmden söz ediyorsa da, kendini sosyalist olarak şekillendirmiş radikal bir hükümete barışçıl bir tutumla devretmesi siyasal sistemin yeni bir olgunluğa eriştiğinin göstergesiydi. O tarihte 1981 yılı *annus mirabilis*, yani mucizeler yılı olarak görülüyordu; çünkü birkaç ay gibi kısa bir sürede Yunanistan hem Avrupa Birliği'nin onuncu üyesi olmuş hem de tarihinde ilk kez 'sosyalist' bir hükümetten yana oy vermişti. Ne var ki ağırlıklı olarak hizmet sektörüne bağlı, nüfusun yüksek bir oranının kendi hesabına çalıştığı, hesaplara göre bütün ekonomik faaliyetlerin belki de yüzde 40 kadarına denk 'kara para' dönen bir ekonomide sosyalizmin kolay kolay akla gelmeyeceği anlaşılacaktı.

Avrupa Topluluğu'nun kısmen yedi yıllık diktatörlüğü görmezlikten gelen tavrından dolayı kapıldığı ortak suçluluk duygusunun bir sonucu olan hızlandırılmış üyeliğe yönelik başarılı kampanyası ülkenin o güne dek Avrupalı olarak biraz da belirsiz kimliğini, hatta coğrafyanın, dahası tarihin mantığına ters düşse bile Batı Avrupalılığını onaylama gibi görülebilir. Yunanistan kuşkusuz bu kazanımla Topluluğa üyeliğin hatırı sayılır ekonomik yararlarını görmeyi umut ederken, başvurusunun ardındaki itici gücün siyasal, hatta psikolojik olduğu açıktır. Yunanlar sanki ülkeleri onun bir parçası değilmiş gibi hâlâ Avrupa'ya gitmekten söz etseler de Avrupalı niteliklerini inkâr etmeleri artık güçtür.

2000 yılında Yunanistan ile Türkiye arasında 1999'un ikinci yarısında suların epey durulmasının o güne dek iki ülke arasındaki sorunlu ilişkilerde kalıcı bir iyileşmeye dönüşüp dönüşmeyeceği henüz bilinmiyor. Yunanistan'ın gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında karşı karşıya olduğu problemler ne kadar ciddi olsa da ortak bir Bizans ve Osmanlı geçmişini, ayrıca Ortodoks Hristiyanlığı paylaştığı kuzey komşularının başındaki sorunlarla karşılaştırıldığında devede kulak kalırdı. Yunanistan dökülen kanın, geç kalmış ekonomik kalkınmanın ve 1940'lardaki çalkantının acılarını ağır bedellerle ödemişti. Oysa 1990'lara gelindiğinde Balkan komşularının aksine sivil toplumu sil baştan yeniden yaratma ve ekonomiyi temelden inşa etme sıkıntıları atlatmıştı. Dahası, Avrupa Birliği'ne üye olmasının gerek ekonomik

Resim 56 Ortodoks Kilisesi Kalkışması. 2000 yazında bütün yurttaşların kimlik belgelerinden zorunlu olarak din hanesinin kaldırılmasını Atina'da protesto eden göstericilerin ellerinde Yunan bayraklarıyla Bizans İmparatorluğu'nun çift başlı kartal flaması var. Balkan komşularıyla karşılaştırıldığında kâğıt üstünde de olsa yüzde 95'i Ortodoks inanca bağlı nüfusa karşı Yunanistan'daki azınlıklar çok sınırlıdır. En geniş ve resmen tanınan azınlık toplumu Batı Trakya'da yerleşik Türkler, Pomaklar (Slavca konuşan Müslümanlar) ve Çingenelerden oluşan Müslümanlardır. Ayrıca küçük Yahudi, Katolik, Protestan ve Ermeni topluluklarıyla az sayıda Arnavutça, Slavca ve Ulahça konuşan topluluklar bulunur.

gerek politik açıdan her zamankinden daha değerli bir nitelik olduğu kanıtlanmıştı. 1949'daki iç savaştan beri ülkenin maddi ilerleyişi gerçekten inanılmaz boyutlardaydı. Yunan halkının yaşam standartları son yarım yüzyıldır tahmin edilmeyecek ölçüde iyileşmişti. Yeni binyılın eşiğinde Yunanistan'ın kurumsal ve siyasal altyapısının da uyum sağlama ve modernleşmede aynı beceriyi gösterip göstermeyeceği ileride görülecektir.

1990'larda Yunanistan'ın küçük azınlık toplulukları siyasal sorun haline geldi. 2000 yılında hükümet Yunanistan'daki pratiği Avrupalı ortaklarıyla aynı çizgiye getirmek üzere kimlik belgelerinden başka bilgilerin yanı sıra din hanesini de kaldırmayı önerdiğinde, Atina ve bütün Yunanistan Başpiskoposu Hristodulos ile Ruhbanlar Meclisi tarafından Selanik ve Atina'da protesto amaçlı kitle gösterileri düzenlendi. Protestocular bu yönetmeliğin, başpiskoposa göre ağırlıklı olarak Doğunun şekillendirdiği Yunan kimliğini hançerlediğini, Batının ise geleneksel Yunan değerlerini baltalamayı hedeflediğini iddia ediyorlardı. Başpiskopos, Avrupa Birliği'nin azınlık haklarını öne çıkarmasına, Avrupa'yı 'Hristiyanızsızlaştırma' çabası olarak gördüğü için karşı çıkıyordu. Seleflerinin tersine Hristodulos siyasal konularda öne çıkmış biriydi, milliyetçi davaları hararetle savunması Yunanistan'ın Batılı, Avrupalı niteliklerini sergilemeye can atan Kostas Simitis hükümetinin utanç kaynağıydı.

8 | YENİ BİNYILDA YUNANİSTAN: BOLLUKTAN DARLIĞA

Yunanistan zengin ama Yunanlar yoksul.

Andreas Papandreu

1990'lı yıllarda Avrupa Birliği içinde Yunanistan en hızlı büyüme oranına sahip ülkelerden biriydi ve 2001 yılında avro bölgesine kabul edilerek drahmi para biriminin yerini 2002'de avronun almasıyla birlikte Birliğe tam yetkili üye statüsü mühürlenmiş oluyordu. Ancak çok geçmeden AB kuralları gereği kabul edilebilir bütçe açığının aşıldığı anlaşıldı. Yeni para biriminin benimsenmesinin enflasyona etkilerine ilişkin şikâyetler duyulmaya başladı; zarar görmüş yurttaşlar protesto için başarısız kalan tüketici boykotları düzenliyorlardı.

Yeni binyılın başlarında yükselişe geçmiş bir ülkede başka göstergeler de vardı. Yaklaşık otuz yıl sonra 17 Kasım terör örgütü kâbusuna son verildi. Örgüt bunca yıldır ABD askerî personeli ve casuslarına, Türk ve İngiliz diplomatlara, Yunan politikacılarla polis memurlarına, gazetelerin yazı işleri müdürlerine, ayrıca örgütün 'lumpen büyük burjuvazi' diye yaftaladığı kişilere, armatörlere, sanayicilere yönelik cezasız kalmış suikastlar (toplam yirmi üç) gerçekleştirmişti. 17 Kasım örgütünün ilk kurbanı İngiliz askerî ataşesi Tuğgeneral Stephen Saunders Haziran 2000'de aracında giderken Atina'nın adı çıkmış trafiğine takılınca vurulmuştu. Onun ölümü, sorumluların izini sürmek için İngiliz polisini Yunan yetkililere yardım etmeye yöneltti. Ne var ki iki yıl sonra örgütün dağılmasına varacak çözülmenin sebebi polis istihbaratı değil, grubun üyelerinden birinin acemice yaptığı bir hata oldu. Haziran 2002'de Pire limanına yerleştirmeye çalıştığı patlayıcı düzencğin vakitsiz patlaması nedeniyle Savvas Ksiros ağır yaralanmıştı. Kısa zamanda iki hücre eviyle pek çok silah ele geçirildi. Ksiros'un iki kardeşinin aslında aile şirketi (ve

para kazanma yolu) olduğu anlaşılan bir işletmenin içinde yer aldıkları ortaya çıktı. Ksiros görülmedik bir biçimde bombacılık ile ikona ressamlığı işini birleştirmişti; fakat örgütün başlıca para kaynağının banka soymak olduğu açıktı. Cinayetlerin çoğundan sorumlu sözün ona aracılık yapan suikastçı Dimitris Kufonidas birkaç haftalık firarın ardından polise teslim oldu. Örgütün lideri ve abartılı, jargon yüklü manifestolarının yazarının Türkiye'ye kaçmak üzereyken Ege'nin en doğusundaki Lipsi adasında yakalanan Sorbonne'da okumuş Aleksandros Giodopulos olduğu anlaşıldı. Aralık 2003'te Yunanistan'da görülmüş en uzun davada grubun on beş üyesi suçlu bulundu. Giodopulos beklenmedik ölçüde ağır bir cezaya çarptırılarak yirmi bir, Kufonidas ise on beş kez müebbet hapse mahkûm oldu.

Bunu izleyen günlerde belli belirsiz küçük sol grupların saldırıları görülmekle birlikte 17 Kasım örgütü tarafından yapılanların yanında ufak çaplı kalıyorlardı. Bunlardan biri olan Devrimci Mücadele Ocak 2007'de ABD büyükelçiliğine roket güdümlü bomba atmıştı. 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan 11 Eylül saldırısının ardından Başkan Georges W. Bush'un 'teröre karşı savaş' çağrısı pek hoş karşılanmamış, hemen ardından Irak'ın işgal edilmesi muazzam protesto gösterilerine yol açmıştı. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Nisan 2006'daki ziyareti de aynı şekilde kitlesel protestoları körükledi. Ülkenin altyapısında modernleşmenin en önemli adımı halen kullanılan ve tek avantajı Atina kent merkezine yakın mesafesi olan Hellinikon havaalanının yerine yapılan modern havaalanının 2001'de açılmasıydı. Refahı turizm gelirlerine sıkı sıkıya bağlı bir ülkede Hellinikon'un yetersizliği uzun zamandır kanıtlanmışken yeni açılan Elefterios Venizelos havalimanı her ne kadar şehir merkezine uzak olsa da yol bağlantıları ve toplu ulaşım olanakları elverişlidir. 2004 yılında inşaatı 1991'de başlayan ve 2000'de hizmete açılan Atina metrosu hattı yeni havaalanına kadar uzatıldı. Hâlâ yayılmaya devam eden bu mükemmel sistem şehrin kronik ulaşım (ve kirlilik) sorunlarının giderilmesine gözle görülür bir katkı sağlamaktadır. Birçok metro istasyonunda inşaat sırasındaki kazılarda çıkarılan antik eserler çarpıcı bir şekilde sergilenmektedir.

İyileşen ulaştırma koşulları 2004 Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliğini garantilemeye yardım etti. 1896'da Atina'da yapılan ilk modern olimpiyatların yüzüncü yıldönümünde gerçekleşecek 1996 Olimpiyatları için Yunanistan kelimenin her anlamıyla amatörce ve Olimpiyat hareketinin artık dönüştüğü aşırı ticari aygıttan hayli uzak karmaşık ve başarısız bir başvuruda bulunmuştu. Cuntanın devril-

Resim 57 Başpiskopos Hristodulos ile Papa II John Paul Atina'da, Havari Pavlus'un vaaz verdiği söylenen Areopagos'ta havarinin ikonasının yanında. Papa II. John Paul'un olağanüstü güvenlik önlemleri altında Mayıs 2001'de gerçekleşen Yunanistan ziyareti, 1054 yılında Roma Katolik ve Doğu Ortodoks Kiliseleri'nin ayrılmasına işaret eden 'Büyük Skizma' üzerinden neredeyse 1000 yıl geçtikten sonra yapılması bakımından sembolik açıdan büyük önem taşıyordu. Atina Başpiskoposu Hristodulos öğrenimini Katolik Marist Rahipler okulunda görmüş olmasına rağmen, belki de bu nedenle Ortodoksluğun ateşli bir savunucusuydu. Papanın huzurunda Katolik Kilisesi'nin Ortodokslara karşı işlediği on üç günahı okudu. En önemlisi 1204 yılında Kutsal Topraklar'ı hedefleyen Dördüncü Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'i yağmalamaya yönelmesiydi. Buna cevaben Katolikler tarafından Ortodoks kardeşlerine karşı işlenmiş suçlar ve kusurlar için Papa af diledi. Doğu Kiliseleri'nin ayinleriyle diğer ibadetlerini yerine getiren ama Vatikan'a tam bir gönül bağı olan Uniatların statüsü Papalık ve Ortodoks Kiliseleri arasında uzun zamandır sürtüşme konusudur. Ortodoksluğun yılmaz savunucusu Başpiskopos Hristodulos, şehrin giderek artan ve ekseriyetle Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Mısır ve Batı Afrika'dan gelmiş (ama hepsi yasal olmayan) göçmenlerden oluşan Müslüman nüfusu için Atina'da bir cami inşa edilmesi önerilerine şiddetli karşı çıkıyordu. Ancak 2011'de Hristodulos'un halefi Atina başpiskoposu II. Yeronimos'un döneminde parlamento, camisi olmayan tek AB başkentinde yapılacak inşaat için fon ayrılmasını oy kararıyla kabul etti.

mesinin ardından 1970'lerdeki başbakan Konstantinos Karamanlis modern Olimpiyatların antik Olimpiya yakınlarında daimi bir yuvası olmasını önerdi, ancak bu fikre sıcak bakılmadı. Gözlemcilerin çoğu Yunanistan gibi küçük bir ülkenin modern oyunların karakteristiği olan ulusal onuru görkemli, pahalı bir biçimde sergileme rekabeti içinde geçen oyunlar düzenleyebileceğine şüpheyile bakıyorlardı. Yeni tesislerin zamanında tamamlanacağına ilişkin kuşkular dile getiriliyordu. Yetişmesine yetiyecekti ama çok pahalıya mal olacaktı. Kapsamlı güvenlik önlemleri o güne dek oyunların maliyetini epey artırmıştı, sadece yarışan bir atlet için yapılacak güvenlik harcaması 90.000 sterlini buluyordu. Toplamda Atina oyunlarının maliyeti 9 milyar avroyu buldu, buysa ayrılan bütçenin neredeyse iki katıydı. Dünya çapında 4 milyar kadar seyirci çeşitli zamanlarda yarışları televizyondan izlemek üzere ekran başına geçti; bu rakam daha önceki Olimpiyat oyunlarında görülenin çok üstündeydi. Çağlar boyu Yunan tarihine odaklanan göz alıcı kapanış töreni bilhassa geniş kitlelerin dikkatini çekmişti. Bütüne bakıldığında 2004 Olimpiyatları ülkenin olumlu bir imaj edinmesi konusunda büyük bir başarı sağladı; fakat nihayetinde 2000'lerin sonlarına doğru Yunanistan'ın boyunu aşan borcunu iyice artırmış olan âtil ve hızla çürüyen tesisleri miras bırakmıştı.

Önceki yüzyılın son yarısında ekseriyetle zayıf olan Türkiye ile ilişkilerde ortamın önemli ölçüde iyileşmesi sağlandı. Mayıs 2004'te Recep Tayyip Erdoğan on altı yıldır Yunanistan'ı ziyaret eden ilk Türk başbakan oldu. Bu kısmen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğinin Yunanistan tarafından şiddetle desteklenmesinin bir sonucuydu. Ancak iki ülke arasındaki uzlaşmanın özde değil de daha çok sözde yürümeye devam ettiği anlaşıldı. Yunan ve Türk savaş uçaklarının tehlikeli manevraları doğu Ege semalarında sürüyordu. 2006'da bunlardan birinin havada çarpışması sonucunda bir Yunan pilot hayatını kaybetmişti.

2004 yılında Kıbrıslı Rumlar adanın yıllardır süren bölünmüşlüğüne son vermek üzere Birleşmiş Milletler'in hazırladığı planı kararlılıkla reddedince Yunan dış politikası tökezledi. Türk-Yunan ilişkilerini daha sağlam bir temele dayandırması umut edilen bir gelişme oldu; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinin önünü açmaya yardım edecek bir politikanın parçası olarak Atina planı destekledi. Sonuncusu 9000 sayfayı bulan beş seçenek halinde epey karmaşık bir plan, bilinen adıyla, Annan Planı hazırlandı. Bununla ortak ama bölünmüş devletin biri Yunan denetiminde, diğeri Türk denetiminde

olmak üzere iki federal egemen devlete dönüşmesi sağlanıyordu. Ortak devlet dış ilişkiler, yurttaşlık, göçmenlik ve merkez bankasının işleyişi gibi konuları belirleyecekti. Diğer meseleler iki egemen devletin sorumluluk alanındaydı. Devletin Türk tarafında yaşama hakkı tanınacak Kıbrıslı Rumların sayısına da, Rum tarafındaki Türklerin sayısına da sınırlama geliyordu. Kuzeyden sığınmacı olarak gelmiş 185.000 Kıbrıslı Rumun yaklaşık 85.000'ine geri dönme hakkı verilecekti. Yunan ve Türk askeri birlikleri adada kalmaya devam edecek, adanın herhangi bir yerinde müdahale hakkına sahip olsalar da sayıları azaltılacaktı. Planın Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmesinde başlıca etmen Türk ordusunun ada genelinde sahip olacağı müdahale hakkıydı. Kıbrıslı yerel Rum ve Türk kuvvetleri dağıtılacaktı.

Aynı zamanda iki egemen devletin topraklarında da ayarlamalar yapılması söz konusuydu. 1974'te Türk işgalinden beri Birleşmiş Milletler'in tampon bölgesi ve İngiliz egemenliğindeki askeri üs alanının kapladığı yüzde 3'ün dışında adanın neredeyse yüzde altmışı Rumların, yüzde 37'si Türklerin denetimi altındaydı. Annan Planıyla birlikte Kıbrıslı Rumların varlığı adanın yaklaşık yüzde 70'ine yayılacak, Kıbrıslı Türklerin varlığıysa yüzde 28'e inecekti. Kıbrıs'ın bağımsızlığını getiren 1960 çözüm anlaşmasında daimi olarak İngiltere'ye devredilmiş iki üs Akrotiri ve Dhelelia'nın (Ağrotur ve Dikelya) statüsü değişmeyecek, bununla birlikte üs alanının yaklaşık yarısının Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bırakılması için öneride bulunulacaktı. Nisan 2004'te planın son hali referanduma sunuldu. Her iki toplumda da katılım çok yüksekti. Kıbrıslı Rumların yüzde 75'i planı reddederken Kıbrıs Türk toplumunun yüzde 65'i kabul etmişti; bunların arasında anavatan Türkiye'den adaya yerleşmiş çok sayıda insan vardı.

Ertesi ay Mayıs 2004'te daha önce üzerinde anlaşıldığı gibi uluslararası düzeyde resmen tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti, orta ve doğu Avrupa'dan sekizer devletin yanı sıra Malta'yla birlikte Avrupa Birliği üyeliğine kabul edildi; fakat Türklerin denetimindeki adanın kuzeyi için bu söz konusu değildi. 2003 yılında yaşanan olumlu bir gelişme Kıbrıs Türk yönetimi tarafından adanın kuzeyiyle güneyi arasındaki seyahat kısıtlamasının kısmen kaldırılmasıydı. Her iki toplumun üyeleri (ayrıca Kıbrıslı olmayanlar) o tarihe dek büyük ölçüde aşılamaz tampon bölgeyi artık geçerek eski evlerini, dinî mekânları ve başka yerleri ziyaret edebileceklerdi (yalnız 1974'ten beri boş bırakılan ıssız Maraş kasabası bunun dışında tutuldu). Ancak BM denetimindeki 'Yeşil Hat' ötesine geçen herkesin kimlik belgelerini göstermesi gerekiyordu.

Kasım 2005'te ABD yönetimi Yunanistan'ın kuzey komşusu-nun, Yunanlarca savunulan Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (EYMC) adıyla değil de Makedonya Cumhuriyeti olarak tanınması so-nucunda Yunan dış politikasında işler tersine döndü. Yeni kurulan devlet 1993 yılında bu adıyla Birleşmiş Milletler'e üye olmuştu. 'Ma-kedonya' ismini Yunanların çoğu Yunan Makedonyası üzerinde dö-nen bölgesel oyunlar olarak algılıyordu. Başkan Bush'un 'teröre karşı savaş' çağrısına Makedonya'nın katılmasına karşılık ABD'nin kararı bir ödül olabilirdi. Makedon katılımı ufak çaplıydı, ancak Yunanis-tan'ınki ondan da küçük oldu: Makedonya'nın tersine Yunanistan ne Irak ne Afganistan'a cephede savaşacak askerî birlikle yolladı. Yuna-nistan, [Makedon] devletin tanınmasının 'pek çok yönden olumsuz sonuçlar' doğuracağı konusunda uyarıda bulunmuştu; ancak Ma-kedonya adı üzerinden yürüyen mücadeleyi kaybettiği açıkça görü-lüyordu; yine de 2008'de Makedonya'nın NATO ittifakına girmesini veto etmeyi başardı. İsim üzerinde kilitlenen tartışmalara rağmen Makedonya'daki başlıca yatırımcılar tıpkı bölgenin eski komünist devletleri Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'da olduğu gibi Yunan firmalarıydı. Yunanistan'ın anlaşmazlıklar yaşadığı bölgedeki tek ülke Makedonya değildi: 2008'de Kosova'nın bağımsızlık bildirgesini tanımayan beş AB devletinden biri de Yunanistan'dı.

2004 başlarında o sıralarda altmış yedi yaşında olan Kostas Smitis, kedi ifadesiyle daha genç kuşakların önünü açmak için PASOK başkanlığından istifa etti, oysa ileri yaş Yunanistan'da yüksek mev-kilerde bulunmanın önünde asla engel olmamıştı. Smitis popülistlere karşı PASOK'un modern kanadını temsil ediyordu, fakat reformun karşısında duran çıkar gruplarıyla mücadelede başarısı sınırlı öl-çülerde kalmıştı. Bu gruplar arasında çiftçilerden taksi şoförlerine, doktorlardan avukatlara kadar geniş bir kesim vardı. Tek aday Yor-go Papandreu PASOK'un yeni lideri olarak seçildi. Başbakan oğlu ve torunu olan Papandreu 2009'dan sonra yaşanan mali ve siyasi kriz sırasında ağır eleştirilere maruz kalan elit siyasi bir çevreden geliyordu.

Mart 2004 seçimleri son yirmi üç yılın yirmi yılını iktidarda geçi-ren PASOK'un 1974'te Albaylar Cuntasının devrilmesinden sonra ku-ruluşundan bu yana siyasal sahnedeki uzun soluklu egemenliğinin sonuna geldiğine işaret ediyordu. Halkın oylarının yüzde 45'ini alan Kostas Karamanlis'in başında olduğu Yeni Demokrasi (YD) partisi 300 sandalyeden 165'ini kazanmıştı. Yüzde 41 oy oranıyla PASOK 117 sandalyede kalmıştı. Karamanlis bunun ardından Mart 2005'te

Resim 58 'Baba, oğul ve torun adına.' Yeorgios, Andreas ve Yorgo Papandreu'nun fotoğrafları (soldan sağa). Yunanistan ayrımcı olmayan ve babadan kalma unvanların az görüldüğü bir toplumdur. Buna rağmen önemli ölçüde yarı-verasete dayalı siyasal bir kastın yönetimindedir. Önde gelen siyasetçilerden Konstantinos Mitsotakis 1965 tarihli bir gazetede yayımlanan röportajında, 'liderlik ne bahşedilir ne de miras kalır' demişti. Oysa babasıyla amcası parlamento üyesiydiler, kendi de Elefterios Venizelos'un akrabasıydı. Elli yılı aşkın bir süredir parlamentoda yer alan Mitsotakis birkaç kabinede bakanlık yapmış, ayrıca 1990 ve 1993 arasında başbakanlık görevini yürütmüştü. Kızı Dora Bakoyanni ise 2006-2009 yıllarında Yunanistan'da bir kadının o güne dek çıktığı en yüksek makama gelerek Kostas Karamanlis hükümetinde dışişleri bakanı olmuştu. Bundan önce de 2002-2006 arasında Atina'nın ilk kadın belediye başkanıydı. Erkek kardeşi Kyriakos da parlamento üyesidir. Bu verasetçi eğilimin başlıca örneği Yorgo Papandreu'dur. 2009 yılında başbakan oldu, daha önce babası Andreas (1981-9, 1993-6) da aynı görevi yürütürken kendi de bakandı, aynı şekilde dedesi Yeorgios'un (1944-5, 1963-5) başbakanlık yaptığı kabinelerden sonuncusunda Andreas Papandreu da bakan olmuştu. 1981'de Andreas Papandreu selefi, Yeni Demokrasi hükümeti başbakanı Yeorgios Rallis'ten görevi devraldı. Rallis'in hem büyükbabası (Dimitrios Rallis) hem dedesi (Yorgos Theotokas) başbakanlık yapmışlardı. Yorgo Papandreu 2009 yılında başbakan olunca bu görevi, 50'li, 60'lı ve 70'li yıllarda başbakan, 80'ler ve 90'larda da cumhurbaşkanı olan Konstantinos Karamanlis'in yeğeni Kostas Karamanlis'ten devralmıştı.

ikinci dönem görev süresi dolacak olan Kostis Stefanopulos'un yerine cumhurbaşkanlığı için PASOK'un önde gelen siyasetçilerinden Karolos Papulias'ı önerdi. Böylece anayasanın öngördüğü parlamento çoğunluğunun beşte üçünü alması kesinleşmiş oluyordu. PASOK'un 2004 yenilgisinin sebeplerinden biri artan yolsuzluğun boyutlarından endişe duyulmasıydı. Ancak yolsuzluk yeni hükümet döneminde de devam ediyordu. Yüksek yargı organlarında görev yapan yargıçların rüşvet aldıkları ortaya çıkarken gümrük memurlarını ufak rüşvetler almaya özendirdiği anlaşılan bir bakan istifaya zorlanmıştı. 2000'lerin sonlarında Yunanistan artık Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından AB'nin en kokuşmuş devleti olarak derecelendiriliyordu. Yeni Demokrasi hükümetinin gerekli reformları başlatma çabaları yeterli başarıya ulaşamıyordu; bunun bir nedeni bakanların hükümette görev alma konusundaki deneyimlerinin çok az olmasıydı. 2007 yılında yükseköğrenimdeki reformlara karşı protestolar nedeniyle özel üniversitelerin kurulmasına izin veren anayasa değişikliği teklifinden vazgeçmek zorunda kalan hükümet, karmaşık sosyal güvenlik sistemine değişiklik getirmeyi başaramıyordu. Aynı yıl endişe duyulacak nedenlerden biri de hava durumuydu. 46°C ölçülen sıcaklık 100 yılı aşkın bir süredir en yüksek değerine çıkarak sıcak çarpması sonucunda ölümlere yol açmıştı.

2007 seçimlerinde YD'nin payına düşen oy oranı yüzde 45'ten 42'ye, sandalye sayısı 165'ten 152'ye düştü. PASOK'un oylarıysa yüzde 41'den yüzde 38'e, parlamentodaki sandalye sayısı 117'den 102'ye inmişti. Soldaki partilerin oy oranında küçük artışlar söz konusuydu. Laikos Orthodoxos Synagermos (Halkçı Ortodoks İttifakı) siyasal yelpazeye yeni katılmıştı. Kurucusu YD'den ayrılan Yorgos Karacaferis'ti. Partinin 'halk' anlamına gelen kısaltması LAOS sağ kanada pek yakışan bir isimdi. Aldığı yüzde 4 oy oranıyla 10 sandalyeye sahip oldu.

Yolsuzluğun sürdüğü yüksek makamlardaki müthiş suiistimal söylentilerinin çözümsüz kalmasından belliydi. Sözcüğün her iki anlamıyla bu tam bir 'Bizans' işiydi. Kökenleri Bizans döneminde Kutsal Dağ (Aynaroz) manastır devletine kadar uzanıyordu; sözcüğün bugünkü İngilizce kullanımı entrikalar masalını ifade eder. İfşaatlar pek çok Yunanı şaşkınlıktan dehşete düşürmüştü. Skandal para konusunda cin fikirli, jet sosyetik keşişlerin yüksek mevkilerde bulunan ve Kutsal Dağ'ın ortaçağ ortamında yüksek teknolojik haberleşme olanaklarına sahip dostlarıyla birlikte yürüttükleri esrarengiz ama yüksek kârlı arazi anlaşmalarıyla ilgiliydi. Kötü kokular ülkenin en varlıklı manastırlarından biri olan, yakın zamanda hem Prens Charles'ı hem

Resim 59 Ağustos 2008'de Atina yakınlarındaki Attika bölgesinin Pikermi kasabasında yangın. Ağaçların ardında bir söndürme uçağı görülüyor. 2007 yılında fazlasıyla hasar verici orman yangınlarında altmış yedi kişi ölmüş, yüzlerce dönüm orman yok olmuştu. Yunanistan'da gelişen yeşil hareket çevrenin bu yangın felaketinden tamamen nasıl kurtarılacağını araştırıyordu. Sıcak dalgalarıyla birlikte gelişen ve hemen her yaz tekrarlanan orman yangınlarının ülkeyi giderek çöle çevireceğinden korkulmaktaydı. Bu, ekonomik açıdan ayakta kalmak için turizme fazlasıyla bağımlı bir ülkede vahim sonuçlar doğurabilirdi. Hükümetin çevre felaketlerine tepkide yetersiz kalması kadar kaçak ev inşaatları için arsa yaratmak amacıyla kasten çıkarılan yangınları engelleme konusundaki başarısızlığı da sert eleştirilere neden oluyordu. 2009 krizinin ardından kaçak ağaç kesenler kalorifer yakıtının maliyetindeki büyük artışlardan faydalanarak yıllardır yaz yangınlarında çoktan kül olmuş ormanlarda balta sallamaya başlamışlardı. Kalorifer yakıtının yerini odun alırken hava kirliliği ülkenin belli başlı şehirlerinde sorun oluyordu.

de Vladimir Putin'i konuk etmiş Vatopaidi'den çıkıyordu.

Yarımadanın dışında sahip oldukları geniş araziler Aynaroz manastırlarının elinden alınmış olsa da on dördüncü yüzyılda Bizans İmparatoru John V. Paleologos tarafından manastıra bahşedilmiş unvanı çağrıştıran Vatopaidi keşişleri Yunanistan'ın kuzeyinde bir gölle çevresindeki arazi üzerinde hak iddia ediyordu. Buna karşılık her nasılsa yüz milyonlarca avro değerindeki yetmiş üç adet kamu arazisi verilmişti. 2008'de skandal patlak verince iki bakan istifaya zorlandı. Afallatan ifşaatların yanı sıra Alman firması Siemens'in rüşvet verdiği (sonradan kanıtlanan) iddiaları karşısında kamuoyunu saran öfke 2009 yılında Yeni Demokrasi hükümetinin devrilmesinin nedenlerinden biriydi.

Aynı yıl Atina'daki Akropolis'ten gelen antik eserlerin sergilendiği göz alıcı yeni bir müze açıldı. Dikkatleri en çok üçüncü kattaki eşsiz Parthenon manzaralı galeri çekiyordu. Müzede tapınaktan çıkarılmış iyi durumdaki metoplar, oymalı mermer panellerin yanı sıra British Museum'da bulunan 'Elgin' mermerlerinin eksik parçalarının alçı kopyaları sergileniyordu. Verilen mesaj açıktı: Yunanların çoğu on dokuzuncu yüzyılın başlarında Elgin Dükü tarafından Londra'ya götürülen metopların Atina'ya geri getirilmesini istiyordu. Ancak iade edilmelerine yönelik taleplere hiçbir karşılık alamamışlardı.

Aralık 2008'de on beş yaşında bir öğrencinin polis tarafından vurulmasının ardından Atina ayaktaydı ve kasten çıkarılan yangınlarla kasıp kavruluyordu. Olayın kalabalığın bir polis aracına taş atarak saldırmışından sonra yaşandığına yönelik polis kaynaklı iddia asılsız çıkmıştı. Dünyadaki mali krizin Yunanistan'ı da etkileyeceğinin ilk işaretleriydi bunlar. İki yıl erkene alınarak Ekim 2009'da yapılan seçimler YD'nin ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Parti 61 sandalyesini, oylarının yüzde 33'ünü kaybetmişti; 2004 seçimlerinde aldığı oyların yaklaşık 10 puan altında kalınca sandalye sayısı 91 oldu. Yüzde 44 oy alan PASOK sandalye sayısını 58 artırarak 160'a çıktı. Komünist Parti yüzde 8'le bir eksik, yani 21 sandalye kazandı. LAOS önemli bir hamle yaparak yüzde 6 oyla 15 sandalye, aralarında eski komünistlerle Maocuların, feministlerle çevrecilerin de bulunduğu on iki radikal sol gruptan oluşan Radikal Sol Koalisyon (SYRIZA) yüzde 5 oy alarak 13 sandalye elde etti. Albaylar diktatörlüğünün çöktüğü 1974 yılından beri YD'nin aldığı en kötü sonuçtu bu; Kostas Karamanlis'in partinin liderliğini bırakmaktan başka pek bir seçeneği yoktu. Yerine gelen lider Antonis Samaras, 1990 ile 1993 arasında dışişleri bakanlığını yürütmüş ama Yunanistan'ın Makedonya davasında yeterince

güçlü davranamamasından hükümeti sorumlu tutarak protesto için istifa etmiş biriydi. Daha sonra YD'den ayrılarak kendi partisini kurunca Mitsotakis hükümeti parlamentodaki çoğunluğunu yitirmiş, ardından tekrar Yeni Demokrasi'ye katılmıştı.

Seçim kampanyası sırasında Yorgo Papandreu fazla insanın istihdam edildiği kamu sektöründe ücret artışları dahil ekonomiyi canlandıracak önlemler için söz verdi. Fakat neredeyse hemen arkasından Yunanistan'ın feci sonuçlara gebe mali bir krizle karşı karşıya olduğu anlaşıldı. Avro bölgesine üye olmak yüklü miktarda borçlanmaya varabilecek etmenler arasında sayılan ucuz kredi bulmanın kapılarını açmıştı. 2008'de Yunanistan küresel mali kriz girdabına yakalandığında bu kendini hemen belli etmişti. Üstelik avro bölgesine üye olmak Yunan parasının değerini düşürerek krize tepki gösterememesi anlamına geliyordu. 'İç devalüasyon' ve sıkı tasarruf önlemlerinden başka çare yok gibiydi. Borç tutarı gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde 112'sine çıkan ülke iyiden iyiye ekonomik daralmaya giderken dışarıdan gelecek para olmaksızın ülkenin borçlarını ödemekten aciz duruma düşeceği açıkça görülüyordu.

Ülkenin tarihinde daha önce de borçların gecikmesi söz konusu olmuştu. Örneğin, 1893 yılında başbakan Harilaos Trikupis'in ulusal iflas ilanının ardından 1897'de Türkiye ile yapılan otuz gün savaşında alınan ağır darbenin sonucunda kurulan Uluslararası Finans Komisyonu ta İkinci Dünya Savaşı'na kadar belli başlı hükümetlerin yabancı tahvil sahiplerine yapılacak ödemeleri gözetim altına almıştı. Dolayısıyla 2009 sonrasında ekonomik gelişmelerin dışarıdan denetlenmesi daha önce de yaşanmıştı. 1932 yılında patlak veren bir başka kriz Yunanistan'ın borçları üzerinden borç yönetimi giderleri ve amortisman ödemelerinin askıya alınmasını zorunlu kılmıştı.

Yunanistan'ın gayrisafi milli hasılası her ne kadar avro bölgesinin tamamından yüzde 2 daha yüksek olsa da ülkenin ekonomik ve mali sorunları 2009'dan sonra AB'nin ilgi odağındaydı. Avro bölgesi politikacıları ülkenin sorunlarıyla nasıl başa çıkacakları konusunda telaşa kapılırken ülkedeki borç krizinin dünya ekonomisine daha geniş çaplı olumsuz etkileri olabileceği anlaşıldı. Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik durum kötüleşmeye devam ediyordu. Bankalardan milyarlarca avro çekilmeye başladı. 2010 yılında devlet gelirleri 50 milyar avro kadarken giderler 75 milyar buluyordu.

Bu durum verimsiz, kaynakları yetersiz, bazen kokuşmuş ve aynı zamanda çözümsüz kalmış vergi davalarının dağ gibi birikmesine yol açan bir vergilendirme sisteminin eksikliklerini öne çıkardı. Bireysel

vergilerden toplanan gelirin oranı avro bölgesi ülkelerinin çoğunun büyük ölçüde altındaydı. İşgücünün ağırlıklı kesimini oluşturan serbest meslek sahiplerinin hatırı sayılır bir bölümü vergi ödemeyi isteğe bağlı bir mesele diye görürken, bazı vergi müfettişleri rüşvet karşılığında vergi kaçırانları görmezlikten geliyordu. Doktorların en fazla üçte biri 12.000 avronun üstünde gelir beyanında bulunuyordu, zaten hastaların doktorlara ödedikleri rüşvet mutlaka vergi sisteminin dışında kalmalıydı. Tahminler yetersiz vergi ödemelerinin yılda 30 milyon avroya vardığı yönündeydi. Vergi kaçırان ünlülerle zenginlerin adını gazetelere verip afişe etmek insanların kendi paylarına düşeni adilce ödemelerini sağlamak için yeni kullanılmaya başlayan bir silahtı. Dikkatler, basın-yayın reklamlarına konan (üstüne eklenecek KDV ile) yüzde 21,5 gibi bir oranda devlet yerine gazetecilerle yayıncıların emeklilik ve sağlık fonuna ödenmiş anormalliklere çevrilmişti. Avukatlık ve mühendislik gibi diğer gözde mesleklerde de çatlaklar görölüyordu.

AB yardım elini uzatma konusunda tereddütler yaşıyordu. Bunun bir nedeni, Yunanlıları tembel, hayatta dolgun bir ikramiyeyle erken emekli olmaktan başka bir amacı olmayan insanlar olarak tanıtan bulvar gazetelerinin yayımlandığı, on yedi üyeli avro bölgesinin veznedarı Almanya'nın mali yardım yapma isteksizliğiydi. Bu durum savaş zamanında Alman işgaliyle gelen yıkımın anılarını hortlatmıştı; Alman bayrakları yakılıyor, Alman şansölye Angela Merkel'i Nazi olarak hicveden karikatürler çiziliyordu. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma, bir tahmine göre 162 milyar avroyu bulan tazminat ödemelerinin devamının yapılmasını talep edenler vardı.

Kredi kuruluşlarının devlet tahvillerini çürük diye değerlendirmesiyle ülkenin mali durumu daha da kötüye gitmeye devam ederken Almanya ile AB sonunda Uluslararası Para Fonu ile işbirliği içinde Yunanistan'ı mali darboğazdan kurtarma fikrine yanaştı. 2010'daki ilk kurtarma paketinin miktarı 110 milyon avroydu. Yanında bir de ekonomiyi rekabetçi hale getirmeye yönelik 200 önlemin en ince ayrıntısıyla ve yerine getirilme tarihleriyle birlikte eşi görülmemiş bir mutabakat muhtırası gelmişti. Muhtıraya bağlı kalmak 'troyka' diye bilinen AB, Uluslararası Para Fonu ve Avrupa Merkez Bankası üçlünün yapacağı yardımın koşuluydu. Şart koşulan önlemleri yerinde denetlemek için kurulan teknik yardım görev gücünün ilk üyeleri 2012 baharında Atina'da çalışmaya başladılar. Geride kalan otuz yıl boyunca reform girişimleri ya sendikalar ya da aralarında medya patronlarıyla iş dünyasındaki müttefiklerinin de bulunduğu diğer

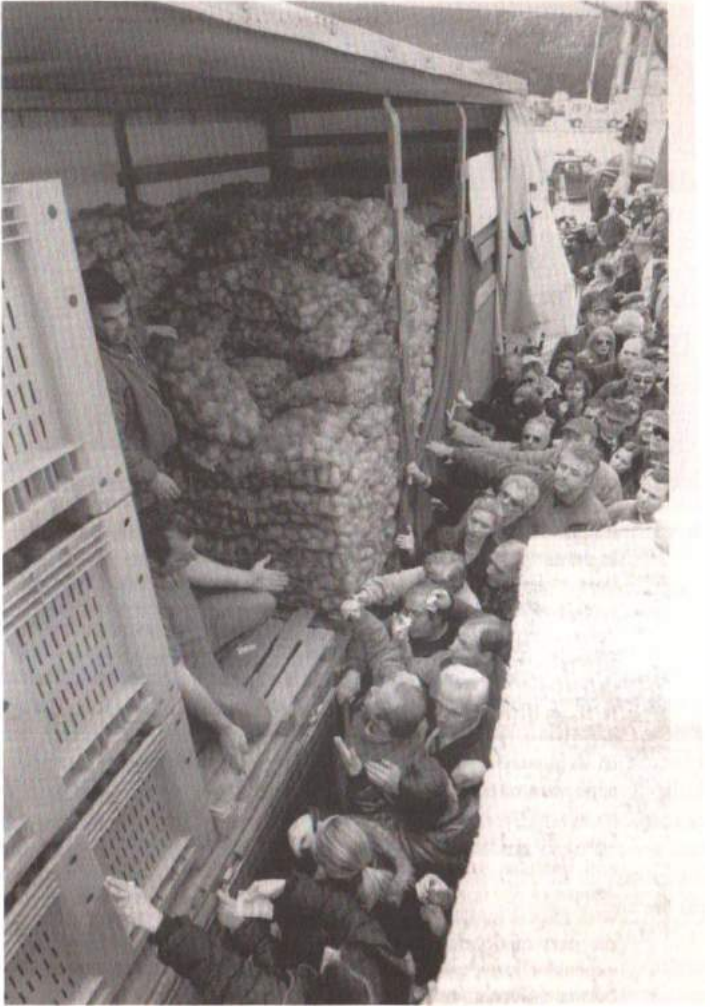
Resim 60 'Yunanistan satılık değil.' 2009'da, savaş sonrası dönemin en şiddetli ekonomik ve mali krizinin patlak vermesinin ardından troykanın dayattığı sıkı tasarruf önlemlerine karşı gösteri yürüyüşleri ve grevler sık görünüyordu. Bu fotoğraf 2012'de Atina'daki parlamento binasının önünde GSEE (Yunan İşçileri Genel Konfederasyonu, 1918 yılında özel ve kamu sektörü işçileri için kurulan 450.000 üyeli bir çatı sendika kuruluşudur) ile onun kamu sektöründeki karşılığı 300.000 üyeye sahip ADEDY (Kamu Çalışanları Sendikası) tarafından düzenlenen ortak protesto eyleminde çekilmiştir. *I Ellada den poleitai* (Yunanistan satılık değildir) sloganı ülkenin bütçe açığını azaltmak için, kraliyet ailesine ait Tatoi arazisi dahil, devletin taşınmazlarının yaklaşık 50 milyar avroya satılmasında ısrarlı troykanın talebine gönderme yapıyordu. Atina'ya giriş kapısı Pire'deki liman işletmeleri Çinli yatırımcılara satılmaktaydı. Katar Emiri de 2013'te İon denizinde birkaç küçük ada satın almıştı. Yine 2013'te Londra'daki Yunan başkonsolosunun evi 23 milyon sterlin karşılığında satıldı. Ancak bu satışların karşısına çıkan bürokratik engeller uygulamanın başarıya ulaşmasının kolay olmadığını kanıtlar nitelikteydi. Böyle taşınmazların satışındaki başlıca zorluk tapu kaydı olmamasından ileri geliyordu. Mora yarımadasının kuzeybatısında yabancı yatırımcılara satılan devletin mülkiyetindeki sahil kordonunun 7000 kaçak konutla dolduğu ortaya çıkmıştı. Tasarruf önlemlerine karşı yapılan protesto yürüyüşlerinin çoğunun gürültülü geçmesine rağmen düzen içinde gerçekleşiyordu; ancak bazıları anarşistlerin taş ve Molotov kokteyli attığı şiddet eylemlerine dönüşerek polislin de şiddetle karşılık vermesini kışkırtıyordu. Atina'nın merkezi binaları dolduran siyasal duvar yazılarıyla büyük ölçüde çirkin bir görüntü sergiliyordu.

çıkartılan grupları tarafından baltalanmıştı. Muhtıranın zorunlu kıldığı önlemler uygulanırsa, Yunanistan'ın iflasın eşiğinde, kayırmacı, aşırı bürokratik, kötü yönetilen ve bazen kokuşmuş bir devlet olmaktan çıkacağı umut ediliyordu.

Önlemler daha önce bizzat PASOK tarafından açıklanmış istikrar ve büyüme programının üstüne inşa edilmişti. Katma değer vergisi oranı yüzde 19'dan 23'e, gelir vergisi ya da KDV'ye kıyasla kaçırması daha zor olan ek emlak vergileri getirilmiş, ayrıca alkol, tütün, akaryakıt ve lüks tüketim vergileri artırılmıştı. Kamu çalışanlarının maaşlarında büyük indirimlere, emeklilik ikramiyelerinde kesintilere gidilmesi ve emeklilik yaşının (aralarında kuaförlüğün de yer aldığı 'yıpratıcı' diye görülen mesleklerde emekli olma yaşı bilhassa düşüktü) yükseltilmesinin yanı sıra kamu sektöründe istihdam edilenlerin sayısında azalma ve iş güvencesi talep ediliyordu. Rekabet gücünü artırıcı önlemlere yurtiçi taşımacılık sektörünün kısıtlamalardan kurtarılması, özel girişimcilerin önündeki engellerin kaldırılması ve meslektekilere tanınan ayrıcalıkların kesilmesi de dahildi. Bir başka önemli yenilikse resmî rakamlar üzerinde oynanma olasılığını aza indirmek üzere bağımsız bir istatistik hizmetinin kurulmasıydı.

Eşi benzeri görülmedik kemer sıkma programının dayatılması iç savaştan beri ilk kez evsizlerin ve dilencilerin artmasına yol açtı. İflas eden şirketler yaygınlaşıyordu. Bazılarında ücretler ödenmemişti. Gıda bankaları, aşevleri ve kimi bölgelerde yiyecek takası için yerler ortaya çıkmaya başladı. Hastanelerde, eczanelerde hayati önem taşıyan ilaçlar tükenmişti; yabancı ilaç firmaları paralarını alamayacakları korkusundan ilaç temin etmeye isteksizdiler. Ulusal sağlık hizmeti büyük baskı altına girmişti. Ödemeler dengesinin en önemli kolu olan turizm gelirleri inişeydi, yine de 2012 yılında Yunanistan'a gelecek olan Rus turistlerin sayısı bir milyon olarak hesaplanıyordu. Bu sayı Alman turistlerin sayısındaki düşüşü doldurmaya yardım edecekti, ne de olsa Almanya ile Yunanistan arasındaki kriz sırasında taraflar arasında bir gerginlik ortaya çıkmıştı.

Mayıs 2010'da ilk kurtarma paketinin şartları parlamentoda 300 oydan 172'sini alarak kabul edildi, YD ve sol partiler ret oyu vermişlerdi. Aynı yıl ve izleyen yıllar boyunca bazısı genel olmak üzere grevlerle protesto yürüyüşlerinin ardı arkası kesilmedi. Bazılarında 'anarşistler' (polise öfke duyan işsiz gençlerin oluşturduğu gruplar) ile şiddete şiddetle cevap vermekte tereddüt etmeyen çevik kuvvet timleriyle karşı karşıya gelse de bunlar ses getiren ama genel olarak barışçıl eylemlerdi. Yunanistan dışındaki ülkelerde televizyon ekranlarına

Resim 61 “Aracıları aradan çıkarın.” Yunanistan’ın ekonomik durumu 2009’dan sonra kötüye giderken gıda bankaları olağanlaşmış, takas ticareti başlamıştı; bazı topluluklar kendi para birimlerini icat etmişlerdi. 2012’de çekilen bu fotoğrafta görüldüğü gibi çiftçiler kendi ürünlerini, burada patateslerini tüketiciye doğrudan satarak araçları devre dışı bırakmaya çalışıyorlardı.

yansıyanlar barışçıl yürüyüşlerden çok böyle çarpışmalardı. Yine Mayıs 2010'da Marfin Bank'ı bir şubesine atılan yangın bombası biri hamile olan üç banka çalışanının canını aldı. Krizin bir başka kurbanı da yaşlı emekli bir eczacıydı; 2011 yazında Atina'nın göbeğindeki Anayasa Meydanı'na kamp kurmuş 'öfkeli' gruba (*aganaktismenoi*) o da katılmıştı. Ertesi yılın Nisan ayında parlamento binasının yanında kendini vurdu, bıraktığı notta yiyecek için çöp varillerini eşeleyerek küçük düşmek istemediği yazılıydı. İntihar ettiği yer, göz açıp kapayıncaya kadar kendiliğinden bir anıta dönüştü. O güne dek Avrupa genelinde en düşük seviyede kalan intihar oranları yükseliyordu. Atina'da görülen en hazin manzaralardan biri muhtaç durumdaki Yunanlarla göçmen işçilerin çöplerde yiyecek aramasıydı.

2010'da ilk kurtarma paketinin yeterli gelmesini mümkün görmeyen gözlemciler haklı çıkmıştı. 2011 yılının büyük bölümünde Yunanistan siyasal ve ekonomik çalkantı içindeyken devlet borcu acımasızca katlanıyordu. Dışarıdaki gözlemcilerin çoğu Yunanistan'ın böyle dağ gibi bir borcu biriktirmeyi nasıl başardığına şaşıyordu. Buna katkıda bulunduğu belli bir etmen savunmaya yapılan aşırı harcamaydı. Bir diğeri de 1990'ların sonuna doğru 300'ün çok üstüne çıkmış sosyal sigorta fonlarına devlet bütçesinden ayrılan payın maliyetiydi. Yunanistan ekonomik daralmanın dördüncü yılına girerken genel işsizlik oranı yüzde 21'e çıkmış, yirmi beş yaşın altıdakiler arasındaki işsizlikse yüzde 50'yi aşmıştı. 2012'de bu rakamlar daha da yükselmişti.

Troyka diğer meselelerin arasında bir de asgari ücrette yüzde 22 kesintiye gidilmesini ve kamu sektöründe 150.000 kişinin işten çıkarılmasını talep ediyordu. Kısıntı yapılmasına yönelik acımasız programı uygulamaktan sorumlu politikacılar giderek hedef tahtası haline gelmişti. İtalya'nın tehditlerine Yunanistan'ın direndiği 28 Ekim 1940 *Ohi* Günü'nün yıldönümünü kutlama törenleri 2011 yılında cumhurbaşkanının ihanetle suçlanmasından sonra Selanik'teki büyük yürüyüşün iptal edilmesiyle aksayacaktı. Siyasi elitler eleştiri oklarını üzerlerine çekse de yolsuzluk suçlamalarına maruz kalanlardan pek azı yargı önüne çıkarıldı; hüküm giyenlerin sayısıysa daha da azdı. Rüşvetçi siyasetçiler davaların zamanaşımına uğramasının ve milletvekili dokunulmazlığının arkasına gizlenmekte becerikli olduklarını kanıtladılar. Ne var ki Mart 2013'te PASOK'un önde gelen politikacılarından, 1990'larda başbakanlık koltuğuna oturmasına az kalmış Akis Çuhacopoulos yolsuzluktan sekiz yıl hapis cezası aldığı gibi aleyhinde başka davalar de açıldı. Bundan birkaç gün önce

Resim 62 2006'da Selanik'te Yunanistan'ın Ekim 1940'da İtalya'nın küçük düşürücü ultimatomunu reddetmesinin anıldığı *Ohi* (Hayır) Günü törenine hazırlanan tanklar. 1980'lerin başlarında Yunanistan'ın savunma giderleri diğer avro bölgesi ülkelerindeki ortalamanın yaklaşık iki katıydı. Hesaplamalara göre eğer harcamalarını AB ortaklarının ortalamasına çekecek olursa, Yunanistan bundan 150 milyar avro tasarruf sağlardı; bu rakam troykanın 2012'deki ikinci kurtarma paketinden alınan rakamın üstündeydi. 2002 ile 2006 yılları arasında 11 milyon nüfuslu küçük bir ülke olan Yunanistan dünyada dördüncü büyük silah ithalatçısıydı. Bu ileri teknolojik silahların akla gelen tek kullanım alanı NATO müttefiki komşusu Türkiye ile savaş hali olabilirdi. Yunan silahlı kuvvetlerinin silah ve cephane envanteri ülkenin boyutuyla kıyaslandığında muazzamdır; bunlara Alman Panzerleri, Fransız Mirage ve Amerikan F-16 savaş uçakları, 11 denizaltıyla Exocet füzeleriyle silahlanmış 14 fırkateyn de dahildi. Politikacılarla daha başkalarının karıştığı yolsuzluk iddiaları bu çok pahalı silah alımlarıyla bağlantılıydı. Mali krizin başlamasından sonra Yunanistan ile avro bölgesi ortakları arasında genellikle çekişmeli geçen görüşmelerde daha sert kemer sıkma önlemleri talep eden Almanya ve Fransa aynı zamanda Yunanistan'ın mevcut silah anlaşmalarına bağlı kalmasında ısrarcıydılar.

Selanik'in Yeni Demokrasi partisinden eski belediye başkanı Vasilis Papageorgopoulos iki yardımcısıyla birlikte 18 milyon avroyu zimmete geçirme suçundan ömür boyu hapis cezasına çarptırılmışlardı.

Haziran 2011'de Papandreu yeni kemer sıkma programını çok az oy farkıyla parlamentodan geçirdi: orta vadeli kısıntı programı. Toplanan vergilerin yetersiz kaldığı anlaşıncı kaçakları önlemek amacıyla bir defaya mahsus emlak vergisi alınmaya başlandı; bundan kaçmaya yeltenenleri önlemek için bu tutar elektrik faturalarına ekleniyordu. Gelgelelim ek önlemlere rağmen Avrupalı politikacılarla bankacılar Yunanistan'ın ödeme güçlüğüne düşme ve yeniden eski para birimi drahmiye dönme olasılığını açıkça dile getirmeye başlamışlardı. Dahası PASOK hükümeti troykanın taleplerini yeniden müzakere etmeyi düşünüyordu; derken Ekim sonunda Papandreu kabine üyelerine danışmaksızın ikinci kurtarma paketinin (130 milyar avro) koşullarını referanduma götürceğini duyurdu. Buysa bir siyasal krize daha yol açmış ve kamuoyu yoklamalarında sert bir düşüş gösteren Papandreu'yu öneriyi geri çekmesi için AB baskısıyla karşı karşıya bırakmıştı. Çok geçmeden başbakanlıktan istifa etti. Günlerce süren yoğun pazarlıkların ardından koalisyon hükümeti kuruldu. PASOK ve YD'nin yanında koalisyonda ilk kez hükümet üyesi olan popülist LAOS kısa bir süre sonra kabineden çekildi. Seçilmemiş başbakan Lukas Papadimos ekonomi dalında öğretim üyesiydi; Yunanistan Merkez Bankası'nın başkanlığını ve Avrupa Merkez Bankası'nın başkan yardımcılığını yürütmüştü. Papadimos ikinci paket için troykayla pazarlığa oturma ve ülkeyi yeni seçimlere hazırlama görevini üstlendi.

Mart 2012'de yüklü bir kredi ödeme günü yaklaşırken ikinci kurtarma paketine ilişkin yoğun, kimi zaman çetin pazarlıklar sürüyordu. Kurtarma paketi, borçları, 2020 yılına dek gayrisafi milli hasılanın yüzde 120'sine indirmeyi hedeflemekteydi. Sonunda anlaşmaya varılarak bankalarla özel sektör tahvil sahiplerinin isteksiz de olsa rızasıyla devlet tahvillerinin değerine yüzde 53,5 'tırış', yani kesinti yapıldı. Bu durumda ülkenin borçlarından 107 milyar avro silinmiş oluyordu. Yunan bankaları 2008'de dünya mali sisteminin neredeyse çöküşe itmiş yabancı bankaların riskli mali uygulamalarına teslim olmamışlardı ama devlet tahvillerinin hatırı sayılır alıcısıydılar. İkinci kurtarma paketinde yer alan maddelerden gördükleri zarar kendini Nisan 2012'de, ülkenin en büyük iki bankasının birleşik kaybının 9,3 milyar avro olduğu ortaya çıktığı zaman gözler önüne serildi. 2012 yılında borç hastalığının etkisi Yunanistan'dan Kıbrıs'a da bulaşmıştı;

oradaki bankalar da Yunan devlet tahvillerine yüklü yatırım yapmışlardı. Sonuç olarak Kıbrıs bankaları da yardım için troykanın kapısını çalmak zorunda kaldı. Bu ancak Nisan 2013'te, böyle bir yardımın kurtarmadan çok icranın durdurulması şeklini aldığı zaman görüldü. Başlangıçta Kıbrıs bankalarında hisseleri olan herkesin tasarruflarında önemli kayıplara uğrayacağı bekleniyordu. Daha sonra bu durum 100.000 avroyu aşan hisselerin daha çok 'tırış' edilmesi olarak değiştirildi. Aynı zamanda Kıbrıs Laiki Bank (Halk Bankası) tasfiye edildi.

2009 seçimlerinde PASOK ile Yeni Demokrasi kendi aralarında halkın oylarının yüzde 77'sini garantilemişlerdi. Ancak Mayıs 2012 seçimlerine giden yolda son otuz beş yılın siyasal sahnesinde kurdukları egemenliğin tehdit altında olduğu belli oldu. Parti disiplininin ihlali kamuoyu yoklamalarına göre oy desteğinin hızla iniş kaydetmesinin yanı sıra iktidar partilerinden çok sayıda kişinin ayrılmasına ve ihraç edilmesine yol açmıştı. Seçimlerde yaşanan otuz iki parti arasından (kendilerine Tirranoktoni – Tiran Katilleri diyen bir parti seçimlere alınmadı) on kadarın yeni parlamentoda temsil edilebileceği bekleniyordu. Eğer bu sayı yedi olursa, 2009'daki parlamentoya iki parti eklenmiş olacaktı. PASOK ile YD'nin aldığı sonuçlar anketlerin epey altında kaldı. YD aldığı yüzde 19 oy oranıyla (58 artı 50 sandalyeyle) birinci parti çıkmıştı ama bu 2009'da aldığı oyun yüzde 33 altındaydı. PASOK'un düşüşü daha da belirgindi: oyları yüzde 44'den 13'e düşmüştü (41 sandalye sayısıyla 2009 seçimlerindeki rakamın dörtte birini zor yakaladı). Partiyi üçüncülüğe indiren Radikal Sol Koalisyon SYRIZA'nın yüzde 17 oy alarak 52 sandalye kazanmasıydı. Başında 38 yaşında enerjik ve ekranlara yakışan Aleksis Çipras'ın bulunduğu SYRIZA avro bölgesinde kalma çabalarını da sürdürürken kurtarma paketini düpedüz reddediyordu. Ütopyaçı politikalarının arasında eski kamu kuruluşlarının büyük çapta yeniden devletleştirilmesi, zenginlerden daha yüksek vergi alınması, yasadışı göçmenlerin işsizlik yardımlarından faydalanması, kamu sektöründe çalışan kimsenin işten çıkarılmaması ve emeklilik tazminatının son maaşın tamamı üzerinden hesaplanması da vardı. Dördüncü parti başında YD'den ayrılan eski bir bakanın bulunduğu kemer sıkma politikasına karşı sağcı bir parti olan Bağımsız Yunanlar yüzde 11 oy (33 sandalye) kazanmıştı. Beşinci sırada yüzde 8 (26 sandalye) ile Komünist Parti vardı, yalnızca avro bölgesinden değil Avrupa Birliği'nden de ayrılma fikrini savunması oylarını çok az artırmıştı.

Yüzde 7 oy (21 sandalye) ile altıncı sırada yer alan Chrysi Avgi

(Altın Şafak) 2009'da aldığı yüzde 0,29 oranı 25'e katlamış oluyordu. Düşmanlık derecesinde, çoğu zaman şiddetle sola karşı ve göçmen karşıtı olan parti kaçak göçmenleri caydırmak için Yunanistan'ın Türkiye ile olan kara sınırına mayın döşenmesini savunmaktadır. Seçimlerden hemen sonra bir televizyon kanalında siyasal bir tartışma programı sırasında sözcüsünün komünist kadın vekile tokat atması kamuoyunda fazlasıyla olumsuz tepki görmüştü. Partinin Avrupa'nın diğer ülkelerindeki neo-Nazi gruplarla bağlantıları vardır. Tıpkı II. Dünya Savaşı öncesinin yarı-faşist diktatörü General Metaksas'ın da partisi için aynısını seçtiği ambleminde antik Yunan'ın labirenti' yer almaktadır. Yüzde 6 oy (19 sandalye) ile yedinci sıradaki Demokratiki Aristera (Demokratik Sol) ise Avrupa'nın sosyal demokrasi değerlerini kabul eden solcu bir partidir. Sağcı halkçı parti LAOS'un yüzde 3 seçim barajını aşmayı başaramamasıysa sürpriz oldu.

Seçimlerde oy kullanmak sözde zorunlu olsa da toplam katılım Yunanistan ölçütlerinde düşüktü; yüzde 65, 2009 seçimlerindeki yüzde 71 katılımın gerisinde kaldı. Yürürlükteki seçim yasasına göre en yüksek oy oranını alan parti ek olarak beş sandalyeyle ödüllendirilir. Böylece YD her ne kadar SYRIZA'nın oylarından ancak yüzde 2 daha fazla oy toplamış olsa da parlamentoda ondan iki kat daha fazla sandalyeye sahip oldu. İlk üçe giren partilerin liderleri Antonis Samaras, Aleksis Çipras ve PASOK'ta Yorgo Papandreu'nun halefi Evangelos Venizelos'a, sırasıyla, Cumhurbaşkanı Papulias tarafından hükümet kurma görevi verildi. Beklendiği üzere hepsi başarısız olunca 17 Haziran'da daha istikrarlı bir hükümet çıkaracağı umuduyla yeni seçimlerin yapılması için çağrıda bulunuldu. Bu arada devam eden siyasal belirsizlik Atina borsasında ciddi düşüşler doğururken, Alman politikacılar Yunanistan'ın avro bölgesinden ayrılmak zorunda kalacağını artık açıkça dile getirmeye başlamışlardı.

Mayıs seçimlerinden bir hükümet çıkmaması dünyanın pek çok yerinde dikkatleri, ülkenin savaş sonrası tarihinde kritik önem taşıdığı düşünülen 17 Haziran seçimlerinin olası sonucuna yöneltmişti. Troykanın dayattığı ağır şartları kabüle tümüyle karşı olan muhaliflerin gözü, toptan reddetme politikası güderken avro bölgesinde kalma ısrarını da sürdüren SYRIZA'daydı. Gergin geçen seçim kampanyası boyunca Angela Merkel troykanın taleplerinde yumuşama olmayacağına diretiyordu. Troykanın bir diğer temsilcisi, Uluslararası Para Fonu'nun başkanı Christine Lagarde kamuoyu önünde Yunanlıları

vergi ödemeye isteksiz bir toplum olarak eleştirmesi düşüncesizce yapılmış bir müdahaleydi. Kendi aldığı çok dolgun maaşın vergiden muaf olduğunun ortaya çıkması üzerine sözlerinin geçerliliğine gölge düşmüş oluyordu.

Bir ara SYRIZA'nın seçimden birinci parti olarak çıkacağı gibi bir hava esiyordu. Sonunda, katılımın yüzde 62'de kaldığı seçimin galibi az bir farkla geleneksel partilerden biri, Yeni Demokrasiydi, üstelik rakibi PASOK ile birlikte ülkedeki krizin baş sorumlusu olmasına rağmen. YD'nin oy oranı Mayıs'ta yüzde 19'ken Haziranda yüzde 30'a yükseldi. O oyların en azından bir kısmı başta Almanya olmak üzere ülkenin avro bölgesindeki ortaklarınca yapılan, Yunanistan açısından Avrupa Birliği'nde geleceğini güvence altına alması için tek şansın bu partide olduğu yollu uyarılarının önemsendiğine işaret ediyordu. SYRIZA'nın oyları da hatırı sayılır ölçüde artmış, yüzde 19'dan 27'ye çıkmıştı. YD'nin aldığı oy oranı SYRIZA'dan sadece yüzde 2,8 daha yukarıdaydı, gelgelelim seçim sisteminin kendine özgü yapısı nedeniyle kazandığı 129 sandalyeye karşılık SYRIZA 71 sandalyede kaldı. PASOK'un oyları yine yüzde 12 azalmıştı (33 sandalye). Oyların yüzde 8'ini toplayan Bağımsız Yunanlar 20 sandalye kazanırken, oy oranı az bir miktar düşen Chrysi Avgi'nin sandalye sayısı onun 2 eksikliydi. Demokratik Sol yüzde 6 oyla 17 sandalye, Komünist Parti yüzde 5'le 12 sandalye aldı. Çok geçmeden işleri yürütecek çoğunluğa sahip bir koalisyon hükümeti kurma süreci başlamıştı.

Birkaç gün içinde Yeni Demokrasi, PASOK ve Demokratik Sol parlamentoda net bir çoğunlukla ortaya çıktılar. Ne var ki PASOK ile Demokratik Sol troykanın getirdiği şartları yumuşatma çabalarının başarısız kalması durumunda hakarete uğrayacakları korkusuyla kabinde yer almaktan kaçınmışlardı. Yeni hükümet, hedeflerinden birinin de mali açığı önemli oranda kapatmak için süreyi iki yıl daha uzatmak olduğunu hemen ilan etti. Ekim ayında geniş çaplı protestolarla karşılanan Angela Merkel ülkeyi ziyareti sırasında troykanın dayattığı sert önlemlere bağlı kalınmasında hâlâ ısrarlıydı.

Kasım ayında başbakan Antonis Samaras, başlangıçta Yorgo Papandreu'nun tasarruf önlemlerine karşı gelmişken, kaderin bir cilvesi olsa gerek, 13,5 milyar avroya varan ek kısıntı paketi için parlamentoda çoğunluğun desteğini sağlamayı başardı. Bu program emeklilik tazminatıyla kamu sektörü ücretlerinde azalmayı, emeklilik yaşının 65'ten 67'ye çıkarılmasını da kapsıyordu. Ek önlemlerin amacı troykadan bir kurtarma paketi daha almayı garantilemekti. Günü yaklaşıyordu, ancak Şansölye Merkel'in Alman parlamento-

sunun desteğini almakta epey zorlandığı görülmekteydi. Görüşmeler maratonunun ardından troyka Yunanistan'ın hedeflediği şekliyle 2020 yılına kadar ülkenin borçlarını gayrisafi milli hasılanın yüzde 121'ine indirme önerisini kabul ederken başka konularda da tavizler vermişti.

İsviçre bankalarında hesabı olan 2000 kadar Yunan yurttaşının, ayrıntısı bir bellek çubuğuna aktarılacak Fransız hükümeti tarafından teslim edilen vergi kayıtlarının incelenmesinde manasız gecikmeler yaşandığının ortaya çıkması öfke ve alay konusu olmuştu. Aralık 2012'de parlamentoya vergi sisteminde reforma gidilmesine ve özellikle serbest çalışanların da adil vergi vermesine ilişkin bir önerge sunuldu. Bu, beklendiği gibi tepkilere yol açmıştı. 2013 yılının başlarında iktidardaki Yeni Demokrasi partisinin bürosunda duyulan silah sesleri ve bir alışveriş merkezinde patlayan bomba rahatsız edici gelişmelerdi.

Koalisyon üyeleri içindeki sürtüşmelere rağmen Samaras troykanın taleplerinin çoğunu yerine getirmişti. Ortadaki sorunlar balon gibi şişmiş kamu sektörünün küçülmesine ilişkin olduğu çarpıcı biçimde kendini belli ediyordu; ancak Haziran 2013'te resmî yayın kuruluşu ERT'nin yıllardır gereğinden fazla kadroya maaş ödediği gerekçesine dayandırılarak ansızın kapatılması ciddi bir siyasal kriz doğurdu. Demokratik Sol koalisyon hükümetinden çekilince Samaras kabinesinin parlamentodaki çoğunluğu tehlikeli sınıra inmişti. Sonunda ya Yunan halkına dayatılan fedakârlıkların (sosyal düzeni ciddi boyutta tehdit eden kemer sıkma programı) SYRIZA dahil neredeyse bütün partilerin arzuladığı gibi ülkenin avro bölgesi üyeliğinin devam etmesini sağlamaya yeterli gelip gelmeyeceği ileride görülecek. Öte yandan Mart 2013'te maliye bakanı Yannis Sturnaras Yunanistan'ın büyük ölçüde 'düzlüğe çıktığı' şeklinde görüş bildirirken, ülkenin avro bölgesi ortaklarının önceden verilen kaçamak sözlerden sonra ülkenin para biriminin avro olarak kalmasına karar verdikleri görülmüyordu. Fakat 2013 sonuna kadar GSMH'nın yüzde 185'ine ulaşacağı beklenen ülkenin dağ gibi yükselen borç yükünün kaldırılamaz olma ihtimali hâlâ geçerliydi; bu durumda Yunanistan drahmiye dönmek zorunda kalabilir, bu da hesaplanamayan sonuçlar doğuracak bir adım olurdu.

Kuşkuya yer bırakmayan gerçekse Yunanistan'ın yeni binyılın başındaki refah günlerine dönmesinin uzun zaman alacağıydı. 2000 yılında Yunanistan'daki manzarayı gözleyen birkaç kişi on yıldan kısa bir sürede ülkenin kendini darboğazda bulacağını öngörmüş olabilir-

di. Dönemin gözlemcilerinden birinin, çok yoksullara karşı yoksulların savaşı diye tanımladığı iç savaş sona erdikten sonra geçen altmış yıldan beri Yunanistan yoksullaşmış, savaş mağduru, gerileyen ve varlığını sürdürmek için ABD'den gelen Marshall yardımına fazlasıyla bağımlı bir ülke durumundan çıkarak dünyanın en gelişmiş yirmi sekiz ülkesinden birine dönüşmüştü. 2005'te Atina Olimpiyatları zaferinden bir yıl sonra dışişleri bakanı Yunanistan'ın artık yaklaşık elli ülkede yoksulluk ve sefaletle mücadeleye katkıda bulunabilecek durumda 'küresel insani yardım gücüne sahip' bir devlet olduğunu duyuruyordu. Derken beş yıl içinde Yunanistan kendini, bırakın yoksulluğa karşı mücadelede küresel bir güç olmayı, bir Olimpiyat takımını sahaya sürmeyi bile zar zor başaracağı kemer sıkmayı gerektiren koşullarla karşı karşıya buluverdi.

Yirminci yüzyılın son 15-20 yılına kadar Yunanistan geleneksel olarak dünya çapında bir Yunan diasporasının doğmasına yol açacak ölçüde işgücü ihraç etmiş bir ülkedydi. Oysa 1980'lerden itibaren göçmen ülkesine dönüşüyordu. Diasporanın kimi üyeleri yeniden Yunanistan'a yerleşmiş, ayrıca eski Sovyetler Birliği'nden Yunan kökenli çok sayıda göçmen gelmişti. Bunlara bir de Arnavutluk'tan (aralarında Yunan azınlıklar da vardı), Polonya'dan, Romanya ve Bulgaristan'dan, Ukrayna, Rusya ile Gürcistan'dan gelenler ve çoğu Türkiye ile ortak geçirgen kara ve deniz sınırlarından yasadışı yollarla ülkeye giren ekonomik nedenlerle göçmüş Ortadoğulular, Güney Asyalılar ve Afrikalılar ekleniyordu. Yeni gelenler nüfusun yüzde 10'una yakındı. 2013'e gelindiğindeyse, en başta doğdukları topraklarda kendi geleceklerini artık göremeyen ülkedeki genç nüfusun iyi öğrenim görmüş kesimi içinde olmak üzere dış göç tekrar Yunanların gündemine girmişti.

Ülkenin başındaki sıkıntılara çözüm bulmak için durmaksızın çare üretiliyordu, ne var ki turizme bu denli bağımlı (gayrisafi milli hasılanın yüzde 18'i) ve ihracatı görece düşük bir ekonomiye sahip Yunanistan'da bunun üstesinden nasıl gelineceğini görmek hiç kolay değildi. Mamul ürünlerin ihracatı avro bölgesindeki ortalamanın çok altında, safi milli hasılanın yalnızca yüzde 10'una karşılık geliyordu. Yunanistan tarım ürünleri ihracatçısı ve yüksek kalite zeytinyağı üreticisi olmasına rağmen bunun sadece küçük bir bölümü doğrudan ihraç edilirdi; çoğu topluca İtalya'ya sevk edilerek İtalyan yağı olarak şişelenirdi.

Düşük üretime ek olarak adam kayırmacılık, yandaşçılık, akra-bacılık ve alenî rüşvetçilik toplumda kemikleşmişti; bunlarla hemen

başına çıkılamazdı. Yine de ülkenin modern tarihinde dehşet verici felaketler arasında başarıyla alt edilmiş örnekler olması umut vericiydi. Anadolu faciası ve onun arkasından 1920'lerde yüzbinlerce çaresiz sığınmacının kitleler halinde akını böyle felaketlerdendi. Bir başkası da İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan Alman, İtalyan ve Bulgar işgaliyle onu izleyen iç savaştı. Gelgelelim Yunanistan böyle felç edici krizleri zamanla atlatmasını bilmişti. 2009 yılında ülkeyi kasıp kavuran ekonomik, mali ve siyasi krizler, devamında ekonomik daralmayla geçen yıllar belli ki uzun, zahmetli ve sancılı geçecekti. Ancak geçmişin örneklerine bakıldığında bunlar da atlatılacak cinsten, belki de Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını almak için başlattığı, on yıl gibi bir süre içinde ve kendinden çok daha üstün imkânlara sahip bir orduya karşı uzun bir mücadele yürüttüğü savaşın 2021 yılındaki 200'ncü yıldönümüne kadar alt edilebilir.

BİYOGRAFİLER

HELENLERİN KRALI I. KONSTANTİNOS (1868-1922)

Yunanistan Kralı 1913-17; 1920-22. Kral I. Yeorgios (bkz ilgili kısım) ile Kraliçe Olga'nın en büyük oğlu. Atina ve Almanya'da askerlik eğitimi gördü. Kaiser II. Wilhelm'in kızkardeşi Sofia ile evlendi. 1897 Türk-Yunan savaşında Teselya'daki Yunan ordularına komuta etti. Yenilginin suçu ona yüklendi. 1900'de orduda yüksek rütbeli bir göreve atanması onun 1909 yılındaki Goudi askerî darbesinden sonra istifa etmek zorunda kalmasına neden oldu. 1911'de başbakan Elefterios Venizelos tarafından başkomutanlığa getirildi, 1912-13 Balkan savaşları sırasında Yunan ordularının onun komutası altında olması, 1913'te babası I. Yeorgios'un ölümü üzerine tahta çıktığında halktan azımsanmayacak bir destek görmesini sağladı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Yunanistan'ın hangi tarafta yer alacağı konusunda Venizelos'la görüş ayrılığına düştü; Venizelos İtilaf Devletlerinden, Konstantinos ise tarafsızlıktan yanaydı. Bu anlaşmazlıklar 'Ulusal Bölünme'ye ve 1916'da Venizelos'un Selanik'te bölgesel bir hükümet kurmasına neden oldu; İngiltere ve Fransa'nın baskıları sonucunda Konstantinos, Haziran 1917'de ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Görevden resmen ayrılmadı ve küçük oğlu Aleksandros yerini aldı. Aleksandros'un Ekim 1920'deki ölümünden ve Venizelos'un Kasım seçimlerindeki sürpriz yenilgisinden sonra, hileli bir oylamanın hemen ertesinde Aralık 1920'de tahtına geri döndü. 1922'de Yunan ordularının Anadolu'da yenilgiye uğramasından sonra Albay Nikolaos Plastiras tarafından tahttan indirildi. Yerine büyük oğlu II. Yeorgios geçti. Konstantinos üç yıl sonra Palermo'da sürgünde öldü.

DİLİYİANNİS, THEODOROS (1826-1905)

On dokuzuncu yüzyıl sonlarının önde gelen politikacılarından. Kimse-siz olan Diliyiannis, Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini bitirmek için yoğun bir uğraş verdi. 1864 Anayasası taslağını hazırlayan 1862-64 Ulusal Konseyinde Gortiniya'dan meclise giren ilk milletvekiliydi. Berlin Kongresi'nde (1878) Yunan delegelerinin başkanıydı. Halkçı ve demagog, ayrıca rüşvet hususunda usta biri olarak Batı hayranı rakibi Harilaos Trikupis'e göre (bkz. ilgili kısım) halkla daha iyi uyum sağladı. On dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılının çoğunda iktidarı, takdire şayan bir dürüstlikle kendisinden "Onun desteklediği her şeye karşıyım," diye söz ettiği Trikupis ile dönüşümlü olarak paylaştı. 1885-87; 1890-92; 1895-97; 1902-3; 1904-5 dönemlerinde başbakanlık yaptı. 1885 yılındaki doğu Rumeli bunalımı sırasında Diliyiannis, milliyetçi heveslere karşılık vermek üzere, ekonomide ağır yaralar açan ve 1886'da Büyük Devletler'in ambargosuna yol açan, sonradan

istifasıyla sonuçlanacak bedeli ağır bir genel seferberlik çağrısında bulundu. Ocak 1897'de Büyük Ada'nın krallıkla enosis (birleşme) isteklerine destek vermek için Girit'e bir askerî birlik gönderdiği zaman halkın nabzını bir kez daha yakalayacaktı. Bu kez Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir savaşın patlak vermesine Büyük Devletler engel olamayacaklar ve 'Otuz Gün Savaşı' (Nisan/Mayıs 1897), Yunanistan'ın küçük düşürücü yenilgisi ve Diliyiannis'in istifasıyla sonuçlanacaktı. Diliyiannis gözde bir politikacı olarak kaldı ve partisi 1902 ve 1905 seçimlerini kazandı. 1905 yılında mecliste geçirdiği kırk yılın ardından kumarhanelere karşı çıkmasına öfkelenen bir kumarbaz tarafından öldürüldü.

I. YEORGİOS (1845-1913)

1863-1913 arası Yunanistan Kralı. Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg hanedanından Danimarka Kralı IX. Christian'ın ikinci oğlu. Wittelsbachlı Otto'nun yerine tahta geçti. 1862'de Otto'nun devrilmesinin ardından onun yerine geçecek birinin bulunması gerekiyordu, oysa Otto'nun başına gelenler düşünülürse bu hiç de kolay değildi. Yunanistan'daki en gözde aday Kraliçe Victoria'nın ikinci oğlu Prens Alfred'di. Resmi olmayan bir halk oylamasında 244.202 oya karşı 230.016 oy ondan yana çıktı. (Geleceğin kralı I. Yeorgios'a gelince, o yalnızca altı oy aldı.) Öte yandan Alfred'in adaylığı, Koruyucu Devletler'den birinin hanedan üyelerinden olduğu için geri çevrildi. Yoğun uğraşlardan sonra Koruyucu Devletler Kral Yeorgios'un "Helenlerin Kralı I. Yeorgios" olarak tahta geçmesini kabul ettiler. (Otto yalnızca Yunanistan'ın kralı olmuştu.) 1867 yılında Çar II. Aleksandr'ın yeğeni Olga Konstantinovna ile evlenerek ondan yedi çocuğu oldu. Sık sık gezilere çıkan biri olarak Yunanistan'ın diplomatik hedeflerini genişletmek bakımından Avrupa'daki hanedanlarla olan yakın ilişkilerinden yararlanmaya çalıştı. Süregelen siyasi istikrarsızlığın sorumluluğunu Yeorgios'un azınlık hükümetleri kurma uygulamasına yükleyen Harilaos Trikupis ile baş gösteren görüş ayrılığının ardından, Yeorgios 1875'te *dedilomeni* ilkesini kabul etti. Bundan böyle hükümet kurma görevini yalnızca mecliste çoğunluğun 'açık' desteğini alan politikacılara verecekti. Bu politik yaşama daha çok istikrar getirmede beklenen sonucu verdi. Yeorgios, 1867 yılında Türkiye ile yapılan savaşta Yunanistan'ın yenik düşmesi üzerine ortaya çıkan hanedanlık karşıtı hisleri dindirmesini bilmiş, ayrıca 1909 Goudi darbesi sırasında krallık prenslerinin ordudaki komutanlık görevlerinden çekilmeleri yolunda öne sürülen isteklere hassasiyetle karşılık vermişti. Mart 1913'te, Yunan devletine daha yeni katılmış bulunan Selanik'e yaptığı gezi sırasında akli dengesi yerinde olmayan bir adam tarafından öldürüldü. (ayrıntılı bilgi bkz. Walter Christmas, *King Georgios of Greece*, Londra, 1914.)

II. YEORGİOS (1890-1947)

Kral Konstantinos ile Kraliçe Sofia'nın en büyük oğlu olan Yeorgios, 1922'deki Albay Plastiras darbesinin ertesinde babasının tahtı bırakmasından sonra aynı yılın Eylül ayında tahta çıktı. Aralık 1923'te 'izinli' olarak Yunanistan'dan ayrılmadan önce monarşinin kaldırılması ve ilk Yunan Cumhuriyeti'nin kurulmasından (25 Mart 1924) üç ay önce tahtın durumu belirsizdi; ayrıca yetkileri sınırlanmıştı. Sürgün yaşamının bir bölümünü 1921'de evlendiği Romania Prensesi Elisabeth'in vatanında geçirdi. Çocuksuz bu evlilik çok geçmeden bozuldu ve 1931'deki boşanmanın ardından Yeorgios sürekli ilişkiye girdiği bir İngiliz kadınla Londra'ya yerleşti. Kasım 1935'te (yüzde 2'ye karşılık yüzde 98 monarşiden yana oy kullanılan) hileli halk oylamasının ardından 'Ulusal Bölünme' ile doğan kutuplaşmalara karşı elinden geleni yapabilme düşüncesiyle Yunanistan'a döndü. Ancak daha bir yıl dolmadan General Metaksas'ın "4 Ağustos 1936 Rejimi" adını verdiği diktatörlüğü onaylamak zorunda kalacaktı. Metaksas'ın Ocak 1941'deki ölümünün ardından diktatörlük uygulamalarını ortadan kaldırma fırsatını kaçırınca kral iyice gözden düşmüş, halk rejime olan öfkesini ondan çıkarmıştı. Mayıs 1941'de Girit adasının düşmesi üzerine hükümetiyle birlikte sürgün olarak önce Londra'ya, Mart 1943'ten sonra da Kahire'ye gitti. İngiliz hükümeti Yeorgios'u anayasanın meşru ve daimi nişanesi olarak görmekteydi; ayrıca 1940-41 kışında inatla direnmesi nedeniyle Winston Churchill ona yardım etme yükümlülüğünü hissediyordu. Öte yandan işgal altındaki Yunanistan'da cumhuriyetçi talepler tabanda giderek yayılmaktaydı ve Ekim 1944'te ülkenin kurtuluşundan sonra Yeorgios ülkesine dönmemeye ve ülkenin idari yapısıyla ilgili askıya alınmış halk oylamasını kendisi adına yönetmek için Başpiskopos Damaskinos'u vekil olarak atamaya güçlkle ikna edildi. Bu halk oylaması Eylül 1946 ayında olağandışı koşullarda gerçekleşmiş, sonuçta yüzde 68 kralın geri dönmesi yönünde oy kullanmıştı. Döndükten altı ay sonra Nisan 1947'de Yeorgios öldü ve yerine kardeşi Pavlos geçti.

V. GRİGORİOS (1746-1821)

Konstantinopolis Patriği (1797-98; 1806-8; 1818-21) ve 'milli şehit'. Mora yarımadasının Dimitsana kentinde doğdu, Atina'da ve büyük olasılıkla Patmos'taki Aziz Yuhanna Manastırı'nda öğrenim gördü. 1785'te Smyrna metropoliti oldu, Aziz Yuhanna Krisostomos'un bazı çalışmalarını çağdaş Yunancaya çevirerek eğitim konusuyla özel olarak ilgilendi. Patriklik yaptığı üç ayrı dönem sırasında Aydınlanma düşüncesinin kararlı bir eleştirmeni olduğunu kanıtladı. 1819'da Konstantinopolis'teki Ortodoks Kilisesi Ruhani Meclisi ile birlikte yayınladığı 'kutsal' genelgede, Yunan gençlerinin dilleri kaba, dini bilgileri yetersiz, ahlakları bozuk olunca fen ve matematik bilgilerinin onlara bir yarar sağlamayacağını öne sürdü. Batılı görüşlerin ve Fransız Devrimi'nin etkisine karşı koyabilmek amacıyla Osmanlı yetkililerinin saflarında yer aldı

ve cemaatine Osmanlı yönetimine boyun eğme çağrısında bulundu. Ortodoks inancını Batılı düşüncelerin salgın hastalığından korumak için tasarlanmış dinî kitapların basılmasında Patrikhane yayınlarına büyük ölçüde destek verdi. 1821'de Tuna eyaletlerinde Yunan bağımsızlık savaşı patlak verince, Grigorios ile Ruhani Meclis tarafından Aleksandros İpsilandis ve Mikhaıl Sutsos'u ve onların yandaşlarını aforoz ettiklerini duyuran genelgeler yayınlandı. Bunlar Konstantinopolis'teki Rumların kılıçtan geçirilmesini önlemede çok yararlı oldu; fakat Grigorios'un kendisini 10 Nisan 1921 günü Patrikhane girişine asılmaktan kurtaramadı. Osmanlılara göre o, Ortodoks cemaatinin sultana bağlılığını sağlama görevini yerine getirememişti, oysa Ortodoks Kilisesi'nin sahip olduğu önemli dinî özgürlük karşılığında bir patrikten beklenen bunu başarmasıydı. Cenazesi Haliç'ten alınıp Haziran 1921'de gömülmek üzere Odessa'ya götürüldü. 1921'de idam edilisinin yüzüncü yıldönümünde kendisine azizlik unvanı verildi.

KAPODISTRIAS, KONT IOANNIS (1776-1831)

Yunanistan'ın ilk cumhurbaşkanı (1828-31). Korfu adasında doğdu. Padova'da tıp öğrenimi gördü. 1800 ve 1807 yılları arasında İon adalarının Rus yönetimi altına girdiği dönemde Yedi Ada Cumhuriyeti Devlet Bakanlığı görevine geldi. Bunun sonucunda da Rus diplomatik hizmetine katıldı. Viyana Kongresi sırasında Rus delege kurulunun üyeleri arasında yer aldı. 1816 yılında, 39 yaşındayken Kont Nesselrode ile birlikte Çar I. Aleksandr'a bağlı ortak dışişleri bakanı olarak Yakınoğluyla ilişkilerden sorumlu bakan oldu. 1817'de kendisine, Yunan ayaklanmasını kıskırtma hazırlıklarını yürütmek üzere 1814 yılında Odessa'da kurulmuş bulunan Filiki Eteriya'nın başına geçmesi doğrultusundaki önerilerden ilki (ikincisi 1820'de) yapıldı. Komite üyelerinin tasarladıklarını çılgınca bulan Kapodistrias, er geç çıkacak olan Türk-Rus savaşından sonraki koşullarda kendilerine bir tür özerklik tanınacağı umuduyla yurttaşlarına uygun zamanı beklemelerini öğütledi. Bağımsızlık uğruna girilen mücadeleye başladıktan sonra 1822'de Çar'ın hizmetinden ayrıldı ve gittiği Cenevre'de Yunan davasının başarısı için elinden geleni yaptı. Edinmiş olduğu diplomatik deneyimlerin yanı sıra kurtuluş mücadelesinin karmaşık politikalarından uzak durması, Yunanistan'ın ilk cumhurbaşkanı (*kyvernitis*) olarak ilk önce onun düşünülmesini sağlamış, Ocak 1828'de bu görevi üstlendiği sırada Yunanistan'ın ne bağımsız varlığı resmen tanınmış ne de sınırları çizilmişti. Bütün gücünü ve diplomatik birikimini en uygun sınırların oluşturulmasına ve yıllardır süren acı savaşlarla yorgun düşmüş topraklarda yeni bir devletin altyapısını kurmaya adanmıştı. Vesayetten yana olması köylülerin gözüne girmesine yaradıysa da, Troizen demokratik kurulunu kaldırıp yerine doğrudan kendisine bağlı küçük bir kurul olan Panhellenion adındaki ulusal meclisi getirmesi bağımsızlık mücadelesinin önderlerini kızdırdı. Çok geçmeden, bağımsızlık öncesi dönemde

yararlanmış oldukları yetkileri yeniden kazanmayı umut eden Yunan toplumunun geleneksel seçkinleri kendisine karşı çıkmaya başladı; ayrıca otoriter yönetimine karşı baş gösteren ayaklanmalar giderek arttı. Ekim 1831'de kiliseye girmek üzereyken karşı geldiği güçlü kişilerden biri olan Mainalı Petrobey Mavromikhalis'in erkek kardeşi ve oğlu tarafından öldürüldü. (Daha fazla bilgi için bkz. C. M. Woodhouse, *Capodistria: the founder of Greek independence*, Oxford, 1973.)

KARAMANLIS, KONSTANTİNOS (1907-1998)

Başbakan olduğu (1955-63; 1974-80) ve cumhurbaşkanlığı yaptığı (1980-85; 1990) dönemlerinde, Andreas Papandreu ile birlikte Yunanistan'ın siyasi hayatına damgasını vurdu. Makedonya'nın Osmanlı toprağı olduğu sıralarda Küpköy'de okul müdürlüğünden ayrılıp tütün ticaretine atılan bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. Yunan politikacıların çoğunun tersine ailesinden hiçkimse siyaset dünyasından değildi; ama eşi önde gelen muhafazakâr politikacılardan Panayiotis Kanellopoulos'un yeğeniydi. Politikaya ilk kez, (muhafazakâr) Halk Partisi'nden milletvekili olarak 1935-36 yılında girdi; fakat politik yaşamı Metaksas diktatörlüğü ve savaş dönemindeki işgal yüzünden bir süre için kesintiye uğradı. Mart 1946'da yapılan seçimlere yine Halk Partisi'nden katılarak tekrar siyasete atıldı. Kendisine önemsiz bir bakanlık görevi verildi, onun otokratik ve halkla ilişkilerin önemini bilen, aynı zamanda etkili bir kişi olarak sahneye çıkışı 1952-55 yılları arasında Mareşal Papagos'un Yunan Dirilişi hükümetinin halkla ilişkiler bakanlığını yürüttüğü yıllarda olacaktı. 1955'te Papagos'un ölümü üzerine Kral Pavlos tarafından 'sürpriz at' misali halef olarak onun yerine getirildi. Yunan Dirilişi'ni Ulusal Radikal Parti adı altında yeni baştan yapılandırdı. 1955'ten 1963'e dek sekiz yıl başbakanlıkta kalarak kırdığı rekoru bir tek Andreas Papandreu (1981-89) yineleyecekti. Sarayın başlangıçta kendisine gösterdiği destek sonradan, özellikle dikbaşı Kraliçe Friederike ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, düşmanlığa dönüşecekti. Sarayla düştüğü görüş ayrılıkları ve genel olarak politikada yaşanan hayal kırıklıkları, 1963 seçimlerindeki yenilgisinin ardından onu, on bir yıl süreyle kendi isteğiyle sürgün olarak gittiği Fransa'da yaşamaya zorladı. Paris'te Albaylar Cuntası (1967-74) için duyduğu hoşnutsuzluğu saklamadıysa da diktanın düşürülmesini hızlandıracak girişimlerden uzak durdu. Temmuz 1974'te Kıbrıs yenilgisinden sonra dikta darmadağın olunca ortalığı toparlamak üzere Karamanlis göreve geri çağrıldı. Üstün bir başarıyla kan dökülmeksizin sivil düzene dönülmesini ve cunta elebaşlarının cezalandırılmasını sağladı. Darbe öncesi döneme kıyasla çok daha liberal politikalarından yana olduğu göze çarpan Karamanlis 1947'den itibaren yasadışı sayılan komünist partiyi yasallaştırdı ve Yunanistan'ı NATO'nun askeri kanadından çekerek yaygınlaşan Amerika ve NATO karşıtlarını tatmin etti. AT'ye üyeliğin hızlandırılması yoluyla ABD'nin

gelenekselleşmiş ayrımcılığına karşı başka bir seçenek arayışına girdi. Artık Yeni Demokrasi yaftası altında toplanmış sağ kesimin modernleştirilmesi çabalarında ve Andreas Papandreu'nun (bkz. ilgili kısım) partisi PASOK'un cazip söylemine muhalefet etmede gösterdiği başarı daha azdı. Yunanistan'ın AT'ye kabul edilmesini sağlamış biri olarak cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturma planını başarıyla gerçekleştirdi. Bu görevi sırasında Yunanistan'da ilk kez yaşanan bir olaya, sağın iktidarı sola teslim etmesine tanık oldu. Mart 1985'te beş yıllık görev süresi neredeyse dolmak üzereyken, dünya kamuoyunun beklentisinin tersine, ikinci beş yıllık dönem için aday gösterilmeyeceği belli olunca dönem sonunu beklemeden cumhurbaşkanlığından çekildi. 1990'da yeniden cumhurbaşkanı seçildiğinde 83 yaşındaydı. Görev süresi Mart 1995'te sona erdi. 1998'de öldüğünde 91 yaşındaydı. (Ayrıntılı bilgi için bkz. C. M. Woodhouse, *Karamanlis: restorer of Greek democracy*, Oxford, 1982.)

KOLETTİS, İOANNİS (1774-1847)

Bağımsız devletin ilk yıllarında etkili bir politikacı. Ulah kökenli olup Yunanistan'ın kuzeybatısındaki Pindos dağlarındaki Syrrakos'ta doğdu. Pisa'da tıp öğrenimi gördü. 1821'den önceki yıllarda Yunanların yaşadığı geniş toprakları denetimi altında tutan Müslüman bir Arnavut olan Yan-ya valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa'nın özel doktorluğunu yaptı. 1819'da Filiki Eteriya'ya katıldı. Bağımsızlık savaşında siyasal ve askerî ilişkilerde önemli görevler üstlendi. Bavyeralı naipler kurulunun hükümetinde görev alan Kolettis, Paris'e büyükelçi olarak atanmakla siyasetten uzaklaştırılmış oldu; orada *fustanella* (fistan) giymekte direterek karışıklığa sebep oldu; bu davranışını yaşantısının sonuna dek sürdürecekti. Fransa'da politikacı François-Pierre Guizot ile iyi ilişkiler kurdu ve Fransızların Yunanistan'a ilgi duymalarının arkasında o vardı. 3 Eylül 1843 darbesinin ardından Yunanistan'a döndü ve Kral Otto'ya verilen anayasa taslağını hazırlama görevi için toplanan anayasa komisyonunun çalışmalarında etkin bir görev aldı. Epir bölgesinden gelme biri olarak bağımsız devlet bilincini ilk oluşturan bölgelerin yerlileri olan *otokton*ların topa tuttıkları Yunan sınırlarının dışından gelenlerin, yani *heterokton*ların davasını savundu. Onların da diğerleriyle eşit haklara sahip olma isteklerini savunurken Megali İdea, yani 'Büyük Ülkü'nün klasik tanımını ortaya attı. 1844 ve 1847 arasında başbakan olduğu yıllarda, iktidarı bir daha elden bırakmamak amacıyla 1844 Anayasası'nın liberal hükümlerini anlamsız kılacak biçimde Kral Otto ile işbirliği içinde eşkıyalığın, çıkar paylaşımının, rüşvet dağıtımının, seçimlerde çevrilen dolapların kol gezdiği bir 'parlamentar diktatörlük' kurdu. Öte yandan Türklere karşı izlediği politikalar nedeniyle halk onu destekledi.

KOLOKOTRONİS, THEODOROS (1770-1843)

Bağımsızlık savaşının seçkin askeri önderlerindendi. Bağımsızlıktan önceki dönemde çeşitli işler yaptı: *kleft* (savaşçı haydutlar), *armatolos* (Osmanlı ordusunun yedek hizmetindeki Hristiyan) ve *kapos* (Moralı Yunan seçkinlerin silahlı koruması). Koyun hırsızlığından kazandığı paralar ve varlıklı bir Moralı adamın kızıyla evlenmesi onu mal mülk sahibi yaptı. Osmanlıların 1805-1806 yıllarında *kleft*'lerin peşine düşmesi üzerine Zakynthos (Zante) adasına kaçmak zorunda kaldı ve pek çoğu gibi o da kışı geçirmek ve Osmanlı yargısından sıyrılmak amacıyla Mora yarımadası üzerinden İon adalarına geçti. Zakynthos'un İngilizlerce işgal edilmesinin ardından York Dükü'nün Yunan piyade taburunda askeri deneyim kazanarak 1810 yılında binbaşılığa yükseldi. Bu taburun başında, 1827'de Yunan ordularının başkomutanlığına getirilen gönüllü bir Yunan dostu Richard Church vardı. Moralı piskoposlarla 'Denizci Adalar'ın ileri gelenleri ve Fenerli politikacıların önderliğindeki 'sivil' ya da 'aristokrat' partiye sık sık karşı koyan, bazen de onunla çelişen 'askeri' ya da 'demokratik' partinin önderlerinden biri olarak ortaya çıktığında, Kolokotronis'in düzensiz savaş konusundaki deneyimi ve kilise eğitimi görmüş olması bağımsızlık savaşında kendisine iyi bir yer edinmesine yaradı. Bağımsızlık savaşıyla birlikte gelen iç hesaplaşmalar sırasında Kolokotronis hapse atıldı ve her an öldürülme tehlikesiyle burun buruna kaldı. Cumhurbaşkanı Kapodistrias'ı desteklemesi Kral Otto'nun denetimindeki naipler meclisiyle görüş ayrılığına düşmesine ve ölüm cezasına çarptırılmasına yol açtı, fakat cezası ertelendi; en sonunda generalliğe yükseltildi. Yaşlılık yıllarında, başından geçen epey ilginç olayları Yeorgios Tertsetis'e aktarırken şu sözleri söyledi: 'Fransız Devrimi ve Napoleon'un yaptıkları dünyanın gözlerini açtı. Daha önceden uluslar hiçbir şey bilmezlerdi ve halk, kralların yeryüzündeki tanrılar olduklarına ve ne yaparlarsa yapsınlar onları alkışlamakla yükümlü olduklarına inanırdı.' (Daha çok ayrıntı için bkz. E. M. Edmonds, *Kolokotronis: the klepht and the warrior...* Londra, 1892.)

KORAIİS, ADAMANTİOS (1748-1833)

Bağımsızlık öncesi aydınlar uyanışının önde gelen kişilerindendi. İzmir'de Sakız (Khios) adalı bir tüccarın oğlu olarak dünyaya gelen Korais, Sakız adasına gidip gitmediği kesin olarak bilinmese de bu adaya karşı beslediği yoğun bağlılık duygusuyla tanınmaktadır. İzmir'de yaşayan Hollandalı Protestan papaz Bernhard Keun ona Latince öğretti ve Batının zengin klasik bilimler dünyasını tanıttı. 1771 ve 1778 yılları arasında Amsterdam'da mutsuz bir tüccar olarak yaşarken edindiği özgürce yaşam deneyimi azgın canavarlarla bir tuttuğu Türklere karşı duyduğu kini daha da körükledi. 1782 ve 1786 yılları arasında Montpellier Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördüyse de başlıca ilgi alanı klasik felsefeydi ve çok geçmeden dönemin önde gelen klasik bilimcileri arasında yerini aldı. 1788'den 1833'e dek Paris'te kalarak Fransız

Devrimi'nin fırtınalı olaylarına, devrime ve Napoleon savaşlarına bizzat tanık oldu. Her zaman 'orta yolu' savunan bir kimse olarak ayaktakımının egemenlik gösterileri onu yıldınlığa düşürdü ve Napoleon'u 'despotların en despotu' diye görmeye başladı. Ruhsuz ve hastalık hastası bir bekâr olarak Paris'te uğraş verdiği konular, klasik dönemi canlandırmak ve ülkesindeki yurttaşlarının eğitim düzeylerini yükseltmek, ayrıca onlara uygar Avrupa'nın hayranlık duyduğu görkemli geçmişlerini duyumsamalarını sağlamaktı. Bu amaç doğrultusunda, özellikle Yunan okurlara yönelik eski Yunan yazarlarının yapıtlarından oluşan önsözlerle bezenmiş bir 'Helen Kütüphanesi' yayınlama düşüncesine kapıldı. Yeniden kurulan Yunanistan'ın konuşacağı uygun dilin belirlenmesinde yeniyetme aydınlar sınıfının sürdürdüğü tartışmalara ateşli bir biçimde katılan Korais, ölçü olarak konuşma dilinin (ya da 'demotik' – halk dili) temel alınması, ancak bu dilin yabancı sözcüklerden ve yapılarından 'arındırılması' gerektiğini savunan orta yoldan yanaydı. Yunanistan'ın ortaçağını, Bizans geçmişini tiksinererek reddeden Korais, her ne kadar batıl inanç ile inançsızlığın arasındaki ateşte kalmamaya özen gösterdiyse de din adamlarının bilgisizliğini ve onların Osmanlı yetkililerine boyun eğmelerini şiddetle kınardı. Yunanların istenen eğitim düzeyine henüz erişemediklerini gerekçe göstererek bağımsızlık savaşının patlak vermesini zamanından önce gelişen bir hareket olarak gördü. Bununla birlikte yurttaşlarını, Osmanlı derebeylerinin yerine Yunan zorbalarını getirmemeye özen göstermeleri konusunda daha çok yazı kaleme aldı. Aynı düşünceyle, bir zorba olduğuna inandığı ilk Yunan cumhurbaşkanı İoannis Kapodistrias'ı (bkz. ilgili kısım) eleştirmekle kalmayıp ısrarla onun devrilmesi yönünde çağrılarda bulundu. (ayrıntılı bilgi için bkz. Richard Clogg'un yayına hazırlayıp çevirdiği Korais'in otobiyografisi, *The movement for Greek independence 1770-1821: a collection of documents*, Londra, 1976.)

III. MAKARYOS (1913-77)

Kıbrıs başpiskoposu 1950-1977; Kıbrıs cumhurbaşkanı 1950-1977. 1913 yılında Paphos'un Panaghia kasabasında Mikhail Muskos olarak doğan Makaryos genç yaşta Kykkos manastırına keşiş oldu. Atina ve Boston üniversitelerinde ilahiyat eğitimi gördükten sonra 1948'de Kitium [Larnaka] metropoliti seçildi. Görevi sırasında, 1950 yılında Kıbrıslı Rumlar arasında düzenlediği halk oylamasında Kıbrıs'ın Yunanistan topraklarıyla birleşmesinden (*enosis*) yana oylar çoğunlukta idi. Kısa bir süre sonra Osmanlı dönemindeki geleneklerden kalma ruhani önderlik ile cismani önderliğin bir arada yürütüldüğü Kıbrıs başpiskoposluğuna seçilerek adadaki nüfusun yüzde 80'ini bulan Kıbrıslı Yunanların yöneticisi oldu. Kendini *enosis* davasına adanmış biri olarak Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e götürmeleri için bu konuda pek de istekli olmayan Yunan hükümetine baskı yaptı. Birleşmiş Milletler'e yapılan başvurudan olumlu sonuç alınamayınca Makaryos, yeraltı

örgütlerinden EOKA'nın başındaki General Yeorgios Grivas'a İngiliz yönetimine karşı Nisan 1955'te silahlı ayaklanmayı başlatma görevini verdi. Mart 1956'da adadaki İngiliz yetkililer onu Seyşel adalarına sürgüne gönderdi. Nisan 1957'de serbest kaldığında Atina'ya yerleşerek *enosis* mücadelesini buradan yönlendirdi. Ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkıyla bağdaşmayan çeşitli anayasa önerileri geri çevrildikten sonra 1958 yılında bir gazeteyle yaptığı görüşmede adanın özerkliğinin tanınmasını kabul edeceğini ve *enosis* konusunda diretmeyeceğini belirtti. Böylesi bir tutum değişikliği Yunanistan ve Türkiye'nin de onay vermesinin ardından İngiliz hükümeti tarafından da kabul gören, ancak adadaki Rum ve Türk toplumlarının bu konudaki görüşlerine başvurulmaksızın, 1960 yılında iki toplumun kendi egemenlik haklarını sonsuza dek korumaları koşuluyla, Kıbrıs'ın bağımsızlığını tanıyan 1959 Zürih ve Londra anlaşmalarının yolunu açmıştı. Kasım 1963'te Makaryos'un yeni devletin temelde işlerliği olmayan anayasasında değişiklikler yapılması isteğinde bulunması iki toplumu savaşa götürecekti; Türkiye'nin de bu savaşa katılması son anda önlendi. Nihayetinde Birleşmiş Milletler barış gücü giderek daha da gerginleşen ortamda barışı güçlkle sağlayabildi. Makaryos on yedi yıllık cumhurbaşkanlığı süresince, General Grivas'ın önderliğinde EOKA-B çatısı altında toplananların uğruna savaşı elden bırakmadıkları *enosis* ile adanın Yunanistan ve Türkiye arasında bölüşümünü öngören iki yol arasında çark etmede diplomatik becerilerini sergiledi. Bu yıllarda halk arasında belirgin bir Kıbrıslı kimliği anlayışı oluşmuştu. Makaryos 1967'de Yunanistan'da iktidarı ele geçiren askerî diktatörlüğe karşı olduğunu hiçbir zaman gizlemedi; Atina yönetimi de onun devrilmesi için gösterilen çabaların arkasında yer aldı. Bu çabalar Temmuz 1974'te doruğa ulaşarak Türk toplumuna büyük korku salan EOKA'nın önde gelenlerinden Nikos Sampson'ın kısa ömürlü cumhurbaşkanı olarak Makaryos'un yerini almasıyla sonuçlandı. Bu darbe adanın yaklaşık yüzde 40'ının Türklerce işgaline yol açtı. Makaryos darbeden sağ kurtulmuştu; Aralık 1974'te Kıbrıs'a cumhurbaşkanı olarak geri geldi. Ne var ki 1977 yılında öldüğünde bütünlüğünü yitirmiş adanın sorunlarına henüz herhangi bir çözüm getirilmiş değildi. (Daha ayrıntılı bilgi için: Stanley Mayes, *Makarios: a biography*, Londra, 1981.)

METAKSAS, İOANNİS (1871-1941)

1936-1941 yıllarında Yunanistan'ın diktatörü. Öğrenimini Berlin'de, Prusya Askerî Akademisi'nde yaptı. Yaşamı boyunca, ülkesinin yurttaşları arasında gördüğü kural tanımaz bireyciliğe ters düşen Alman disiplinine ve katı görüşlülüğüne hayran kaldı. Başbakan Venizelos'un (bkz. ilgili kısım) Yunan ordularını Gelibolu'ya sürme kampanyasına karşı çıkarak 1915 yılında genelkurmay başkanlığı görevinden çekildi. 1920'de ordudan ayrıldı. Yunanistan'ın askerî gerekçelerle Anadolu'daki arapsaçına dönmüş işlere bulaşmasına kesinlikle karşı çıktı. İç savaş döneminde aşırı sağın önem-

siz siyasətçilerinden biriydi. Kral II. Yeorgios Mart 1936'da kendisini 'geçici' Konstantinos Demercis hükümetinin savaş bakanı, Demercis'in ölümü üzerine de başbakan olarak atadı. Farklı görüşleri bir araya getirmek ve 4 Ağustos 1936 tarihinde Kral Yeorgios'un desteklediği bir diktatörlük idaresi kurmak üzere mecliste Venizelos yandaşları ve karşıtları diye ayrılan başlıca iki cephenin beceriksizliğinden faydalandı. Ülkenin komünist bir darbe tehditi altında olduğunu ileri sürerek düzmece gerekçelerle anayasanın kilit maddelerini yürürlükten kaldırdı. Eline geçirdiği diktatörlük yetkileri ona büyük tiksinti duyduğu 'siyaset dünyasını' ezme olanağı tanıyordu. Duyduğu nefrette komünistlere beslediği düşmanlığın özel bir yeri vardı. Onun faşizmi andıran yönetimi pek çok yönden çağdaşı faşist düzenlerin izinden gitti; fakat otoriter vesayetçilik bakımından 1930'larda Balkanlar'da kurulan diğer 'krallık' diktatörlükleriyle daha fazla ortak yanı vardı. Antikçağın pagan değerleriyle ortaçağın Hristiyan anlayışını kaynaştırma girişiyle 'Üçüncü Helen Uygarlığı' kavramını ortaya attı. Ölümünden sonra onun düşüncelerinin savunucusu olacağı varsayılan Ulusal Gençlik Örgütü'ne (EON) büyük önem verdi. Faşist yönetim biçimlerini taklit etmesine karşın dış politika konularında Yunanistan'ın İngiltere'ye gösterdiği geleneksel hoşgörüyü elden bırakmadı. Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine iyi niyetli bir yaklaşımla Büyük Britanya'dan yana tarafsız kalınması için uğraştı. 28 Ekim 1940 tarihinde İtalyanların kendisine gönderdikleri küçük düşürücü ultimatomu gözüpek ve onurlu bir tutumla geri çevirmesi halkın gözüne girmesini sağladı. Ülkenin savunması için verdiği uğraş, İtalyan saldırısı karşısında Yunan direnişinin başarılı olması ve İtalyan işgali altındaki Arnavutluk'a karşı saldırıya geçilmesi biçiminde kendini gösterdi. Alman işgalinden iki ay önce Ocak 1941'de öldü.

WITTELSBACH'LI OTTO (1851-1867)

1832-1862 arasında Yunanistan Kralı. 1815'te Salzburg'da Bavyera Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu olarak dünyaya geldi. On yedi yaşında Koruyucu Devletler (İngiltere, Fransa ve Rusya) tarafından kral seçildi. Ocak 1833'te 4.000 Bavyeralı askerin refakatinde İngiliz bandıralı bir fırkateynle Yunanistan'a geldi. Daha yaşı tutmadığından yeni krallığın yönetimi 1833 ve 1835 arasında Bavyeralılardan oluşan bir naip kurulumla yönetildi. 1835 ile 1843 arası dönemde Otto ülkeyi mutlak monarşiyle yönetti. 3 Eylül 1843 tarihinde yapılan kansız darbenin ardından hazırlanan anayasayı kabul etmek zorunda bırakıldı. Öte yandan 1844 Anayasası'nın liberal hükümleri Ioannis Kolettis (bkz. ilgili kısım) tarafından çarpıtılacak ve kralla ikisi bir olup ülkeyi parlamenter bir diktatörlükle yöneteceklerdi. Otto'nun Megali İdea'yı coşkuyla benimsemesi halkın gözünde değer kazanmasını sağladı. 1850'deki Don Pacifico olayı ve 1854 ile 1857 arasında Pire'nin İngiltere ve Fransa tarafından işgali sırasında görüldüğü gibi bu Büyük Devletler'in Yunanistan'ın içişle-

rine daha çok karışmalarına yol açmıştı. Yeni yetişen politikacı kuşağının isteklerine ayak uyduramaması; din değiştirip Ortodoksluğu kabul etmemesi ve kendinden sonra tahta geçecek bir veliahtı olmaması; ayrıca 1859-1860 yıllarında Garibaldi ve İtalyan milliyetçilerine karşı halkın desteklemediği Avusturya'nın yanında yer alması gelişmekte olan hanedan karşıtlığının büyümesine yol açtı. Eylül 1861'de başgösteren öğrenci ayaklanmasını 1836'da evlendiği Kraliçe Oldenburglu Amalia'ya yönelik suikast girişimi izledi. Ayaklanmaların 1862'de iyice yayılması onu tahtından indirdi; sonradan yurttaşı olduğu ülkeden, tıpkı geldiği gibi İngilizlere ait bir savaş gemisiyle ayrılacaktı. Bamberg'de sürgün yaşarken geleneksel Yunan giysisi *fustanella* (fistan) giyerek Yunanistan'a bağlılığını gösterdi. (Ayrıntılı bilgi bkz. Leonard Bower ve Gordon Bolitho, *Otho I, king of Greece: a biography*, Londra, 1939.)

PAPADIAMANTIS, ALEKSANDROS (1851-1911)

Öykü yazarı. Skiathos'ta yoksul bir papazın oğlu olarak dünyaya gelen Papdiamantis kısa süre Atina Üniversitesi'nde okudu. Bunun sonucunda bir çevirmen, bol ürünler veren öykücü ve romancı olarak gösterişsiz bir yaşam sürdü (yapıtlarından bir teki bile hayattayken kitap olarak basılmamıştı). Gençlik yıllarındaki keşiş olma düşünüyü bırakıp bir *kosmokalogeros*, yani 'dünya keşişi' oldu. Hiç evlenmedi; nostaljik duygularla kaleme aldığı yazılarda Ortodoks Kilisesi geleneklerini yaydı; bir zahit gibi yaşadı. Dinî bakımdan tutucu olduğu kadar dil bakımından da tutucuydu; zira on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru edebiyat dünyasında giderek yaygınlaşan halk dili ya da konuşma diline karşı çıkarak yazılarında arı dil, yani *katharevusa* kullanırdı. Öyküleriyle romanları tarihsel ya da etnografik konulara odaklanır. En iyi bilinen çalışması olan *I phonissa* (Kadın Katil) 1903 yılında yayımlandı. (Ayrıntılı bilgi bkz. *The Murderess*, İng. çev. Peter Devi, Londra, 1983 ve *Tales from a Greek Island*, İng. çev. Elizabeth Constantinides, Baltimore 1987.)

PAPAGOS, ALEKSANDROS (1883-1955)

Asker ve politikacı. Belçika'da aldığı askeri eğitimin ardından 1912-1913 Balkan savaşlarında görev aldı. Venizelos karşıtı olması yüzünden 1917'de ordudan atılıp sürgün edildi. Kral Konstantinos'un geri gelişinden sonra 1920 yılında eski görevine yeniden getirildi. Anadolu cephesine katıldı ve 1923 yılında yine ordudan atıldı. 1926'da bir kez daha orduya döndü. Başbakan Panayis Çaldaris'i Ekim 1935'te iktidarı bırakmaya zorlayan üç yüksek rütbeli subaydan biriydi. Savaş bakanlığına getirildi ve bunun arkasından General İoannis Metaksas'ın (bkz. ilgili kısım) dikta yönetimi sırasında genelkurmay başkanlığına atandı. 1940-1941 yıllarındaki İtalyan ve Alman saldırılarında ordunun başkomutanıydı. 1943 ve 1945 yılları arasında Alman toplama kamplarında geçirdi. İç savaşın son günlerine doğru Ocak 1949'da bir kez daha

ordunun başkomutanlığına atandığında bu kez yetkileri daha genişti. 1949 yazında komünist Demokratik Ordu'nun yenilgiye uğratılması üzerine mareşallik unvanını alan tek Yunan subayı oldu. Mayıs 1951'de anlaşmazlıklar yüzünden ordudan ayrıldıktan sonra aynı yılın Ağustos ayında, General de Gaulle'ün Rassemblement du peuple français örgütünü örnek alarak Yunan Dirilişi adıyla kendi partisini kurdu. Bu parti sağcı Halk Partisi'nden yana olanların desteğini aldı. Amerikalıların baskısıyla çoğunluk sisteminin uygulandığı 1952 seçimlerinde Yunan Dirilişi'nin almış olduğu yüzde 49 oranı ona 300 sandalyeli meclisin 247'sini kazandırdı. Papagos'un başbakanlık yaptığı yıllarda (1952-1955) geç kalınmış da olsa savaş sonrası yaraların sarılması süreci başlamıştı.

PAPANDREU, ANDREAS (1919-1996)

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru Konstantinos Karamanlis (bkz. ilgili kısım) ile birlikte siyasal yaşama egemen olan politikacı. 1981-1989 arasında başbakanı. 1919 yılında politikacı Yeorgios Papandreu'nun (bkz. ilgili kısım) ilk evliliğinden doğan oğlu olarak Sakız adasında dünyaya geldi. 1938'de, öğreniyken Troçkist etkinliklere katıldığı iddiasıyla tutuklandıktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek üzere Yunanistan'dan ayrıldı. ABD vatandaşlığına geçti ve ekonomi alanında öğretim görevlisi olarak başarılı bir meslek yaşamı oldu; en son görev yaptığı yer Berkeley'deki California Üniversitesi'ydı. Başbakan Konstantinos Karamanlis'in çağrısı üzerine Yunanistan'a döndü; 1961'de Ekonomik Araştırma ve Planlama Enstitüsü'nün başına getirildi. Parlamente'ye ilk kez 1964 yılında, babasının doğduğu yer olan Akhaia (Ahaia) milletvekili olarak girdi ve babasının Merkez Birliği hükümetinde bakan oldu. 1967'de Albaylar Cuntası döneminde hapse atıldı; ABD'nin yoğun baskıları sonucu ülkeden ayrılmasına izin verildi. Sürgünde olduğu yıllarda Panhelenik Kurtuluş Hareketi'ni (PAK) kurarak Yunanistan'da izlediği yollardan çok daha köktenci tutumlar benimsedi; dikta yönetimine karşı ayaklanma çağrısında bulundu ve ABD, NATO ve AT'nin cuntaya karşı izledikleri politikaları sert bir şekilde eleştirdi. 1974'te cuntanın çökmesi üzerine Yunanistan'a dönüp Panhelenik Sosyalist Hareket'i (PASOK) kurarak ABD'ye bağımlı olmaya artık bir son verilmesi ve ülkeyi ilgilendiren konularda radikal yenilikler yapılması çağrılarını başlattı. PASOK içinde demokratik yapılanmalara gidileceği yolunda verilen sözlere karşın Yunan siyasal geleneklerine bağlı kalarak parti üzerinde tartışılmaz otoritesini kurdu ve karşı çıkanlardan derhal hesap vermeleri istendi. 'Kısa yoldan iktidara yürüyüşü', bundan önce yapılan seçimlerde almış olduğu oyları iki katına çıkartarak (1974'te yüzde 14; 1977'de yüzde 25; 1981'de yüzde 48) 1981 yılındaki seçimlerde ülkenin tarihindeki ilk 'sosyalist' (daha doğru bir deyimle halkçı) hükümetin iş başına gelmesiyle sonuçlandı. Hükümetteki değişiklikler özde değildi, daha çok sözde kalıyordu; ayrıca yöneltilen ağır eleştirilere karşın ABD üsleri

yerlerinden oynatılmamış, üstelik Yunanistan ne NATO ne de AT üyeliğinden çekilmişti. 1985'te halkın oylarının yüzde 46'sıyla Papandreu hükümeti ikinci iktidar dönemini de sağlamlaştırdı. Tırmanan ekonomik sorunlarla birlikte sonradan başında olduğu hükümetin en yüksek kademelerini de kapsayan ve eski havayolu hosteslerinden biriyle ilişkisinin kamuoyunda duyulmasıyla patlak veren büyük skandallar, ikinci dönemine gölge düşürdü. Sorunlar yumağına dolanmasına karşın Papandreu 1989'da yapılan ilk seçimden halk oylarının yüzde 39'unu alma, aynı yılın ikinci seçiminde bu oranı yüzde 41'e yükseltme başarısını gösterebildi. Aynı dönem içinde Nisan 1990'da yapılan üçüncü seçimde PASOK'un oy oranının yüzde 39'a gerilemesi muhalefetteki Yeni Demokrasi Partisi'nin az bir farkla da olsa meclisteki çoğunluğu yakalamasına olanak verdi. Papandreu'nun iktidardan düşmesinin ardından meclisteki araştırma kurulu tarafından görevi kötüye kullanma ve telefonları dinletme suçlamalarından ötürü sorgulanması gerektiğine karar verildi. Papandreu bunlardan aklanacaktı. 1993'te oyların yüzde 47'sini alarak yeniden iktidara geldi. Ancak üçüncü döneminde peşini bırakmayan hastalığı yüzünden Ocak 1996'da başbakanlıktan istifa etti. Birkaç ay sonra da hayatını kaybetti. (Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Andreas Papandreu, *Democracy at gunpoint: the Greek front*, Londra, 1971; Michalis Spurdalakis, *The Rise of the Greek Socialist Party*, Londra, 1988.)

PAPANDREU, YEORGİOS (1888-1968)

1944-1945 ve 1963-1965 yıllarında başbakan. Akhaia'nın (Ahaya) Kaletzi köyünde doğan Papandreu, Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Almanya'da doktorasını yaptı. Liberal politikacı Elefterios Venizelos'un (bkz. ilgili kısım) hizmetine girerek 1917 ile 1920 arasında Yunanistan topraklarına yeni katılan Ege adalarına vali atandı. 1923'te Midilli'den milletvekili seçilerek meclise girdi. 1930-1932 arasında Venizelos hükümetinin eğitim bakanı sıfatıyla büyük bir okul yaptırma projesi başlattı. 1930'larda kimi Venizelos yandaşlarının parlamento dışı yöntemleri benimsemesinden rahatsız olarak Demokratik Sosyalist Parti adıyla kendi küçük partisini kurdu. Metaksas'ın diktatörlüğü döneminde sürgüne gönderildi, İtilaf Devletleri'nin işgali sırasında kısa bir süre için hapse atıldı. 1944'te Ortadoğu'ya kaçarak Ekim ayında ülkenin işgalden kurtulması üzerine Yunanistan'a dönen ulusal birlik hükümetinin başbakanlığını üstlendi. İnatçı bir komünizm karşıtı olan Papandreu'nun hükümeti Aralık 1944'te komünistlerin başlattığı ayaklanmanın hedefi oldu. İngiltere'nin müdahalesi hükümetin görevde kalmasını güvence altına aldıysa da başbakan olarak Papandreu'nun yerine General Nikolaos Plastiras (bkz. ilgili kısım) geçti. 1950 yılında kendi adını verdiği Yeorgios Papandreu Partisi'ni kurdu ve 1950-1951'deki kısa süreli merkez hükümetlerinde görev aldı. 1952 seçiminde Mareşal Papagos'un partisinden aday olduktan sonra oradan ayrılarak bağımsız milletvekili oldu. 1950'le-

rin son dönemlerinde Liberal Parti'nin ortak başkanlığını yürüttükten sonra 1961 yılında merkezdeki partileri Merkez Birliği altında yeniden bir araya getirdi. Aynı yıl yapılan seçimlerde sağın zaferinin yasal yollardan olduğuna karşı çıkararak sonuçları tersine çevirmek uğruna 'amansız bir mücadele' için kolları sıvadı. Siyasal söylev ustası olan ve iktidarda olmak yerine muhalefet koltuğunda daha rahat eden Papandreu, sağın kendine olan güvenini yitirmesine epey katkıda bulundu. Onun bu dirençli çalışması, semeresini Kasım 1963'te Konstantinos Karamanlis'in Ulusal Radikal Birlik Partisi'nin az bir farkla da olsa yenilmesiyle aldı. Bunun ardından Papandreu, Şubat 1964'te oyların yüzde 53'ünü alarak (savaş sonrası dönem için) alışılmışın dışında bir zafere ulaştı. Başında bulunduğu Merkez Birliği hükümeti bazı önemli reformlara imzasını attı. Bunların en çarpıcıları Papandreu'nun her zaman özel ilgi gösterdiği eğitim alanındaydı. Fakat Kıbrıs'taki çekişmeler bu başarıları gölge düşürecek ve Papandreu ile genç Kral II. Konstantinos arasında savunma bakanlığının kime bağlı olması gerektiği konusundaki görüş ayrılığının ardından Temmuz 1965'te hükümet düşecekti. Bunu izleyen siyasal istikrarsızlık dönemi boyunca Papandreu durmadan yeni seçimlerin yapılması çağrısında bulundu. En sonunda seçimlerin Mayıs 1967'de yapılması kararlaştırıldı; Papandreu'nun kazanacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Derken 21 Nisan 1967'de askerî darbe geldi ve Papandreu Kasım 1968'e kadar kalan yaşamının çoğunu ev hapsinde geçirdi. Atina nüfusunun beşte birinin katıldığı cenaze töreni diktaya karşı halk direnişinin ilk ifadesiydi.

PAPANIKOLAU, YEORGİOS (1883-1962)

Tıp araştırmacısı ve rahim yolu kanserinin önceden teşhis edilmesinde başvuru 'Pap smear' testini bulan kişi. 1883'te Euboea (Eğriboz) adasının Kymi sahil kasabasında doğdu, Atina'daki tıp öğreniminin ardından Almanya'da doktora yaptı. Oradan ABD'ye gidip Cornell Üniversitesi'nde elli yıllık başarılı bir meslek hayatı sürdürdü. 1920'li yıllarda dünya çapında yüzbinlerce kadının hayatını kurtardığına inanılan *smear* testini geliştirdi. Eleftherios Venizelos'un (bkz. ilgili kısım) kendisini Yunanistan'a geri getirme çabalarını karşılıksız bıraktı ve 1928 yılında ABD vatandaşı oldu. Pek çok bilimsel yayma imzasını attı; tıp alanında Nobel Ödülü için aday gösterildi, ancak ödül alamadı. 1932 yılında Atina Akademisi'nin ilk onur üyesi oldu. [Ayrıntılı bilgi için: D. E. Carmichael, *The Pap smear: life of G. N. Papanicolau*, Springfield, Illinois, 1973]

PLASTİRAS, NİKOLAOS (1883-1953)

Asker ve politikacı. 1909 Goudi askerî darbesine katıldı. Kendisine 'Kara Şövalye' lakabını kazandıran Balkan savaşlarında üstün hizmet verdikten sonra 1916 yılında Venizelos yanlısı 'Ulusal Savunma' hareketine katıldı. Make-

donya cephesinde çarpıştı ve Bolşeviklere karşı savaşmak üzere Ukrayna'ya giden Yunan ordusunda yer aldı. Anadolu'daki savaş sırasında askerî alanda edindiği saygın ününe bir yenisini ekledi. 1922 yenilgisinin yarattığı kargaşa ortamında hükümeti ve Kral I. Konstantinos'u deviren askerî darbenin arkasında da o vardı. 1923'te kral yanlılarının giriştiği karşı darbe girişiminin başarısızlığa uğramasında büyük etkisi oldu. Kahramanı Venizelos'un (bkz. ilgili kısım) seçim sandıklarında yenilmesine tepki olarak Mart 1933'teki darbe girişimini yönetti. Yurtdışına kaçmak zorunda kaldı; orada 1936-1941 yıllarına damgasını vuran Metaksas (bkz. ilgili kısım) diktatörlüğüne karşı ödün vermeden çalıştı. İşgal sırasında komünist olmayan direniş hareketi EDES'in (Cumhuriyetçi Ulusal Yunan Cephesi) sözde başkanıydı; fakat ülkesine dönmeyip Fransa'da kaldı. İngiltere'nin baskısının sonucunda Aralık 1944'teki komünist ayaklanmanın bastırılmasından hemen sonra 1945'in ilk aylarında başbakanlığa getirildi. Solcular onu kendisinden önce gelen Yeorgios Papandreu'ya (bkz. ilgili kısım) kıyasla daha kabul edilir biri olarak gördüler; ne var ki savaşın başlangıcında yazmış olduğu yenilgi yanlısı mektubun yayımlanması üzerine görevinden çekilmek zorunda bırakıldı. İç savaşın bitmesiyle birlikte yenik düşen komünistlere ölçülü bir ılımlılık gösterilmesinden yana olan Ulusal İlerici Merkez Birliği'nin önderi olarak siyasal yaşama yeniden döndü. 1950-1952'deki merkez koalisyon hükümetlerinin başına getirildi; fakat Kasım 1952'de yapılan seçimlerde yeniden milletvekili olamadı, kısa bir süre sonra da öldü.

THEOTOKAS, YORGOS (1905-66)

Romancı, denemeci ve eleştirmen. 'Otuzlular Kuşağının' önde gelen üyelerinden biriydi. Sakız (Khios) adalı bir ailenin oğlu olarak doğup İstanbul'da büyüdü, 1922'de Anadolu felaketinin ertesinde kentten ayrıldı. Büyüdüğü kenti ancak ölümünden birkaç yıl önce 1962'de görebildi. Osmanlı başkentinde Yunan varlığı özlemini dile getiren en tanınmış romanı *Argo*, iç savaş döneminde Yunan halkının inişli çıkışlı deneyimlerini anlatan bir günlüktür; *Leonis* İstanbul'da bir Rum olmanın ne demek olduğunu anlatan bir romandır; ayrıca *Euripides Pendozalis ve diğer Hikâyeler* de sayılabilir. Atina, Paris ve Londra'da öğrenim görmüş, Avrupa kültürü üzerine geniş bir bilgi edinmişti. İlerici bir aydın olan Theotokas sorunlu tarihi nedeniyle yaşadığımız yüzyılda yapıtlarının yeniden gözde olduğu Yunanistan'daki siyasal yaşamın aşırılıklarına karşı çıkıyordu. Romancılığının yanı sıra oyun yazarlığı da vardı, Ulusal Tiyatro'da oyun yönetmenliği yaptı. (Ayrıntılı bilgi için bkz. *Argo*, Londra 1951 ile *Leonis*, Minneapolis 1985 ve Thomas Doulis, *Georgios Theotokas*, Boston, 1975.)

TRİKUPİS, HARİLAOS (1832-96)

Yedi kez (1875; 1878; 1880; 1882-85; 1886-90; 1892; 1893-95) başbakan olan Trikupis on dokuzuncu yüzyılın en yenilikçi politikacısıydı. 1832'de Nafplion'da, bağımsızlık savaşını aktaran tarihçi ve Yunanistan'ın Londra sefiri Spiridon Trikupis'in oğlu olarak dünyaya geldi. Babasının başında bulunduğu büyükelçilikte çalıştı; onun insanlardan uzak duran bir kişiliği olmasında İngiltere'de geçirdiği on dört yılın etkisi olduğu düşünülmüştü. 1864 Anayasası'nı hazırlayan kurulda Londra'daki kalabalık Yunan topluluğunu temsil etti. Mesolonghi'den milletvekili olarak resmen politikaya atıldı ve çok geçmeden Aleksandros Kumunduros'un kurduğu üçüncü hükümette dışişleri bakanı oldu. Bu yetkisine dayanarak Yunanistan'ın Balkan komşularından biriyle imzaladığı ilk anlaşma olan ve uzun yıllar sürecek Yunan-Sırp-Yugoslav işbirliğine ilk adımın atıldığı 1867 ittifak anlaşması görüşmelerinde Sırp Prensi Mikhail ile pazarlık masasına oturdu. Fakat Trikupis'in elde ettiği başlıca başarılar ülke içindeki sorunlarla sınırlı kalacaktı. Temmuz 1874'te *Kairoi* gazetesinde yayımlanan "Suçlu Kim" adlı imzasız bir makalede Trikupis, genç politikacıların öfkelerine değindi ve art arda politik bunalımların sorumluluğunu, azınlık hükümetlerinin iktidara gelmesine neden olan Kral I. Yeorgios'a (bkz ilgili kısım) yükledi. Bunun üzerine kopan yaygarada kısa bir süre için hapse atıldı. Öte yandan kral onun hükümet kurma yetkisinin ancak mecliste çoğunluğun "açık" desteğini almış olanlara tanınması gerektiği yolundaki isteğini kabul etti. Ne var ki Trikupis'in mecliste açık bir çoğunluk elde etmesi ve çağdaşlaşma programını uygulamaya koyabilmesi ta 1882 yılına dek söz konusu olmayacaktı. İzlediği ekonomi politikaları Yunanistan'ın uluslararası pazarlarda güvenilirlik kazanmasını sağladı; yabancılardan ve yurtdışında yaşayan Yunanlardan yatırımlara kaynak bulmaya çalıştı; demiryolu yapımına hız verdi; Kopais gölünün tarımsal amaçlı kullanım için kurutulması projesini başlattı ve 1893 yılında Korint kanalını açtı. Devlet işlerinde dalavereciliğin etkisini azaltma çabalarıyla seçmen bölgelerinin sayısını azalttı ve hantal devlet bürokrasisinin bağımlı olduğu siyasal kayırmacılığı kaldırmaya çalıştı. Aynı zamanda devletin silahlı güçlerini yenilemeye ve ülkede kol gezen eşkıyalığın önünü kesmeye önem verdi. Ne var ki, 1882-1895 döneminde kendisiyle dönüşümlü olarak iktidara gelen büyük rakibi, halkçı Theodoros Diliyiannis (bkz. ilgili kısım) onun uyguladığı politikaları önemsemedi. 1893 yılında Trikupis dış borçların geri ödemesini aksatmak zorunda kalınca bunun arkasından gelen sert önlemler 1895'te yenilmesine yol açtı. Trikupis'in çağdaşlaşma çabalarının başarısı ancak sınırlı bir düzeyde kaldı, derken 1896 yılında kendi isteğiyle sürgüne gittiği Cannes'da öldü.

VELESTİNLİS (FEREOS), RİGAS (1757-98)

Yunan bağımsızlık savaşının ilk şehidi. Teselya'nın Velestino kasabasında doğdu. Helen kökenli bir Ulahti; belirsiz koşullar altında göç etmeye zorlandı.

Halk arasında yayılan söylentiye göre bunun nedeninin bir Türkü öldürmüş olmasıydı. Babıâli'de dragoman olan Aleksandros İpsilandis'in katipliğini yaptıktan sonra Eflak'taki Fenerli *hospodar*'ların hizmetine girdi. 1796 yılında Viyana'ya yaptığı ikinci gezi sırasında gizli bir devrimci örgüt kurduğu ileri sürülmüştür. Kesin olarak bilinmese de kaleme aldığı devrimci bildiriler bu tarihlere denk düşmektedir: *İnsan Hakları Bildirgesi*, *Thourios* (savaş ilanı); en önemlisi, *Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları, Eflak-Boğdan Halklarının Yeni Siyasi Oluşumu*. Doğrudan 1793 ve 1795 Fransız devrimi anayasalarından etkilendiği bu belgelerden sonuncusu Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alacağını umduğu devletin taslağını oluşturmaktaydı. Onun temel olarak öngördüğü, monarşinin yerini Fransız modeline dayalı cumhuriyet kurumlarının aldığı Bizans İmparatorluğu'nun bir anlamda yeniden kurulmasıydı. Rigas her ne kadar, Türkler de içinde olmak üzere, din ve dil ayrımı gözetmeksizin İmparatorluk topraklarında yaşayan herkes için eşitliği savunduysa da resmi dili Yunanca olacak yeni devlette Yunanların ayrıcalıklı konuma geçecekleri apaçıktı. Fransızların 1797'de devrimci 'kurtuluş' uğruna giriştikleri İon adaları işgalinin giderek Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında yaşayan halkları kurtarma amacına yöneleceğini düşünerek devrim ateşini yaymak üzere Balkanlar'da geziye çıkmayı tasarladığında Rigas'ın elinde Viyana'da gizlice basılan devrimci kitapçıklardan 3.000 adet bulunmaktaydı. Aralık 1797'de Trieste'ye varışının üzerinden kısa bir süre geçmişti ki yurttaşı bir Yunan kendisini Avusturyalı yetkililere yakalattı; onlar da Rigas ve Osmanlı yurttaşı olan yanındaki arkadaşlarını Belgrad kalesindeki Türklere teslim ettiler. Haziran 1798'de burada boğdurulduktan sonra cesetleri Sava ırmağına atıldı. Rigas'ın Balkanlar'a devrimci ruhu aşılama çabaları pek sonuca ulaşmadıysa da, şehit düşmesi gelecek kuşaklarda Yunan milliyetçilerinin güç simgesi halinc gelecekti. (Ayrıntılı bilgi için bkz. C. M. Woodhouse, *Rhigas Veletinlis: the proto-martyr of the Greek revolution*, Limnis, 1998.)

VELUHIOTİS, ARİS (THANASİS KLARAS) (1905-45)

İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki Yunanistan'da komünistlerin denetimindeki direniş ordusu ELAS'ın siyasi-askeri önderiydi (*kapetanios*). 1905 yılında Lamia'da Thanasis Klaras adıyla doğdu, ziraat teknisyenliği eğitimi gördü. On dokuz yaşında Komünist Parti'ye (KKE) katıldı. Metaksas diktatörlüğü döneminde yakalanınca serbest bırakılmak için komünist görüşlerini kamuoyu önünde reddettiği bir bildirgeye imza attı. Bunun üzerine parti yönetimi ona ve benzer bildirgeleri imzalayan yoldaşlara kuşkuyla bakmaya başladı. 1940/41 kışında Arnavutluk cephesinde çarpıştıktan sonra 1942'nin başlarında Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (EAM) askeri kolu ELAS'ın ilk çetesini kurdu. Aris Veluhiotis kod adını aldı (birincisi savaş tanrısının; ikincisi Veluhi dağının adı). ELAS'ın lideriyken Avrupa'da zamanın en meşhur direniş olaylarından birinde Napoleon Zervas'ın EDES'inden bir grup

ve birkaç İngiliz sabotajcıyla beraber Gorgopodamos demiryolu viyadüğünü 25/26 Kasım 1942'de havaya uçurdu. Bir süre sonra da önceleri KKE genel sekreteri, sonra Rigas'ın komiseri olan Yeorgios Siantos ve kumandan General Stefanos Sarafis ile ELAS'ın kapetanios'u oldu. Sert ve katı bir disiplin yanlısı olarak nam salarak korku uyandıran (karşıtları tarafından sadist diye karaladıkları) Aris, direniş hareketinin en etkileyici şahsiyetiydi. 1944 baharında Almanların silahlandığı ve kukla Yunan hükümetinin denetimi altındaki komünist karşıtı taburların özellikle güçlü oldukları Mora yarımadasına gönderildi. 1944 sonbaharına doğru kurtuluşa yaklaşıırken işbirlikçi güçlere karşı kanlı misilleme eylemlerine girişti. KKE yönetimiyle uyumsuzluğu giderek artan Veluhiotis, Aralık 1944 komünist ayaklanması son noktasını koyan Şubat 1945 Varkiza anlaşmasını İngiltere'ye karşı verilmiş gereksiz bir ödün olarak değerlendirdi. Eğer komünistlerin iktidarı ele geçirmeleri söz konusu olacaksa KKE yönetimindeki bölünmüşlüğü kınayan biri olarak bunun hesaplama ve silahlı mücadele yoluyla yürütülmesinin kaçınılmaz olduğuna inanıyordu. Parti politikasını değiştirip iktidar yarısına anayasal yollardan katılma yanlısı olduğu sıralarda, Veluhiotis ve onu destekleyen küçük bir topluluk silahlı mücadeleyi sürdürmek için dağlara çıktı. 18 Haziran 1945 tarihinde Ulusal Muhafız Güçleri tarafından Mesunda köyü yakınlarında köşeye sıkıştırılan Veluhiotis'in ölümüne intihar süsü verildi. Onun ve yandaşlarının kesik başları sonradan Larisa'da halka teşhir edildi. Ölümünden bir gün önce KKE politbürosu onu kamuoyu önünde ikinci kez partiye ihanet etmekle suçlamıştı.

VENIZELOS, ELEFTERİOS (1864-1936)

Yirminci yüzyılın ilk yansında önde gelen bir devlet adamı. On iki yıl başbakanlık yaptı. Girit'te doğdu. Pek çok Yunan politikacı gibi hukuk okudu. Politikaya ilgi duyması henüz Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan doğduğu adada yaşadığı sıralarda başladı. 1897 Girit ayaklanmasında adanın krallıkla birleşmesinden (*enosis*) yana etkin görev üstlendi. 1897 Türk-Yunan savaşının bir sonucu olarak Girit'e özerklik tanınınca anayasa taslağının hazırlanmasına yardım etti; ada meclisinin üyesi oldu. *Enosis* davasını yüceltmede faaliyet göstermesi Yüksek Komiser Prens Yeorgios'u kızdırmıştı. 1909 Goudi darbesinin ardından Askerî Cunta kendisini başbakanlığa uygun görünce Ekim 1910'da işbaşına geçti. Ondan sonraki iki yıl sıkı bir anayasayla askerî ve siyasi reform programı izledi. Yunanistan'ı Balkan komşularıyla (Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ) ittifaka soktu. Balkan savaşlarında Yunanların elde ettiği başarılarından sonra Yunanistan'ın topraklarını muazzam genişlemişti. Birinci Dünya Savaşı öncesinde İtilaf Devletleri'ni (İngiltere, Fransa ve Rusya) yürekten desteklemesi tarafsızlıktan yana olan Kral I. Konstantinos (bkz. ilgili kısım) ile görüş ayrılığına düşmesine neden oldu. Dış politika konularında tekrar ortaya çıkan anlaşmazlıklar karşısında 1915 yılında bir kez daha hü-

kümetten çekilmek zorunda kaldı. Eylül ayında Selanik'te Venizelos'un rakip bir taşra hükümeti kurmasıyla birlikte 'Ulusal Bölünme' 1916 yılında dönüşü olmayan bir yola girdi. 1917'de İngiltere ve Fransa'dan gelen baskıların sonucunda Kral I. Konstantinos ülkesinden ayrıldı ve Venizelos birleştirilmiş ancak 'birleşmemiş' Yunanistan'ın başbakanlığına geçti. Yunanistan'ı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa soktu ve Paris Barış Konferansı'nda ülkesini temsil etti. Mayıs 1919'da İzmir ve iç kesimlerinin işgal edilmesine müttefiklerin oybirliğiyle destek vermelerini sağladı. İşgal Ağustos 1920'de imzalanan Sèvres Antlaşması'nda onay görmüştü. Kısa süreli de olsa 'İki Anakaraya ve Beş Denize yayılan Yunanistan' projesinin mimarı Venizelos Kasım 1920 seçimlerinde küçük düşürücü bir yenilgiye uğradı; arkasından kendi isteğiyle sürgüne gitti. 1922 Anadolu yenilgisinden sonra ülkesinin temsilcisi olarak katıldığı Lozan Konferansı'nda Megali İdea'dan geriye kalan yıkık dökük ne varsa onu kurtarmaya çalıştı. 1928'de siyasete döndü; ne var ki uluslararası ekonomik bunalım süreci içinde onun kurduğu hükümet de sarsıldı ve 1933 yılında iktidardan düştü. Aynı yılın Mart ayında başarısız bir Venizelos yanlısı darbenin ardından kendisine karşı düzenlenen sayısız suikast girişiminden biri daha meydana geldi. Mart 1935'te kendisinin de katıldığı bir başka darbe girişiminden sonra Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı; ertesi yıl da orada öldü. Ölümünden kısa bir süre önce destekçilerine Yunanistan'a yeni dönmüş bulunan Kral II. Yeorgios (bkz. ilgili kısım) ile işbirliği yapmaları çağrısında bulunmuştu. [Ayrıntılı bilgi için bkz. Doros Alastos, *Venizelos: patriot, statesman, revolutionary*, Londra 1942.)

ZAHARİYADİS, NİKOS (1903-73)

1935-1956 arası dönemde Yunanistan Komünist Partisi (KKE) genel sekreteri (1935-1945 arasında hapis). 1903'te Edirne'de, Osmanlı tütün rejisi işçilerinden birinin oğlu olarak doğdu. Bolşevik devriminden etkilendiği Karadeniz'de denizcilik yaptı. Moskova'da Doğu Halkları Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) öğrenim gördü.

1923 yılında yeni büyüyen KKE'nin gençlik kanadını örgütlemesi için Yunanistan'a gönderildi. Hapse atıldı ve bunun arkasından Sovyetler Birliği'ne kaçtı. İleri ölçüde hizipleşmiş partide düzeni sağlaması için Komintern tarafından 1931'de yeniden Yunanistan'a yollandı ve 1935'te partinin genel sekreterliğine geçildi. Metaksas diktatörlüğü döneminde hapse atıldı. Cezaevinden kaleme aldığı bildiride, Yunanlara Ekim 1940'taki İtalyan işgaline direnişte Metaksas'ı desteklemelerini öğütledi. Bundan sonraki iki mektubunda İngiltere ile Almanya arasındaki savaşı 'emperyalist' diye karaladıysa da kamuoyunda yankı uyandıran ilk yazdıkları olmuştu. Alman saldırısından sonra Dachau toplama kampına gönderildi. Onun yokluğunda KKE genel sekreterlik görevi Yeorgios Siantos tarafından yürütüldü. 1945 yılında Yunanistan'a geri gelerek iç savaşa geçiş döneminde parti yönetimin-

deki görevine yeniden geçti. Kasım 1948'de büyük rakibi Markos Vafiyadis'i safdışı bırakıp komünist Demokratik Ordu'nun komutasına geçti. 1949'da komünist güçlerin yenilgisinin ardından Zahariyadis, Şiantos'u 'İngiliz ajanı' olmakla suçladı. Demokratik Ordu'dan geriye kalan ne varsa Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde savaşa hazır halde bulundurulması hususunda diretmesi, ayrıca muhaliflerine karşı takındığı acımasız tutum 1955 yılında Taşkent'te önemli bir ayaklanmaya yol açtı. Nikita Kruçev'in Stalin-cilikten uzaklaşma çağrılarına karşılık olarak diğer komünist partilerin de desteğiyle 1956 yılında Zahariyadis'in genel sekreterlik görevine son verildi. 1957'de partiden uzaklaştırılıp Sibiryaya sürüldü; 1973 yılında orada öldü.

ZERVAS, NAPOLEON (1891-1957)

Asker ve politikacı. Balkan savaşlarında görev aldıktan sonra 1916 yılında Venizelos yanlısı 'Ulusal Savunma' birliklerine katılarak Makedonya cephesinde çarpıştı. 1920'de Venizelos'un seçim yenilgisinin ardından İstanbul'da kurulan Venizelos yanlısı kurulda etkin görev aldı. 1922 darbesinden sonra orduya döndü. Pangalos diktatörlüğü yıllarında (1925-1926) Atina'da garnizon komutanlığına getirildi; ancak 1926'da eski hamisine sırt çevirerek Pangalos'un devrilmesiyle sonuçlanan darbeye katıldı; sonra da Cumhuriyetçi Muhafızların komutanlığına atandı. Muhafızların dağıtılmasına karşı direnmesi kanlı olaylara yol açtı ve başkaldırma suçuyla ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. 1928'de Venizelos tarafından bağışlandı. 1941 yılında Cumhuriyetçi Ulusal Yunan Cephesi (EDES) adlı direniş örgütünü kurdu. Sürgündeki General Nikolaos Plastiras'ın (bkz. ilgili kısım) sözde başkanlığındaki bu örgüt, adından da anlaşılacağı üzere (kâğıt üzerinde sosyalist) Venizelos yanlısı olsa da Zervas sonradan İngiltere'nin isteğine boyun eğerek sürgündeki Kral II. Yeorgios'un (bkz. ilgili kısım) ülkeye dönüşünü desteklediğini açıklayacaktı. Zervas'ın komutasındaki EDES birlikleri 25/26 Kasım 1942 gecesi Gorgopodamos viyadüğünün yıkımında önemli bir görev üstlendiler. Ekim 1943'te Zervas'ın doğum yeri Epir'deki askeri üslerinde, EAM/ELAS güçlerinin saldırısına uğrayan Zervas ve EDES ancak İngilizlerin yardımıyla sağ kalabildi. Aralık 1944'te komünist ayaklanma sırasında ELAS'ın saldırısına uğrayan EDES darmadağın oldu. 1945 yılında Zervas generalliğe atandığı ordudan ayrılarak kendi sağcı partisi, Ulusal Parti'yi kurdu. Yanya'dan milletvekili seçilerek 1947 yılında kısa bir süre için kamu düzeni bakanlığını yürüttü; bu görevi sırasında komünistlere karşı sergilediği acımasız tutumla dikkat çekti. 1950'de Liberal Parti'ye katılarak 1950-1951 arasında kamu işleri bakanlığı yaptı.

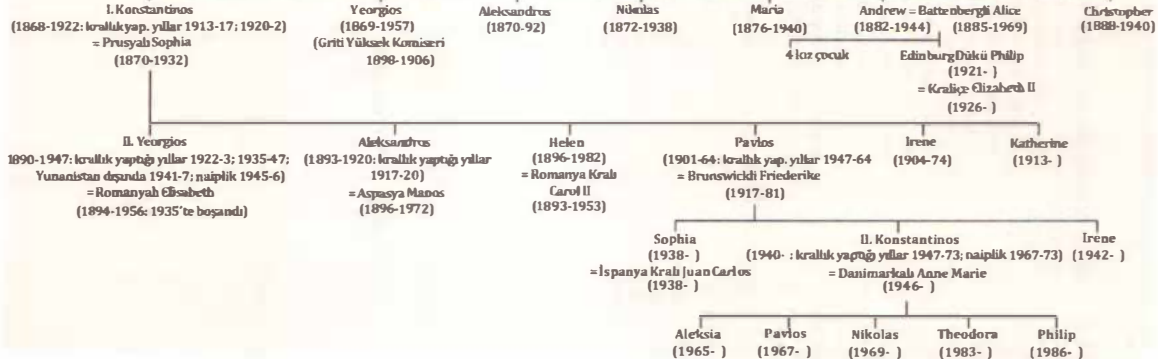
YUNANİSTAN'IN KRALİYET AİLELERİ

Wittelsbach (Bavyera) Ailesi

Otto (Bavyera Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu) = Oldenburglu Amelya
(1816-67: krallık yaptığı yıllar 1833-62) (1818-75)

Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg Ailesi (genellikle Glücksburg olarak bilinir) [Danimarka]

Yeorgios [Georgios I] (William: Danimarka Kralı IX. Christian'ın ikinci oğlu) = Rusyalı Olga (1851-1926)
(1845-1913: krallık yaptığı yıllar 1863-1913)

CUMHURBAŞKANLARI

1828-31	İoannis Kapadistrias
1924-26	Amiral Pavlos Kunduryotis
1926-	[General Theodoros Pangalos]
1926-29	Amiral Pavlos Kunduryotis
1929-35	Aleksandros Zaimis
1973	[Albay Yeorgios Papadopoulos]
1973-34	[General Fedon Gizikis]
1974-75	Mihail Stasinopulos
1975-80	Konstantinos Çaços
1980-85	Konstantinos Karamanlis
1985-90	Hristos Sartzetakis
1990-95	Konstantinos Karamanlis
1995-2005	Kosdis Stefanopulos
2005-	Karolos Papulyas

(Köşeli parantez içindekiler zorla başa geçmiş olanlardır).

TABLÖLAR

TABLO 1 YUNANİSTAN'IN NÜFUSU

1838	752.007
1856	1.062.627
1870	1.457.894
1896	2.631.952
1907	2.631.952
1920	5.531.474
1928	6.204.684
1940	7.344.860
1951	7.632.801
1961	8.388.553
1971	8.768.641
1981	9.740.417
1991	10.259.899
2001	10.964.020
2011	10.815.197

Not: On dokuzuncu yüzyılın rakamları yaklaşık olarak verilmektedir.

TABLO 2 NÜFUS DAĞILIMI

	Kentli	%	Yarı Kentli	%	Kırsal	%	Toplam
1940	2.411.647	33	1.086.079	15	3.847.134	52	7.344.860
1951	2.879.994	38	1.130.188	15	3.622.619	47	7.632.801
1961	3.628.105	43	1.085.856	13	3.674.592	44	8.388.553
1971	4.667.489	53	1.019.421	12	3.081.731	35	8.768.641
1981	5.659.528	58	1.125.547	12	2.995.342	30	9.740.417
1991	6.036.659	59	1.312.774	13	2.910.466	28	10.259.899

TABLO 3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN GÜNÜMÜZE NÜFUS HAREKETLERİ

	1961	1971	% değişim	1981	% değişim	1991	% değişim
Büyük Atina	1.852.709	2.540.241	+37,1	3.027.331	+19	3.072.921	+1
Orta Yunanistan ve Euboea	970.949	992.077	+ 2,2	1.099.841	+11	1.240.945	+16
Mora	1.096.390	986,912	-10,0	1.012.528	+3	1.046.935	+7
İon adaları	212.573	184.443	-13,2	182.651	-1	193.734	+6
Epir	352.604	310.334	-12,0	324.541	+5	339.728	+5
Teselya	689.927	659.913	-4,4	695.654	+5	734.848	+4
Makedonya	1.896.112	1.890.684	-0,3	2.121.953	+12	2.236.089	+5
Trakya	356.555	329.582	-7,6	345.220	+5	338.065	-2
Ege adaları	477.476	417.813	-12,5	428.533	+3	456.712	+7
Girit	483.258	456.642	-5,5	502.165	+10	540.054	+8
Ülke toplamı	8.388.553	8.768.641	+4,5	9.740.417	+11	10.259.899	+5

TABLO 4 BAŞLICA ON KENTTE NÜFUS ARTIŞI

	1951	1961	1971	1981	1991
Atina	1.378.586	1.852.709	2.540.241	3.027.331	3.072.921
Selanik	302.124	380.654	557.360	706.180	749.048
Patras	86.267	103.941	120.847	154.596	170.452
İrakliyon	54.758	69.983	84.710	110.958	126.907
Volos	73.817	80.846	88.096	107.407	116.031
Larissa	41.016	55.391	72.336	102.048	113.090
Kardiya	37.102	49.058	53.026	61.976	72.092
Kavala	42.102	44.517	46.234	56.375	56.571
Agriniyon	26.582	33.281	41.794	45.087	52.896
Serez	37.207	41.133	41.091	45.213	49.380

TABLO 5A DİN¹

Toplam nüfus	7.632.801	%
Ortodoks	7.472.559	97,9
Katolik	28.430	0,4
Protestan ve diğer Hıristiyanlar	12.677	0,2
Müslüman	112.665	1,4
Yahudi	6.325	0,1
Hiçbiri	121	

TABLO 5B ANADİLLERİ¹

Toplam nüfus	7.632.801	%
Yunanca	7.297.878	95.6
Türkçe ²	179.895	2.4
Slavca	41.017	0.5
Ulahca ³	39.855	0.5
Arnavutça	22.736	0.3
Diğer	51.420	0.7

Notlar: (1) Verilen rakamlar, din ve konuşulan anadillerin ayrıntılı en son bilgilerinin alındığı 1951 nüfus sayımına dayanmaktadır.

(2) Anadilinin Türkçe olduğunu bildirenlerin sayısı Müslüman olduğunu bildirenlerin iki katına yakındır. Bu belirgin tutarsızlık 1920'lerde gelen sığınmacıların pek çoğunun anadili olarak Türkçe konuşmalarıyla açıklanabilir.

(3) Bir tür Rumence (Eflak Rumencesi)

TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
<i>1952</i>			
Yunan Dirilişi (sağ)	49	247	Mareşal Aleksandros Papagos
Partiler Birliği (merkez koalisyonu)	34	51	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	10	0	
<i>1956</i>			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	47	165	Konstantinos Karamanlis
Demokratik Birlik (merkez/aşırı sol koalisyon)	48	132	
<i>1958</i>			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	41	171	Konstantinos Karamanlis
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	24	79	
Liberal Parti (merkez)	21	36	
<i>1961</i>			
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	51	176	Konstantinos Karamanlis
Merkez Birliği (merkez)	34	100	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	15	24	
<i>1963</i>			
Merkez Birliği (merkez)	42	138	YeorgiosPapandreu
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	39	132	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	14	28	

TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
<i>1964</i>			
Merkez Birliği (merkez)	53	171	YeorgiosPapandreu
Ulusal Radikal Birlik (sağ)	35	107	
Birleşik Demokratik Sol (aşırı sol)	12	22	
(1967-74 Askerî diktatörlük)			
<i>1974</i>			
Yeni Demokrasi (sağ)	54	220	Konstantinos Karamanlis
Merkez Birliği (merkez)	20	60	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	14	12	
Birleşik Sol (aşırı sol)	10	8	
<i>1977</i>			
Yeni Demokrasi (sağ)	42	171	Konstantinos Karamanlis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	25	93	
Demokratik Merkez Birliği (merkez)	12	16	
Yunanistan Komünist Partisi	9	11	
Ulusal Cephe (aşırı sağ)	7	5	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	3	2	
<i>1981</i>			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	48	172	AndreasPapandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	36	115	

TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
Yunanistan Komünist Partisi 1985	11	13	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	46	161	Andreas Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	41	126	
Yunanistan Komünist Partisi	10	12	
Yunanistan Komünist Partisi (Yerel) 1989	2	1	
Haziran seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	44	144	Zannis Zannetakis muhafazakâr/ komünist koalisyon)
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	39	125	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	13	28	
Kasım seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	46	148	Ksenofon Zolotas (bütün partiler 'ekümenik' hükümeti)
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	41	128	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	11	21	
1990			
Yeni Demokrasi (sağ)	47	150	Konstantinos Mitsotakis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	39	123	
İlerici ve Solcu Güçlerin İttifakı (aşırı sol)	10	19	

TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
Alternatif Çevreciler	0,8	1	
Demokratik Yenilenme (sağ)	0,6	1	
Bağımsız Müslüman (Rodopi)	0,5	1	
Bağımsız Müslüman (Zanti)	0,3	1	
Bağımsızlar	1	4	
1993			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	47	170	Andreas Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	39	111	
Siyasal Atılım Partisi (sağ)	5	10	
Yunanistan Komünist Partisi	5	9	
1996			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	41	162	Kostas Simitis
Yeni Demokrasi (sağ)	38	108	
Yunanistan Komünist Partisi	6	11	
Sol İttifakı (aşırı sol)	5	10	
Sosyal Demokratik Hareket	4	9	
2000			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	44	158	Kostas Karamanlis
Yeni Demokrasi (sağ)	43	125	
Yunanistan Komünist Partisi	5	11	

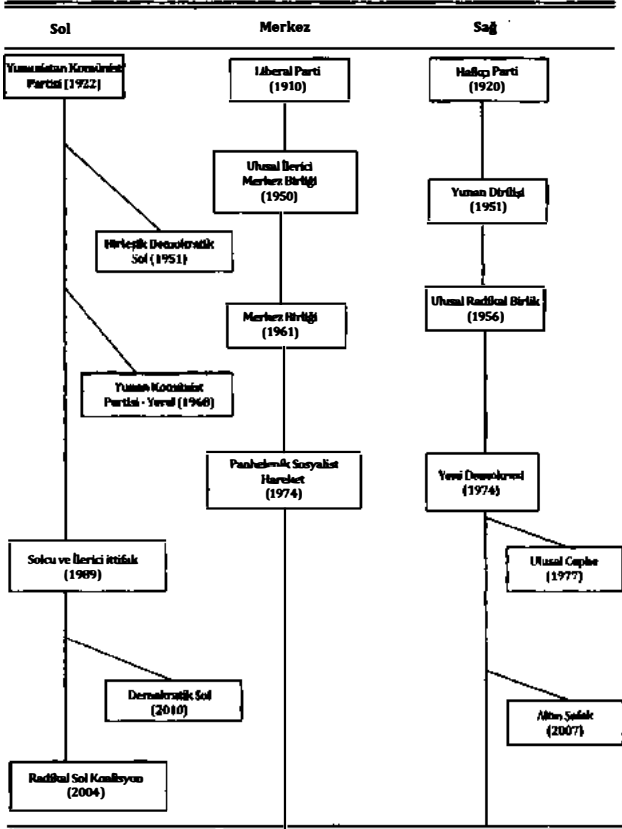
TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
Sol İttifakı	3	6	
2004			
Yeni Demokrasi (sağ)	45	165	Kostas Karamanlis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/ sol)	41	117	
Yunanistan Komünist Partisi	6	12	
Radikal Sol Koalisyon	3	6	
2007			
Yeni Demokrasi (sağ)	42	152	Kostas Karamanlis
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/ sol)	38	102	
Yunanistan Komünist Partisi	8	22	
Radikal Sol Koalisyon	5	14	
Halkçı Ortodoks Birliği (sağ)	4	10	
2009			
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/ sol)	44	160	Yeorgios Papandreu
Yeni Demokrasi (sağ)	33	91	
Yunanistan Komünist Partisi	8	21	
Halkçı Ortodoks Birliği (sağ)	6	15	
Radikal Sol Koalisyon	5	13	

TABLO 6 SEÇİM SONUÇLARI 1952-90

	oy oranı (%)	sandalye (300)	Başbakan
<i>2012</i>			
Mayıs seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	19	108	Antonis Samaras
Radikal Sol Koalisyon	17	52	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	13	41	
Bağımsız Yunanlar (sağ)	11	33	
Yunanistan Komünist Partisi	8	26	
Altın Şafak (aşırı sağ)	7	21	
Demokratik Sol	6	19	
Haziran seçimleri			
Yeni Demokrasi (sağ)	30	129	Antonis Samaras
Radikal Sol Koalisyon	27	71	
Panhelenik Sosyalist Hareket (merkez/sol)	12	33	
Bağımsız Yunanlar (sağ)	8	20	
Altın Şafak (aşırı sağ)	7	18	
Demokratik Sol	6	17	
Yunanistan Komünist Partisi	5	12	

TABLO 7 SİYASİ AİLE

ÖNEMLİ TARİHLER

- 1453 29 Mayıs: Konstantinopolis'in Osmanlıların eline geçişi.
- 1461 Trabzon'daki küçük imparatorluğun ele geçirilişi: Bizans egemenliğinde kalan son toprak parçasının Osmanlı Türklerine geçişi.
- 1571 Venedik sömürgesi Kıbrıs'ın Osmanlıların eline geçişi.
- 1669 Venedik sömürgesi Girit'in yirmi yıl.süren kuşatmadan sonra Osmanlılara yenilmesi.
- 1709 Nikolaos Mavrokordatos'un ilk Fenerli voyvoda/hospodar olarak Boğdan'a vali olması.
- 1748 Ulusal uyanışın öncü aydınlarından Adamantios Korais İzmir'de doğdu.
- 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla 1768-74 Türk-Rus savaşı sona erdi. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ortodoks Hristiyanların koruyucusu olduğu iddiasını ortaya attı.
- 1783 Türk-Rus ticari konvansiyonu Yunan gemilerinin Karadeniz'de Rus bayrağı altında ticari yük taşımalarına izin verdi.
- 1797 Campo Formio antlaşmasıyla İon adalarının denetimi Fransız devrimcilerine bırakıldı.
- 1798 Rigas Velestinlis (Fereos), Osmanlılara karşı silahlı ayaklanmayı kışkırtma girişimlerinin başarısızlığa uğramasından sonra Belgrad'da öldürüldü.
- 1806 Yunan ulusal hareketinin en önemli polemik metinlerinden olan *Elliniki Nomarhia* (Helen İlleri) yayımlandı.
- 1814 Bağımsızlık savaşının temelini atan Filiki Eteriya (Dostluk Derneği) Emanuil Ksantos, Nikolaos Skufas ve Atanasios Çakalof tarafından Odessa'da kuruldu.
- 1815 İngiltere'nin himayesinde Yedi Ada Cumhuriyeti kuruldu.
- 1821 Şubat: General Aleksandros Ipsilandis komutasındaki Yunan ordusu Boğdan'a saldırdı.
- Mart (geleneksel 25 Mart günü): Mora'da silahlı ayaklanma.
- Nisan: Ekümenik Patrik V. Grigorios İstanbul'da asıldı.
- 1822 Bağımsız Yunanistan'ın ilk anayasasının ilan edilmesi.
- 1823 İngiliz dışişleri bakanı George Canning Yunan ayaklanmacıları savaşçılar olarak kabul etti.
- 1825 İsyancı Yunanistan'ın İngiliz egemenliğine girmesini öngören Teslimiyet Anlaşması Canning tarafından geri çevrildi.
- 1827 Nisan/Mayıs: Troizen kurulu, Kont Yannis Kapodistrias'ı Yunanistan'ın cumhurbaşkanı seçti ve bağımsızlık döneminin üçüncü anayasasını yürürlüğe koydu.
- Temmuz: Londra Antlaşması'yla İngiltere, Rusya ve Fransa tara-

findan Yunan özerkliğini güvence altına alacak 'barış müdahalesi' başlatıldı.

Ekim: İngiltere, Rusya ve Fransız filoları Navarin'de Türk-Mısır donanmasını yerle bir etti.

1831 Cumhurbaşkanı Kapodistrias öldürüldü.

1832 Londra Konvansiyonu'nda Bavyera Kralı I. Ludwig'in 17 yaşındaki oğlu Otto'nun Yunanistan'a veraseten hükümdar olması ve 'monarşik ve bağımsız' Yunan devletinin İngiltere, Rusya ve Fransa'nın garantisi altına girmesi karara bağlandı.

1833 Kral Otto Yunanistan'ın taşradaki başkenti Nafplion'a geldi.

1834 Atina başkent olarak Nafplion'un yerine geçti.

1835 Bavyeralı naipler kurulunun görevi sona erdi.

1843 Ordunun desteklediği darbe Kral Otto'yu bir anayasa benimsemeye zorladı.

1844 Anayasa yürürlüğe girdi.

1854-7 Kırım savaşı sırasında Yunanistan'ın tarafsız kalmasını sağlamak amacıyla Atina'nın Pire limanı İngiltere-Fransa tarafından işgal edildi.

1862 Ordunun desteklediği silahlı ayaklanmayla Kral Otto tahttan inmeye zorlandı.

1863 Danimarkalı Holstein-Sonderburg-Glücksburg hanedanından Prens Christian William Ferdinand Adolphus George, Helenlerin Kralı I. Yeorgios adıyla tahta çıktı.

1864 Mart: İngiltere İon adalarını Yunanistan'a bıraktı.

Ekim: Yeni anayasa yürürlüğe girdi.

1866 Girit'te silahlı ayaklanma başladı.

1875 Kral Yeorgios, hükümet kurmak için yalnızca parlamentodaki çoğunluğun 'açık' destek verdiğini resmen ilan ettiği parti başkanını göreve çağırma anlamına gelen *dedilomeni* ilkesini kabul etti.

1878 Büyük Devletler kendi sınırlarını Yunanistan'ın çıkarından yana düzenlemesi için Osmanlı Devleti'ni Berlin Kongresi'ne 'davet' ettiler.

1881 Osmanlı İmparatorluğu Epir'in Tesela ve Arta bölgelerini Yunanistan'a bıraktı.

1885/6 Sırp lar ile Bulgarlar arasındaki düşmanlıklardan yararlanmak üzere Theodoros Diliyiannis'in silahlı güçleri harekete geçirmesi Büyük Devletlerin Yunanistan'ı denizden ablukaya almalarına yol açtı.

1893 Yunanistan dış borçlarını ödeyemez duruma geldi.

1897 Girit'teki silahlı ayaklanmadan doğan otuz günlük Türk-Yunan savaşı Yunanistan'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Devletin gelirlerinin dağılımını denetlemek üzere Uluslararası Mali Komisyon kuruldu.

1909 Atina dolaylarındaki Goudi'de yapılan askerî darbe hükümetin devrilmesine neden oldu.

- 1910 Liberal Parti kurucusu Elefterios Venizelos başbakan oldu.
- 1911 Yeniden gözden geçirilen anayasa yürürlüğe girdi.
- 1912 Ekim: Birinci Balkan Savaşı patlak verdi. Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleşti. Kasım: Yunanistan'ın ikinci büyük kenti olan Selanik ele geçirildi.
- 1913 Mart: Kral I. Yeorgios Selanik'te akli dengesi bozuk bir kişi tarafından öldürüldü. Kral I. Konstantinos tahta geçti. Haziran/Temmuz: İkinci Balkan Savaşı. Yunanistan ile Sırbistan Bulgar saldırısını geri püskürttü ve (Ağustos) Bükreş Antlaşması'yla Makedonya'nın büyük bölümünü aralarında paylaştılar.
- 1914 Kasım: Kıbrıs Büyük Britanya'ya bağlandı.
- 1915 Mart: Birinci Dünya Savaşı'na girip girmeme konusunda Kral I. Konstantinos ile görüş ayrılığına düşen Venizelos başbakanlıktan çekildi. Haziran: Seçim yapıldı; Venizelos 317 sandalyeli mecliste 184 sandalye kazandı. Ağustos: Venizelos tekrar iktidara geldi. Ekim: Venizelos ikinci kez görevden çekilmek zorunda kaldı. Aralık: Yeniden seçim yapıldı; Venizelos yandaşları bu seçime katılmadılar.
- 1917 Haziran: Kral I. Konstantinos tahtı bırakmaksızın Yunanistan'dan ayrıldı. Yerine ikinci oğlu Aleksandros geçti. Haziran 1915'te seçilen parlamento üyeleri 'Lazarus Kabinesi' adıyla göreve çağrıldı.
- 1919 Mayıs: Yunan ordularının İzmir'e çıkışı.
- 1920 Ağustos: Sèvres Antlaşması 'iki kıtaya ve beş denize' yayılan bir Yunanistan doğurdu. Ekim: Kral Aleksandros maymun ısırması sonucu öldü. Kasım: Venizelos karşıtlarının 370 sandalyeden 260'ını aldıkları seçimler yapıldı. Venizelos Yunanistan'ı terk etti. Aralık: Hileli bir halk oylaması sonucunda Kral I. Konstantinos Yunanistan'a döndü.
- 1921 Ağustos: Yunanların, Türk milliyetçilerinin kalesi Ankara'ya doğru ilerlemeleri Sakarya ırmağında gerçekleşen çatışmayla durduruldu.
- 1922 Ağustos/Eylül: Yunan orduları Anadolu'yu terk etmek zorunda kaldı. İzmir'de büyük bir yangın çıktı. Eylül: Albay Nikolaos Plastiras darbe girişiminde bulundu. Kral I. Konstantinos sürgüne yollandı, yerine büyük oğlu Kral II. Yeorgios geçti. Kasım: Yurtlarına ihanet ettikleri gerekçesiyle 'Altılılar' idam edildi.
- 1923 Ocak: Yunanistan ile Türkiye arasında, nüfus mübadelesini öngören bir anlaşma imzalandı. Temmuz: Lozan Antlaşması, Yunanistan'ın Sèvres Antlaşması'yla elde ettiği kazanımlarını tersine çevirdi.

- Aralık:** Kral II. Yeorgios 'belirsiz bir süre' için Yunanistan'dan ayrıldı.
- 1924 **Mart:** Cumhuriyet ilan edildi.
Nisan: Yapılan halk oylamasının sonucu cumhuriyetin ilanından yana çıktı.
- 1925 **Mart:** Kıbrıs, İngiliz kraliyet sömürgesi oldu.
Haziran: General Theodoros Pangalos dikta yönetimi kurdu.
- 1926 **Ağustos:** Pangalos diktası devrildi.
Kasım: Nispi temsil sisteminin benimsenmesi ve 'ekümenik' (partiler arası) hükümetin kurulması.
- 1927 **Haziran:** Cumhuriyet anayasasının ilanı.
- 1928 **Temmuz:** Son Venizelos hükümeti göreve başladı.
- 1930 **Haziran:** Ankara Sözleşmesi'yle Türkiye ile yürütülecek barış süreci törenle başladı.
- 1933 **Mart:** Albay Nikolaos Plastiras başarısız bir Venizelos yanlısı darbe girişiminde bulundu.
Haziran: Venizelos'a suikast girişimi.
- 1935 **Mart:** Venizelos yanlısı darbe girişimi; Venizelos'un Yunanistan'dan ayrılması.
Ekim: Aniden çıkan bir ayaklanma sonucunda Çaldaris hükümeti çökü.
Kasım: Hileli bir halk oylaması sonucu Kral II. Yeorgios Yunanistan'a döndü.
- 1936 **Ocak:** Komünistlerin güç dengesini ellerine geçirdiği seçimler sonucunda parlamenter sistemde tıkanıklık başladı.
Mart: Venizelos sürgünde yaşadığı Fransa'da öldü.
Ağustos: 4 Ağustos 1936 tarihinde General Metaksas kendi dikta rejimini kurdu.
- 1940 **Ekim:** Yunanistan'ın İtalyan işgaline uğramasının ardından Yunanlar Arnavutluk'a karşı saldırı başlattı.
- 1941 **Nisan:** Yunanistan'da Alman işgali.
Eylül: Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) kuruldu.
- 1942 **Kasım:** Yunan direniş güçleriyle İngiliz sabotajcılar Gorgopodamos viyadüğünü havaya uçurdular.
- 1943 **Eylül:** Direnişçiler arasında iç savaşın başlangıcı.
- 1944 **Nisan:** Ortadoğu'daki Yunan silahlı güçleri arasında isyan.
Ekim: Yunanistan'ın kurtuluşu. Churchill ile Stalin arasındaki Moskova 'yüzde' anlaşması gereği Yunanistan İngiltere'nin nüfuz alanına girdi.
Aralık: Polisin Atina'daki göstericilere ateş açması komünist ayaklanmayı hızlandırdı. Churchill'in Atina'ya yaptığı başarısızlıkla sonuçlanan barış çıkarmasının sonucunda Atina Başpiskoposu Damaskinos vekaleten kral oldu.
- 1945 **Şubat:** Varkiza anlaşmasıyla komünist ayaklanma son buldu.

- 1946 Mart: Savaş sonrası ilk seçimler kralıcılardan yana sonuçlandı.
Eylül: Halk oylamasında çıkan oylar kralın yeniden başa geçmesi yönündedir. Kral II. Yeorgios Yunanistan'a döndü.
Ekim: Yunanistan (komünist) Demokratik Ordusu kuruldu. İç savaşın başlangıcı.
- 1947 Mart: İlan edilen Truman Doktrini ulusal hükümete ABD'nin yoğun askeri ve ekonomik yardım göndermesini sağladı.
- Nisan: Kardeşi II. Yeorgios'un ölümü üzerine Kral Pavlos tahta çıktı.
- 1949 Ağustos: Grammos ve Vitsi çarpışmalarında yenik düşen Demokratik Ordu'dan geriye kalanlar Arnavutluk'a kaçtı.
Ekim: Yunanistan Komünist Partisi düşmanlıkların 'geçici olarak bırakıldığını' duyurarak iç savaşı resmen sona erdirdi.
- 1952 Ocak: Yeni anayasanın kabul edilmesi.
Kasım: Mareşal Papagos'un başında bulunduğu Yunan Dirilişi'nin seçim zaferi.
- 1955 Nisan: Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi (*enosis*) uğruna EOKA'nın silahlı mücadeleyi başlatması.
- 1958 Mayıs: Aşırı solcu Birleşik Demokratik Sol, yüzde 24 oy oranıyla resmen muhalefet koltuğuna oturur.
- 1960 Ağustos: İngiliz Milletler Topluluğu içinde Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet oldu.
- 1961 Ekim: Yeorgios Papandreu, Konstantinos Karamanlis'in seçimi zaferini baltalamak üzere 'ısrarlı çabalarına' girişi.
- 1963 Kasım: Papandreu'nun Merkez Birliği, seçimlerde zor bir başarı elde etti.
Aralık: Kıbrıs'taki 1960 anayasal düzenlemesinin çöküşü.
- 1964 Şubat: Merkez Birliği kararlı parlamenter çoğunluğun desteğini almayı güvence altına aldı.
Mart: Kral Pavlos'un ölümü. Kral II. Konstantinos'un tahta geçişi.
- 1965 Temmuz: Kral Konstantinos ile anayasa konusundaki görüş ayrılığı başbakan Papandreu'nun görevden çekilmesine neden oldu.
Eylül: 'Aforoz edilmiş' Merkez Birliği hükümeti muhafazakâr Ulusal Radikal Birlik desteğiyle kuruldu.
- 1967 Nisan: Askeri darbe Mayıs'ta yapılacak seçimleri engelledi.
Aralık: Kral Konstantinos başarısız bir karşı darbe girişiminin ardından sürgüne gitti. Ülkeyi yönetecek bir kurul oluşturuldu.
- 1968 Eylül: Otoriter anayasa sıkıyönetim altında yapılan halk oylamasından geçti.
- 1973 Mart: Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri okulu işgal etti.
Mayıs: Denizcilerin başarısız ayaklanması.
Haziran: 'Başkanlık sistemine dayalı parlamenter cumhuriyet' ilan edildi.

Temmuz: Sıkıyönetim düzeninde yapılan halk oylamasında tek aday Albay Yeorgios Papadopoulos'un devlet başkanı seçilmesi.

Kasım: Atina'daki öğrenci işgalinin ordu tarafından bastırılması. Papadopoulos'un yerine devlet başkanlığına General Fedon Gizikis'in getirilmesi.

1974 Temmuz: Başpiskopos Makarios Atina'daki askerî cuntanın desteklediği bir darbeyle Kıbrıs cumhurbaşkanlığı görevinden indirilir. Kuzey Kıbrıs'ın Türklerce istilası ve işgali. Askerî rejim çöktü, yerine Konstantinos Karamanlis'in başında olduğu sivil hükümet iktidara geldi.

Kasım: Karamanlis'in partisi Yeni Demokrasi parlamentodaki 300 sandalyeden 220'sini aldı.

Aralık: Halk oylaması sonucunda monarşinin kaldırılmasından yana olan oylar yüzde 70'e ulaştı.

1975 Haziran: Cumhurbaşkanının yetkilerini artıran yeni anayasa yürürlüğe girer.

1977 Kasım: Andreas Papandreu'nun Panhellenik Sosyalist Hareketi (PASOK) ana muhalefet partisi oldu.

1980 Mayıs: Karamanlis cumhurbaşkanı seçildi.

1981 Ocak: Yunanistan onuncu üye olarak Avrupa Topluluğu'na girdi. Ekim: Papandreu'nun partisi PASOK Yunanistan'ın ilk 'sosyalist' hükümetini kurdu.

1985: Mart: Anayasa bunalımı Karamanlis'in cumhurbaşkanlığı görevinden çekilmesine neden oldu ve yerine Hristos Sartzetakis seçildi. Haziran: PASOK ikinci seçim döneminde yeniden seçildi.

1987 Mart: Ege sorunu Yunanistan ile Türkiye'yi silahlı bir çatışmanın eşğine getirdi.

1988 Ocak: Davos anlaşması Türk-Yunan uzlaşmasının olabileceği umutlarını doğurdu.

1989 Haziran: Hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamadığı seçimler geçici muhafazakâr/komünist koalisyonuna yol açtı.

Kasım: Seçimden kesin sonuç alınmayınca bütün partilerin katıldıkları 'evrensel' hükümet kuruldu.

1990 Nisan: Konstantinos Mitsotakis'in partisi Yeni Demokrasi parlamentodaki 300 sandalyeden 150'sini kazandı ve hükümeti kurdu.

Mayıs: Konstantinos Karamanlis cumhurbaşkanı seçildi.

1993 Ekim: Papandreu'nun PASOK Partisi yeniden iktidara geldi.

1996 Ocak: Papandreu Başbakanlık görevinden ayrıldı, Kostas Simitis göreve geldi.

Kardak kayalıkları hususunda hak iddia eden Yunanistan ile Türkiye savaşın eşğine geldi.

1999 Ağustos/Eylül: Türkiye ve Yunanistan'daki depremler iki ülke arasındaki buzların erimesine vesile oldu.

- 2000 Nisan: Kostas Simitis PASOK hükümetinin başında iktidara geri geldi.
- 2002 Nisan: 17 Kasım terör örgütünün dağılması.
- 2004 Mart: Kostas Karamanlis'in başkanlığında Yeni Demokrasi seçimleri kazandı.
Ağustos: Olimpiyat Oyunları Atina'da yapıldı.
- 2007 Eylül: Yeni Demokrasi sınırlı çoğunlukla iktidara geri geldi.
- 2009 Ekim: Yeorgios Papandreu başkanlığında PASOK seçimi kazandı.
- 2010 Mayıs: 'Troyka' (Avrupa Birliği, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu) 100 milyar avroluk kurtarma paketi üzerinde anlaştı.
- 2011 Ekim: 'Troyka' şartlı olarak 130 milyar avroluk bir kurtarma paketini daha kabul etti.
Kasım: Yeorgios Papandreu başbakanlık koltuğunu teknokrat Lukas Papademos'a devretti.
- 2012 Mayıs: Seçimler sonuçsuz kaldı. Hiçbir parti yeterli çoğunluğa ulaşamadı.
Haziran: Antonis Samaras'ın başkanlığında kemer sıkma önlemlerini savunan Yeni Demokrasi, yeni seçimlerden en büyük parti olarak çıktı. Üç partili koalisyon kuruldu.

DAHA FAZLA BİLGİ EDİNMEK İÇİN OKUMA LİSTESİ

Bu listede yalnızca İngilizce kaynaklar yer almaktadır, çoğu ayrıntılı yaşamöyküleri de içerir.

KAYNAKÇA

- Mary Jo Clogg ve Richard Clogg, *Greece*, World Bibliographical Series, cilt xvii (Oxford/Santa Barbara: Clio Press, 1980)
- Thanos Veremis ve Mark Dragoumis, *Greece*, World Bibliographical Series, cilt xvii (Oxford/Santa Barbara: Clio Press, 1998, gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş baskı.)
- Paschalis M. Kitromilides ve Marios Evriviades, *Cyprus*, World Bibliographical Series, cilt xxviii (Oxford/Santa Barbara: Clio Press, 1982; gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş baskı.)

GENEL

- Greece*, 3 cilt, (Londra: Admiralty, Naval Intelligence Division, 1944-5), Geographical Handbook Series.
- Dodecanese*, (Londra: Admiralty, Naval Intelligence Division, 1944-5), Geographical Handbook Series.
- John Campbell ve Philip Sherrad, *Modern Greece* (Londra: Ernest Benn, 1968)
- Richard Clogg, *A short story of modern Greece*, 2nci baskı (Cambridge: Cambridge University Press, 1986)
- Douglas Dakin, *The unification of Greece 1770-1923* (Londra: Ernest Benn, 1972)
- Yorgos, A. Kourvetaris ve Betty A. Dobratz, *A profile of modern Greece in search of identity* (Oxford: Clarendon Press, 1987)
- Thomas Gallant, *Modern Greece* (Londra: Arnold, 2001)
- John Koliopoulos ve Thanos Veremis, *Modern Greece: a history since 1821* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2009)
- Nicholas Doumanis, *a history of Greece* (Basingtoke: Palgrave Macmillan, 2010)
- Timothy Boatswain ve Colin Nicolson, *A traveller's history of Greece* (Londra: The bookHaus, 2011)
- Yannis Hamilakis, *The nation and its ruins: antiquity, archaeology, and national imagination in Greece* (Oxford: Oxford University Press, 2007)
- William Miller, *Greek life in town and country* (Londra: Georgios Newnes, 1905)
- C. M. Woodhouse, *Modern Greece. A short history* (Londra: Faber and Faber, 1999)

OSMANLI YÖNETİMİ VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

- Apostolos E. Vacalopoulos, *The Greek nation, 1453-1669: the cultural and economic background of modern Greek society* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1976)
- D. A. Zakythios, *The making of modern Greece: from Byzantium to independence* (Oxford: Basil Blackwell, 1976)
- Steven Runciman, *The Great Church in captivity: a study of the Patriarchate of Constantinople from the eve of the Turkish conquest to the Greek war of independence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1968)
- Richard Clogg, ed. ve çev. *The movement for Greek independence 1770-1821: a collection of documents* (Londra: Macmillan, 1976)
- G. P. Henderson, *The revival of Greek thought 1620-1830* (Edinburgh: Scottish Academic Press, 1971)
- Constanze Guthenke, *Placing modern Greece: the Dynamics of romantic Hellenism 1770-1840* (Oxford: Oxford University Press, 2008)
- Pachalis M. Kitromilides, *The Enlightenment as social criticism: Iosipos Moisiodax, and Greek culture in the eighteenth century* (Princeton: Princeton University, 1992)
- David Brewer, *Greece, the hidden centuries: Turkish rule from the fall of Constantinople to Greek independence* (Londra: I. B. Tauris, 2012)
- Helen Angelomatis-Tsougarakis, *The eve of the Greek revival. British traveller's perceptions of early nineteenth-century Greece* (Londra: Routledge, 1990)
- Douglas Dakin, *The Greek struggle for independence, 1821-1833* (Londra: Batsford, 1973)
- C. M. Woodhouse, *The Greek war of independence: its historical setting* (Londra: Hutchinson, 1952)
- C. W. Crawley, *The question of Greek independence: a study of British policy in the Near East, 1821-1833*, (Cambridge: Cambridge University of Press, 1930)
- E. M. Edmonds, çev., *Kolokotronis: the klepht and the warrior: sixty years of peril and daring: an autobiography* (Londra: T. Fisher Unwin, 1893)
- H. A. Lidderdale, çev., *That Greece might still be free: the philhellens in the war of independence* (Londra: Oxford University Press, 1972)
- C. M. Woodhouse, *The battle of Navarino* (Londra: Hodder and Stoughton, 1965)
- C. M. Woodhouse, *Capodistria: the founder of Greek independence* (Londra: Oxford University Press, 1973)

BAĞIMSIZ YUNANİSTAN 1830-1923

- Leonard Bower ve Gordon Bolitho, *Otho I, king of Greece: a biography* (Londra: Selwyn and Blount, 1939)
- John Anthony Petropoulos, *Politics and statecraft in the kingdom of Greece, 1833-43* (Princeton: Princeton University Press, 1968)

- Charles A. Frazee, *The Orthodox Church and independent Greece, 1821-52* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969)
- Marietta Economopoulos, *Parties and politics in Greece 1844-75* (Athens: 1984)
- Robert Holland ve Diana Markides, *The British and the Hellenes: struggles for mastery in the Eastern Mediterranean 1850-1960* (Oxford: Oxford University Press, 2006)
- Donna N. Dontas, *Greece and the great Powers 1863-75* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1966)
- Roderick Beaton ve David Ricks, ed., *The making of modern Greece: nationalism, romanticism and the uses of the past(1797-1896)* (Aldershot: Ashgate, 2009)
- Romilly Jenkins, *The Dilesi murders* (Londra: Longman, 1961)
- John S. Koliopoulos, *Brigands with a cause. Brigandage and irredentism in modern Greece 1821-1912* (Oxford: Clarendon Press, 1987)
- R. A. H. Bickford-Smith, *Greece under King Georgios* (Londra: Richard Bentley, 1983)
- Philip Carabott, ed, *Greek society in the making, 1863-1913: realities, symbols and visions* (Aldershot: Ashgate, 1997)
- Evangelos Kofos, *Greece and the eastern crisis, 1875-78* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1975)
- Theodore Georgios Tatsios, *The Megali Idea and the Greek-Turkish war of 1897: the impact of the Cretan problem on Greek irredentism, 1866-97* (New York: Columbia University Press, 1984)
- Charles K. Tuckerman, *The Greeks of today* (New York: Putnam, 1878)
- John A. Levandis, *The Greek foreign debt and the Great Powers 1821-98* (New York: Columbia University Press, 1944)
- Pinar Şenışık, *The transformation of Ottoman Crete: revolts, politics and identity in the late nineteenth century* (Londra: I. B. Tauris, 2011)
- Gerasimos Augustinos, *Consciousness and history: nationalist crisis of Greek scoeity, 1897-1914* (New York: Columbia University Press, 1977)
- Douglas Dakin, *The Greek struggle in Macedonia 1897-1913* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1966)
- S. Victor Papacosma, *The military in Greek politics: the 1909 coup d'état* (Kent: Kent State University Press, 1977)
- Doros Alastos [Evdoros Joannides], *Venizelos: patriot, statesman, revolutionary* (Londra: Lund Humphries, 1942)
- Georgios B. Leon, *Greece and the great powers, 1914-17* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1974)
- Georgios B. Leon, *The Greek socialist movement and the First World War: the road to unity* (New York: Columbia University Press, 1976)
- N. Petsalis-Diomidis, *Greece at the Paris Peace Conference 1919* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1978)
- Gerasimos Augustinos, *The Greeks of Asia Minor: confession, community and ethnicity in the nineteenth century* (Kent, Ohio: Kent State University Press, 1992)
- Nicholas Doumanis, *Before the nation: Muslim-Christian coexistence and its*

destruction in late Ottoman Anatolia (Oxford: Oxford University Press, 2013)

Michael Llewellyn Smith, *Ionian vision: Greece in Asia Minor, 1919-22* (Londra: Allen Lane, 1973, 1998)

Arnold J. Toynbee, *The western question in Greece and Turkey: a study in the contact of civilisations* (Londra: Constable, 1922)

Marjorie Houseplan, *Smyrna 1922: the destruction of a city* (Londra: Faber and Faber, 1972)

Harry J. Psomiades, *The eastern question, the last phase: a study in Greek-Turkish diplomacy* (Selanik: Institute for Balkan Studies, 1968)

YUNANİSTAN 1924-49

Georgios Mavrogordatos, *Stillborn republic: social coalitions and party strategies in Greece 1922-36* (Berkeley: University of California Press, 1983)

Dimitri Pentzopoulos, *The Balkan Exchange of minorities and its impact upon Greece* (Lahey: Mouton, 1962)

Bruce Clark, *Twice a stranger: how mass expulsion forged modern Greece and Turkey* (Londra: Granta Books, 2006)

Charles B. Eddy, *Greece and the Greek refugees* (Londra: Georgios Allen and Unwin, 1931)

William Miller, *Greece* (Londra: Ernest Benn, 1928)

Elliot Grinnell Mears, *Greece today: the aftermath of the refugee impact* (Stanford: Stanford University Press, 1929)

Elisabeth Kontogiorgi, *Population Exchange in Greek Macedonia: the rural settlement of refugees 1922-1933* (Oxford: Clarendon Press, 2006)

Mark Mazower, *Greece and the inter-war economic crisis* (Oxford: Clarendon Press, 1991)

John S. Koliopoulos, *Greece and the British connection 1935-41* (Oxford: Clarendon Press, 1977)

Mario Cervi, *The hollow legions: Mussolini's blunder in Greece 1940-1* (Londra: Chatto and Windus, 1972)

Matthew Willingham, *Perilous commitments: the battle for Greece and Crete 1940-41* (Staplehurst, Kent: Spellmount, 2005)

Robin Higham, *Diary of a disaster. British aid to Greece, 1940-1* (Lexington: The University Press of Kentucky, 1986)

Bickham Sweet-Escott, *Greece: a political and economic survey 1939-53* (Londra: Royal Institute of International Affairs, 1954)

C. M. Woodhouse, *The struggle for Greece 1941-9* (Londra: Hart-Davis, MacGibbon, 1976)

Violetta Hionidou, *Famine and death in occupied Greece, 1941-1944* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece: the experience of occupation, 1941-44* (New Haven: Yale University Press, 1993)

- Sheila Lecoeur, *Mussolini's Greece island: fascism and the Italian occupation of Syros in World War II* (Londra: I. B. Tauris, 2009)
- John Hondros, *Occupation and resistance. The Greek agony 1941-4* (New York: Pella, 1983)
- Anthony Rogers, *Churchill's folly: Leros and the Aegean. The last great defeat of the Second World War* (Londra: Cassell, 2003)
- Richard Clogg, ed., *Bearing gifts to Greeks: humanitarian aid to Greece in the 1940s* (Basingstoke: Palgrave Macmillan / St Antony's College, 2008)
- Alan Ogden, *Sons of Odysseus: SOE heroes in Greece* (Londra: Bene Factum Publishing, 2012)
- John O. Iatrides, *Revolt in Athens: the Greek communist 'second round' 1944-5* (Princeton: Princeton University Press, 1972)
- Georgios Alexander, *The prelude to the Truman doctrine. British policy in Greece 1944-7* (Oxford: Clarendon Press, 1982)
- William Hardy McNeill, *The Greek dilemma: war and aftermath* (Londra: Gollancz, 1947)
- Heinz Richter, *British intervention in Greece. From Varkiza to civil war, February 1945 to August 1946* (Londra: Merlin Press, 1986)
- David Close, *The origins of the civil war* (Londra: Longman, 1995)
- Peter J. Stavrakis, *Moscow and Greek communism 1944-9* (Ithaca: Cornell University Press, 1989)
- Mark Mazower, ed., *After the war over: reconstructing the family, nation, and the state in Greece, 1943-1960* (Princeton: Princeton University Press, 2000)
- Philip Carabott ve Thanasis D. Sfikas, *The Greek civil war: essays on a conflict of exceptionalism and silences* (Aldershot: Ashgate, 2004)
- Loring M. Danforth ve Riki van Boeschoten, *Children of the Greek civil war: refugees and the politics of memory* (Chicago: University of Chicago Press, 2012)
- Polymeris Voglis, *Becoming a subject: political prisoners during the Greek civil war* (Oxford: Berghahn, 2002)
- Howard Jones, *'A new kind of war': America's global strategy and the Truman Doctrine in Greece* (Oxford: Oxford University Press, 1989)
- John S. Koliopoulos, *Plundered loyalties: Axis occupation and civil strife in Greek West Macedonia, 1941-1949* (Londra: Hurst and Company, 1999)
- Lawrence S. Wittner, *American intervention in Greece, 1943-9* (New York: Columbia University Press, 1982)
- John I. Iatrides ve Linda Wrigley, ed., *Greece at the crossroads: the civil war and its legacy* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1995)

YUNANİSTAN 1950'DEN BU YANA

- William H. McNeill, *The metamorphosis of Greece since World War II* (Chicago: University of Chicago Press, 1978)
- David Close, *Greece since 1945: politics, economy and society* (Harlow: Pearson Education, 2002)
- Ioannis Stefanidis, *Stirring the Greek nation: political culture, irredentism and anti-Americanism in post-war Greece, 1945-1967* (Aldershot: Ashgate, 2007)
- Evanthis Hatzivassilou, *Greece and the Cold War: frontline state, 1952-1967* (Londra: Routledge, 2006)
- Speros Vryonis, Jr., *The mechanism of catastrophe: the Turkish pogrom of September 6-7, 1955, and the destruction of the Greek community of Istanbul* (New York: Greekworks.com, 2005)
- Keith R. Legg, *Politics in modern Greece* (Stanford: Stanford University Press, 1969)
- Richard Clogg, *Parties and elections in Greece: the search for legitimacy* (Londra: C. Hurst, 1987)
- Stan Draenos, *Andreas Papandreu: the making of a Greek democrat and political maverick* (Londra: I. B. Tauris, 2012)
- Alexandros Nafpliotis, *Britain and the Greek Colonels: accommodating the Junta in the Cold War* (Londra: I. B. Tauris, 2013)
- James E. Miller, *The United States and the making of modern Greece. History and power: 1950-1974* (Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press, 2009)
- C. M. Woodhouse, *The rise and fall of the Greek Colonels* (Londra: Grafton, 1985)
- Christos Kassimeris, *Greece and the American embrace: Greek foreign policy towards Turkey, the US and the western alliance* (Londra: I. B. Tauris, 2009)
- Nicos Mouzelis, *Modern Greece: facets of underdevelopment* (Londra: Macmillan, 1978)
- Theodore A. Couloumbis, *The United States, Greece and Turkey: the troubled triangle* (New York: Praeger, 1983)
- Michalis Spourdalakis, *The rise of the Greek socialist party* (Londra: Routledge, 1988)
- Georgios Kassimeris, *Europe's last red terrorists: the revolutionary organization 17 November* (Londra: Hurst and Company, 2001)
- Vicky Pryce, *Greekenomics: the euro crisis and why politicians don't get it* (Londra: Biteback Publishing, 2012)

KIBRIS

- H. D. Purcell, *Cyprus* (Londra: Ernest Benn, 1969)
- Georgios Hill, *A history of Cyprus, cilt iv, The Ottoman province, the British*

- colony, 1571-1928 (Cambridge: Cambridge University Press, 1952)
- Anastasia Yiangou, *Cyprus in World War II: politics and conflict in the eastern Mediterranean* (Londra: I. B. Tauris, 2010)
- Stephen Xydis, *Cyprus: conflict and conciliation 1954-8* (Columbus: Ohio State University, 1967)
- Stephen Xydis, *The Cyprus: reluctant republic* (Lahey: Mouton, 1973)
- Nancy Crawshaw, *The Cyprus revolt: an account of the struggle for union with Greece* (Londra: Georgios Allen and Unwin, 1978)
- Robert Holland, *Britain and the revolt in Cyprus 1954-1959* (Oxford: Clarendon Press, 1998)
- Stanley Kyriakides, *Cyprus: constitutionalism and crisis government* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1968)
- Kyriacos C. Markides, *The rise and fall of the Cyprus republic* (New Haven: Yale University Press, 1977)
- Rebecca Byrant, *Imagining the modern: the cultures of nationalism in Cyprus* (Londra: I. B. Tauris, 2004)

YURTDIŞI YUNANİSTAN

- Richard Clogg, ed., *The Greek diaspora in the twentieth century* (Basingstoke: Macmillan, 1999)
- Theodore Saloutos, *The Greeks in the United States* (Cambridge: Harvard University Press, 1964)
- Charles C. Moskos, *Greek Americans: struggle and success* (New Brunswick: Transaction Publishers, 1989)
- Anastasios M. Tamis, *The immigration and settlement of Macedonian Greeks in Australia* (Melbourne: La Trobe University Press, 1964)
- Peter D. Chimbos, ed., *The Canadian Odyssey: the Greek experience in Canada* (Toronto: McClelland and Stewart, 1980)
- Dimitris Tziogas, ed., *Greek diaspora and migration since 1700: society politics and culture* (Aldershot: Ashgate, 2009)

DİN

- K. E. Fleming, *Greece: a Jewish history* (Princeton: Princeton University Press, 2008)
- Bea Lewkowicz, *The Jewish community of Salonika: history, memory, identity* (Londra: Vallentine Mitchell, 2006)
- Richard Clogg, ed., *Minorities in Greece: aspects of a plural society* (Londra: Hurst and Company, 2002)
- Victor Roudometof ve Vasilios N. Makrides, ed., *Orthodox Christianity in 21st century Greece: the role of religion in culture, ethnicity, and politics* (Aldershot: Ashgate, 2010).

Dizin

- 6-7 Eylül Olayları 218
17 Kasım terör örgütü 185, 211,
227, 232, 233
- Agnew, Spiro 162
Agrafa köyleri 28
ahali mübadelesi (1923) 63, 105
Albaylar Cuntası 160, 214, 228,
237, 261, 268
Aleksandr I (Çar) 43, 54
Aleksandros, Kral (Konstantinos I'in
küçük oğlu) 97, 101, 257
Alfred, Prens 67, 258
Algava, Isaac 132
Allende, Salvador ve Hortensia 185
Altılar Davası 104, 106
Altılıların Davası 106
Altın Post Harekâtı 201
Altın Şafak (Chrysi Avgi) 250
Amalia, Oldenburglu, (Kral
Otho'nun karısı) 61, 66, 67,
267
Amerika karşıtlığı
ve Kardak 215, 216, 218
ve Kıbrıs 167
ve terör saldırıları 227
Amerikan karşıtlığı 215, 225, 227
Amerikan üsleri 184, 186
Amerikan yardımı 144
Andrew, Prens (I. Yeorgios'un oğlu)
106, 206
Angelopoulos, Angelos 136
Ankara Sözleşmesi (1930) 113
Annan Planı 235, 236
Anthimos, Kudüs Patriği 27
Arafat, Yaser 185
Aris (Athanasios Klaras) 273
Aristoteles ve *Physiognomonica* 42
arkhaiolatreia (antikçağa tapınma)
39
Arnavutluk 89, 93, 99, 107, 113,
122, 125, 133, 140, 141, 142,
143, 148, 198, 204, 209, 210,
254, 266, 273
Askutsis, Nikolaos 136
Aspida (Kalkan) ve Andreas
Papandreu 158, 159
Atatürk, Mustafa Kemal 102, 104,
111, 115, 226
Athinagoras, Ekumenik Patrik 151
Atina 16, 26, 39, 47, 57, 59, 60, 65,
66, 67, 68, 73, 74, 76, 80, 81,
82, 84, 88, 95, 97, 109, 119,
120, 123, 125, 126, 128, 131,
133, 135, 136, 137, 138, 147,
149, 151, 153, 154, 160, 163,
164, 170, 174, 178, 182, 183,
185, 187, 192, 201, 202, 206,
209, 210, 211, 212, 224, 225,
226, 227, 228, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 238, 240, 241,
243, 244, 247, 251, 257, 259,
264, 265, 267, 269, 270, 271,
276
Attila Hattı 166
Averof, Evangelos 170, 176, 188
Avramapulos, Dimitris 206
Avrupa Birliği 207, 211, 229, 231,
232, 235, 236, 250, 252
Avrupa Ekonomik Topluluğu 152
Avrupa Topluluğu 173, 177
Avustralya
-yadaki Makedonlar 191
-ya Yunan göçü 18, 115, 147, 190,
204
Ayastefanos Antlaşması (1878) 78
Bakirtzis, Evripidis 136
Bakoyanni, Dora ve Kyriakos 238
Balkan Paketi (1934) 113

- Balkan Paktı (1953) 148
 Bartholomeos, E umenik Patrik 205
 Benakis, Emanuil 85
 Benjamin, Lesvoslu 45
 Berlin Kongresi (1878) 75, 78, 109, 257
 Bilge Leo ( mparator) 31, 32, 33
 Birinci Dünya Savaşı 19, 75, 85, 88, 89, 90, 91, 105, 107, 108, 109, 113, 144, 145, 158, 169, 211, 257, 274
 Birleşik Demokratik Sol (EDA) 146, 151, 153, 155, 167
 Bizans  mparatorluğu 16, 21, 41, 68, 120, 121, 230, 273
 Boğdan (Moldavya) 35, 36, 37, 45, 46
 Bosna krizi 205
 Bulgar Eksarhlığı 75, 80
 Bulgaristan 18, 57, 73, 75, 78, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 98, 105, 111, 113, 123, 134, 138, 140, 141, 148, 198, 204, 205, 237, 254, 274
 Bush, Başkan George W. 233, 237
 Bükreş Antlaşması (1913) 89
 Büyük Buhran (1929) 115
 Büyük  skender 204
 Büyük  lk  (Megali  dea) 16, 56, 57, 59, 63, 65, 68, 77, 79, 81, 89, 93, 100, 104, 262, 266, 275
 Byron, Lord 47, 48, 206
 Canning, George 51, 52
 Castlereagh, Vikont 15
 Cem,  sma l 226
 Charles, Galler Prensi 206, 239
 Churchill, Winston 123, 131, 133, 135, 137, 138, 259
 Church, Richard 263
 Clinton, Başkan Bill 206, 215, 218, 225, 227
 Codrington, Amiral Sir Edward 52
  akalof, Atanasios {Athanasios Tsakaloff} 43, 44
  aldaris, Atanasios {Athanasios Tsaldaris} 213
  aldaris, Dino {Dino Tsaldaris} 139
  aldaris, Panayis {Panayis Tsaldaris} 115, 117, 119, 142, 145, 267
  alka {Tsalka} (Parmaksız) Rumları 201
  aruhis, Yannis {Tsarouchis Yannis} 156
  atsos, Konstantinos {Konstantinos Tsatsos} 170, 176, 189
  ipras, Aleksis {Alexis Tsipras} 250, 251
  irimokos,  lias 136
  olakoğlu, General {Tsolakoglou} 123, 125
  ontos, Yeorgios {Georgios Tsontos} (Kapetan Vardas) 80
  ovolas, Dimitris {Tsovolas Dimitris} 212
  uderos, Emanuil {Emmanouil Tsouderos} 123
  uhacopulos, Akis {Akis Tsokhatzopoulos} 213, 217, 247
 Damaskinos, Başpiskopos 133, 137, 138, 259
 Daumier, Alphonse 72
 Davos anlaşması (1988) 192, 210
 Delta, Penelope 85
 Demercis, Konstantinos {Konstantinos Demertzis} 266
 Demirel, Süleyman 216
 Demokratik Ordu 140, 141, 143, 179, 204, 268, 276
 Demokratik Savunma 168
 Demokratik Sol (Dimokratiki Aristera) 251
 Demokratik Sosyalist Parti 269
 Dervenakia Muharebesi (1822) 50

- devşirme (*paidomazoma*) 27
- Diliyiannis, Theodoros 69, 71, 75, 78, 182, 214, 257, 258, 272
- Dionysios IV. Muselimis 25
- Don Pacifico olayı 266
- Dostluk Derneği bkz. Filiki Eteria 37
- Dragatsani Savaşı (1821) 47
- Dramalı Mahmud Paşa 50
- Drosios, Yeorgios 84
- Dukakis, Michael 18, 115, 222
- Dünya Helenler Konseyi 222
- EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) 127, 133, 135, 273
- Ecevit, Bülent 176
- Eden, Anthony 137, 138
- EDES (Ulusal Cumhuriyetçi Yunan Cephesi) 127, 131, 133, 135, 276
- Eflak 35, 37, 273
- Ege adaları ve Türk-Yunan gerilimi 28, 57, 188
- Eisenhower, General Dwight 142
- Ekümenik Patriklik 58, 75, 105, 113
- ELAS (Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu) 127, 131, 134, 135, 137, 138, 273
- Elgin mermerleri 227, 241
- El Greco (Domenikos Theotokopulos) 30
- Elisabeth, Romanya Prensesi 259
- enosis (birleşme) 73, 152, 157, 163, 265
- EOKA (Ulusal Kıbrıs Savaşçıları Örgütü) 149, 154, 265
- EON (Ulusal Gençlik Örgütü) 266
- Epir 19, 28, 33, 63, 75, 78, 87, 89, 133, 209, 262, 276
- EPON (Birleşik Panhelenik Gençlik Örgütü) 127
- Erdoğan, Recep Tayyip 235
- ERT (Yunan Radyo ve Televizyonu) 253
- Etniki Amina, Ulusal Savunma örgütü 95
- Etniki Eteriya {Etniki Hetaireia} (Ulusal Dernek) 75, 80
- Etnikos Dikhasmos (Ulusal Bölünme) 90
- Evert, Angelos 133
- Evert, Miltiades 208, 209, 214, 217
- Evgenidis, Stefanos 88
- EYFMC (Eski Yugoslav Federal Makedonya Cumhuriyeti) 203, 204
- EYMC (Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti) 237
- Ezekiel, Melbourne Piskoposu 190
- Fallmerayer, J. P. 16
- Fenerliler 33, 35
- Filiki Eteriya {Philiki Hetaireia} (Dostluk Derneği) 37, 43, 44, 45, 54, 260, 262
- Flanginis, Thomas 30
- Fleet, General James van 142
- Florakis, Harilaos {Kharilaos} 183, 194, 197, 208
- Friederike, Kraliçe (Kral Pavlos'un karısı) 140, 155, 261
- Gavdos 216
- Gavriilidis, Kostas 136
- Gennadius, Ioannis 78
- Giodopulos, Aleksandros {Giotopoulos} 233
- Girit 24, 28, 51, 78, 89, 95, 105, 112, 125, 224
- Girit Bankası skandalı 193, 207
- Gizikis, General Fedon {Phaidon Gizikis} 163
- Gorbaçov, Mihail 201
- Gorgopodamos viyadüğü 274, 276
- Goudi darbesi 79, 81, 118, 257, 258, 270, 274
- Grey, Edward, Sir 91
- Grigorios V, Konstantinopolis Patriği 25, 46, 100, 259
- Grivas, Yeorgios {Georgios} 149,

- 152, 154, 265
 Guizot, François-Pierre 262
 Gunaris, Dimitrios 104, 106
 Gunaropulos, Yeorgios 125
- Hacıanestis, Yeorgios {Georgios Hadzianestis} General 104, 106
- Hacibeis, Stamatis 136
 Hacımi hail, Theofilos 86
 Halk Partisi (Laikon Komma) 115, 117, 119, 121, 139, 145, 146, 261, 268
- Hanke, Hans 60
 Hansen, Theofilos ve Christian 84
 Haralambopulos, Yannis 185
 Hawke, Bob 190
 Helenperverlik (filhelenizm) 47
 Hess, Peter von 51
*heterokton*lar 57, 262
 Heybeliada Ruhban Okulu 227
 Hırisanthopulos, Fotakos 51
 Hirisostomos, Smyrna Başpiskoposu 100
 Hırstodulos, Atina Başpiskoposu 228, 231, 234
- Hidra 37, 38
 Hitler, Adolf 122, 123
 Holbrooke, Richard 215
*hospodar*lar (voyvoda) 35, 36, 37, 273
- IDEA (Yunan Subayları Gizli Örgütü) 158
- İbrahim Paşa 51
 İkinci Balkan Savaşı 89
 İnebahtı Deniz Savaşı 28
 İngiliz Milletler Topluluğu 152
 İngiltere 26, 37, 41, 51, 52, 53, 55, 56, 63, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 78, 91, 93, 99, 101, 114, 116, 119, 122, 123, 125, 130, 131, 134, 139, 141, 143, 148, 149, 151, 152, 154, 167, 169, 221, 236, 257, 266, 269, 271, 272, 274, 275, 276
- İoakeim, Kozan metropoliti 136
 İon adaları 24, 30, 41, 67, 75, 78, 273
- İpsilandis, Aleksandros {Alexander Ypsilantis} 37, 43, 45, 46, 47, 260, 273
- İstanbul 24, 33, 35, 46, 57, 59, 88, 97, 99, 116, 148, 149, 151, 218, 219, 224, 271, 276
- İtalya 73, 76, 113, 123, 137
- İthaka 30
- İzmir 40, 56, 57, 58, 86, 97, 98, 99, 100, 103, 105, 109, 263, 275
- Jaruzelski, General 185
 Jivkov, Todor 187
 John, Avusturyalı Don 28
 John Paul II, Papa 234
 Johnson, Başkan Lyndon 157
 Jön Türkler 79, 83
- Kaftancıoğlu, Lysandros 84
 Kallergis, Dimitiros (General) 66
- Kanada
 -ya Yunan göçü 115, 147, 204, 221
- Kanellopulos, Panayiotis 159, 160, 261
- Kapadokya 42, 57, 98
 Kapodistrias, Kont İoannis 43, 53, 54, 55, 58, 260, 263, 264
- Karacaferis, Yorgos 239
 Karadağ 83, 87, 274
 Karakiulafis, Anastasios 42
- Karamanlis, Konstantinos 19, 140, 149, 152, 153, 155, 158, 159, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 182, 183, 189, 197, 198, 205, 206, 207, 214, 235, 261, 268, 270
- Karamanlis, Kostas 237, 238, 241
 Karatheodoris, Aleksandros (Paşa) 78, 89

- Karavangelis, Kastorya Piskoposu Yermanos 80
- Kardak (İmia) 215, 216, 223
- Karlofça Barış Antlaşması (1699) 33
- katharevusa* (arındırılmış [dil]) 16, 39, 59, 105, 157, 267
- Kavafis, Konstantin 116
- Kavalalı Mehmed Ali Paşa 51
- Kefalonya 30
- Keun, Bernhard 263
- Kıbrıs 24, 75, 91, 154, 167, 171, 261, 270
- Kıbrıs Antlaşması (1878) 75
- Kıbrıs Antlaşması (1960) 157
- Kırım savaşı (1853-1856) 63, 68, 88
- Kızıl Elma 33
- Kissinger, Henry 167
- KKE {Kommunistiko Komma Elladas} bkz. Yunanistan Komünist Partisi 275
- kleft*'ler 29, 49, 50, 51, 263
- Klerides, Glafkos 216, 224
- Kokkalis, Petros 136
- Kolettis, Ioannis 56, 63, 266
- Kolokotronis, Theodoros 49, 50
- Kondilis, Yeorgios (General) 111, 117, 119
- Konstantinopolis ayrıca bkz. İstanbul 17, 21, 26, 29, 32, 33
- Konstantinos II, Kral 158, 169, 206, 270
- Konstantinos I, Kral (Helenlerin Kralı) 81, 90, 97, 98, 101, 104, 106, 111, 113, 257, 267, 271, 274
- Konstantinos Palaiologos XI 32, 33
- Konstantinovna, Olga 258
- Kontoğlu, Fotis 107, 156
- Korais, Adamantios {Adamantis Korais} 16, 17, 40, 42, 263
- Korfu (Kerkyra) 24, 30, 95
- Korint kanalı 76
- Koronaio, Panos 68
- Koryzis, Aleksandros 123
- Koskotas, Yeorgios 193, 194, 207
- Kosova 225, 227, 237
- Kostaki Musuros Paşa 88
- Kotzias, Kostas 120
- Kozan 92
- Kral Otto 263
- Kruçev, Nikita 276
- ksanthon genos* destanı 29
- Ksantos, Emanuil 44
- kseniteia* 18, 114
- Ksiros, Savvas 232
- Kufonidas, Dimitris 233
- Kumunduros, Aleksandros 272
- Kunduryotis, Pavlos, Amiral 111
- kurtarma programı (2010) 243, 245, 247
- Kutsoyiorgas, Agamemnon 207
- Kuvaras, Kostas 130
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 216
- Küçük, Fazl 152
- Kythera 30
- Lagarde, Christine 251
- Laiki Bank 250
- Lambrakis, Grigorios 153, 189
- Lefke (Lefkada) 30
- Levkas [Lefke] 24
- Liani, Dimitra 193, 209, 212, 213
- Lloyd George, David 101
- Londra Antlaşması 52, 87, 99
- Lozan Antlaşması 105, 202, 211
- Lymberis, Amiral Hristos 215
- Lyons, Sir Edmund 65
- Maastricht Antlaşması 207
- Mahmud II, Sultan 31, 45, 51
- Makarezos, Albay Nikolaos 160, 170
- Makaryos III, Kıbrıs Başpiskoposu {Makarios} 149, 152, 154, 157, 162, 163, 165, 167, 170, 264
- Makedonya 19, 63, 75, 77, 79, 83, 87, 89, 95, 97, 203, 204, 208, 209, 210, 220, 225
- Makedonya Devrimci Örgütü 80

- Makriyannis, General Yannis 26, 49
 Makronisos 140
 mali kriz 241, 242, 248, 255
 Mandakas, General Manolis 136
 Maniadakis, Konstantinos 122
 Margaret, Papandreu 193
 Markezinis, Spyros 163
 Markos (Vafiadis) 141
 Martis, Nikolaos 191
 Matthaïos, Myra Metropoliti 29
 Mavromikhalis, Kyriakoulis 81
 Mavromikhalis, Petrobey 261
 Mavros, Yeorgios 177
 Megali İdea Bkz. Büyük Ülkü 262
 Mehmed II (Fatih) 24, 25
 Meis (Kastellorizo) 157
 Menderes, Adnan 152
 Merkel, Angela 243, 251, 252
 Merkez Demokratik Birliği (1974'ün
 Merkez Birliği) 175
 Merkuri, Melina (Melina Mercouri)
 227
 mesa [temas] 18
 Metaksas, Albay İoannis 92, 119,
 120, 121, 122, 123, 125, 127,
 160, 161, 167, 259, 261, 265,
 267, 271, 273, 275
 metapolitefsi 170
 Mısır'a Yunan göçü 18
 millet 24
 millet-i Rum 24
 Milletler Cemiyeti 102
 Miloşeviç, Slobodan 224
 Mitsotakis, Konstantinos 158, 169,
 183, 188, 192, 194, 195, 196,
 197, 203, 205, 207, 208, 211,
 212, 217, 238, 242
 monotoniko 179
 Muhtar Paşa 262
 Muruzis, Konstantinos 46
 Mussolini, Benito 120
 Nafplion 54, 55, 56
 Nahmias, Alberto/Avraam 132
 Naksos 24
 Napoleon, Bonaparte 263, 264
 Napoleon Savaşları 37
 NATO 148, 150, 151, 152, 153, 162,
 167, 168, 171, 177, 184, 185,
 186, 187, 204, 217, 218, 223,
 224, 225, 237, 248, 261, 268,
 269
 Navarin Deniz Muharebesi (1827)
 52, 54
 Nixon, Başkan Richard 167
 Notaras, Grandük Loukas 21
 Ohi (Hayır) Günü 247, 248
 Omonoia 209
 Oniki Ada 19, 87, 99, 107, 113, 202
 ordu
 21 Nisan 1967 Devrimi 159, 160,
 270
 -daki modernleştirme planı (1996)
 217
 -daki sağ kanat unsurlar 158
 Ortak Pazar 177
 Ortodoks yanlısı (filortodoks)
 komplo 61
 Osmanlı İmparatorluğu 17, 27, 28,
 30, 31, 35, 36, 37, 38, 41, 43,
 53, 54, 56, 58, 59, 63, 68, 73,
 75, 77, 78, 79, 87, 91, 92, 99,
 109, 133, 205, 255, 258, 273
 Othonaios, General 106
 otokton'lar 57, 262
 Otto, Wittelsbachlı, Kral (I. Otho)
 26, 51, 55, 56, 58, 59, 60, 61,
 63, 65, 66, 73, 74, 118, 262,
 266
 Otuz Gün Savaşı 77
 Öcalan, Abdullah 224, 225
 Özal, Turgut 187
 Özbekistan 199
 PAK (Panhelenik Kurtuluş Hareketi)
 168, 268
 Paksos 30
 Paliuritis, Grigorios 40

- Palmerston, Lord 65
- Pangalos, General 111, 115, 276
- Pangalos, Theodoros 224, 225, 227
- Panhellenion 53, 260
- Papadiamantis, Aleksandros 267
- Papadopoulos, Albay Yeorgios 153,
160, 162, 163, 164, 165, 170,
228
- Papageorgopoulos, Vasilis 249
- Papagos, General Aleksandros 119,
142, 143, 146, 149, 153, 261,
267, 269
- Papaheliu, Melpomene (Thyella) 130
- Papandreou, Yorgo {Giorgos} 209,
213, 225, 226, 237, 238, 242,
251, 252
- Papandreu, Andreas 158, 159, 160,
161, 168, 172, 177, 178, 182,
183, 186, 187, 189, 193, 194,
196, 197, 203, 207, 208, 211,
213, 214, 216, 217, 223, 238,
261, 262
- Papandreu, Yeorgios {Georgios} 113,
134, 135, 137, 138, 153, 155,
157, 158, 159, 161, 238, 268,
271
- Papanikolau, Yeorgios {Georgios}
270
- Papariga, Aleka 209
- Paparrigopoulos, Konstantinos 16
- Papathemelis, Stelios 191, 212
- Papulias, Karolos 209, 239, 251
- paroiki*'ler (koloniler) 35
- PASOK (Panhelenik Sosyalist
Hareket) 168, 174, 175, 176,
177, 178, 184, 185, 186, 187,
188, 189, 191, 192, 194, 195,
196, 198, 208, 209, 212, 214,
217, 252, 262, 268
- Pattakos, Tuğgeneral Stylianos 160,
170
- Pavlos {Paulos}, Kral 140, 146, 149,
155, 158, 259, 261
- PEEA (Ulusal Kurtuluş Siyasal
Komitesi) 136
- Philip, Edinburgh Dükü Prens 206
- Philippos, Makedonyalı 203
- Plastiras, Nikolaos 104, 111, 117,
118, 137, 145, 257, 259, 269,
276
- Pontus Rumları 58, 199, 211
- Popov, Gavril 201
- progonopleksi* 16, 39
- Protopapadakis, Petros 106
- Psara 37
- Psaros, Albay Dimitrios 134
- Puşkin, A. S. 48
- Radikal Sol Koalisyon Bkz. SYRIZA
241
- Radikal Sol Koalisyon (SYRIZA) 241
- Rallis, Dimitrios 81, 113, 238
- Rallis, Dimitros 71
- Rallis, Georgios 113, 188, 238
- Rice, Condoleezza 233
- Rigas 274
- Rizos-Rangavis, Aleksandros 78
- Rodos 24
- Roidis, Emanuil 69
- Romanya 89
- Rozakis, Hristos 217
- ruhban karşıtlığı 27
- rusfeti* [rüşvet] 17
- Rusya 18, 26, 31, 35, 38, 43, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 58, 63, 65, 66,
68, 73, 78, 91, 97, 105, 114,
134, 143, 148, 201, 254, 266,
274
- Sakız (Khios) 24, 92
- Samaras, Antonis 203, 208, 212,
241, 251, 252, 253
- Sampson, Nikos 154, 265
- Sarafis, General Stefanos 274
- Sartzetakis, Hristos {Christos} 189,
191, 194, 196, 197
- Saunders, Tuğgeneral Stephen 232
- Sefardiler 89
- Seferis, Yorgos 107
- Selanik 58, 79, 87, 89, 90, 92, 93,

- 94, 95, 119, 125, 129, 131,
132, 133, 147, 153, 192, 201,
202, 209, 231, 247, 248, 249,
257, 258, 275
- Serafim {Serapheim}, Atina
Başpiskoposu 182
- Sèvres Antlaşması 98, 99, 101, 105,
109, 275
- Sırbistan 73, 75, 83, 87, 89, 93, 274
- Siantos, Yeorgios 136, 274, 275
- Simitis, Kostas 213, 214, 217, 220,
221, 223, 224, 227, 231
- Sinas, Simon 84
- Sismik I gemisi* 172, 186
- Skolarios, Yeorgios Yennadios 25
- Skufas, Nikolaos 43, 44
- Skylitsi, Elena {Helena Schilizzi}
117
- Skylosofos, Dionysios 28
- Smitis, Kostas 237
- Sofulis {Sophoulis}, Themistoklis
119, 137, 139, 183
- Sol İttifak 194, 196, 197
- Sovyetler Birliği 123
- Spetsai 37
- Stalin, Joseph 134, 135, 138, 140,
201
- Stamatelopulos, Nikitas (Nikitaras)
50
- Stanhope, Leicester 48
- Stefanopulos {Stephanopoulos},
Kostis 159, 212, 239
- Stefanopulos, Yeorgios {Georgios
Stephanopoulos} 222
- Stergiadis, Aristeides 99
- Stevenson, William 48
- Sturnaras {Stournaras}, Yannis 253
- Sutsos {Soutsos}, Mikhail 36, 37,
46, 260
- Svolos, Aleksandros 136
- SYRIZA 250, 251
- Şeytanoğlu 28
- Tepedelenli Ali Paşa 33, 45, 56, 262
- Tériade (Efstratios Eleftheriadis) 87
- Tertsetis, Yeorgios {Georgios} 263
- Teselya 78
- Theodorakis, Mikis 195
- Theotokas, Yorgos {Georgios} 93,
107, 108, 113, 238
- Thiersch, Friedrich 61
- Tito, Başkan 205
- Trabzon İmparatorluğu 24
- Trikupis, Harilaos 71, 76, 78, 79,
85, 182, 214, 242, 257, 258,
272
- Troizen Kongresi (1827) 53, 54
- troyka (Avrupa Birliği, Avrupa
Merkez Bankası ve
Uluslararası Para Fonu) 243,
244, 247, 248, 249, 250, 251,
252
- Truman Doktrini 141, 142
- Tuckerman, Charles 16
- Türkiye 19, 58, 62, 63, 73, 77, 78,
80, 105, 107, 111, 113, 125,
133, 148, 149, 151, 152, 154,
157, 162, 163, 165, 166, 167,
171, 173, 175, 184, 185, 186,
187, 201, 202, 203, 204, 210,
211, 215, 216, 217, 218, 222,
223, 224, 225, 226, 227, 229,
233, 235, 236, 242, 248, 251,
254, 258, 265
- Türkokrasi 17, 26, 30
- Türk-Rus savaşı (1768-74) 33
- Türk-Yunan Savaşı (1897) 73
- Türk-Yunan savaşı (1919-1922) 105
- Ulusal Dayanışma 127
- Ulusal Parti 276
- Ulusal Radikal Birlik 149, 159, 168,
270
- Vafiyadis, Markos 141, 276
- Varkiza Anlaşması (1945) 137
- Vatopaidi manastırı 241
- Velestinlis (Fereos {Pheraios}), Rigas
26, 40, 41, 43, 190, 272

- Veluhiotis, Aris (Thanasis Klaras)
{Aris Velouchiotis} 273
- Venedik 28, 30
- Venizelos, Elefterios {Venizelos,
Eleutherios/Elftherios} 79,
81, 83, 85, 89, 91, 93, 95, 97,
98, 101, 104, 105, 106, 108,
109, 110, 112, 113, 115, 117,
118, 119, 145, 151, 238, 257,
265, 267, 269, 275
- Venizelos, Evangelos 206, 222, 251
- Venizelos, Sofoklis 145
- Viyana Kongresi 41, 260
- Vladimiresku, Tudor 47
- Vrizakis, Theodoris 48
- Wellington Dükü 52
- Wittelsbah'lı Otto Bkz. Otto (I. Otho)
266
- Yanya 33, 87
- Yedi Ada Cumhuriyeti 260
- Yeni Demokrasi Partisi 158, 168,
169, 175, 188, 192, 194, 196,
208, 237
- Yeorgios {Georgios} II, Kral 104,
106, 111, 119, 120, 123, 127,
131, 137, 138, 140, 142, 259,
266, 275, 276
- Yeorgios I {Georgios} Kral 67, 71,
90, 257, 258, 272
- Yeorgios Papandreu Partisi 145,
269
- Yeorgios, Prens, Girit Yüksek
Komiseri 77, 274
- Yuannides, Tuğgeneral Dimitrios
163, 165, 166, 170
- Yugoslavya 123, 141
- Yunan Dirilişi (partisi) 145, 146,
149, 261, 268
- Yunanistan Komünist Partisi (KKE)
109, 139, 204, 208, 228, 273,
275
- Yunanistan-Sırbistan Antlaşması
(1913) 87
- Yunanistan Yerel Komünist Partisi
160, 167, 192
- Yunan Krallığı 78
- Zahariyadis {Zakhariyadis}, Nikos
141, 275
- Zakinthos (Zante) 30, 263
- Zanetakis, Zannis {Tzannis
Tzannetakis} 195
- Zanthos, Emmanouil 43
- Zarifi, Yeorgios 88
- Zervas, Napoleon 273, 276
- Zikos, Mikhail 65
- Zografos, Hristaki 88
- Zografos, Panayiotis 26
- Zolotas, Ksenofon 183, 196
- Zorbas, Albay Nikolaos 81